DANCS RÓZSA

Vaddisznók törték a törökbúzát

Dancs Rózsa
Vaddisznók törték a törökbúzát

Dancs Rózsa

Vaddisznók törték a törökbúzát

Második, átdolgozott kiadás

© DANCS RÓZSA
© KAIROSZ KIADÓ

Kairosz, 2010

Szerkesztette:
Dancs Rózsa, Varga Gabriella

Az Előszót írta:
Pósa Zoltán

Az Utószót írta:
Varga Gabriella

A borítót
Mihály Magdolna festőművész munkájának felhasználásával
Orosz Adél
tervezte

Külön köszönet
a JAKAB ANTAL KERESZTÉNYKÖR és
KOVÁCS RAYMUND, Budapest Főváros XVI. kerületi
Önkormányzata alpolgármestere
támogatásáért

ISBN: 978 963 662 410 1

A kiadásért felel BEDŐ GYÖRGY,
a Kairosz Kiadó ügyvezetője
1134 Budapest, Apály u. 2/b.
Tel./fax: 361-359-9825
www.kairosz.hu

Nyomdai előkészítés: SZALAI LÁSZLÓ
Nyomás és kötészet: Kinizsi Nyomda, Debrecen
Felelős vezető: BÖDRÖS JÁNOS

Szüleim emlékére

Gyermekeimnek, Tinkának és Tamásnak,
valamint férjemnek, Gyurinak szeretettel

Tartalomjegyzék

Pósa Zoltán: Előszó 11
Miska János: Bevezető 16

„Valahol valami eltörött,
Valahol valami nincsen rendjén.”
(Dsida Jenő)

Kötődések 21
Vaddisznók törték a törökbúzát 23
A szilvafa 29
Aranyszívű zsarnok 33
Asszonysors 39
A nadrágszíj dühe 45
Könnyel áztatott hamuban sült pogácsánk 47
Jusztina 66
„Lovamat kötöttem…” 76
Egy kisfiú és a szobor 82
A csernobili tragédia 84
Egyszer volt… 86
Boldog anyák napját! 88
Apám emlékezete 90
A habverő és a szekus 95
„Írom a levelem...” 99
Júlia 104
Hogy nem lettem sajtócenzor? 113
„Élni kell ebben a népben...” 117
Árulkodó szemem 121
Erdély salátástálon 122
Kihallgatás 126
Egy emberöltő Thália szolgálatában 129
Akartunk élni - szabadon 133
„Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel!” (Dante) 140
„Úgy cselekedjünk, hogy megmaradjunk” 145
Ami nem került be a történelemkönyvekbe 150
A magunk érdekében 155

A telefonra nagypárnát borítottunk... 159
Miértjeink… 165
„A lőtt lábú madár nyomában” 166
„A sátán fekete kutyái” 169

„fölkapaszkodunk négykézláb is…”
(Nagy László)

„Össze a magyar kezeket, és imádkozzunk!” 174
Túllépni saját korlátainkon 176
Nyelvkereső magunk 181
„Az ember elhagyatottnak, kiszolgáltatottnak érezte magát” 184
Világjáró állatfigurák 186
Érmékbe örökített élet 187
Dálnoki Veress Károly egyetemessége 189
A Fekete Föld együttes 193
Attila, a dzsessz magyar nagykövete 195
Múzsák találkozása egy kerti hangversenyen 199
Tárlatlátogatás egy gazdag életmű forrásvidékén 202
Magyar táj kanadai ecsettel 205
Minden mozdulat az idővel feszül szembe 209
„Mindenütt a szépet keresem” 211
Simon Gottlieb Erika, a sokarcú művész 213
Szobrok és világunk 215
Levélféle könyvtáralapítóknak 218

„Az volt a hazám, ahogyan éltem –
Haza a magasban s a mélyben.”
(Szőcs Géza)

Aki égből jött üzenetet teljesít 220
Bródy és Nagy Bandó 222
„A világon minden nagyon szép, csak úgy kell ránézni”
– Berecz András, a mesemondó 225
Szabó Sándor, az akusztikus gitár magyar nagymestere 230
A versmondás alázatos szolgálóleánya 236
A Szokolay-fivérek torontói koncertje 238

Akit mesterművek tanítottak az élet értelmére – Hegedűs Endre 242
Verseket cipel lélektől lélekig 244
Akit a Magyarok Nagyasszonya óvott.....248
A Mezőség pacsirtája.....251
Kopjafányi történelem 253
Üdvözlet Hódmezővásárhelynek 256

„Az ünnep az élet rangja, felsőbb értelme.
Készülj föl reá, testben és lélekben…"
(Márai Sándor)

Advent üzenete a Hargitától a Mount Royal-ig 259
Az Úr csodásan működik.....262
Szenteste a betegmegőrzőben 271
„Kis karácsony, nagy karácsony..." 274
Malvina karácsonyfája alá – mégis szeretettel.....279
Mennyből az angyal.....284
Március idusán.....287
Húsvét ateistáéknál 290
Ősszel 293

„Nézzétek, itt e kéz, mely a kimondhatatlan ködbe vész…"
(Kosztolányi Dezső)

„Egyszerűen keresztténynek lenni" – Requiem a Sisterért 295
Isten veled, dr. Faragó György! 298
Maradt a Mű P. S. után 299
Virág helyett Illyés Kinga sírjára.....301
In Memoriam Bartis Ferenc.....304

Most tél van és csend és – majd zeng az induló 306
„Vagyis Drakula" 311

Varga Gabriella: Utószó 315
Szómagyarázat.....320

AZ ÍRÓ, AKI SOHA NEM TALÁLTATOTT KÖNNYŰNEK

Gondolatok Dancs Rózsa *Vaddisznók törték a törökbúzát* című kötetéről

Az égből alászállt egy halovány csillag. Kiszínesedve landolt Érmihályfalván, magába szívta a világ legszebb, élettelibb, szomorúbb, gazdagabb, szegényebb, talán legkisebb háromszéki faluja, Sepsimagyarós éles tiszta levegőjét, fenséges, zord és emberarcú havasok ezernyi színárnyalatát.
Lélekben gazdagodott a már gyermekfővel átélt, tengernyi, erdélyi székely-magyarra szabott szenvedéstől. Felnőtté bölcsült a híresnevezetes Sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban, Marosvásárhely pedagógiai főiskoláján, majd a kincses Kolozsvár Bólyai egyetemén. Erkölcsileg és szellemileg keményen felvérteződött a kommunista Romániába kényszerült magyarságra rótt, minden korábbinál szörnyűbb megpróbáltatások ellen.
És bár ezerszer megsebzik, soha nem találtatik könnyűnek.
Következetessége, keresztény hite, csak azért is megőrzött magyarsága űzte el a Ceausescu román igája alatt szenvedő Székelyföldről, majd a kádári Magyarországról is. A messzi, romantikus legendákból, Cooper és May indiántörténeteiből ismert Kanadában lelt otthonra. Hazájának mindig is Erdélyt, Nagymagyarországot tartotta, bár nagyon fájt neki is a december 5-i gyászos népszavazás után anyósországgá züllött csonka Magyarország kisebbik felének magatartása.
A nagy elődöktől és példaképektől, Benedek Elektől, Tamásitól, Nyirőtől, Sinkától, Sütőtől, Tőkés Lászlótól átörökített tartása, valamint forrástiszta mesék ihletéből fakadt enyhén archaizáló, mégis olvasmányos tiszta nyelvezete, nem mindennapi írói tehetsége tették Dancs Rózsát, a Vaddisznók törték a törökbúzát című ragyogó kötet íróját, az amerikai kontinens legjelentősebbé izmosodott irodalmi és kulturális folyóirata, a Kalejdoszkóp főszerkesztőjét a kanadai irodalomnak és az újságírásnak, művészetkritikának is egyik legjelentősebb személyiségévé.
Büszke örömmel olvastam végig egyhuzamban, s aztán sokáig lapozgatva, ízlelgetve újra és újra írótársam, honfitársam, át-

tételesen földim elbeszéléseit, esszéit, irodalmi interjúit. Magam az Erdélyi Részek, a Partium anyaországban maradt csücskében, a nemzet fővárosában, Debrecenben születtem. Anyai nagyanyám családja Uzonból, Háromszék egyik legtávoliabbi tartományából származik, ami tőszomszédos, közigazgatásilag összetartozik Dancs Rózsa falujával, Magyaróssal.

E zord, fönséges, szegény, lélekben gazdag székely vidék arculata tárul elénk Dancs Rózsa kötetének első és negyedik negyedéből, (Vaddisznók törték a törökbúzát, Ünnepeink). A novellák önállóan is értelmezhetőek, ugyanakkor egységes, életrajzi ihletésű regénnyé szervesülten vallanak egy érzékeny falusi kislányról, szerető édesanyjáról, édesként szeretett nevelőapjáról, kemény tartású, rettegve tisztelt nagyapjáról, a magyar-székely falu megannyi kedves-rettenetes hőséről és antihőséről. Beszédesek, költőiek és erőteljesek a címek: Aranyszívű zsarnok, A habverő és a szekus, A telefonra nagypárnát borítottunk. Ugyanakkor azért varázslatosak az írások, mert a balladás nyelvezetű, transzilvanista ősöktől Rózsa úgy lényesítette önmagához a tradíciókat, hogy eredeti, egyedi élményvilágot, szerkezetet, stílust teremtő író maradt. Mintha annak az érzékeny, irodalomra fogékony székely leánynak vagy csángó ikertestvérének mesélné történeteit, aki egykor ő volt. Megérteti az idegen, a nem magyar olvasóval is, mit jelent erdélyiek, bácskaiak, baranyaiak, felvidékiek, kárpátaljaiak, az öntudatos, a határon túli testvérekre igent mondó anyaországiak számára az a tragikus döntés, amely hazánk kerületét 1920-ban harmadára csökkentette. Mit jelent a hétköznapokban egy háromszéki, udvarhelyszéki, csíki székely magyar számára, hogy a trianoni döntést a második világégés után megfejelték sátáni nagyhatalmak a szovjet elnyomással. Erdélyben a világtörténelem két legellenszenvesebb és véresebb diktatúrája: a sztalinista szovjet rémállam és a Conducator vörös náci terrorja beleköltözött a gyerekek és a felnőttek hétköznapjaiba. Mert vajon honnan veszi a viselkedési mintát A szilvafa című történet egyik negatív hőse, a gyönge kislányokat sunyin terrorizáló, a felnőttekkel nyájas, túláradóan képmutató fiúcska? A remekül komponált történetek elárulják, mit érez a gyermek, amikor megtudja, hogy a magyar Nemzeti Himnusz és a Székely Himnusz énekléséért börtön jár. A hősnővel együtt érezzük át a vérláz-

ító igazságtalanságot amiatt, hogy bár Székelyföldön szinte mindenki magyar, mégis előnyt élvez, aki románul szól. Korán ráébred az erdélyi magyar fiatal a kettős terror igazi arculatára, amikor a szóbeszédből megtudja, hogy a szekus spicli büntetlenül megölheti azt a magyar lányt, akit nem sikerült megerőszakolnia, ugyanis a szovjet és a román hatalom szörnyű góleme, a securitatés besúgó, a pártember törvényen fölül áll. A novellafolyam főszereplője azt is felfogja immár felnőtt pedagógusként, miért hódolnak be a gyöngék, a jellemtelenek a hatalomnak, és válnak nyíltan, pártemberként vagy titokban, besugóként a hatalom részesévé, labanccá, janicsárrá. Mint a Júlia című elbeszélés szimpatikusnak, esendőnek látszó invalidus kis hősnője, minden egyetemista istápoltja és kedvence, aki sajátosan aljas, ősrégi, ám mindig beváló trükkel hallgatja ki társnői titkait, s teszi tönkre az életüket.

A kötet első és utolsó részének költői, balladisztikus, gazdagon indázó, mégis egységes elbeszélésfolyamából egyértelműen kikristályosodik, miért kellett a főhősnő alteregójának elhagynia Erdélyt, a csodák misztikus földjét, s aztán a régóta áhított anyaországot is a nyolvanas évek végén. Erről többet nem ildomos elárulni egy előszóban, csak annyit, hogy lélegzetelállító kalandok, regényes szökés űzi az önéletrajzi ihletésű novellafolyam főhősét a világ másik felére, ahol magyar kulturális szigeteket teremt.

Az írónő másoktól hallott elbeszélések nyomán örökíti meg a temesvári forradalom hőseit, többek között Tőkés Lászlót, Sütő Andrást, de az áldozatokat is. Hősei nem egyszer fölteszik a kérdést: vajon megérte –e? Hiszen a posztkommunizmus Óromániának, Erdélynek és az anyaországnak is - néhány biztató (1998-2002) esztendőtől eltekintve csak a kapitalizmus árnyoldalait és a diktatúrát hozta vissza. Erről vall a kötet utolsó elbeszélése, a Most tél van és csend – és majd zeng az induló. Ez a vérfagyasztóan fekete abszurd mű a hiteles szemtanú nézőpontjából meséli el a 2006-os október 23-i pesti vérengzést, amelyért a fő felelős Gyurcsány Ferenc, Magyarország akkori miniszterelnöke.

Vajon van-e remény a sokat szenvedett magyarság, a székelység számára a fölemelkedésre? (Az elbeszélések megírásakor, s a könyv összeszerkesztésekor az írónő még csak remélhette, hogy 2010-ben győz a szavazófülkék forradalma, s a magyarság Orbán Viktornak

és a Fidesznek szavaz bizalmat. Még nem tudhatta, hogy az új kormány első intézkedéseként lemossa december ötödikének a gyalázatát, és a parlament első törvényehozó napján megszavazza a határon túli magyarok állampolgárságát lehetővé tevő törvényt. Hogy végre olyan kapitány kormányozza az anyaország hajóját, aki tényleg 15 millió magyar miniszterelnöke akar lenni.)

A könyv horizontján maradva: nem csak reményt nyújtanak, hanem a világ hitványságával szembeni pozitív Angelusi alternatívákat mutatják föl a második, harmadik kötetrész művészetkritikái, portréi, interjúi a kanadai magyarság kiemelkedő alkotóiról, a nemrég elhunyt Rékai Katiról, de Pédery Hunt Dora és Dálnoki Veress Károly szobrászművészekről, Simon Gottlieb Erikáról, valamint erdélyiekről, anyaországiakról, Varga Gabrielláról, a kilyénfalvi és tiszaújlaki könyvtáralapítóról, Hegedűs Endréről, a nagyszerű zongoraművészről, a gitárvirtuóz Szabó Sándorról, Illyés Kingáról és Dévai Nagy Kamilláról, a daltulajdonos Dinnyés Józsefről, a példaadó fideszes városról, Hódmezővásárhelyről és másokról.

Az igazi művészet, Isten, Jézus, a Szent lélek üzenetétől érintett spritiuális üzenete értelmet ad már a földi életünknek is a boldog feltámadás reményében. Bizakodást ajándékoztak nekünk keresztény ünnepeink a legszörnyűbb ateista diktatúra éveiben is. Ezekről a fekete keretes idillekről vall az írónő a negyedik kötetfejezetben, amely az Ünnepeink címet viseli. Remény-ereklyéink még szent forradalmaink. 1848 és 49 szabadságharcát a Jusztina című lírai szerelmes történet idézi meg. A legtisztább, legszentebb 1956-os forradalom erdélyi fejezeteinek balladáját regéli el Dancs Rózsa a címadó, csodálatos elbeszélésben, amelyből megtudhatjuk, mi az összefüggés 1956 forradalma és a törökbúzát törő vaddisznók között (Székelyföldön és a Partiumban, Debrecenben is, a mi gyermekkorunkban törökbúzának mondották a kukoricát.) A kör bezárult.

Dancs Rózsa, az égből alászállt halvány csillag erős csóvájú üstökössé izmosodva jutott el a háromszéki Magyarósról Kanadáig, hogy élő irodalmat teremtsen írásaival. Férjével, Telch Györggyel közösen immár több mint nyolc éve alapították kiváló lapjukat, a Kalejdoszkópot, amelyen keresztül irodalmi szigetet építettek föl a távoli kontinens magyarsága számára. A haza fogalmáról üzen

nekünk Szőcs Géza, kinek versét Dancs Rózsa a kötet egyik mottójaként idézi: “Az volt a hazám, ahogyan éltem – Haza a magasban, s a mélyben.”
Ezt az eleven, a szó igei értelmében élő és életteli kötetet, a Vaddisznók törték a törökbúzát című könyvet nagy szeretettel és tisztelettel ajánlom olvasásra a világ minden táján élő magyar embernek.

Pósa Zoltán
Budapest, 2010. augusztus 11.

BEVEZETŐ

A magyarságkutatás Kanadában az 1970-es évektől kezdve virágkorát éli. Népünk történelmével, szellemiségével, kultúrájával foglalkozó kiadványok egész sora látott napvilágot magyar, angol és francia nyelven a múlt század elejétől. A tárgyat összegező *Canadian Studies on Hungarians* című, négykötetes bibliográfia kétezernél több magyarság-vonatkozású referensz munkát, monográfiát, esszégyűjteményt, tanulmányt, disszertációt, s mindenekfölött szépirodalmi munkát tart számon.

Dancs Rózsa *Vaddisznók törték a törökbúzát* című gyűjteménye e kiterjedt irodalom szerves tartozéka. Az itt közzétett írások – egy-egy gyöngyszem a királyi koronán – ismerősek az olvasó számára. Nagy részük megjelent folyóiratokban, antológiákban és újságokban. Némelyiket – aktualitása miatt – újra és újra közöltük, egyiket-másikat díjakkal jutalmazták illusztris irodalmi pályázatokon.

Írásainak egy része hazájából fakad vagy ahhoz tér vissza, a másik, s immár túlnyomó többsége, választott földje közegéből eredezik. Mindkét csoportot mélységes humanitás és nemzetünk iránti őszinte elkötelezettség hatja át.

Rózsa Érmihályfalván született, s a háromszéki Sepsimagyaróson nevelkedett. Ez utóbbinak adózik az olykor szürrealista színekben ecsetelt, vallomásszerű elbeszéléseiben, amilyen e kötet címadó, feledhetetlen írása. Lírai hangú visszaemlékezése az ötvenhatos szabadságharcról egyedülálló, a kisebbségi sorsba kényszerítettek lelkében visszhangra talált nemzeti küzdelem megrázó dokumentuma.

A sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban végezte középiskolai tanulmányait, majd a Marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskolán tanári oklevelet szerzett. További tanulmányokat folytatott a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem filológia szakán, és évtizeden át magyar nyelvet és irodalmat tanított szűkebb pátriájában, gyakran – az adott nemzetiségi politika következtében – nehéz körülmények között.

Némely írásában megrázó szavakban szól a kisebbségi élet mostohaságairól, arról a feszélyezettséggel, kiszolgáltatottsággal és

a józan ésszel nehezen felfogható kicsinyességgel terhes világról, amelyből végül is elmenekült.

Két kisgyermekével 1988-ban érkezett Kanadába. Egy új, az emberi méltóságnak megfelelő egzisztencia megteremtése közepette beiratkozott a Torontói Egyetemre, és történelemből, valamint könyvtártudományból szerzett diplomát, magisteri (M.A.) fokozaton.

Hivatása mellett megőrizte kapcsolatát az irodalommal; esszéi, recenziói, ismeretterjesztő tanulmányai egész sora jelent meg nyomtatásban, új színekkel gazdagítva irodalmi világunkat.

Férjével, Telch Györggyel évek óta mint könyvkiadó és a diaszpórában manapság páratlan *Kalejdoszkóp* című folyóirat szerkesztésével szolgálja magyar és angol nyelven a szétszórattatásban olyan fontos szerepet jelentő nemzeti megmaradás ügyét.

Szellemiségét nemcsak az egyetemes magyar, hanem elsősorban a gazdag erdélyi kulturális hagyományok formálták. Írásaiban olykor tetten érhető nemcsak Tamási Áron népi mítoszba, szürrealizmusba hajló líraiságának hatása, hanem a kortárs Sütő András realista ábrázolása is. Előbbi jegyeit mutatja Rózsa ünnepi hangulatú jellemzése, amikor arról szól, hogy a székely falucskát a portákra ráhajló erdő eltakarja az arra vetődők elől, vagy amikor a *Vaddisznók törték a törökbúzát* című novellájának gyermekhősei fülüket az életet adó földhöz tapasztják, hogy hírt kapjanak a szabadságharcosok megsegítését vállaló férfiak sorsáról.

Sütő Andrást nyíltan vallja példaképének, szellemi, emberi vezéregyéniségnek, akinek Torontóban elhangzott biztatására kezdett foglalkozni rendszeresen és hivatásszerűen a publicisztikával. A nagy író credójával – „Úgy cselekedjünk, hogy megmaradjunk!" – teljes azonosulást vállalt, azt is mondhatjuk, hogy mint tollforgatónak ez a tétel lett az ars poeticája. Tudja, hogy aki a megmaradásért dolgozik, akárhol is éljen a földön, az nemcsak a saját, hanem népe fennmaradásának is letéteményese. Ez vonatkozik korunk egyénére, s ez áll az utódállamokban vagy a világ minden zugában kisebbségi sorsban élő nemzetekre.

Ez a hit segítette át Dancs Rózsát a kezdeti nehézségeken új hazájában, de ez a hajtás formálta az itt csúcsokat elért de Pédery-Hunt Dorát, D. Veress Károlyt, Máyer Jánost, G. Simon Erikát és

társait, akiknek a nevével a kötet lapjain találkozunk. A sütőandrási megfogalmazás értelmében a szelíd kereszténnyi jósággal párosuló konok fegyelmezettség és a minőségi tartás fegyvere lehet egy nemzetnek. Bizonyára ez a gondolat vezérli az olykor kilátástalannak tűnő helyzetében Erdély, Felvidék és Délvidék magyarságát.

Rózsa írásait hagyománytisztelet, őszinteség és a dolgok mélyére való behatolás jellemzi. Hálával emlékezik szüleire, az útját egyengető nevelőire, a hagyományainkat álmukban is dédelgető művészekre, írókra-költőkre, akik a nemzet napszámosaiként naponta vállalták a veszélyt vagy a megvetést, a mellőzést és a jogtalanságot. Patinás gyűjteményében nemcsak kimagasló hősöket örökít meg, hanem egyszerű szántó-vető embereket is, akiktől a meg nem alkuvást, az egyenes gerinc erkölcsi kötelességét leste el gyermekkorában *(Március idusán).*

Az olvasó számára üdítő a kötet tárgyi sokoldalúsága, szemléletes stílusa, nyelvének gazdag kifejező ereje. Hősnője egyik helyen *katrincával törli meg arcát, pihenésre az odorba megy, hogy onnan szemügyre vegye a porta szege-likát (Jusztina).*

Esszéiben nemcsak szubjektív értékelése tapintható ki, hanem elmondhatjuk azt is, hogy a kanadai magyar művészekről kevesen írtak hozzá hasonló szakavatottsággal. Pédery-Hunt Dóra művészetére úgy hívja fel a figyelmet, hogy állásfoglalásra is kényszeríti a környezetét: a pénz világában nem pazarolhatjuk el értékeinket. Oly módon mutatja be Dálnoki Veress Károly és Bényei András szobrait, G. Simon Erika és Gottlieb Péter festményeit, hogy előhívja mindegyikük alkotásaiban az egyetemes emberi üzenetet is. Pozitív életfelfogásának tulajdonítható, hogy mindenben és mindenkiben felkutatja a jót, s a becsületes emberekben kivetíti a példamutatót.

Bizalommal bocsátjuk útjára Dancs Rózsa írásainak válogatását mint az új évszázad első fecskéjét. Hogy lesz-e jövője a kanadai magyar irodalomnak, arra munkásságával éppen ő ad biztatásul zálogot.

Miska János
Victoria, B.C., 2000. február 1.

„Valahol valami eltörött,
Valahol valami nincsen rendjén.”
(Dsida Jenő)

Kötődések

Gyermek számára nincs különbség a szülőföld és a haza között, mert mindkettő otthont jelent, ha otthont nyújt neki.

Ha a dombok aljában viruló hóvirág fehér mosolya felmelegíti arcomat, akkor a domb tájéka az otthonom. Ha a sétatéri orgonafák rám bólintanak ismerős cinkosan, akkor tudom, hogy szerelmes álmaimra igennel felelnek, mert meglesték az alkonyatban kedvesem simogatását. Orgonaillatos városok így lesznek otthonommá.
Ha titokzatos balladák nyomában kutatva feljajdul a lelkem, máris otthonom a táj, amelynek mélységeibe Kőmíves Kelemenné asszony sikolya fulladt bele, Kádár Kata szerelmes bánata, Budai Ilona bünhődése.

Igen, gyermekkorban otthon a szülőföld, természetesen és eredendően az.

Serdülve hazának nevezzük. Magunkba fogadjuk futó záporok után megifjodó fenyőinek sötétzöld titkokat susogó fuvallatát, a perzselő nyárelők kaszás, szénaboglyás buja gazdagságát, rejtelmesen kedves ajándékait az őszi beérésnek és a csipkerózsikás álomba zsibbadt téli estéinek, amelyekkel minket behálóz.

Mint anyánk terített asztalán a mindennapi frissen szelt kenyeret, úgy fogadjuk el mindenét. De amiképpen a serdülő fellázad az anyai tökéletesség ellen, mert ezernyi másságot vesz észre a mindenét áttestáló, de magát meg nem váltható szülőben, ugyanúgy megváltoznak a hazával szembeni elvárásaink is. A legtöbbet kívánjuk tőle: a szabadságot.

És aztán észrevesszük lassan, hogy éppen azt nem adja, nem adhatja meg, mert pontosan az nincsen neki. Ez a szépséghibája, de mert gyönyörű egyébként, kendőzi ezt, hogy ne csalatkozzék idejekorán benne, aki őt szereti. Mint a meddőségre kázhoztatott szép asszonyok. Kínkeserves a szerelmes gyermek felfedezése, mert a hóvirág ama domb aljában szabadságot hazudva mosolygott az arcába, csupán türelmes várakozásra intett. „Érj meg rá, gyermekem, majd megkapod”, ígérte. Az orgonabokrok illatfelhőiben is a szabadság kínálta önmagát, és mi nem tudtuk még, hogy gyökereit régen elmetszették már a csimaszként alattomosan gyilkoló, sunyító kukacok.

Mire felnőttünk, a szabadság illuziója is elszivárgott. Vele zsugorodott össze a reménykedésünk, a szeretetünk megbocsájtássá szelídült, majd szánakozássá, keserű, tehetetlen dühvé, mert nem segíthetünk rajta és magunkon. Váratlanul akadt fel könnyeink szűrőjén a csodaszarvas csalogató képe. Könnyeinkkel sósítottuk az agyagot, hogy kenyér íze legyen, miközben vágtattunk a csodaszarvas nyomában belekiabálva a szélbe, hogy magunkkal visszük őt is, visszajövünk érte. Csak érjük utol azt a csodaszarvast...

Lassan hó lepi be a nyomunkat is, alatta pedig elpusztul az orgonabokor hajszálgyökere...

VADDISZNÓK TÖRTÉK A TÖRÖKBÚZÁT

Ütéstoplónyi gyermekek voltunk.

A történelmi Háromszék legeldugottabb falujából jártunk le a nagyobbra sikerült Lisznyóba tanulni, mert a sepsimagyarósi elemi iskolát nagy szorgalommal kinőttük. Öten gyalogoltunk át a Hevederen minden reggel, egy kisfiú és négy kislány, délután pedig visszsza. Szeptemberben már nagyban folyt az őszi munka a mezőn, ezért csak az apostolok lován közlekedhettünk. Októberben is aránylag kellemes volt az idő, télen pedig bentlakók leszünk, ahogy mondták a szüleink.

Ó, de szerettük mi ezt! Valakik voltunk! Amíg a falu egyik végéből lecaplattunk a másikba, mindenki számításba vett egy pillanatig bennünket. „Aha, ezek a lisznyai deákok", mondották egymásnak az emberek. „Adjonisten jónapot!", köszöntünk illendően mindenkinek, amire a szokásos kurta „Adjonisten" választ kaptuk. Aztán amikor már eltelt vagy két hét az iskolakezdés óta, az Adjonistenre következett a kérdés: „Na, hát mi újság van odalenn?"(A Heveder kapaszkodót jelentett, amelyiknek az alsó lejtése után feküdt Lisznyó, tehát a magyarósiak perspektívájából nézve lent volt a falu). „Csak a régi", mondtuk nagyosan legtöbbször, mert alig-alig akadt valami említésre méltó.

Néha azért volt szenzáció is. „Damó Laci bácsit megütötte a guta", amitől a kovács igencsak megijedt, mert neki is éppen olyan piros volt az arca, mint a Damóé. Az uzoni orvos azt mondta neki, hogy a sok szalonnától volt magas a vérnyomása. Máskor meg, hogy Gyertyánosi néninek az egyetlen leányát Bukarestben elgázolta a vonat, amikor éppen indult volna haza az édesanyjához. „Jaj, Istenem, bocsással meg árva lelkemnek", sápítozott Lujza néni a Gáng alatt olyan hangosan, hogy minden házból kiszaladtak az emberek csudát hallani.

Lassacskán mi lettünk a kis hírhordók a két falu között. Rendszerint amikor az Oláhdombot elértük, a földekről kiszaladt az agyagos útra valaki, hogy kifaggasson bennünket. Almát, körtét, néha pánkót adtak az asszonyok cserébe. Újságot mindenki járatott akkoriban is, de csak hetente hozták át Uzonból az összegyűlt szá-

mokat, ám megtörtént, hogy két hétben egyszer sikerült kézbe kapni őket. Elvégre a postásnak is érett a kukorica, és hullott a szilva.

Október 15-én beköltöztünk a lisznyói internátusba. Ettől kezdve csak szombatonként mehettünk haza, hétfő hajnalban pedig a szülők felváltva fuvaroztak vissza. Az én édesapámnak nem volt lova, csak ökreit foghatta járomba, de Jóska bácsi, Ibike apja lószekérrel robogott le a Hevederen velünk. A gödrös, köves úton majd' kiadtuk a lelkünket, a zúzánk-májunk is rázkódott, amikor a lovak közé pördített az ostorával, de mi nem bántuk. Legalább kiment az álom a szemünkből, amíg beértünk az iskolába.

Október 23-án este a vacsorára felügyelő két tanító, az internátus igazgatója és a szakácsnő, Adélka néni furcsa susmogásba kezdtek. Egyik izgatottabban magyarázott, mint a másik, amire a szakácsnő csak jajgatott, hogy „Jaj, Istenem! Jaj, Istenem!". Mi nem bántuk, akármiért sopánkodtak is, mert nem vették észre, hogy már régóta felbomlott a rend az asztalok mellett, a merészebbek még az ajtó elé is kimentek. Lefekvéskor is rendetlenkedtünk egy kicsit, de a petróleumlámpát korán ki kellett fújnunk, így elcsendesedtünk. Éjnek idején arra riadtam fel, hogy a falu minden kutyája vadul ugat. Meg is ijedtem a hangos zenebonától, és átnyúltam a szomszédos ágyig, hogy Ibikét felébresszem. A kezem félúton az övével találkozott, ő engem akart kelteni. „Vajon milyen baj van?" – vacogtam feléje, de valaki lepisszegett. „Hallgassatok!" Beszélgetést hallottunk, kint többen lehettek férfiak. „A lármatüzek mindenütt égnek köröskörül", mondta egy határozott hang. „Réty, Egerpatak s Bita már gyújtott alkonyatkor. Uzon elég későn válaszolt, de lehet, hogy a milicistától kellett előbb megszabadulniuk. Sánta Bordás említé az imént, az atyafiak azt mondták, a vaddisznó töri a töröbúzát, a tűztől fél, azért gyújtották meg." Zsigmond András apjának a szavát tisztán felismertem: „Az jó, a vaddisznó. Egyezzünk meg abban, testvérek, hogy mi is azt mondjuk, ha jön a milicista." „Mi van a többiekkel?" – türelmetlenkedett egy ember, akinek a hangját viszont nem tudtam azonosítani. Az ágyam az eldugott zsákutcához a legközelebb feküdt, közvetlenül a fal mellett. Azért jól hallottam mindent, de furcsa volt, hogy ilyen titokzatosan tanácskoznak. „Háthiszen ég már mindenütt. A Bércen kettőt is láttam, Berde Anti az első ember volt, aki jelzett. Patakon is rendben

van, Magyaróson az Oldalon és az Oláhdombon, de lehet, hogy a Hegyfarkán is volt valaki, aki figyelmeztesse Rétyet, Borosnyót. Bikkfalván Harkó vette kézbe a dolgot."

„Rendben... Jön valaki" – hangzott egyszerre fojtottan. „Add a viharlámpát!" – mondta a Zsigmond-hang. „Adjonisten" – köszöntek többen is, mire ugyanúgy több „Adjonisten" felelt. „Hát megjövétek?" – kérdezte valaki, miközben kézfogás mehetett végbe. Biztosan válaszolhattak olyanformán, hogy „mük es meg", de ezt már csupán gondolhattam. Az álom kezdett ismét környékezni, arra viszont még emlékszem, szerettem volna kilesni, hogy nem magyarósiak-e az újonnan jöttek, és hátha édesapám is itt van..., már három napja nem láttam őket, a két kicsi testvéremet, édesanyát...

Reggel rosszul esett felkelni, de muszáj volt megmosakodni a jéghideg vízben, amelyet egyenesen a kútból merített ki számunkra az internátus igazgatója. Meleg víz is volt, de mindenkinek csak egy bögrényi jutott. Azzal spórolni kellett. Dideregve vártuk sorba rendeződve az udvaron, hogy kinyissák az ebédlő ajtaját. Kömény-magleves volt reggelire, amelybe beleaprítottuk a barna kenyeret. Feszült, nyomott hangulatban kanalaztuk a sovány levest – talán mert kialvatlanok voltunk? Vagy azért, mert Adélka néni elfelejtett kedves mosollyal fogadni, amit pedig minden más reggel megkaptunk tőle a porciónk mellé? Kissé félrecsúszott kék pettyes fejkendőjét akkor feketére cserélte. Ez bántott engem, és amikor kifelé siettünk, hogy becsengetésre sorba álljunk, hozzá osontam. „Ki halt meg, Adélka néne?" Rám nézett, de nem biztos, hogy látott, miközben mondta: „Ki halt meg? Még nem tudom, fiam." Furcsa felelet volt, de kellett rohannom. Csak tizenkét éves voltam, hamar kiment a fejemből ez a szokatlan reggeli hangulat.

Az ablakokon nem volt függöny, kiláttunk az útra. Mintha valakit gyászolna az egész falu, minden asszonynak fekete kendő volt a fején.

Az első szünetben mindannyian az udvar végébe szaladtunk. A szomszédból hatalmas szilvafa hajlott be az iskola területére, és mivel mindannyian láttuk Julcsa nénit elmenni otthonról, futottunk csemegézni. De valahogy nem volt íze aznap a szilvának. Ekkor ért hozzánk egy elkésett kislány. „Magyarországon forradalom van,

mondta édesanyám, de nem szabad hangosan beszélni róla." Mivel én nagyon olvasott kis okos voltam, tudtam, hogy forradalom már volt Magyarországon, és Petőfi Sándor akkor meg is halt. De az olyan romantikus volt, amikor olvastam a verseit az édesanyám Petőfi-kötetében. „Hogy most is olyan lenne?" „Pszt!" – intett ingerülten a barátnőm – „Ne mondd hangosan!"

Délután édesanyám is meglátogatott, a többi anyukával együtt jött. „Kislányom, alkalom nyílott, gondoltam, megnézem, hogy vagy. Az osztályfőnököddel is kell már találkoznom", magyarázta, miközben újrafonta a hajamat. „Édesanyám, igaz?" – csüngtem rajta. „Mi? Mi igaz-e?" – nézett rám kutatva. „A forradalom... a magyar forradalom..." Hirtelen szorosabbra fonta a karját a vállamon. „Jaj, gyermekem, igaz, de ne beszéljetek ti róla. Nem tartozik ez még rátok." Olyan szomorú volt a hangja, olyan babusgatóan szomorú, hogy mindjárt sírni kezdtem. „Édesanya, én úgy félek!" Még mindig nagy szomorúsággal mondta, hogy „Ne félj, gyöngyöm, nem hagy el a Jóisten. Őket sem hagyja el", és elnézett abba az irányba, ahol a Nap éppen lenyugvóban volt.

„Jaj, sietnünk kell, mindjárt besötétedik, a kicsiket nagymamátokra hagytam," de a keze még simogatott. „Hát édesapa? Ő hol van?" – kérdeztem, mert nemigen fordult máskor elő, hogy nagymama vigyázzon a gyerekekre. Neki van éppen elég dolga, mondogatta apánk, és valóban, nagymama öt férfira viselt gondot: nagyapánkra és négy fiára. Nem is beszélve a gazdaságról, amelyikből szintén kivette a maga részét. „Édesapád? Nincs ma itthon. Nagyon töri a vaddisznó a törökbúzát, ki kellett mennie őrködni."

Miután elmentek az anyák, kiderült, hogy mindegyikünk apja vaddisznót elijesztendő a mezőn tölti az éjszakát. Pedig sokan már be is szedték a kukoricát. „Lehet, hogy egyedül félnek, biztonságosabb közösen füstölni", okoskodott Kese Jancsika.

Hiába voltunk otthon egész hét végén, egyetlen apukával sem találkoztunk. Mindig a vaddisznó... Lisznyóból is elmentek a férfiak a vad ellen, oldal szalonnát, fazék friss szilvaízet, zsák lisztet is vittek magukkal. Bikkfalvi barátnőm, Harkó Emmi megsúgta aztán, hogy elmentek a forradalomba. Mert az oroszok fenyegetik Magyarországot, vittek ennivalót a harcosoknak, s mivel erősek a székely emberek, segíteni fognak a harcban. „A keresztapám Szacsváról is

elment” – mondta még titokzatosan, és kérlelt, hogy ne adjam tovább a hírt. Lisznyópatakról Fám bácsi is vaddisznóra les, mondta a VI-os fia, de akkor már mindenki tudta, hogy nem igaz az. Nem szabad róla beszélni azonban, mert nagy baj lehet abból. Ettől kezdve nem volt nyugtunk.

A temetőkertekben két nappal Halottak napja előtt meggyújtották a gyertyákat. Borult idő volt, korán sötétedett, havat jelzett a Nemere. Minket nem engedtek ki az internátusból estefelé, így az udvarról néztük a gyönyörűen kivilágított hegyoldalt. Már nem volt elég a szvetter, fáztam, emlékszem, pedig édesanyám gyapjúból jó vastagra kötötte. Három estén át égtek a gyertyák, miközben friss krizántémba öltöztetett sírhantok fölé fekete-fehér foltok hajoltak: a virrasztó asszonyok és öregek. Köröskörül a Háromszéki-medencében néma, csupán fénnyel szóló lármafák feleseltek a temetők pislákoló lángocskáival. Meglehet, üzeneteket cseréltek.

Hét végén a magyarósi temetőben együtt virrasztottam a dédszüleim sírjainál édesanyámmal. Szerettem volna fekete ruhát kötni a fejemre, mint az asszonyok, de anyám leintett: „Hagyd, kislányom, korai az még neked”, mondta, de aztán előkotort a gépfiából egy gyászszalagot. „Ezt tedd a zsebedbe. A Jóisten ott is látja, másnak pedig nem kell.” Elláttunk Egerpatakig, és a homályos esti szürkületben mintha valami erő költözött volna az egész tájba: egyazon érzés, egyazon akarat kapcsolta egybe Alsó-Háromszék minden, halottakért és elevenekért világító faluját. Vasárnap délután mi, gyerekek kiszaladtunk a falu végére, a tenyerünkkel ernyőt árnyékoltunk a szemünk fölé, és lestük a távolt. Hátha visszajönnek az édesapák! És bár már elég hűvös volt, lefeküdtünk, a fülünket a földre tapasztottuk, figyeltük, nem hallunk-e valamit.

És hallottunk! Dübörgött a föld! Erre akár meg is esküdtünk volna. De nem kellett esküdöznünk, mert elhitték nekünk. Albina néni, a falu tudós asszonya azt mondta, az oroszok most rohanták le Magyarországot, és még a föld is sír emiatt. „Honnan tudja ezt, Albina?” – faggatták. „Hagyjátok, tudom én” – emelte a kötényét a szeméhez, mintha homokot akarna kitörülni belőle. Hagyták. A rádió..., de jobb, ha nem tud senki róla.

Aztán visszatértek az édesapák. Egyenként szállingóztak haza – elcsigázva, mocskosan, megalázottan. Az én apám egy vasárnap

érkezett meg. Ujjongva csimpaszkodtunk volna bele, de fáradt volt és szomorú. Sírt is – hallottam, hogy zokogott, míg édesanyám mosdóvizet és tiszta gúnyát készített elő neki. „Nem tudtunk tovább menni, Annuska. Lökdöstek a határőrök, fenyegettek a disznók, hogy átallőnek. A zsákokat lerakatták, aztán az egyik katona félreintett. Kérdezte, melyik az én csomagom. Mondtam neki, hogy a csíkos. Te, már láttuk a magyar földet. Egy kőhajításnyira volt tőlünk, egy karnyújtásra..." Azt hiszem, megrázhatta a zokogás, mert hiába hallgatóztam, nem értettem meg semmit egy ideig. „Az a katona aszondja: válassz, ember! Átlőjelek-e vagy hazamész a családodhoz, és hagyod nekem a tarisznyádat? Átlőlek, bangyin – vigyorgott még egy darabig, aztán megvárta, amíg visszaindultam. Asszony, asszony, jaj, de borzasztó, hogy ilyen gyáva kutyáknak látszunk!" Én büszke, bátor székely apám! Zokogott hangtalanul, és én a párnámat a fejemre húztam, nehogy meghallják, hogy ébren vagyok, és sírok keservesen.
A többiekkel is ez történt.

Kónyáék Érmihályfalva felé kanyarodtak, de az úton megverték őket a civil ruhás szekusok. Azt hitték, hogy a paphoz akartak menni. Azt pedig már elvitték. Ez külön is fájt nekünk, mert Sass Kálmán tiszteletes úr keresztelt meg engem. Akkor születtem meg, amikor a front éppen odaért Nagyvárad környékére 1944-ben, és édesanyám az óvóhelyre menekült velem bombázás idején. Ott a pincében keresztelt meg akkor a fiatal lelkész, hogy ha mégis telitalálat érné a házat, ne pogányként pusztuljak el. Ezt sokszor elmesélte nekem édesanyám, aki aztán a háború után visszahozott Székelyföldre.

A bikkfalvi Ütő Aladár összetörve ért haza. Merthogy részegen leesett a szekérről, és mivel a másik koma is részeg volt, annak a lovai rátapostak Aladár bára. Ez olyan hazugság volt, hogy mindenki kitalálta az igazságot. Aladárt még soha senki nem látta részegen. Nem ivott. De volt édestestvére fent Budapesten, annak akart mindenáron a segítségére menni. Családja nem volt, csak az asszony itthon, nem fordult vissza. De visszafordították, hogy három oldalbordája eltörött meg az orra. Az azután görbe is maradt.

Az a fekete szalag még nagyon sokáig a zsebemben volt.

A föld pedig dübörgött még 1956 karácsonyán is...

A SZILVAFA

„Fizessetek úgy néki, a mint ő fizetett néktek, és kétszerre kettőztessétek meg néki az ő cselekedetei szerint; amely pohárból itatott, ugyanabból két annyit töltsetek néki.” (János Jelenésekről 18: 6.)

Csupán két dologtól félt mint nagyobbacska leányka: a vizes lepedőtől és Kormos Sanyitól. Mindkettőtől szégyenletesen. Mint csúnya sebet, úgy viselte ezt a szégyent. Hogy fél, de nem tehet ellene semmit.

A tehetetlenségét restellte. A kiszolgáltatottságát az akármikori hatalmas láznak, amely nem akart soha csökkenni, hiába rakta pici talpára édesanya a reszelt pityókát vagy hagymát. Végül mindig a jeges lepedőhöz kellett folyamodniuk. Visított, mint a malac, amelyikhez a vágóhídon a kés közeledik.

Majdnem ilyen éles fájdalommal sikoltott fel, valahányszor Kormos Sanyi orra buktatta. Vagy fejbe verte. Vagy megdobta hógolyóba csomagolt kővel…

Fizikai fájdalmánál elviselhetetlenebb volt azonban az, hogy senki nem hitte el a kölyökről a rosszat. Egyáltalán azt tartotta hihetetlennek a falu, hogy ez a szelíd tekintetű, vigyorgó kamasz képes lenne arra, hogy egy nyamvadt, beteges csitrit bántalmazzon. Úgy intézte mindig a dolgát, hogy a látszat megmaradjon: amikor valaki felfigyelt a galibára, azt láthatta csupán, hogy Sanyi szánakozón segíteni akar a síró szerencsétlenen. Az emberek értékelték ezt a szutykos gesztust, mert emberinek tartották, és nem értették, miért hazudik az a leánygyermek. Ha nem tud a lába elé nézni, magára vessen, ne mind arra a szegény fiúra próbálja kenni az ügyetlenségét.

Édesanyáék elhitték neki, de nem akartak erélyesebben közbelépni, inkább intették, hogy máskor kerülje ki az úton, ha látja. Édesapa egyszer megelégelte a dolgot, s azt mondta, beszél a fiú apjával, mert ha szóba áll vele… Nem fejezhette be a mondatot, mert megjelent Sanyi sunyi arca a kapujukban, és lélekszakadva előadta a balesetet, amitől szerette volna figyelmeztetni a kislányt, de már késő volt szólnia, mert a nagydarab kőben megbotlott, és reméli, nem túl mély a horzsolt seb a térdén, és igazán sajnálja,

hogy nem tudta megmenteni és… kezit csókolom, majd máskor megvédem, ha látom…

És folytatódott minden… Talán édesanyáék fejében is megfordult a gyanú, hogy nem mindig igaz, amit mond? Nem tudhatta, de Sanyitól félt továbbra is, ha lehet, még jobban. Mert Évácskát orra buktatta, ha tehette, máskor kitépte a masnit a hajából olyan erőszakosan, hogy a hajszálak is repültek utána a levegőben, kilopta az uzsonnáját az iskolatáskából, egyszóval csupa pokol volt vele egy osztályba járni. De a tanító bácsi öreg volt, nem fegyelmezett, hiába panaszkodott bárki, a füle botját sem mozdította. Évácska néha sírt, amiért aztán órákig gúnyolódott a kis betyár. Hogy ezt elkerülje, inkább minden bántást elviselt. De amikor Sanyi a sárba taposta a vadonatúj szvetterkéjét, amelyet édesanyja maga kötött és a városban festetett gyönyörű égszínkékre, egy világ omlott össze benne. Igaz, hogy Sanyinak soha nem volt új szvettere, az apja részeges volt, az anyja napszámos munkával tartotta fenn a családot, de még akkor sem lehet a sárba gyalázni valakinek a holmiját, gondolta zokogva. Hogy aznap a tanító bácsi megdicsérte a szép szavalatáért, nem is érdekelte, csak a sáros szvetter.

Egy estefelé aztán nagy dolog történt. Édes, szilvaérő illattal volt tele a levegő, és a kertbe szaladt friss hagymáért. Azt tervezte, hogy megfőzi a pityókatokányt, amire hazakerül a mezőről a család. Már hetek óta leste titokban, hogy mit működik édesanyja főzés közben, és most elérkezett a pillanat, hogy meglepje első főztjével. Mivelhogy aznap éppen édesanyának a születésnapja volt.

A csűr hatalmas kertet takart el a szem elől, sok gyümölcsfával, veteményes ágyásokkal, és még egy duga is volt a végében, amelyikben estente brekegtek a békák. Kínlódva nyitotta ki a nagy csűrkaput, és haragudott saját pöttömnyiségére, mert szuszogva, nyögve még mindig ágaskodnia kellett, hogy elérje a kilincset.

A dohos, szénaszagú csűrből ahogy a kertbe lépett, szinte földbe gyökerezett a lába. Kormos Sanyit találta ott. Mégpedig a perpence szilvafán vihogott. Az nem volt hitvány eleinér, fosóka szilva, sem leányka szilva, hanem a legjobbik fajta. Ebből nem pálinkát főznek az emberek. Nem is a disznóknak gyűjtik össze, hanem kompótnak, szilvaíznek spórolják be az asszonyok. Ez így van

náluk is. Előbb jókora adag szilvásgombócot főz édesanya, majd vasárnapra rétest, a többi megy télire.

Úgy felháborodott, amikor meglátta a dézsmáló suhancot, hogy eszébe sem jutott a rettegése. „Azonnal kitakarodj!" kiáltással dühösen a fához rohant, nem törődve azzal sem, hogy szinte felbucskázott megbotolva az ott felejtett kapában.

Sanyi köpködte a magot hetykén, szemtelenül, most már egyenesen a kislány fejére. Aztán, rá se hederítve a haragtól kipirult arcocskára, a nyakába vetett ostort nyelén kapta és röhögve el kezdte verni vele az ágakat. A szilva nemcsak hullott, hanem valósággal ömlött a földre...

A kislány nem hitte el, hogy ez megtörténhet. Már kék volt a fa alatt a hely, és még mindig potyogott a drága gyümölcs, már azt sem érezte, mi folyik le az arcán, a könnye vagy a fején szétfröcscsent szilva leve. Egyet tudott, és azt nagyon: hogy az övé a fa, a kert és nem a Kormos Sanyié. És amit Kormos Sanyi tönkre tesz itt, az étel, az édesanyáék munkájának a beérése. Azt csak Isten pusztíthatja ki a szájukból, senki más. És abban a pillanatban tudta, érezte, hogy Isten azt akarja, hogy védje meg itt az életet, a munkát, a vagyont, a család ételét. Csupán azt nem tudta, hogy miféleképpen. Egyedül volt otthon, még a csorda sem jött le a hegyről, az emberek mind a mezőn voltak.

Sanyi elejtette az ostort. Véletlenül. A leányka felkapta a földről, és szinte ösztönösen, a bitorló csupasz lábszárára suhintott vele. Azt is látta, hogy a rászáradt sárréteg felrepedezett Sanyi lábikráján, aki ocsmányul káromkodva felordított. Le akart ugrani, megmutatni ennek a csipásnak, hogy kihez mert ütni, de az ostor csattogott a lábán, hiába próbálta kivédeni, már a talpán is táncolt a vékony szíj, már az inge alá is benyalt a nyelve, már nagyon fájt, már sírt, már könyörgött, rimánkodott, és a leányka csapott, csapott és csapott. Kicsi életének minden szégyene, megaláztatása benne süvített az ostorsuhogásban, minden suhintással a hazugságot, a világ nagy gonoszságát akarta figyelmeztetni, hogy nem markolhatja el senkinek a jogos tulajdonát. Hogy vegye észbe egyszer már a világ, hogy aki igazat mond, aki jó, aki csak kicsike, de nem gyenge, azt nem szabad meggyalázni, megdobni sem kővel, sem sárral. És az önérzetébe sem taposhat semmiféle hatalmasság. Mint egy felhergelt

kutyakölyök, ugrált suhogó ostorával a fűben, a szilvalében, mert az ágak között hol itt, hol ott próbált egérutat nyerni foglya, a jajveszékelő.

Nem tudta, miért, de egyszerre kiáltozni kezdett, mint amikor a csirkékre vadászó ülőt hajtják az asszonyok: „Édesapa! Édesapa!" Pedig tudta, hogy a mezőn van mindenki, kiabált mégis. És egyszerre, mintha a falut tenyerén tartó erdő felelt volna neki: „Mi a baj, édes fiam?"

És kiáltotta: „Kormos Sanyi meg akar verni!"

Miközben az erdő küldte vissza az apja üzenetét, hogy „Mindjárt otthon leszek, fiam!," szaporán imádkozott magában: „Édes jó Istenkém, ne haragudj, hogy hazudtam."

Amikor édesapa megjelent fáradtan, kapával a vállán, azonnal felmérte a helyzetet: a maszatos kölyök a fára szorítva vinnyogott, és a kislány, a gyenge, a félős, a beteges kis fruska mint győztes hadvezér kussot parancsolt a félelmetes ellenségnek. Sanyi, akit saját ostora táncoltatott szelídebbre, valósággal a földre huppant, mint egy tehetetlen zsák, készen a büntetés folytatására. De csak egy szigorú, nagyon szigorú pillantás jelezte, hogy elmehet.

Zokogva próbált nekieredni, ám csupán sántikálásra tellett az erejéből.

Az ember utána szólt: „Állj csak meg, hékás! Nesze, vidd ezt magaddal vacsorára!" És egy kalapnyi szilvát mutatott utána. Kormos Sanyi hangos bömböléssel megfutamodott…

ARANYSZÍVŰ ZSARNOK

Falusi jógazda, hat gyermekkel, sok tennivalóval.

A legtakarosabb, vármegye szerte legszebb asszonnyal az oldalán, akit csak bal karjával tudott átölelni, mert a jobb könyöktől csorba volt. Azt szétroncsolta egy játéknak vélt kézigránát, amit a Nagy háború huncutkodott a hancúrozó gyerekek keze alá. Talán jobb karjának a leszakított darabja vitte magával a gyöngédségre való engedelmességét, amit az emberek kegyetlenségnek neveztek.
Lelke mélyén megrettent ember volt. Félt a nagy Számonkéréstől, mert tudta, hogy terrorral kárhoztatta családját az engedelmességre. Nem volt bátorsága élni velük, jóízűen nevetni, örülni, mert attól félt, akkor elveszíti őket. Az egészséges, jó emberi természetük, és nem ő, a megcsonkított fogja irányítani a sorsukat. Féltékeny volt az életükre, az épségükre. És ha már testi valóságukban nem tudta megcsonkítani egyik szeretettjét sem, akkor megnyomorította a lelküket.

Ez volt a saját, mások lelkiéletének megrablásából felépített légvára, amelyiket aztán a legelső szívgörcs elsöpört.

Akkor, ott a betegágyon bevallotta cseperedő jómagamnak, hogy fél az Isten ítéletétől, aki a családjának, elsősorban asszonyának a megaláztatásáért fogja felelősségre vonni. Akkor mesélte el azt is – a halálfélelem őszintévé tette –, hogy olykor nem bánta volna, ha nagymama szembeszáll a zsarnokságával. Talán a versenykedv, a harc heve hiányzott az életéből? Jobb lett volna talán viaskodnia, hogy akaratát érvényesíthesse? A feltétel nélküli engedelmesség, csupán a csend kedvéért való mindenbe beletörődés őt, a zsarnokot alázta meg, őt, a zsarnokot zsugorította egyre nyomorúságosabb háziúrrá.

Pedig, hej, de szerette azokat a pillanatokat, amikor a munkába temetkezett felesége merengő tekintetét elkaphatta, mert akkor tudta, mégha jelenetezett is miatta, hogy asszonya titokban harcol ellene, küzd lelkigazdagsága csorbítatlanságáért. Azért a színes, lírával, mesés történetekkel tele világért, amely a kívülálló számára bevehetetlen volt, és amelyik izgatóan kapcsolta a feleségéhez. Tudta, hogy ez a terület a tulajdonképpeni vetélytársa, ez a néma ellenfél, akivel szüntelen párbajt vívhatott, ám legyőzhetetlen maradt. In-

kább úgy tett, mintha nem tudna az asszonynak erről az énjéről, mert úgy spekulált, hogy ha nem beszél róla, nem kell vesztesnek éreznie magát. Sőt azt sem említette neki, hogy elcsípte akkor is a kaján öröm árnyékát a pillantásában, amikor a falu asszonyai kékrezöldre agyabugyálták a sötétség leple alatt.

A fonóból hazainduló guzsalyosok… Annak az esetnek híre is futott a környéken. Szokás volt ugyanis a faluban a fonó, a téli esték asszonyi foglalatossága, amikor pörögtek a rokkák, gyapjút, illetőleg lent fontak a fehérnépek, ahogy a nőket nevezték arrafelé. Mindenki igyekezett a guzsalyát lefonni egy-egy este, mert tavaszig a szövésre is sort kellett keríteniük. Minden este más ház látta vendégül a társaságot. Jókedvű kacagás, énekszó repült az apró ablakokon ki az éjszakába, ilyenkor mindenki otthon hagyta a gondját, zsarnok urát, a gyerekeket. Nagyapa sem tehetett semmit ez ellen a közös szokás ellen, az ő felesége is rendszeresen eljárt a fonókba.

De az otthon rettegett kényúrról még az asszonya is tudta, hogy szeretett a szebbik nemnek udvarolni. Egy este megviszketett a talpa, mehetnékje támadt, valami jóízű mókát akart elkövetni. Persze, titokban, nehogy csorba essék a tekintélyén. Éjfélkor, amikor az asszonyi sereg elhagyta a vendéglátó házat, közéjük rebbent hosszú fehér lepedőben, mint egy jelenés. No, lett is nagy visongás, de csak egy rövid meglepetés erejéig, mert a talpraesett menyecskék lekapták a guzsalyokat a rokkákról, és jól elpáholták az alkalmi kísértetet. Noha megelőzte hazatérő feleségét, sokáig nem tagadhatta el a sérülések eredetét.

„Szegény nagyanyád nem szólt semmit, nem is kérdezősködött, csak pajzán kis villanással a szemében, hideg borogatást rakott a dudoraimra” – érzékenyült el szívbajával viaskodva a halála előtti hetekben. „Miért nem pereltél velem vagy egyszer, feleség? Miért tűrted el, hogy úgy lenyomjalak?”

Én azokban az elszontyolodott pillanatokban döbbentem rá arra, hogy nagyapa mekkora bűnsorozatot követett el egy életen keresztül – önmaga ellen. Hiszen megfosztotta magát a szeretettől, kirekesztette magából, lelki fogságban tartotta azokat, akiket pedig a legjobban szeretett.

A fene nagy tekintélyével azt is elhárította, hogy a koporsóját igazi fájdalommal állja körül a család. Már elhantolták, már a halot-

ti tort is megülték, de még akkor is riadtan rohant a kályhához valamelyik fiatal, hogy ránézzen az ételre – mit szól nagyapánk, ha odakozmál? És bár illetlenség volt temetés napján nevetni, a rettegésbe merevített hozzátartozók hangos kacagásban törtek ki. „Vigyázz, mert édesapám a fejedre koppant a fakezével" – dobta be a heccet Zolti, és ezzel megtört a jég. Felszabadultak mind, nem titkolták egymás előtt a megkönnyebbülést, mert tudták, mind egyformán éreznek.

Ez azonban csak a felszín volt, egyenként érezték a közös bűnt is, amit ellene elkövettek. Pazarló vétség volt félelmet tettetve elodázniuk minden alkalmat, amikor kinyúlhattak volna azután a botban végződő csonka kar után – tudták, érezték, hogy az apai féltés és büszkeség kis rügyes ága is ott lapult abban a buta botforma végtagban. Szerették pedig, s mégsem akarták a lelküket kitárni előtte. Mintha szégyellték volna azt is, hogy nagyapa ép kezében gyakran édessé vált a vackor körte, amit a Hegyfarkán elterülő családi birtokról hozott haza vacsoraidőkben. Szigorba fintorult ráncai kisimultak a petróleumlámpa fényében, miközben meghallgatta a sarjúhordásban elfáradt fiainak a beszámolóját. Jól van, mondta, hogy éppen mondjon valamit, mert elégedett volt velük, csakhát azt minek mutatta volna, és elment egyet járni, hogy megtudja, mi hír a faluban.

Úgy találomra indult hírszerzésre akkor is, amikor a Jancsó-féle kúriát megszállták a hatóságok. A földbirtokosokat úgy szedték össze kommunista uraimék, mint néhány évvel előtte a zsidókat a nácik. Az öreg tekinteteséket senki nem tartotta ártalmas osztályellenségnek, és amióta a valamikori nagycsalád szétszéledt, a két öreget már csak Katika lányuk, a gyenge alkatú elhagyott asszony pátyolgatta. Nagyapám döbbenten állt meg az összefutott, viharlámpás szomszédság gyűrűjében, akik értetlenül nézték a jól megszerkesztett forgatókönyv szerint folyó kitelepítés tragédiáját. A hetven éven felüli Jancsó bácsi isiásos dereka még jobban meggörbült, a szája hangtalanul reszketett, babrálta a hozzátámolygott felesége kezét. Istenem, Istenem, sopánkodtak a kapuban összeverődött napszámosok, és Katika pakolt. A két öreg a többi hasonló osztályellenséggel megy a Duna-csatornához! – hallotta a parancsot.

„És a gyermek? Enikő? Mi lesz a gyermekemmel?" – kérdezte kétségbeesetten az egyik hatalmasat.

„Az a maga dolga, amit akar, azt csinál vele, mi csak a vének elszállítására kaptunk parancsot."

„A »vének« helyett engem vigyenek, ők túlságosan betegek és gyengék" – rimánkodott. Katika abban a pillanatban Amerikába emigrált volt férjére gondolt, Koréh Ferencre. Vajon megérzi, vajon megtudja valaha is, hogy kislányukat, Enikőt nemcsak az édesapja hagyta itt Isten számára, hanem most már neki, az édesanyjának is el kell hagynia? Hiszen öreg, beteg szüleit nem vetheti oda a pribékek áldozatául, hogy kényszermunkatáborba hurcolják, azt viszont el sem tudta még képzelni, hogy mi lesz a kislányával.

„Hová viszik a szüleimet?"

Mert ha nem Duna-csatorna, akkor kényszerlakhely. De hol? Választ nem kapott senkitől. Az édesanya viaskodott benne az emberi felelősségérzettel a kemény férfiakat is összeroppantó próba rettenetes pillanataiban. Akkor lépett hozzá a csonka karú nagyapám, megfogta a fiatalasszony kezét és csak annyit szólt: „Viszem én Enikőt."

Katika nagy, riadt tekintete belekapaszkodott a komoly, gyermekkorától kegyetlennek ismert férfiú határozott pillantásába, és szó nélkül átengedte a semmit nem értő, álmából felriasztott kislányt. Nagyapám sietve fordult ki a gyermekkel az ajtón, mintha félne, hogy valamelyik fegyveres elébe áll, s csak távolról hallotta az anyai jajszót: „Isten áldja meg, Jenő bácsi!"

A jaj üvegszilánkjai úgy csörömpöltek bele az éjféli falu csöndjébe, hogy még a csillagok is beleremegtek. Az álmában megzavart erdő sötéten, mélyen sóhajtozott a kertek fölött, s valaki félreverte a harangot. Mint tűzvész idején szokás.

Nagytata futva érkezett kis álmos terhével hozzánk, édesanyával mellém fektették Enikőt, és nagyon sokáig égették a petróleumlámpát. Édesapa a műhelyből szótlanul behozta a nagy botot, amit a hadifogságban faragott volt, és odaállította az ajtó mellé. Mi Enikővel csodálkozva ugyan, de egy kicsit örvendeztünk egymásnak, amíg újból el nem nyomott az álom…

A pancser, analfabéta suszterinasokból kitermelt karhatalom azonban nem tudott betelni a pusztításokkal, folytatta a magáét.

A központilag szervezett ostobaság és szakmai dilettantizmus az egész országra egységesen húzta rá a kollektívák hálóját, nem számolva az egyes vidékek adottságaival. A Sepsimagyaróst határoló dimbes-dombos bérc, a mocsaras, árkos, szalagcsíkokra taglalt termőföld, a gazdák kertjeiből kiinduló erdős hegyvonulat a családokat jól kiszolgálta, bőségesen eltartotta, de oda kollektívgazdaságot elképzelni több volt, mint ostobaság. A szorgalmas kisgazdák elhatározták, hogy meggyőzik az „elvtársakat" arról, hogy csak úgy maradhatnak hasznos láncszemei a nagy egésznek, ha meghagyják őket a régi falusi gazdálkodás keretei között.

Két semmirekellő új kommunista lett a falu árulója. Tőlük tudták meg a központi szervek, hogy ki a kicsi közösség hangadója, a legtekintélyesebb gazda, akinek a megpuhításával a falu megfélemlíthető és legyűrhető az ellenállás. Nagyapát többször a községházára rendelték, először szép szóval próbálták meggyőzni a közös hasznáról, majd fenyegetéssel, durva szitkozódással – eredménytelenül. Közben küldöncök járták a házakat, elsuttogva, hogy az öreg már alá is írta a belépési nyilatkozatot, de még megjátssza magát a falu előtt, a látszat kedvéért. Csak akkor fogja nyíltan elismerni, ha a többiek is belépnek. Aki pedig nem áll be a kollektívba, ismételték meg újra és újra, azt kuláknak nyilvánítják, vagy elviszik a Duna-csatornát építeni.

A falu félt, megkérdezték nagyapát, hogy igaz-e a hír. Ő dühbe gurulva szidta a hazug disznókat. Mígnem egy éjfélkor puskatussal rájuk törték az ajtót, kitépték az ágyból nagymamát és nagyapát, és úgy, egy szál ingben, gatyában elhurcolták a községháza cintermébe.

Február volt, a verebek is kővé fagyva potyogtak le a fáról. A két kiszolgáltatott páriát a jéghideg teremben tartották reggelig, mezítláb, álltukban virradtak meg kékre-zöldre fagyva. Időközönként bekukkantott az ajtón egyik vagy másik „elvtárs", megtudni, hogy aláírnak-e vagy sem. A két nagy fiú, Zolti és Gyurka pokrócot, téli holmit vitt utánuk, de a fegyveresek elkergették őket. Nagyapám nem írta alá az eléje lökött papírt, de otthon a félig élettelen nagymamát magához ölelve, elsírta magát. A gyerekei előtt akkor az egyszer nem szégyellte a könnyeit. Ők is tudták, az apjukat azért választották ki, hogy a falu egyenes gerincét kerékbe törjék, de ak-

kor egyszeriben felismerték a többlet erkölcsi erőt, ami a nagyhangú szigor leple alatt valójában létezett.

Azon a napon a bivalyos Bartha Károlyt is félholtan szedték fel a hóból a szomszédok. A bivalyait és a szekereit nem engedte szabadon elhajtani. Az egyik végrehajtó a járomszeggel ütötte le a kemény székelyt, mielőtt a kapuhoz értek, amelyen aztán szabadon kidöcöghettek az elrabolt jószágok.

Szegény félkezű nagytata! A lelke nem volt félszeg, csak téves utakon bolyongott. Hogy vágyhatott egy-egy önfeledt simogatásra, amit nem kapott meg a gyerekeitől, mert féltek hozzábújni?

Az unokáival is szigorú volt. A leánykákat állandóan rekcumálta, ha a kapuhoz szaladtak, hogy az elhaladókat megbámulják. „Eltakarodj onnét!" – kiáltotta – „nem terem ott rózsa, ahová állandóan ösvényt taposnak." Valójában csak a gonosz világtól féltette őket.

Jenőcske volt az az unoka, akin halála előtt még kipróbálta a szigorát. A kis huncut csibész azonban csak azért is azt tette, amit megtiltott neki a nagyapja. „Na, megállj, te betyár, mert belerázlak én a nadrágba!" – indult feléje az öreg. A gyermek ilyenkor kedves, kópés mosollyal ragyogott rá: „Drága kicsi nagyapóka, ne haragudj", amire ő elkacagta magát valami olyasmit dörmögve a bajusza alatt, hogy „jaj, te kicsi gazember, hogy le tudsz venni a lábamról". Ilyenkor még könnyel is megtelt a szeme, és nem szégyellte, hogy a gyermek hízelgése lefegyverezte. „Mi lesz veletek ebben a rossz világban?" – aggodalmaskodott sokszor.

A szíve éppenséggel a szerető aggodalomba szakadt bele, amikor a legfiatalabb fia, Győző autóbalesetének hírét vette. Noha lényegében nem volt végzetes a baj, az a leroggyant, rettegett nagy szív úgy dobbantott végsőt, hogy ezt soha nem tudta meg.

ASSZONYSORS

Nagymama csak nagyapa halála után beszélt néha az elfojtott álmokról, a vágyakról, amelyeket élete utolsó szakaszában felélesztgetett magában. „Csak elnémítani tudta jó uram azokat, de mindig bennem voltak. Ha ábrándoztam, ha éjszakai álmaimat nappal újraképzelhettem, akkor megszépült az élet, sokszor nem is hallottam, hogy ordít nekem. Ezért tudtam elviselni az egész nyomorúságot" – vallotta be egyszer.

A család döbbenten meredt rá. Hazugsággal bástyázta körül önmagát? Csak így tudta kibírni? Belső függetlenségét mentette? De milyen áron? Miért nem harcolt vissza inkább, az emberségesebb lett volna! „És a gyerekek?" – kérdezett vissza ő dacosan, mármár harcra készen. A gyermekek…

Tulajdonképpen mi jó származott volna abból, ha a gyerekei több veszekedésben nőnek fel, mint amennyit az apjuk kiutalt nekik? Inkább engedelmességet hazudva védte a családi szentséget… és saját romantikusan gazdag és tarka lelkivilágát.

A nagymama termetéhez viszonyítva hatalmas volt az a mintagazdaságnak is beillő veteményes, amely elláta a nagycsaládot mindenféle jóval. Legélénkebb emlékeim fűződnek az ágyásokat gyomláló, kapálgató, később pedig a karós zöldpaszulyrengetegben elvesző nagymama fürge, szívos picinyke alakjához. Ott, abban a saját birodalmának számító zöld paradicsomban kivirágzott a kedve – és mesélt.

Vissza-visszatérő története Benedek Elek, a kisbaconi Elek apó halála volt. Akit mikor kiejtette a kezéből a tollat, a felesége nem hagyott egyedül elmenni, hanem maga is vele halt. Egyszerre temették őket. Dédnagyapám csendőrőrmesterként szolgált Kisbaconban, amikor ez a szomorú, de szerinte romantikus esemény lejátszódott az erdővidéki kúriában. Benedek Marcell, a fiú is megírta szülei egyidejű halálát. Ő is említi a gyümölcsöst, amely nagymama meséjéből nem maradhatott ki, és bár a valóságban napokig tartott az agónia, nagymamánál egyszerre dobbant utolsót a két nagy szív. „Anyám az ágy szélén ülve ölében tartja a drága, lehunyt szemű fejet… Óvatosan kihúzza magát az élettelen fej alól, előtte áll, ráhajol, kétszer megcsókolja. Aztán?... Mama hol van? Senki nem tudja.

Eltűnt. Mit jelent ez? Utána valaki! Unokák keresik. Egyiktől egy pohár vizet kért, azzal hátrament a gyümölcsösbe…" A nagy adag váliumtól öntudatlan álomba merült feleség két nappal túlélte férjét, ám „a kisírt szemű román főszolgabíró megadja az engedélyt, hogy anyánkat már ma délután temessék: ne kelljen az urát megváratnia" – emlékezik Benedek Marcell.

A szerelem halált legyőző erejében nagymama mindig konokul hitt. Mesélt postakisasszony korának szép élményeiről, az egyszeri kalotaszegi kirándulásról, kolozsvári színházi estékről, Ady Endrével való személyes találkozásáról. Ezt az emlékét később, Adyt tanulva, minduntalan ellenőriztem, hogy nemcsak kitalálta-e. Ám ő mindig ugyanazt mondta: unokatestvérének jogász férjét, dr. Butujás Gyulát kereste fel valamiért a költő, és a tizenéves nagymama vezette be a dolgozószobába. „Milyen volt?" – faggattam. „Szép." Ennél több szóval soha nem jellemezte. „Szép volt, a kalapját azonnal levette a fejéről, mihelyt belépett az ajtón" – homályosodott el a szeme, de azért Léda pártjára állt, amikor középiskolás koromban elmondtam neki az *Elbocsátó szép üzenet* című Ady-verset.

Szép asszony volt, finom mosolyú, puha lépésű, és mesék teremtek a lelkében. A szó igazi értelmében. Amikor már nem kellett a család fölött őrködnie, időskorában is olvasott és mesélt. Ahol megfordult, mindenütt hagyott egy könyvet, amelyhez visszatérhetett bármelyik pillanatban. A konyhaasztal bal sarkára könyökölve olvasta végig a magyar irodalom klasszikusait, az *Üvöltő szelek*et és a többi romantikus nagyregényt a csempekályhának támaszkodva, csak úgy, szinte röptiben. Félt talán, hogy tétlenségen kapja az ura? A félszázados beidegződés? Önmegtagadásnak álcázott lázadás…

Öregségére zsugori lett és huncut. Hosszú özvegysége idején sem panaszkodott, agyontaposott ifjúságát hangos szóval soha nem siratta, egyszer aztán mégis kiadta magából minden visszafojtott indulatát. A maga módján. Akkor, amikor egy téli sorbanállás idején megfázott, belázasodott és tüdőgyulladást kapott. Beszedegette a gyógyszereit, de nagyon gyenge volt, nem akart felkelni az ágyból. Egy vasárnap délután legfiatalabb fia riadóztatta a családot: nagymama nem fogad el semmi ételt, nagyon gyenge, talán nem fogja sokáig húzni. Az egész nagycsalád összegyűlt az ágya körül.

Falusi munkában megkeményedett, érdes stílusú fiai faggatták: „Hogy van, Anyám?" Ő csak nyögött, nem volt ereje válaszolni, csukott szemmel, sápadtan feküdt és hallgatta a praktikus tanácskozást. „Elég rosszkor hal meg anyám – mondta az egyik fia – mert kővé fagyott a föld, nehéz dolguk lesz a sírásóknak." „Az igaz, aztán a ravatalozás is nehézkes lesz, mert…" – toldotta meg a másik bátyám, mire nagymama felnyitotta a szemét. „Nehogy apátok mellé temessetek!" – adta ki a parancsot. A fiai megzavarodtak. Ilyesmire soha nem számítottak – legkevésbé ilyenszerű engedetlenségre. Hiszen akár sziját is hasíthatott volna az apjuk az anyjuk hátából, soha nem szisszent fel ilyen energikusan a sorsa ellen. Éppen ez az akaratosság, látszólagos gyengeségének ez az ellentmondása döbbentett rá engem arra, hogy még nagyon messze van az a félelmetes vég. Közelebb hajoltam nagymamához, és narancsot kezdtem kínálgatni neki. „Nem kell, nem tudom lenyelni" – nyöszörögte. „Dehogynem, nagymama, pár csepp levet csak", és az ajkára nyomtam a narancsszeletet. Száraz, cserepes ajka szétnyílt és mohón bekapta a gyümölcsöt. És utána a többit is… „Nagymama, képes lenne éhen halni csak azért, hogy lássa, ki mennyire fogja megsiratni?" – súgtam oda neki, hogy ne hallják a temetési előkészületekkel elfoglalt férfiak. Nagymama először kuncogott, majd hangosan felkacagott… Még tizenhárom esztendőt élt boldogan, utazgatva, szerelmi történeteket olvasva, csillapíthatatlan feltűnési vágyával, bárhol, mindig az asztalfőre telepedve. Amikor élete végső stációjához érkezett, már maga beszélt a „jóurammal" való találkozásról, ahogy nagytatát emlegette…

Nagymamát soha nem hallottam veszekedni. Még arra sem emlékszem, hogy valaha is felemelte volna a hangját. Halk volt, kicsi, hófehér haját kontyba tűzte, de élete végén rövidre vágatta és daueroltatta. Megunta az elfogadott szokásoknak kijáró önfeladást…

Nagymamától örököltem? Mint kislány több alkalommal lázadtam fel én is a parancsok ellen. Először mindjárt a nagycsaládba való visszaérkezésünk után. Furcsán megnőtt hirtelen számomra a világ, aki addig csak édesanyát, legfeljebb Minka mamát ismertem benne. Kétéves sem voltam talán, amikor az ökrösszekér bekanyarodott velünk a nagy udvarba, ahol aztán kiderült, hogy más nénit szólítanak édesanyának, az én édesanyám mindenki másnak csak

Irénke. Hamar ráálltam a változtatásra, én is Irénkének neveztem anyát, de meghitten továbbra is csak hozzája bújtam – a család többi tagjától féltem egy kicsit. Nem is szerettem senkinek a csókját, az ölelését, a szagját sem. Csak az Irénkéét. Különösen a hajába szerettem belesimítani az arcomat, mert az olyan boldogítóan finom volt, mint a vasárnapi rezedavirágé, amit a templomba szoktak vinni a felnőttek. Honnan is sejthettem volna, hogy Irénke is idegennek érezte már magát a szülői házban? Neki azzal is kellett számolnia, hogy az apai uralom nem fogja kislányát sem nyugton hagyni, úgy felnőni, ahogy ő várandós kismamaként elképzelte. Én féltem a nagybátyáimtól is, akik nem tudták, hogy mit kezdhetnének velem. Amikor mégis valami játékba kezdtek, az mindig durva, nyers, kamaszosan vad játék volt. Elbújtam inkább, ha láttam őket közeledni. Ritkán voltak azonban a közelemben, mert nagyapa hajtotta őket is.

Az aratási munkák ideje volt, legtöbbször napestig a mezőn voltak. Csak engem hagytak a szomszéd öregasszonyra. Lujza néni meggörbült teste egy botra támaszkodott, kopott fekete fejkendője mindig előrecsúszott a homlokán, az orrán pedig egy göndör szőrszál éktelenkedett. Nem volt szép öregasszony, sőt Irénke húga, Etus egyszer említette is, hogy gyerekkorában meséinek a boszorkányát olyannak képzelte, mint Lujza néni. Az öreg pesztonka órák hosszat üldögélt a küszöbön, míg én totyogtam körülötte. Azt hiszem, nem volt sok gond velem, hiszen szelíd kislány voltam, nem is szaladgáltam messzire az udvaron, mert féltem a tarka, feketefehér foltos disznóktól, amelyek szabadon turkáltak az elkerített, karámnak kijelölt udvarrészen. Uzsonnakor közösen megettük a kikészített túrót, sajtot, néha egy kis szalonnát zöldhagymával vagy retekkel, és aztán el is telt az idő. Lujza néni nem értett a gyermekneveléshez, mert neki nem volt soha gyereke, de szerette nézegetni a másét. Az én gondozásomat szívesen magára vállalta, mert egyedül, otthon csak a reuma gyötörte. Meg olykor a rossz szíve. Mint azon a kora délutáni órában, amikor elszunnyadt egy kicsit, elfeledkezve rólam, a rongybabájával játszadozó kislányról. Szörnyen megijedhetett, amikor felébredve meglátta, mit műveltem el közben, amíg ő kókadozott. A nagy tojásos kosarat szépen kiürítettem, azt a rengeteg tojást, amiből a nagycsaládnak a rántottát sütötte esténként nagymama, mind egy szálig odahajigáltam a disznóknak.

Még felnőttkoromban is emlékeztem arra a délutánra. Tudtam, hogy abba a hatalmas kosárba tengernyi tojás fér, és a mezei munkában elfáradt családnak az volt a fő eledele. A tojásrántotta füstölt szalonnadarabokkal, frissen gőzölgő puliszkával, utána pedig aludttej járt mindenkinek. A tojáshoz csak az nyúlhatott, aki a vacsorát főzte, én semmiképpen nem. A disznóktól pedig féltem. Amikor láttam, hogy Lujza néni húzza a csendest, félénken kivettem a kasból egy tojást, és a disznók közé hajítottam. A legközelebb turkáló cseka – gyereknyelven ez volt a nevük – pillanat alatt felnyalintotta a földről a szétfröccsent tojást. Ez tetszett nekem, mert mókásnak találtam a cseka mohóságát. És bár tudtam, hogy nagy bajba kerülök, nem bírtam legyűrni a kísértést, hogy még egyet megpróbáljak. És megint egyet, és még, és még… A kicsi szívem egyre hevesebben dobogott, mert féltem, hogy kikapok majd, hiszen nagy bűnt követek el, de a rosszat jó volt folytatni, daccal, csakazértis… Kipirult arccal, az izgalomtól gyöngyöző homlokkal dobáltam a tojásokat, célirányosan, kiszámítva, hogy melyik disznónak röpítem a következőt…

Lujza néni orrán a kunkorodó szőrszál ijedtében ki is egyenesedett, amikor észrevette a játékot. Mitesszerei kifényesedtek, alig tudott botjára támaszkodva felemelkedni ültéből, hogy megnézze, mennyi tojást gazoltam el. A nagy kas üresen tátongott…

A család tagjait megzavarta az eset. Kizökkentek a megszokott ritmusból, a tojásrántottás vacsorák állandóságából, amiért lakolnia kellett valakinek. Mindenki elvárta Irénkétől, hogy móresre tanítson. És édesanyám a család elvárását teljesítve megbüntetett. Én megszeppenve kotródtam az ágyba. A zokogó Irénkének a karjában ébredtem fel, és abból, ahogy magához ölelt, éreztem, hogy szent a béke közöttünk. Abban a pillanatban senki más nem létezett a világon, csak mi ketten – egymásnak.

Győző csak négy évvel volt idősebb, és mert állandóan hergelt, idő előtt beíratták az iskolába, hogy ritkuljanak az otthoni civakodások.

Győző szeretett bosszantani. Azzal például, hogy megkérdezte: „Kicsike, te normális vagy?” Mire én rávágtam, hogy nem. „De az vagy, normális vagy”, kacagott a kis betyár. Amire én éktelen zo-

kogásban törtem ki. A szívem szakadt meg, hogy ilyesmivel gyanúsít a bátyjám…

Aztán a gyöngyök.

Édesapa úgy udvarolt édesanyának, hogy mindig hozott valamit nekem. Cukorka, gyümölcs állandóan akadt a lajbi zsebében, de a legszebbek a gyöngyök voltak. Vásárfiák, ahogy mondták. Kék, fehér, piros gyöngysorok. De büszkén néztem magamat a tükörben a széken ágaskodva, amikor a nyakamba tette! Győző is elkérte aztán, de csak azért, hogy a kendermagos macska nyakába akaszthassa. És a macska soha nem tért vissza a gyönggyel, mindig anélkül! Azt a bánatot, azt a keserves érzést, azt a kifosztottságot soha nem tudom elfelejteni – talán későbbi életem során ez a tapasztalat irányította a gyermekekkel való bánásmódomat. Mindig megértettem őket, a gondjaikat, félelmeiket, zsenge életük hatalmas problémáit…

A NAGDRÁGSZÍJ DÜHE

Amikor a szomszédasszony, Áci néni második gyermekével lebetegedett, Esztit, a kislányt Éváékhoz vitték. A bábasszony már szürkületkor megérkezett a jajgató kismama mellé, de az éjszaka hosszúnak ígérkezett. Évácska csak egy évvel volt idősebb Esztinél, jól elfértek ketten a kis rácsos ágyban, amit édesapa készített neki, amikor feleségül vette édesanyát. Titokzatos, fülledt nyári éjjel volt, és Eszti reggel sem ment haza, ott maradt egész napra. Szoktak máskor is játszani együtt, vígan telt az idő. Zöld fuszulykalevest hagyott édesanya a kályha szélén nekik, takaróval beborította a lekváros palacsintát is. A konyha előtt állt egy eperfa, fehér gyümölcse édes volt, mint a méz. A fa alatt egy kőasztal állt, lóca is volt körülötte, oda vitték ki az ebédet. Az eperfán döngicsélő méhek az étel illatára rászálltak a piros zománcú tányér peremére, de könnyen elhessegették őket. A palacsinta ízlett lekvárosan is, de kitalálták, hogy pakolják meg édes eperrel. Az volt aztán finom! Maszatosan, vidáman játszadoztak azután a nagymama varrta rongybabával. Az udvar tele volt majorsággal, és néha egy-egy héja is körberepült fölöttük anélkül azonban, hogy lecsapott volna a csirkékre. Ha meghallották, hogy szekér közeledik az úton, a kapuhoz szaladtak, megnézték, ki ül rajta, köszöntek is mindenkinek, és még azt is odakiáltották az elhaladóknak, hogy Esztinek testvért hozott a gólya.

Lázár bácsi, Eszti apja korábban érkezett haza a mezőről, mint mások, vagy el sem volt talán, mert egész nap az újszülött dolgát intézte, ki tudja. Amikor viszont Eszti után jött, a válláról levette a kapát, a kőasztalnak támasztotta és szó nélkül leoldotta a nadrágszíját. Komótosan, lassú mozdulattal. A kislányok megriadtak, azt hitték, hogy Esztit akarja valamiért megbüntetni, de Évácskát rántotta magához. Fél kezével leszorította a gyermeket és el kezdte verni kegyetlenül. Már az első suhintás elviselhetetlen fájdalmat okozott. Mintha valami a mellkasában szakadt volna apró darabokra minden egyes csattanásra. Pedig a hátára, a lábára, a fenekére sújtott a nadrágszíj. Ahol érte. A legirtózatosabb az a pillanat volt, ami a két csapás között eltelt. A felemelt kéz lendülete. Őt még soha nem verték meg, és ez a váratlan barbárság hihetetlen hatással volt rá. Nem

értette, nem tudta, mi történt. Mint nyüszítő kis kölyökállat lapult meg a sarokban, amikor végre magára hagyta a szomszéd, ölbe kapva Esztit.

Még felnőtt korában is úgy érezte, hogy az az eperérlelő, nyári délután volt az első találkozása az ördöggel, aki nikoténszagú volt, izzadt, szőrös és szikár. Akinek a nadrágszíja éles csatban végződött, és aki kopott, zsíros sapkáját a szemére húzva viselte, hogy elrejtse sunyi hunyorgását a világ elől. Hosszú ideig kísértette az az iszonyat, hogy a kisbabát a gólya akkor tévedésből vitte Esztiékhez…

KÖNNYEL ÁZTATOTT HAMUBAN SÜLT POGÁCSÁNK

Én mondom neked, komám, hogy idegenben nem keserítene annyira a sértés, mint testvérek között – magyarázza János. A többiek bólogatnak, mint akik nem is a beszéd értelmével tartanak lépést, hanem a lélekben sajgó fájdalommal. Fiatalok pedig, húsz és huszonöt között mind, és köztük egy lány van csupán. Szép, barna, őzike szemű. Katónak hívják.

Aki az imént beszélt, mint a hargitai fenyők, szépszál legény, fekete bajuszos, a haja hullámos és férfiasan nyírva. Nefelejcskék szemében mokány önérzet és huncut kópéság villog. Sólyom János a neve, csíkdánfalvi. Igazi góbé, mindenkit megviccel, olyankor Janónak szólítják. Ám most, hogy mindenki nevében beszél, nem becézhető.

Vinci, a szőke tüske hajú, Uzonba igyekszik. Onnan akár gyalog is átfuthat Kökösbe, ahol Etus lakik. Tulajdonképpen a Moszkva téren döbbent rá, hogy mennyire hiányzik neki a leányka. Miközben munkát koldult Pesten. Szóval, hogy szereti, na. Puhatolozásképpen írt is neki. Etus szívesen válaszolt. Jó tudni, hogy van egy kicsi szigetvilág ott, Háromszéken, a Feketeügy és az Olt mentében, ahol nem cigányozzák le a szegény, árva székely embert, mégcsak románnak sem mocskolják, mint a Csepelszigeten egyesek. Mert az fáj, borzasztóan fáj. Igaza van Sólyom Jánosnak.

– Pajtás, amikor a cigány vagy az oláh anyám istenit emlegeti valaki a pesti rakparton, szinte kinyílik a bicska a zsebemben – nyilatkozik Fodor Dénes. Tömzsi gyerek és erős, akár egy tölgy az Őrkőn.

– A románnak nem sértés az, pajtás, mert nem is érti, hogy mit duruzsolnak ott neki magyarul. Csak munkát kapjon, az a fontos – hőbörög tovább.

– Az már bizonyos – helyesel Vinci. János komoran ül. Hallgat, gondolkozik. Lám, még az alig siheder Vinci is tapasztalta, hogy milyen ízű a feketeleves. Panaszkodna a gyerek, látszik rajta, de a leány közbevág.

– Ugye, hogy senki sem hinné el róluk itt, hogy milyen gyilkos indulatokkal képesek erdélyi magyarokat bántalmazni? Képmutató,

kutya világ ez, Istenem! – Kató, a mosolygó, az őzike szemű, sírva nyomja a homlokát a vonat ablakához. Vőlegénye el nem követett bűnökért senyved a börtönben. Marosvásárhelyen volt éppen, amikor a hodákiak lerohanták a várost.

– Ez van, közeledünk hazafelé – szól közbe János, hogy éppen mondjon valamit. Még szerencse, hogy a vámvizsgálat következik.

– Egy-egy ember bánata olyan mély, hogy meg kell a szívnek szakadni – jegyzi meg Dénes is.

A Királyhágó felől más szelek fújnak. Újak. Telítettek szülőföldi hangulattal. Hívó, csalogató, vágyakozó susogással.

– Fogadjuk, hogy friss virággal vár édesanyám – Vinci még mindig inkább gyerek, mint felnőtt. Lám, nem restelli elárulni, hogy az anyjára gondol.

– Ühüm, pünkösdi rózsával, margarétával, tarka tulipánnal – toldja meg Dénes a legényke gondolatmenetét.

– Székelyföldön friss virággal illik várni a messziről érkezőt – magyarázza meg.

– Az máshol is szokás, úgy vélem – igazítja ki János.

Kató újból mosolyog, várja, hogy csoda történjék. Szálljon fel immár az a páva vármegye házára!

– Milyen lassan döcög ez a vonat, a mindenségit! – türelmetlenkedik Vinci. – Mint a székely vicinális, virágot lehet szedni mellette futólépésben.

– Nono, azért nem lenne jó megpróbálni – kacagja el magát Dénes, és előveszi a barackpálinkát. Az üveg kézről kézre jár. Kató tisztességből a szájához emeli, de látszik rajta, hogy nem szokott inni. Vinci is ügyetlenkedik, még köhög is. De nem csúfolják érte. Jobb, ha nem jön bele az ember a kortyolgatásba.

– Mondok egyet, komám – villan meg kópésan a csíki legény szeme. Most Janó ő, a tréfamester. – Döccentsünk egyet a vicinálison! Könnyebben telik az idő, ha előkotorjuk a tarsolyunkból ama hamuban sült pogácsát, és a pálinka mellé azt is felszolgáljuk. Ami magyarul azt jelentené, hogy mindenki mondjon el egy igazi itthoni történetet. Azt aztán eltesszük emlékbe.

Dénes megvakarja a fejét, szó nélkül. Vinci csak annyit mond, hogy:

– Na hiszen.

Kató megkérdezi:

– Csak vidámság lehet?

Janó megrándítja a vállát:

– Dehogy.

– Akkor én elkezdem.

Kató tekintete még mindig az ablakon túl kutat a csoda jelei után, miközben „kicsomagolja a maga madárlátta pogácsáját."

Egyik háromszéki városban történt.

Éppen péntek volt.

Az élelmiszerüzlet ajtaja kivágódott, de be nem lépett senki. Azt gondolhatta volna az ember, hogy a szél erőlködik, kint azonban szélcsend volt. Eltelhetett néhány pillanat így, ilyen bizonytalanságban. Majd egy tíz év körüli gyerek surrant be a boltba. Kissé lihegett, mintha kergették volna. Bent habozva körülnézett. Tekintete megakadt a babkonzerveken. Szinte megbabonázva mozdult közelebb a polchoz...

Az illatos, szőke pénztárosnőnek feltűnt a kisfiú szokatlan viselkedése. Annyira gyanúsnak találta, hogy kizökkent gondolataiból is. Pedig éppen azon tűnődött, hogy vajon mi történt odabent, a központban. Annyi kolbászos babkonzervet küldtek ki, hogy a polcokra is jutott. Ha a nép megtudja, meglepi az üzletet. Lesz cirkusz, de nem jut mindenkinek. A főnöknő nagylelkű volt, annyit tehettek félre az alkalmazottak, amennyit akartak. „Mindenki eszembe jutott, akinek adni kell?" – gyötrődött magában. Az öreglány persze soha nem téveszti el, kit kell pult alól kiszolgálni. „Kéz kezet mos…" De mit csinál az a kölyök?! Motyog magában, mintha kerge volna..., úgy mered a konzerves polcra; még az orrcimpái is remegnek... Az anyját!

A gyerek éppen a zsebébe süllyesztette a kezét.

– Tolvaj! – visított a pénztárosnő.

– Ott ne! – mutatott a kisfiúra.

– Az ott! Lop! – hadonászott izgatottan.

A főnöknő, akit Selyem Cicának becéztek a háta mögött, a még mindig mozdulatlanul álló emberkéhez sietett. Az csak akkor ocsudott, amikor az asszony durván megragadta a karját, hogy megnézze, mit lopott. A zsebben nem talált semmit. A gyerek keze is üres volt. Dühösen fordult a pénztár felé, hogy rászóljon a lányra:

máskor ne razziázzon ok nélkül, de már az üzletbe vásárlók tódultak be.

– Mi történt? – kérdezte egy mézédes hang, nem is kíváncsiságból, inkább azért, hátha lecseppen valami a hízelgő érdeklődésért.

Jól számított. Egyik kereskedő hálásan újságolta:

– A kölyök ellopott egy babkonzervet.

– Micsoda szégyen! Nahát! – szisszent föl a vásárló, és máris továbbította a hírt egy akkor érkezőnek:

– Betörő van a boltban. Képzelje, két babkonzervet találtak nála.

– Betörés? Hu! Most mondja meg! – hüledezett az atyafi. – Hol van ilyenkor a rendőrség, kérem?

– Hívják gyorsan a rendőrséget! Sürgősen! Bandita van a helységben! – sikította az egyik nő, és fejveszetten rohant ki az ajtón, hogy egy köztelefonhoz jusson. Szaladtában mindenkinek odakiáltotta:

– Cicánál rablók vannak! Sehol egy rendőr! Te jó ég! Hogy micsoda időket élünk!

Izgatottsága minden elhaladóra átragadt.

Bent gyűrűvé formálódott a nép a gyerek körül.

A gyerek félt. Nagyon-nagyon. Senkit nem ismert, aki megmondhatta volna neki, hogy miért hadonászik és ordibál itt mindenki.

– Egy banda áll a háttérben – nyilatkozta egy idősebb férfi. – A fiú csak falazik, hogy elterelje a figyelmet a többiről. Ki tudja, mit főznek ezek itt!

– Vigyázzon, angyalom, kés lehet nála! – szólt Selyem Cicához egy néni.

– Te jó Isten! – sikoltott fel egy fiatalasszony, és ölbe kapva totyogó kisdedét a kijárathoz lökdöste magát. – Borzasztó! Ki látott még ilyen vérengzést!

A tömegen fagyos ijedelem borzongott végig.

– Rendőrt! Hívjanak már rendőrt!

Mindenki intézkedni szeretett volna, de a kíváncsiság mégis helyben tartotta őket. Hátha megszólal a gyerek...

Az üzletvezetőnő éles hangja ijesztő volt, és a gyerek láthatóan reszketett.

– Nos, kinek tartod a hátadat, fiacskám? Mi? Ki küldött ide, hogy lopjál? Mi? – kérdezgette eredmény nélkül, mert a gyerek mintha megkukult volna, nem válaszolt. Márpedig Selyem Cica nem adhatta fel a küzdelmet, mert a tekintélyén esett volna csorba, ha nem tesz pontot az ügyre. Egyébként is hatalom volt ő: az emberek mindennapi kenyere azon múlott, hogy Cicának milyen volt a hangulata. Ha valaki megharagította, vagy nem kapott egy morzsát sem, vagy csak néhány napos komiszt; panaszkönyv ugyan volt, de kinek lett volna kedve vagy bátorsága írni bele!

– Kinek dolgozol? Mi?... Hogy hívnak, mi?... Hol laksz, mi?...

Csend.

– Mi?... Mi?... Mi?... A gyerek úgy érezte, hogy a fülében szétrobbannak az asszony kérdései.

– Mi?... Mi?... Mi?... Üres tekintettel pislogott körül, és félt. Nagyon félt. Meg volt rémülve.

– Micsoda szégyen! – szólalt meg valaki.

– Piszok kölyök! – lépett Cicához egy tagbaszakadt férfi. A szájából alkoholbűz csapott ki.

– Hagyja csak reám, asszonyom, mindjárt megmond nekem mindent ez a kis bitang!

Ám Cica nem akarta elveszíteni az autoritását, ezért leintve a jóembert áldozatával folytatta:

– Melyik iskolába jársz, mi? Oda? – és az ablakon át a sarki iskola irányába intett.

A gyerek bólintott.

A nép elégedetten nyugtázta. A pánik felengedett. Egy iskolás gyerek. Szóval, valami konkrét adat.

Selyem Cica diadalmasan mosolygott.

– Ismerem az igazgatót – mondta jelentőségteljesen –, ő majd szóra bír, ne félj. Nos, gyerünk! – lódított egyet a megdermedt fiúcskán, és a szétnyílt embergyűrűn átlépve, elindult az iskola irányába...

Az emberek bambán bámultak utánuk, pillanatokig nem szólt senki.

– Ez aztán megátalkodottság! Mit szól hozzá, hogy egy szó nem sok, annyit se... – törte meg a csendet valaki, ám szavait hirtelen szerette volna visszaszívni. Valahogy jeges hallgatagság vett erőt a tömegen. Csak a pénztárosnő mosolygott rá biztatón.

Egy hatvanas férfi egyszeriben úgy érezte, mintha homokszem került volna a szemébe... ”Még talán maradt egy kis kenyér tegnapról” – fontolgatta. Nemcsak a szeme bántotta, hanem a gyomra is... „Valami csömör lehet”..., és hazament.

Az igazgató ismerte a tanulót. Hívatta az osztálytanítót. Az iskola halljában nyilvánosan folyt a kihallgatás. Cica asszony nagy hangon adta elő, hogy lopáson csipte a fiút. Az igazgató dühösnek látszott, és keményen vallatóra fogta a kölyköt. Nem volt foganatja a tekintélyes fellépésnek sem, mert a gyermek csak reszketett. Már a fogai is kocogtak, de nem szólalt meg. Az igazgató megvadult. Ilyenkor nagyon tudott kiabálni. Ettől a hangtól a tanárok is féltek. De egy mukkot nem tudott kiszedni a tanulójából. A tanítónő fontoskodott, az igazgató azonban nem figyelt rá. Már-már elveszítette a türelmét...

Ekkor érkezett meg a két rendőr. Cicától megtudták a részleteket.

– Aha – mondta az idősebb, és a gumibotot mintegy megpörgette a levegőben...

Az igazgató karját ekkor fogta meg az egyik tanárnő.

– Igazgató, ez a gyerek éhes – mondta határozottan. Az ember rámeredt a fiúra. Halotti csend lett. Selyem Cica megijedt:

– Lopott. Ez a pimasz kölyök lopott az én üzletemből.

Az igazgató hangja váratlanul megfakult.

– Mit reggeliztél, fiam? – próbálkozott fáradtan a gyereknél.

Semmi válasz.

– Mit ettél, azt kérdeztem... Mikor ettél? – bizonytalanodott el még jobban. A gyermek mintha nem is értette volna, hogy hozzá beszéltek. Ki sem nyitotta a száját... Reszketett.

A tanárnő a remegő gyerek fölé hajolt, gyöngéden fölemelte az állát, hogy a szemébe nézhessen.

– Mikor ettél utoljára, Péterkém?

A kedves hang és mozdulat hatott. Péter szája elgörbült, és csendesen sírni kezdett.

– Mikor, Péter, mikor? – unszolta a tanárnő. Ő hallott valamit arról, hogy a gyerek el-eljár a kistestvére hetes napközi otthonába, ahol legtöbbször lecseppen valami. Az igazgató óvónő azonban nagyon dühös, ha meglátja, nem szereti az ételért órákig is várakozó fiúcskát. Talán a szomszédok említették, hogy otthon nincs sok harapnivaló, mert az apa tüdőbajos, az anya alig bírja kifizetni a lakbért...

– Kedden – motyogta Péter.

– Mikooor?

Az igazgató arca falfehér lett. A szájtátó közönség megiszonyodva visszhangozta: – Kedden?

Sokan a nyakukat nyújtogatták, hogy közelebbről láthassák iskolatársukat. A folyosó felőli ajtó mögött egy kislány már hosszú ideje sírdogált.

Cica rádöbbent, hogy elveszítette a csatát.

– Lopott. Konzervet lopott az üzletemből – visongta.

– Csakugyan lopott? – fordult felé a tanárnő.

– Szóval, azazhogy... izé...

Az igazgató kimerült hangja elvágta a dadogást.

– Menjen vissza a boltba, hölgyem, és végezze a dolgát, majd itt én elintézem a magam dolgait. Ugyanígy fordult a téblábóló rendőrökhöz is.

– Maguk is elmehetnek. Sajnálom, hogy idefáradtak... nem történt bűnözés... Nincs szó bűnesetről, érthető? – emelte fel a hangját az idősebb rendőr tiltakozó mozdulatára.

Abban a pillanatban Péter ájultan rogyott össze a szájtátók gyűrűjében.

A vonat egykedvűen döcög az éjszakában, ám messze még az otthoni táj.

Vinci kezd vontatott hangon mesélni, és közben anyja jut az eszébe, aki tán még fiatal, de nem látszik rajta. Meg Etus, aki ha a felesége lesz... Hogy mondja a nóta? „Lábán van a piros szárú lagcsizma...”

Kovácsné beteges asszony volt.

Akárhogy szenvedett viszont, nem volt a pihenésre lehetősége – a három gyerek állandóan futólépést diktált neki. Segítsége pedig senki nem volt. A férje reggelente elment, legtöbbször nagy ricsajjal, hogy legyen miért emésztenie magát az asszonynak, egyébbel nem törődött. Jól irányított két pofonnal állandóan meg tudta előzni a hosszabb veszekedéseket. Nem mindig sikerült leküzdenie a lelkiismeretfurdalását, mert a pofonok nagyon megviselték Zsófit. Szép még mindig, pedig három gyereket hozott a világra; csak ne nyafogna annyit az utóbbi időben! „Eh, asszony", legyintett magában, „és az asszony verve jó". Így szól a bölcs közmondás. De azért valami sántított ezzel a népi bölcsességgel, mert a házastársi csók is egyre erőtlenebb lett egy-egy pofonosztás után.

Zsófi csak akkor sírt, amikor a gyerekek nem látták. De a kezét nem bírta levenni a gyomráról, majdnem állandóan fájdalom kínozta.

– Gyomorfekély – mondta az orvos. Valószínűleg ideges alapon. – Asszonyom, nem szabad idegeskednie. Azt mondjuk, hogy a fekélybetegeknél tulajdonképpen nem a gyomrot kell gyógyítani, hanem az idegeket rendbe hozni. Van valami különösebb oka az aggodalmakra, szorongásra? – kérdezte, de Zsófi megrázta a fejét. Mit mondhatna ennek az embernek? Hogy rossz a házassága? Akinek három kisgyereke van, az nem panaszkodhat.

– Sajnos diétáznia kell. Hogy mit ehet és mit nem, azt saját magának kell kitapasztalnia. Mindent ehet, amitől nincsenek fájdalmai.

– A hajában főtt krumplitól nem fáj – örvendezett Zsófi. A gyerekei szinte feldöntötték örömükben, mert már régóta nem láttak anyjuk arcán mosolyt. Pillanatig a régi mama volt, keserű vonás sem volt a szája szögletében. Csak négyen voltak az asztal körül, az apa vidéken volt.

– Miért nem eszel mindig pityókát, édesanyám? – kérdezte a nyolcéves Öcsi.

– Mindig? – hüledezett az anyja. – Nincsen olyan sok. A havi fejadagból már csak három darab van, és ki tudja, mikor osztanak megint, fiam.

– De hiszen olyan sok termett az idén – okoskodott Zoli, az ötödikes. Ő minden nap megy az iskolával a mezőre – már október közepe, és még mindig nem kezdték meg a tanulást. A krumpli neki

a legnagyobb ellensége, mert kegyetlen iramban hajtják őket a sorok között. A telerakott veder még túlságosan nehéz ekkora gyereknek, de nincs könyörület: mindig van Valaki, aki ellenőrizze az őszi „hazafias munka" menetét. A tíz-tizenegyéves gyerekek néha sírva ülnek le a krumplihalom mellé. Olyankor a szolgálatos tanárnő segít be nekik. A kislányok közül néhányan úgy elfáradnak, hogy az anyjukat szólítják, miközben hangosan zokognak. Ez olyan komoly dolog, hogy még a fiúk is mellőzik a csúfolkodást a „nyávogás" miatt. Szomjasak midannyian, de a gazdaság szekerén a vizes hordókból csak a napszámos cigányok ihatnak, az iskolások nem. Zoli már a második rend lábbelijét nyűvi, isten tudja, hogy kerül új cipő a lábára.

– Édesanyám, csak edd meg azt a három pityókát, mert én hozok másikat holnap a mezőről – felnőtteskedett.

– Zoli hoz másikat – tapsikált a négyéves Cilike. Az édesanyjuk hirtelen nagyon komoly lett.

– Meg ne próbáld, Zolikám! – mondta szigorúan. Mindhárom gyerek megszeppent az éles hangtól: nem volt tartós anya kedves kacarászása, nem lesz soha többé vidám! Zoli meg is sértődött, mint egy nagy. – Csak segíteni akartam – motyogta sebzetten. Zsófi érezte, hogy túllőtt a célon, de ez nem olyan nagy baj, mint ami akkor lenne, ha a gyerek „lopna". Persze, hogy sok krumplit a földben hagynak, rengeteget beleszántanak, a silóba is megy elég. De haza nem vihet egy szemet sem a gyerek. Mondja, hogy munka végeztével addig nem szállhatnak fel az autóbuszokra, míg meg nem motoznak mindenkit a fegyveres „Hazafias Gárda" tagjai. A vedrekből mindig ürítenek ki egy-egy „betévedt" szemet, de az inkább ott rohadjon. A gyerekek nem érik fel ésszel, hogy legalább egyetlenegyszer miért nem vihetnek haza a vederben annyit, amiből az anyjuk egy kiadós paprikást főzhetne. Zsófi is tudja ezeket a dolgokat, hiszen már az ő idejében is divat volt ez a betakarítási hercehurca. De akkor csak a felső tagozatosokat vitték, két hétig tartott a kampány. Ők naponta kaptak a gazdaságoktól buktát, almát, főtt kukoricát – és vihettek haza minden nap fél veder krumplit, zoldséget, amit éppen gyűjtöttek.

Zolika egész éjjel nyugtalan volt. Nagyon belelovalta magát abba, hogy segít a család jó hangulatát fenntartani. Aludni is alig

tudott. Egyfolytában azon töprengett, hogyan járjon túl az ellenőrök eszén. Egyet bizonyosan tudott: édesanyának nem kell többé összegörnyedten fognia a hasát, mert ő szerez pityókát, amitől nincs fájdalma!

Sápadtan, hallgatagon dolgozott egész idő alatt. Még szünetben sem volt kedve a barátaival játszani. Csak a hazamenés érdekelte. Mi lesz, ha elcsípik a vederbe rejtett krumplival? A szülőket az igazgató bácsi behívatja, megmondja, hogy ő lopott, és akkor édesapja nagyon elveri. De édesanyja megérti, hogy szeretetből tette, és megbocsát neki. Szinte hallhatóan motyogni kezdett, amint az esélyeket latolgatta. Csak egy lehetőség nem fordult meg a fejében: hogy lemondjon a tervéről. Az édesanyjuknak nem fáj a főtt pityókától a gyomra!

A fegyveres őr azonnal észrevette, hogy nem üres a vödör Zolika kezében.

– Öntöd ki azonnal? – ripakodott rá durván.

– Vissza oda a csomóhoz! Usgyi! – Zolika sápadtan és félve állt a marcona alak előtt, és azt mondta: – Nem!

Erre senki nem volt felkészülve. A gyerekek hirtelen mind odatódultak, felbomlott a sor a busz mellett. Ilyen még nem volt! Hogy valakinél krumplit találjanak, és még azt mondja, hogy nem önti vissza a földre! Hu! Majdnem meghaltak a kíváncsiságtól. A kísérő tanárok is ott voltak már a gyerek mellett. Ijedten persze, mert tudták, az esetnek visszhangja lesz. Mire hazaérnek, a szekuritáté és a tanfelügyelőség már az iskolában lesz. Zolika soha nem okozott problémát eddig. Most azonban azt mondta egyre és egyre, hogy nem hagyja a krumpliját. Hiába próbálkoztak erélyes hangon, majd szép szóval, eredménytelenül.

– Megbolondult ez a gyerek? – kérdezte az egyik tanár. A másik szinte gyáván vonta meg a vállát. Neki is van Zolikával egyidős fia, reméli, hogy nem megy el az esze. Az igaz, hogy ennének az övéi is többet, de porciós világ van. Ő valahogy nem akart nagyon rámenni erre a gyerekre. Ott vannak a hivatalos szervek, intézzék azok. Csak a látszat kedvéért játszotta a szigorú tanárt.

Maga az őr is megzavarodott, nem tudta, hogy mit is kell tennie. Nem volt túlságosan fényes elme, ám a puska mindig megtette eddig a magáét. „De hogy ez a nyamvadt kölyök így megmakacsol-

ja magát!" Pillanatig habozni látszott mindenki. Zolika ezt a megtorpanást használta ki. Kiugrott a sorból, és mint egy nyúl, nekiiramodott a határnak. Percek alatt elnyelte a kukoricás.

Egy ideig várták vissza, de nem bukkant fel többé. A hatvan diák éhes volt, fáradt, a busznak is szigorú menetrendje volt, tehát elmentek. A tanárok nagyon idegesek voltak, az egyikük maradt a hazafias gárdásokkal, hogy megkeressék a kisfiút.

Akkor délután nagy eső volt, hidegen és viharosan fújt a szél.

Zolikára kétségbeesett édesanyja talált rá estefelé. A velejéig átázott és reszkető gyerek sírva ült be az autóba, amelyet az apja vezetett. Anyja pokrócba bugyolálta, törülgette, vigasztalta. Nem szidták, nem faggatták, minden jó lett volna.

Zolika tüdőgyulladást kapott.

Lázálmában könyörgött, hogy ne engedjék a rendőrt a közelébe, mert elveszi tőle a krumplit. Utolsó percében éles sikollyal édesanyját szólította, aki még akkor sem akart elmozdulni az ágyától, amikor az orvos megállapította a biztos halált.

Fodor Dénes körbekínálja a pálinkát, mielőtt elkezdi a történetét... A saját anyjával esett meg a dolog...

Hetek óta nem osztott egyetlen üzlet sem tojást.

Már-már úgy tűnt, hogy az erdélyi tyúkok nem hajlandók többé tojni. Nem is lenne csoda, hiszen a majorságnak sem tud a nép enni adni. De az ember fia is éhen pusztul, ha így haladunk. Irénke hatvanéves asszony volt, sok nehézséget megért, de még mindig ő tartotta a fiatalokban a lelket. Az biztos, hogy életbölcsessége aranyat ért – különösen ezen a kegyetlen télen, amikor mindenki csak az egérutak után kutatott, hogy legalább a gyerekeit mentse. „Egyik borzalom a másikat követi, hol az alultápláltság, hol a fagy, hol meg a sötétség szedi a maga áldozatait. Állattá kell válni, hogy bírni tudd ezt a központilag megszervezett haláltábori állapotot. Jaj, Uramisten, csak nehogy elszóljam magam, mert a gyerekek bármelyik pillanatban készek lennének belerohanni valamibe, amit aztán csak sajnálni lehet."

Így morfondírozott magában a szabad ég alatt 1987. február 5-én, 28 °C fokos hidegben, éjjel 2 órakor. Már éjfélkor kiállt, mert az biztos, hogy reggel nyitáskor tojást osztanak a piaci élelmiszerbolt-

ban. Nem volt éppen első, de úgy tizedik. Hozta magával a kis széket, hogy ha nagyon elfárad, ráereszkedjék, de túlságosan hideg volt ahhoz, hogy ülni tudjon az ember. Inkább egyik lábáról állt a másikra, össze-összeverte a csizmáját. A többiek is ezt tették. Beszélgetni nem nagyon tanácsos sorbanálláskor, mert sok besúgó van itt. Általában azok a hangadók, szidják a rendszert, aztán az ember észre sem veszi, hogy valaki nyomtalanul eltűnik az életből. Fiatal szomszédasszonyával váltott néha szót, elég közömbös dolgokról. Szerette Terkát, tanárnő, három gyereke van és egy durva, haszontalan férje. Lám, most is: ő alszik, a felesége az éjszakát a sorban tölti, reggel innen megy az iskolába. Nyitásra megjön az idősebbik fia, Márton, és beáll az anyja helyébe...

Az üzlet reggel 8-kor nyitott. A hidegtől meggémberedett, elkékült ajkú vásárlók benyomultak a helyiségbe, ám sokan rekedtek az ajtón kívül. Ahogy kijön egy, majd bemegy egy másik. Kialakult rutin szerint.

Irénke maga előtt tartotta Terka fiát. Amikor a gyerekre került a sor, a kiszolgáló kiszámolta a tíz darab tojást, és várta, hogy a fiú berakja egy bevásárló szatyorba. Márton korosztályára jellemző ügyetlenséggel kezelte a tojásokat, Irénke odanyúlt, és segített neki. Márton után ő következett. Az elárusító hűvös hangon szólt:

– Ki a következő?

– Én lennék – válaszolta az asszony.

– Maga már megkapta – volt a nyers válasz.

Irénke megijedt.

– Dehogy kaptam meg, csak a szomszédom gyerekének segítettem, nehogy összepotyolja a tojásokat. Fiúgyermek, még ügyetlen, az anyja egész éjjel itt állt a sorban, kár lenne a tojásokért – magyarázkodott.

– Álljon ki a sorból, megértette? – förmedt rá a kereskedő, aki már az Irénke után állót szolgálta ki.

– Nem látja, hányan várakoznak itt? Maga mindenkit fenntart, azonkívül, hogy hazudik. Ha valaki csalni próbál, legalább szó nélkül húzza el a csíkot, ha rajtafogják!

– De kérem, én egész éjjel sorban álltam, a gyermek a saját családjának az adagját vette ki... – Segélykérőn nézett azokra, akikkel

az éjszakát a sorban töltötte, de mindenkinek az arcán részvétlen közönyt látott.

– A gyermeket megfizette, hogy álljon magának, mert dupla adagot akar. Szégyellje magát, és most kifelé, mert nincs időm pofázni!

A tömeg kezdett zúgolódni. Megjegyzések hangzottak, durva szavak röppentek a levegőben, Emmát meg is lökték párszor. Mindenkinek kedves az ideje, elég legyen az okvetetlenkedésből, engedje, hogy haladjon a sor.

Irénke kivergődött az ajtón. A kívülállók kérdezgették, hogy még mindig csak tíz darabot osztanak-e, nem emelték fel az adagot húszra, esetleg tizenötre?

Az asszony csak intett a fejével, hogy nem. Amikor kiért az útra, feltört torkából a zokogás. Hangosan sírt hazáig. Szerencsére nem hallotta senki, mert a Nemere is vadult fújt, és a szél hangjába belefagyott Irénke fájdalma.

„A dánfalvi torony, sej, de messzire látszik..."

Sólyom János dúdolni kezdene, de mesével tartozik... Gondban van, mert szerette volna ezt a pogácsa-játékot jóízűen befejezni, „dehát nem megy, komám"...

– Mondhatok még egyet? – borzong bele az emlékezésbe Kató. Amikor látja a csíki legény kínlódását, feleletet sem várva, el is kezdi.

– Ki tudná megmondani kapásból, hogy milyen „vicceket" követtek el a szekuritáté emberei az idők során?

Mintha csupán magában számolná össze az emlékeit, halkan, kissé fojtottan indítja a történetet. Közben az is átvillan az agyán, hogy most nem kell besúgoktól félniük. Bezzeg '89 decembere előtt az embert még a saját árnyéka is beköpte.

Aki áldozatul esett egy-egy virtuskodó csínytevésnek, az nem beszél többé, a hátramaradt hozzátartozói még kevésbé. Mert nem lehet tudni…, mikor pedig tudhattuk volna, akkor meg világos és egyértelmű volt „az üzenet."

Szép szőke leány volt Kádár Mara.

Ismertem. Szüleinek egyetlen gyermeke, jó és okos, készült az egyetemre. És mert az első versenyvizsga nem hozott eredményt, vidéken helyettes tanári állást vállalt. Ingázott a szülői háztól a munkahelyre, és készült a jövő évi felvételire. Tele volt életkedvvel, és büszke volt, hogy a falusi kisiskolások tanár néninek szólították. Az édesanyja különösen szerette hallgatni a lánya napi élményeit, és azokat a műhelyben mindenkinek elmondta, miközben fényezték az asztallapokat. Munkatársai már unták is hallgatni, dehát Kádárnénak Mara volt a világ közepe. Mindaddig rendben volt ez a Mara-központú világ, amíg fel nem bukkant az ingázók között a jóképű, barna Radu, a körzetért felelős szekus. Az olajozott viselkedési normák mestere, az észbontóan udvarló fiatalember csakhamar szemet vetett a mindenért elpiruló lányra. Ingerelte ez a pironkodás, és – jó emberismerő lévén – tudta, hogy nem lesz nehéz a tapasztalatlan Mara fejét elcsavarnia. Rövid idő alatt összegubancolódtak a szinte még csitri lelkében a dolgok. Neveltetése folytán tudta, hogy a szekuritáté a legaljasabb szervezet a világon, emberei igazi fenevadak – de az vessen rá követ, aki azonosítani tudná ezt a ragyogó fiút azokkal! És aki nem volt szerelmes tizennyolc évesen! Szülei nem tudtak az érzelmi viharról, arról sem, hogy barátnője helyett a férfival találkozott egy szombat este. Sőt azt sem találták furcsának, hogy a barátnőjénél tölti az éjszakát. Volt így máskor is, aztán meg Melinda is szokott náluk aludni – gyerekek még és jó barátnők. Kádárék másnap nyugtalanul várakoztak Marára, ám aggodalmukat igyekeztek egymás előtt is titkolni. Vasárnap volt, már délidő, és még mindig nem jött haza a „gyermek”. Mígnem délután két órakor az édesapa sétálni indult... Bekopogott Melindáékhoz. Kiderült, hogy Mara nem járt arrafelé az elmúlt napokban. Aztán a rendőrségre ment, maga sem tudta, miért tulajdonképpen. A szolgálatos tiszt kedvesen fogadta, és elővette Mara táskáját. Azonosítani kell a hidegházban levő hullát, mondta.

Kádár Mara szájürege tele volt zöld fűvel, tetemét véralafutások tarkították... Előző este fél tizenkettőkor vitte be a jóképű szekus a halott leányt a kórházi hidegházba azzal az egyszerű bejelentéssel, hogy: „Agyonütöttem.”

Nem indult nyomozás az ügyben, csupán a „fiú” szülei jelentek meg a gyászoló szülőknél felajánlva némi pénzbeli fájdalomdíjat, ha az ügyet „elejtik”. Hiszen a halott már úgysem támasztható fel.

Menyasszonyi ruhában temették Marát. A boncolás eredményeként kiderült, hogy még szűz volt. Ki tudja, miért kellett meghalnia?

Egy biztos: a gyilkos szülei többé nem jelentkeztek a fájdalomdíjjal. A jóképű Radut a kis székely városból áthelyezték Szebenbe. Büntetésből.

A beálló csendet nem akarja megtörni egyikük sem. Mintha már hallottak volna erről az esetről, de szinte megfagy bennük a szó is.

„Mit mondhatna az ember ennek a szegény Katónak is, aki lelkében már özvegynek érzi magát, pedig még férjhez sem ment”, gondolja Dénes. Nem is mond semmit.

„Most már igazán rajtam a sor”, nyújtózik egyet János, és komoran megszólal.

A kút mellett üldögéltek...

– Hát bizony, halnak az emberek nagyon, fiam. Ez az élet rendje. Csak engem felejtett itt a teremtő. Ő tudja, mivégre – bölcselkedett apó.

Kedvelte a fiatalembert, aki most érkezett valahonnét a messze óceán túlsó partjáról, hogy az édesanyját elkísérje utolsó útjára.

– Lámcsak, nem mind válik kőszívűvé, akit elhány a sorsa ideoda! – fordult a szomszédjához, aki előzőleg beszámolt a temetésről annak rendje és módja szerint.

– Nem, nem – hagyta helyben a szomszédember, maga is koros már. De apó mellett sihedernek számított a 65 esztendejével. Mert apó már a 97. évébe lépett február havában.

Hosszan hallgattak.

Tavaly még a kút mellett, a csutakon kuporogva csemegézgettek régi Tolnai Világlapjában látott képeken.

– Fáin fehérnépek voltak akkor, magyar üdő volt, úgy tudom – magyarázta a hümmögő, cuppogó szomszédnak. De a múlt esztendő óta apó nagyon szupulyka kezdett lenni. Nem érdekelték a képek

sem. Csak az elméje a régi: olyan dolgokat tud, hogy az csuda. Most is azon jár az esze, hogy ezt a szegény elárvult atyafit úgy engedje vissza oda abba az ismeretlen nagyvilágba, hogy soha ne felejthesse el a hazai harangszót. – Sejtem én azért, hogy mi a szándéka velem az Úrnak! Egész életemben azt az egyet kívántam, de azt erősen, hogy még egyszer ebben a faluban felcsendüljön a magyar himnusz. Úgy, mint amikor a magyarok bevonultak. Hogy azt mondja, hogy Isten, áldd meg a magyart! Itt van a televízió, a gyermekek hozták nekem, amikor megnyugodtak abban, hogy nem tudok én innét elmozdulni. Hangja van, de nem értem én azt, hogy mit akar mondani. Pedig tudtam én oláhul, fiam, két háborút megértem, és amikor az oláhok bebecstelenkedtek ide, meg is tanultam a nyelvüket. Muszájból, fiam, de már nem tudom...

Egy kicsit még magában füstölgött, hogy elfelejtette azt a sok szót, amit az a brăilai legény tanított volt neki, akivel szolgált. Nem volt rossz őkelme, de a fajtája ölte volna mindig a magyart.

– Szóval na, mondom, erősen szeretném, ha ez a masina magyarul szólna! Addig nem megyek el a faluból, amíg nem hallom meg még egyszer, hogy „Isten, áldd meg a magyart!”

Szerette volna el is dalolni azt a szépséges sort, de nem tudta elkapni a tempót... Reszketegen törülte ki a szeméből az előlopakodó könnycseppet. Nem lehet azt felemlegetni sírás nélkül sehogysem.

– Apó, ezt kívánta nagyon édesanyám is szegény – sóhajtotta a vendég. – Mindig készültem, hogy összegyűjtöm azt az ezer darab amerikai dollárt, hogy a faluba beköttessék a Duna TV csatornát, de sajnos, pillanatnyilag odaát sincs kolbászból a kerítés. Első a család... egyedül nem lehet.

Mentegetőzött forma, de minek. Mit segítene azzal valakin, ha elmondja, hogy hónapok óta munkanélküli segélyen tengődik a feleségével együtt?

– Tudom, fiam, én jól tudom, hogy nem lehet könnyű sehol, egyet se mentegetőzz!

Hallgattak egy sort. Férfiak között nem volt az vétség, a hallgatás. Súlyos gondok nyomták a szegény vándor vállát, a két öreg pedig magában morfondírozott. Azt mondja egyszer a távolról érkezett:

– Apó, kitaláltam valamit. Lesz himnusz a faluban!

– Nocsak – kapta fel a fejét a hallgatag szomszéd. A nagyöreg nem heveskedett, hallgatagon akarta megadni a módját a lelkesedésnek.

– Vannak kint magyarok, akik ilyen vagy olyan szervezetet alakítottak. Tudják, hogy volt „legnagyobb magyar", „legnagyobb székely", szóval egy csomó híres ember, akinek a nevét adták egy-egy ilyen szervezetnek. Namármost, ezek bálokat is rendeznek, a bevételt pedig hazai ügyek támogatására fordítják. Hogy gyűljön a pénz, tombolát is sorsolnak ki.

– Hát az mi a csuda? – kottyantott bele a magyarázatba a szomszéd.

– Az úgy van, hogy különféle tárgyakat betesznek nyerésre, számokat húznak ki, és akinek a céduláján a szám szerepel, az nyer. Van, amikor bort vagy egy rúd szalámit dobnak be.

– Az jó lehet, a midenségit! – nyalta meg a szája szélét az ember.

– Szóval, ha vinnék egy liter kisüstit, és beadnám a tombolára azzal a kikötéssel, hogy ennek a falunak is utaljanak ki valamit a bevételből, hátha sikerülne. Én fizetem a tagsági díjat annak a szervezetnek évek óta, és szépen küldtünk is ajándékba összegeket hazafelé. Inkább úgy ment, hogy mindenki tudott egy-egy itthoni kívánságról – harangláb, iskola, másológép, ami kellett – s akkor oda ment a pénz. Én eddig csak fizettem, na meg jóvá hagytam a többiek javaslatát... Hányan is élnek ebben a faluban, bátyám? – kérdezte az apó szomszédját.

– Valami 200-an, gondolom. – Már ő is helybenhagyólag bólogatott. Esténként jó lenne összegyűlni bizony a kultúrban, és megtudni, mi van a világban. „Apót akár ölben is átvihetnők, olyan vékonyka szegény", egyezkedett magával. „A kultúr ahajt a második kapu ide," vette számba az eshetőségeket.

– Ha már erről van szó, nyúlj be oda a szekrény aljába, fiam – apó valami konkrét kapaszkodót akart adni a bizonytalansággal viaskodó gyermekembernek.

– Oda, oda... az a nagy korsó vagy mi is a neve. Tiszta új, anyjukom kapta a gyermekektől, de soha nem tette ki szegény az asztalra, mert hogy olyan szép, azt mondta, nem megy a régi házzal.

Csíkban készítették, ott híresek azok a cserepesek. Mondd is meg, fiam, hogy jó szívvel küldöm annak, aki megnyeri. A Himnuszért.

– Apó azt akarja, hogy vigyem el magammal ezt a kancsót? – okvetetlenkedett a fiatalember. – Kicsit bonyodalmas lenne, összetörhet, hosszú az út...

– Fogd az öledbe, édesfiam – oldotta meg a nagy kérdést apó. – Addig nem akarok meghalni, amíg nem lesz itt a faluban az a szépséges műsor.

Útjára kelt a csíki kancsó. A fiatalember ölben tartotta a repülőgépen, álmában is ölelte. Mintha édesanyja utolsó kívánságát tartaná benne...

Megemlítette a gyűlésen, hogy mit szeretne. Jó ötletnek tartották a szervezetben, a vezetőség is jóváhagyta. El is határozták ott helyben, hogy egy új segélyakció kezdődik a kancsóval. Az anyai szó úgy kell az otthoni agyonhajszoltaknak, mint a darab kenyér. Azt adjunk, amit kérnek, hiszen már írtak róluk, beszéltek a sorsukról, feltérképezték és lefényképezték őket...

A bál lezajlott. A ritka szép kancsót és a székelyföldi kisüsti szilvapálinkát kisorsolták a tombolán. Be is mondták a mikrofonba, hogy a Duna TV-csatorna alapra megy a pénz. Közmegegyezéssel. A bálozók megtapsolták a bejelentést. Szépen kaptak, többet is, mint egy csatorna ára, így legalább a következő falunak is meglesz az alap. Talán karácsonyra apónak teljesülni fog a vágya...

– Istenem, de kár, hogy édesanyám nem érte meg! – mondta a feleségének.

– Ő nem, szegény, de a többi öreg áldani fog érte. Ez vigasztaljon, kedves. Hiszen nem rajtad múlott, hogy nem úgy sikerültek a dolgok, ahogy elképzeltük, amikor világgá szaladtunk.

Az asszony mindig tudott valamit mondani, ami megnyugtatta. Nagyon szerette érte.

Nyugodtan indult a következő összejövetelre, hogy felvegye az összeget. Holnap megy a bankba... útközben valamiféle gyerekes izgalom fogta el. Ha majd újból lesz munkája, minden hónapban tesznek félre legalább egy százast, hogy a gyerekeket is hazavihesse. Maholnap elfelejtik a rokonságot, de még a földet is, ahonnan elindultak. Hazamennek, az biztos. S akkor majd ott, a kultúrban ők

is meghallgatják a magyar himnuszt. Az szép lesz. Legalább ennyi öröme legyen a falunak.

Amikor meghallotta a jelentést, amely szerint minden cent elkelt már, elszédült.

– Hogyhogy? – kiáltott fel. Egy régi tag kenetteljes hangon rendre utasította.

– Fiatalember, gondosan fontolóra vettük a legsürgetőbb feladatokat, és úgy döntöttünk, hogy haladéktalanul, vagyis azonnal Isten rendelése szerint...

... és még nagyon sok szép, papos mondat dorombolt a dobhártyáján. Az értelmüket nem fogta fel. Felháborodásában kirohant a teremből. Hazafelé menet szinte hangosan beszélt magában... „Apó, én megígértem, ne haragudjon, apó...”

Később megtudta, hogy apó megunta várni a magyar himnuszt. Halála előtti pillanatokban már félrebeszélt hűséges szomszédjának. Valami olyasmit motyogott, hogy „Nóta, benne” – az utolsó kenettel érkező tisztelendő viszont latinosan értelmezte: Nota bene –, és lecsukta a szemét örökre.

– Mádéfalva következik – jelenti Kató.

János szedelőzködni kezd. A Hargita fölött sötéten gomolyognak a felhők.

Bolyog az idő is...

JUSZTINA

Gábor Áront, a híres ágyúöntőt muszka golyó találta el a kökösi hídon.

Holttestét Eresztevényben helyezték örök nyugalomra. Asszonya, Jusztina úgy nyűszített a frissen hantolt sírra borulva, mint a gazdáját veszített hűséges kutya – fájdalma olyan megindító volt, gyásza annyira egyszerű, hogy a bajtársak nem bírták elviselni: zavarba jöttek, s bár érezték, hogy valamit tenniük kellene a szegény teremtésért, inkább eloldalogtak. Hogy sírja ki magát lelkére – mentegették magukat. Később pedig, mivelhogy még mindig kényelmetlen volt szembenézni a szenvedővel, a haza gondjaira bízták. Majd megvigasztalódik, így volt rendelve – és más, hasonló bölcsességekkel lezárták az ügyet.

Jusztina pedig ott virrasztott éjszakáról éjszakára annak a cserefának a tövében, amelyiktől karnyújtásnyira domborodott Áron sírja. Nappal elhúzódott, hogy ne lássák meg a Maksa felé vonuló muszkák. Éjjelenként viszont csendben imádkozhatott, miközben meg-megeredt a könnye, mert a fekete kendő bakacsinja beleolvadt az éjszaka sötétjébe. Nem háborgatták. Valamilyen érthetetlen nyelven mormolta imáját, amely egyszer-egyszer átcsuklott egyfajta siratóénekbe. Ha valaki éppen a temető mellett osont végig az úton, hallhatta a furcsa dallamot, amelyikből nem váltak ki a szavak. Legalábbis nem az eresztevényiek fülében. Isten úgyis megérti – mondogatták egymásnak a falusiak. Szürkületkor egy-egy asszonyt vezetett a temetőbe az útja – ki tudja, mikor és kinek kell a következő új sírt ásni? –, s noha Jusztinát nem látták, egy-egy szál őszirózsát, rezedát, violát az ágyúöntő sírjára is helyeztek. Elmentükben pedig a temető kapujánál levő nagy kő alá dugtak valamit. Csak meg kellett billenteni kissé, s máris katrincájába emelhette Jusztina az almát, diót, darab száraz kolbászt, szelet szalonnát, kenyeret. Nem maradt adósuk, megszolgálta titokban a gesztusukat: vizet vitt azokra a sírokra, amelyek az asszonyokhoz tartoztak és kigyomlálta a gazt a virágok közül. A temetőkert végében kis vermet is ásott, oda rejtette a megmaradt elemózsiát. Télig kihúzta így. A hideg Nemere azonban kiűzte onnan, tavaszig nem látták halovány alakját. A fecskék előtt aztán ismét megjelent a kopasz temetőben... S

ez így ment évről évre. Csak annyi változott közben a világban, hogy a muszka ágyúk helyett az alattomos gonoszság gyilkolta az embereket, Jusztina alakja pedig minden évben törődöttebb lett, és mandulaszeméből a fény végleg kialudt. Ámbár hogy csillogott az hajdanán! Amikor Gábor Áron szíve is lángot kapott tőle...

Moldovában egymás után sorakoztak a magyar falvak: Szabófalva, Adjonisten, Klézsa... Sok szép fiatal táncolt vasárnaponként hol az egyikben, hol a másikban, ahol éppen esett, de olyan szép, mint a klézsei Jusztina, egy sem volt közöttük. S tán olyan huncut sem. Csak úgy incselkedett a legényekkel, akik szinte megbambulva bámultak hajlékony, a tánc ritmusában kigyúlt, karcsú alakjára. Szeme, mint a fekete gyémánt, pásztázta végig a legények sorát, s kacagva siklott el fölöttük. Egy sem volt kedvére való.

De nem volt türelmetlen, mert tudta, el fog jönni érte az a legény, akiről süldőleány korától álmodott. Az anyjától sokszor hallotta, hogy túl a magas hegyeken van egy ország, Magyarország, ahova tulajdonképpen tartoznak vérbelileg. Nemcsak ők, hanem mind ott az összes falu. Oda szeretne elmenni egyszer. De magára nem mehet, mit szólnának ott a népek, majd elmegy az urával. Egy olyan legénnyel, aki nem restelli megtenni vele a nagy utat, mert nagyon szereti majd őt, a hitestársát, és nem is kacagja ki az álmát.

Egyik este, amikor már kifújták a lámpát, s minden elcsendesedett, Jusztina a búboskemence padkáján összegombolyodva ábrándozott. Szülei azt hitték, hogy alszik már. A sublódon az apja kérges keze az asszonya nyakára tévedt, majd lejjebb, az inge gonbjaival kezdett babrálni... Forrósodó lehelete csiklandozta az asszony vérét is, de hamarosan megfagyott a lelke, mert azt suttogja az ember:

– Na, feleség, úgy gondolom, jól alakul a jövendő. A leányt megkérték.

Már az utolsó gomb is kinyílt, de az asszony hirtelen ellökte az urát magától:

– Mit beszél kend? Hogy megkérték a gyermeket? Ki kérte meg?

Jusztinának még a lélegzete is elállt egy pillanatra. Szinte belefájdult a füle, olyan erősen hallgatózott.

Megint az apja szólt:

– A jászvásári úton megállított ma délután Jonel, a Vasile fia. Hogy aszongya, beszélni szeretne velem. Na, mondok, csak rajta, ecsém, mondjad. Aszongya, hogy „Mosule György, szeretném feleségnek a maga Jusztinkáját". Jusztinát-e, mondok, hátszé nem is ismered. Oszt még nagyon fiatalka a leány. Ő ismeri, aszongya, látta vasárnap a táncban, szép, aranyos katrinca volt rajta. Az igaz, hogy fiatalka, aszongya, de megnő, s ő szeretné. Az apja négy ökörrel házasítja ki meg két hektár földdel, amiből egy darab jó házhelynek is, arra új házat húzna az új pár. Szóval, jó alku lenne ez, te feleség.

Jusztina ismeri az anyját: túlságosan hamar ráhagy mindent az apjára. Szinte reszket a fekhelyén, amint az anyja szavára figyel. S alig hisz a fülének, amikor hallja, hogy „Kijed jól kigondolta. A gyermeknek nem is lenne rossz sora, osztán még a négy ökör is. Hm, ámbátor egy pár ló is jó lenne, na."

– Ló? Na, látod, arra én is gondolék, de még lehet szó róla. Szóval, a legény kéri, hogy tartanók meg neki Jusztinát.

– Jó, jó, hát ami azt illeti, még akadna tán jobb is neki. Fiatal még a lelkem, nem muszáj elhamarkodni...

– Jobb? Neked a négy ökör és két hektár nem elég jó? A fellegekben jársz örökké – gorombult el az ember.

– Immár meglátjuk, na – szeppent meg az asszony.

Jusztina azonban tudta, hogy az apja álmait nem teljesíti még tíz hektárért sem. Hogy ő annak a lópofájú Jonelnak megengedje, hogy átölelje a derekát? Phuj, még bajusza sincsen, mint egy csóré csiga! Méghogy egy pár lóért esetleg..., daccal húzta a fülére a csergét, s haragudott a szüleire. Egész éjszakája nyugtalan volt, s egyfajta elszánt dac költözött a lelkébe...

Amikor már éppen elszánta volna magát, hogy az anyjának bevallja: kihallgatta a suttogásukat, és megmondja, hogy neki nem kell sem föld, sem ökör, mégcsak ló sem, mert inkább vénleány marad, ha nem érkezik meg az a legény, akire teste-lelke vágyik, történt a nagy dolog.

Korán befejezte a munkát, a lekaszált szénát megforgatta, s még egy csokor margarétát is szedett. A villát a vállára vetette, a vizes korsót felkapta és hazafelé indult. A néma szónoklás, amivel anyja elé akart állni, jobban megviselte, mint a szénaforgatás, s a szokott-

nál is jobban megizzadt a belső feszültségtől. Az út melletti nagy vadkörtefa árnyékába húzódott egy kis ideig, felszedett két szép vackort a földről. Aztán gondolt egyet, s lehevert a sánc martján a fűbe. Lustán megfordult, hosszan beleszagolt a teste alatt meghajolt fűbe, s a vére buján megbizsergett. Asszonyságra vágyott lassan beérő teste. Férjhez mennék akár ma is – gondolta hirtelen, amint érzékeinek játékát élvezte, de nem a Vasile bá fiához... Mint a szimatot kapott kutya, hirtelen felült, mert a fűbe neszelve lódobogást hallott. Szégyellte volna, hogy rajtakapja valaki a gondolatain, s főleg testi vágyain, ezért csak úgy tett, mint aki inni akar és közben megpihen kissé. Felemelte a korsót, kidúgta és a szájához emelte. Félszemmel pedig a kanyart figyelte, hogy kibukkan-e onnan a lovas. Hogy nem csalódott, a felszálló porfelhő árulta el meg a paták egyre közelebbi dobogása...

Hirtelen bukkant elő a négytagú csapat – huszárok! S már el is viharzottak Jusztina mellett. Akinek a korsaja a levegőben tátogott, a szája pedig szétnyílt meglepetésében. Az első huszár, a szürke ló hátán, nagyon hasonlított ahhoz a legényhez, akit elképzelt magának...

Felugrott, majd hirtelen a felhevült arcára öntötte a maradék vizet a korsóból. Nem is törülte szárazra magát, azt a lefelé járó napra bízta... Aztán elindult frissen, virágosan, napszítva a falu felé.

Nem lassított a csoport nép mellett, akik a falu közepén a huszárok köré gyűltek. Egyenesen hazasietett. A szülei is a bolt körül lehettek, hiszen a vendégeket illik látni mindenkinek. S ezek a legények odaátról valók, szép Magyarországról.

Jusztina talpig megmosakodott a kút melletti vályúban, tiszta inget, alsónemūt kapott magára, csinos ruhát, de nem az ünneplőt, nehogy valaki gyanút fogjon. Csak éppen annyira akart szép lenni, hogy megakadjon a szeme rajta annak a szürke lovasnak. S aztán sietett a bolt elé.

A szürke lovas legény szeme megakadt rajta. Kissé hökkenten bámult a valahonnan felbukkanó, izzó szemű leányra egy pillanatig, aztán indulást vezényelt a kíséretének.

A falusiak hosszan búcsúzkodtak tőlük, tartották volna még kicsidég őket, szorongatták a kezüket. Jusztina tudta, hol mehetnek

tovább, a nagy zűrzavarban kilépett előttük, majd bevárta a jövetelüket.

Fától fáig osont nesztelenül a lombok fedezetében a galoppban haladó lovak ütemére. Le nem vette volna a szemét a délceg, pödört bajszú legényről, akinek messze néző tekintetében elszántság, határozottság villogott. Biztosan megbízható is ez az ember – gondolta a leány. Vigyáznia is kellett azonban, mert a legény visszavisszapillantott a falu irányába, mint aki vissza is menne éppenséggel... Ilyenkor Jusztina egy-egy fa törzséhez tapadt, mint a tapló, hogy rejtse magát. Istenkém, csak nem sejti, hogy megyek utána! – rémüldözött magában. Majd fellobbant vérének hangját hallotta: bárcsak sejtené! Jaj, Istenkém, de szégyelleném, ha észrevenne! A melegség minden porcikáját elöntötte egyik pillanatban, a másikban viszont szinte reszketni kezdett. Istenkém, csak látna meg! Jaj, csak hívna magához! Jaj, de szép legény ez! Nem hív az ilyen szép magyar legény engemet..., van az ilyennek asszonya, akit szeressen. Szép szeretője, nem ilyen mezítlábas, mint én. Piros csizmás, tarka kalárisos... Legyen, mit bánom én! – dacoskodott magában. Ékkor is megyek utána, és gondját viselem... Képzelete úgy elragadta, hogy szinte kibújt a lombok közül, hogy egyszerűen eléálljon, s megkérje, hogy fogadja el, vigye magával. A szíve azonban szerelmesen dobogott, s valahogy nem fért össze ez a zakatolás a szolgálólányi szereppel... Amikor egy mogyoróbokor ága az arcába suhintott, megtorpant egy percig. Az esti szellő mintha az egyre jobban távolodó falu harangjának a szavát küldte volna utána, s tudta bár, hogy holnap érte félre fogják verni a harangot, nem is gondolt a visszamenésre. Anyja sírni fog nagyon, apja is gyászolni fogja, de az anyja biztosan örülne is annak, hogy a szép magyar emberé lesz... Amikor a lovasok megálltak egy kerek tisztáson éjszakázni, Jusztina is megállt. Figyelt. Majd egy menyét ügyességével felugrott, felkúszott egy nagy fára, ahonnan szemmel tarthatta a kis csoportot. Látta, hogy Áron elhúzódott kissé az emberektől, mint aki gondolatait egyedül akarja rendezni. Éppen ahhoz a nagy fához erősítette a kantárt, amelyen a leány lélegzetvisszafojtva rejtőzködött, majd a mellette levő bokor fedezetébe rakta a cókmókját. Abrakot adott a lónak. Aztán elgondolkozva a patakhoz ment, majd a víz fölé hajolva mosakodni kezdett. Jusztina lecsúszott neztelenül a

fáról és a bokor másik oldaláról közeledve, a vízbe lépett. Ahogy Áron a hideg vizet éppen lerázta az arcáról, kinyitotta a szemét és pillantása a kigyúlt arcú fiatal leány tekintetébe ütközött. Még a szava is elakadt meglepetésében, amint a kócos vízitündérben felismerte azt a klézsei leányt, akivel váltott volna szót szívesen, de mire meggondolta a dolgot, már el is tűnt. Az úton többször érzett olyan ösztökélést, hogy vissza kellene fordulni, s megtudni, kié az a szép leány. S most itt irul-pirul előtte. Gyönyörűen, ártatlanul és hihetetlenül vonzón.

– Hát te? Hogy kerülsz ide? Két órával ezelőtt még Klézsén voltál, vagy nem te vagy az? – kezdte összeszedni magát. Jusztina nem sokat értett a magyar szavakból, de a legény viselkedéséből megértette, hogy nem fogja elkergetni, mert tetszik neki. Kacagott hát, egyre jobban, majd zavarát hogy levezesse, egy marék vizet fröcskölt a férfi arcába.

– Hű, a kis boszorkánya! – kapta fel a játékot Áron is, és hancúrozva locsolták egymást. Mindketten bőrig áztak, amikor hirtelen lobot vetett Gábor Áron vére: Jusztina minden szépsége átsejlett a vizes ingen. Abbahagyta a locsolást, és amíg bámulta csillogó szemmel a kínálkozó asszonyi csodát, próbálta saját gyötrelmeit csillapítani. Hosszú ideje nem ölelt magához leányt, és ezt a gyermeket nem érintheti meg. Egyre mohóbban pásztázta végig azonban a játékot még folytató lányalakot, akinek ajakán elhalt hirtelen a kacagás, amikor vérébe dobbant a férfi vágya. Szégyenlősen a melléhez kapta a kezét, és ha lehet, még pirosabbra gyúlt arccal elfordult kissé. A pillanatot azonban nem tudták semlegesíteni. Áron tért haramarabb magához. Kilépett a vízből, zsákjából előkotorta a pókrócot és a vízben immár remegő Jusztinára borította.

– Gyere, gyermek, mert megfázol – babusgatta, és vigyázott, hogy ne érintse meg a puhán elővillanó vállat. Attól félt, hogy ez a remegő leányka elégeti.

Jusztina úgy reszketett, mint akinek láza van és éppen úgy, el is engedte magát, hogy ha Áron el nem kapja a derekát, beleesik a vízbe. A férfi úgy vitte a fa alá, mint egy kincset, ahová leterítette a köpenyét.

– Gyere, ülj ide. Na, gyere szépen. Almát és sajtot vett elő a tarsolyából. Csendesen faltak. Jusztina csak bámulta az emberét, aki alig mert rápillantani, mert félt önmagától. Ezért elhúzódott kissé.

Bereckbe délelőtt érkeztek. A falu minden leánya számon tartotta a délceg katonát, s titkon epekedtek utána sokan. Most, hogy a hátához tapadt ismeretlennel lovagolt be a szülői udvarba, miközben ide is, oda is köszöngetett, megszeppentek. A kerítések sarkánál meghúzódva leskelődtek mindenhonnan, hogy aztán összedugják a fejüket. Asszonyt hozott a házhoz Áron! Nem veszi el a Nagyék Julcsiját, de még a Demeterék Ilkáját sem, pedig hogy versenyeztek érte. Vihogtak, susmutyoltak, és egyre feszültebb lett a falu hangulata. Mert nem tudtak semmi biztosat, amibe belekaphatott volna a pletyka.

A szomszédasszony, Mári néni suttogta aztán szét, hogy nem asszony ez, csak egy leány, megleste ő, amikor mentek bé a házba. Áron betessékelte maga előtt, mint egy naccságát, márpedig ezt székely férfiember nem teszi meg a feleségével. Ki tudja, ki s mi fia-borja ez, aki csak a férfi mellé szegődött cselédnek. De hogy maga előtt engedje belépni a szülei házába! Valami nincs itt rendjén... Kapkodták egymás szájából a szavakat és kerekítették a mesét... A férfiakat is zavarta a titok. Mert ugye, mégsem illik csak úgy, szó nélkül hazajönni, s noha a nap már eléggé előrehaladt, még be sem nézett a kocsmába. Pedig ott most országos gondok gomolyogtak a levegőben.

Végül szürkületkor anyai nagybátyja, Dániel bá elszántan magához vett egy korsócska kisüstit, és bekanyarodott a Gábor-portára. Akkurátusan leverte a port a csizmájáról, jó nagy zajt csapva, hogy odabent is hallják: vendég érkezik.

Meghallották.

Éppen asztalnál ültek, a puliszka még forrón gőzölgött a hideg tejben. A takaróruha alatt felcsavart túrós puliszka domborodott. A csizmakopogásra Jusztina félhangosan kuncogott egyet, és azonnal lerakta a kanalát, amikor látta, hogy Áron zavartan megpödörte a bajuszát. Pedig jól kezdődött a vacsora, mert minekutána mindketten elmondták saját nyelvükön a Jövel, Jézust, kezdték egymást tanítani az étel neveire. A tej nem volt bonyolult, de a puliszka ma-

gyarul megkunkorodott Jusztina szájában. Dániel érkezésekor éppen ezt mondogatta Áron előbb, a gyermek utána.

– Adjon Isten! – köszönt be a látogató. Áron őszinte örömmel nyújtotta a kezét a rokonnak.

– Dani bátyám, adjon Isten! No, kerüljön beljebb – s már kínálta is hellyel a lócán, ahonnan Jusztina mosolyogva, szégyenlősen elhúzódottforma.

– Hát, ecsém, gondolám, bekukkantok, lám, milyen híreket hoztál a világból, osztán meg hát atyafiak is vagyunk, ugye... – s restellkedve az ismeretlen felé is pislogott, de Áron úgy tett, mintha nem venné ezt észre.

Tudta, hogy a falu kíváncsi lesz. De ő nem fog erről a dologról beszélni senkivel. A bajtársaiba is belefojtotta a szót. A gyermeklány ártatlansága, a szemeiben ragyogó tiszta láng, Áronhoz való őszinte ragaszkodása tiszteletet parancsolt. Jusztinát hazaviszi a falujába, mihelyt elrendezi itt a dolgokat, s megkéri a kezét az apjától. Ott veszi feleségül, ahol megpillantotta azt a menyét termetét. Félt megérinteni még a haját is a leánykának, pedig sokszor alig bírta megállni, hogy el ne kapja a ringó csipejű, karcsú derekát. Gyermek ez még, csillapította fellobbant vágyát minden alkalommal, s férfiember csak asszonyt érinthet.

Dániel rögtön megértette, hogy itt a fehérnép-dolgokat felhozni baj lenne, inkább azonnal a korsóra terelte a szót.

– Ezt a szegény megboldogult nagyapád kertjéből főztem – dugta ki az üveget. A két kupa már előttük volt, Jusztina nesztelenül vette ki a kredencből, mielőtt kiosont a házból.

Az este csillagos volt. A békabrekegés olyan volt, mint otthon. Az anyja biztosan síratja. Az apja is búsulja, mert büszke volt reá, de a Vasile bá mafla fiához akarta adni...

Áron! A szívébe, a gyomrába, a lelkébe is beleremegett a szerelem. Csak ne küldené el magától! Simogat a szeme – jutott eszébe a férfi elkapott pillantása. Bárcsak a keze simogatna! Önkéntelenül a kutyához hajolt, amelyik első perctől szeretettel, vidáman fogadta. Végigsimított néhányszor a nyakán, hátán, suttogott is valamit neki, majd a vályúhoz lépett. Vizet fröcskölt égő arcára, a katrincájával szárazra törölte magát, s hátrament az istállóba. A ló ismerősen prüszkölt a jászol előtt. Egy ajtó nélküli nyílás átvezette a csűrbe.

Gondolkodás nélkül felkapta a pokrócot a sámliról, ahová Áron dobta, miután hazaértek, s felmászott az odorba. A széna jó alvóhelye lesz, jobb, mintha a tapasztott földre feküdne. Az ágy az emberének kell, mert ő a fáradt. S ha nem hallja a szuszogását olyan közelről, talán könnyebben csillapodik a maga pezsgő vére is.

Ezalatt a házban a férfiak között folyt a beszélgetés. Dániel bá elmondta a Székelyföldre zúdult nagy veszedelmet, amely a muszkákkal egyre nagyobb méreteket öltött. A vármegye éppen másnapra hívott össze egy nagy gyűlést Sepsiszentgyörgyön, s nem is kellett nagyon győzködnie öccsét, hogy vele tartson. Nem tudja megvédeni magát a székelység, mert hazaszeretetén kívül nincs más ereje – füstölgött. Áron gondterhelten hallgatta az öreget, magában latolgatta a hallottakat, de nem mondott véleményt semmiről.

– Hajnalban csak kiáltson be a kapun, Dani bátyám, kenddel megyek.

Ebben maradtak.

Ahogy becsukodott a kapu a látogató után, Áron szétpillantott az udvaron. A holdvilág megvilágította minden szege-likát, de Jusztinát nem látta sehol. Nem akarta kint hagyni, már napok óta elhatározta, hogy a házban vet neki ágyat, ő majd a szénában hál. Katonaember, már megszokta. Önkéntelenül odatartott az istállóba, a csűrbe. A pokróc nem volt a sámlin, ahová délelőtt tette – tehát Jusztina valahol itt van.

A lajtorja az odorba vezetett. Amikor felért rajta, megpillantotta a leánykát. Fehér karja világított, arcán halvány pirosság derengett a holdfényben. Mosolygott álmában. Áron közelebb kúszott, egy ideig remegve nézte a gyönyörű asszonyi csodát, majd a kezét gyöngéden Jusztina dereka alá csúsztatta. Csak azért, hogy felemelje és visszavigye a házba. Ahogy tervezte volt az úton. A leány szeme felpattant az érintésre, teste finoman megremegett. Hirtelen mint villámlás cikázott át rajta a boldogság olyan erővel, hogy a férfi dacos józansága egyszeriben összeomlott...

Az éjszakai égbolt csillagsátorát borította rá hatalmas ölelésükre...

Másnap Áron magával vitte asszonyát Szentgyörgyre, aki boldogan álmodta tovább az éjszakát Dani bá szekerén.

Amikor a megyei urak nagy zavarodottságát Gábor Áron megoldotta bejelentésével, hogy „Lesz ágyú!”, tudta, hogy nem fog egyhamar visszatérni Modvába leánykérőként. Legalább addig nem, amíg a haza sorsát meg nem oldják... De erős volt és határozott, mert Isten társat küldött mellé és tanúnak a csillagos eget rendelte oda Bereckbe.

...Az eresztevényi temetőkertben árnyékká haloványult az évek során az asszony, akinek a hűségéből hajdanán egy-egy cseppet beöntöttek Kiss József uram műhelyében minden készülő rézágyúba, hogy azokban az erőt a szív melege is eddze.

„LOVAMAT KÖTÖTTEM...”

1958...

Azon a márciusi napon az Őrkő felől sötét hófellegeket gomolygatott a szél. Szomorú, nyomasztó idő volt.
Még minket is megült a bánat, pedig csak tizenkét évesek voltunk. Kicsit zajos, kíváncsi, mindig éhes kamaszodó kölykök, akiknek az önérzetét bosszantotta, hogy a nagyhírű, de már osztályharcosan átkeresztelt Székely Mikó Kollégiumban csupán pacalistáknak számítottunk.

Ó, a nagyok! Ők már igen! A fiúk a XI. osztályokban! Azok valakik voltak a szemünkben, szinte áhítattal sorakoztunk mellettük a kopott udvaron a szünetek végén. Egyik szebb volt, mint a másik, és okosak is biztosan, ha már a maturandus szalagot viselték a zakójukon. Az M azt jelentette, hogy a következő érettségi vizsgán ők bizonyítanak. Minden második nagyfiúba szerelmesek voltunk titokban, amiről nyilvánvalóan nekik sejtelmük sem volt. Azt sem tudták, hogy a világon vagyunk mi, kis verebek. Azon a napon azonban mintha minden véget ért volna... Mintha a rendet megtestesítő ősi scola falai beleremegtek volna a végtelen titokzatosságba és riadalomba. A nagyfiúk sora megritkult, nem is volt az már sor, csak téblábolás, és a nevelő-pedellus, Dénes Csaba sem kiáltott rájuk, pedig máskor szokása volt.

Annyit még mi, kisebb osztályosok is tudtunk már, hogy az éjszaka a szekuritáté letartóztatott egy csoport fiút, mert megkoszorúzták a parkban az oroszlános szobrot. Mivel március 15. volt. Ez nagyon furcsán hangzott, mert addig akár minden nap elmentünk a szobor mellett, a legénykék még fel is másztak rá, de ki gondolta volna, hogy olyan nagy veszélyt jelent, ha márciusban a közelébe kerül valaki. És mi van azzal, hogy március 15-én virágot tettek rá? Az én okoskodásom szerint az a nap Petőfit jelentette, akit már nagyon ismertem. Beteges gyerek lévén, édesanyám Petőfi-kötetét annyiszor átolvastam, hogy akármikor felismertem volna a verseit. Amit nem értettem, azt édesanyától megkérdeztem, így aztán mindent tudó hírem lett tízesztendős koromra. Tudtam, hogy borzasztóan gyűlölte a királyokat, még akasztófára is elkísérte volna őket szívesen, csakhogy a nép szabad legyen. Ámbár nem éppen adtam

neki igazat mindenben. A királyokat én ugyanis – a népmesékre alapozva – szívesen megtartottam volna a világnak. Akkor, amikor iskoláskorúvá cseperedtem, már csak a hős munkásosztály vezetőinek képei díszítették a falakat mindenütt, de hogy szabadság is lett volna körülöttük? Legalábbis otthon azt hallottam majdnem minden nap, hogy nem szabad beszélni erről sem, arról sem, éppenséggel semmiről sem, énekelni sem szabad már mindent, imádkozni is tilos... Az igaz, hogy soha nem kezdtünk az evéshez anélkül, hogy ne mondtuk volna el az asztali áldást, és lefekvéskor is mindig el kellett mondanunk, hogy „Én Istenem, jó, Istenem...", de csak suttogva... Amikor vasárnap templomba akart vinni édesanyám, akkor édesapa figyelmeztette: „Vigyázz, Irénke, mert az iskolában meggyűlhet a baja a gyermeknek..." Azt sem volt szabad. „Mi maradt hát nekünk a nyomorúságon kívül?", fakadt ki gyakran szegény anyám, aki pedig szerette volna gyermekeit imádságosan nevelni. Akkor kulákosították éppen a falun élő rokonaimat. Na, hiszen, szabadság! Még a kertjükből is kizavarták őket. Nagytatám azt mondta, hogy attól fél a legjobban Magyaróson, aki azelőtt a napszámosa volt. Az most nagyobb úr lett, mint a királyok...

De azért Petőfit nagyon szerettem. Egyszer hallottam is Varga Piroskát, aki fölöttünk járt, és gyönyörű hangja volt, egy Petőfi-verset énekelni. Akkor szinte láttam a rózsabokrot a domboldalon, amely alatt egy fiú és egy leány egymáshoz simul..., szép volt nagyon.

Nem fért sehogy a fejembe azon a sírósra hajló napon, hogy mi történhetett, milyen borzasztó dolog az előtte való éjszakán, amiért azt a sok büszke fiút lefogták. Nagyon erőlködtünk mi, leánykák, hogy kitaláljuk, kik is hiányoztak aznap és a következőkön is, kevés sikerrel. Jancsó Csaba, Bordás, Julcsák... „Istenkém, hiszen az édesanyja belehal, ha a fiát bezárják!" – súgtam Barcza Manyikának, akivel egyforma szoknyát viseltünk délután, mint az ikrek. Napközben egyenruha volt a kötelező, de a rakott szoknyát mindkettőnknek Julcsák néni varrta. „Jaj, te, csakugyan!" – sopánkodott nagyosan Manyika is. Viszont egy kicsit élveztük is a helyzetet, hogy már tudunk valamit, mert ismerünk egy-két fiút az eltűntekből. Aztán kiderült, hogy még másokat is lefogtak. A szomszédunkat például, a Szabó fiút, akit mi csak Farkincának csúfoltunk, mert

a Farkas név nem illett reá. És Kelemen Szabolcsot... A tanárok sápadtan, nagy igyekezettel jöttek-mentek a folyosón, megtartották az órákat, de sem ők, sem a tanulók nem vártak jobban semmit, mint az ötvenedik perceket megváltó csengőt.

A harmadik órától kezdve minden mozdulatnak, minden szónak jelentése lett. Egymást oldalba bökve majdnem pillanatonként összedugtuk a fejünket:

– Nézd csak, Müller Eta néni ma nem rúzsozta ki magát –, kuncogott Berti, de el is harapta a nyelvét, mert Ancika lepisszegte.

– B. Karcsi a testvérének a fia. Nagyon szereti, mert ő a keresztanyja. Nincs kedve ahhoz, hogy rúzsozza magát.

Tudtuk, hogy ez az információ igaz, mert Anci édesanyja Eta néni barátnője volt. Irigyeltük is, hogy mindig odaszaladt hozzá, ha véletlenül találkoztak a folyosón.

Aztán jött Becze Dia néni, nagyon csendesen. Pedig máskor mindig olyan feldobott volt, mindenkinek „beczenevet" adott. Ekkor azonban nem becézett. Ez is jelentett valamit...

– Láttad Harkó tanár bácsit? Kétszer törte el a krétát, amikor a vázlatot írta a táblára.

– Igen, mert olyan ideges, hogy nem tudja, mit csinál – okoskodott Bara Dani.

– Miért lenne ideges? Neki nincsen nagyfia – kottyant bele a beszélgetésbe Szabó Magdi.

– Te nem lennél ideges, ha tudnád, hogy az ismerősöd gyerekét bedutyizzák? Elvégre tanította őket – gorombáskodott Bozsó, de ezúttal neki adtunk igazat.

– Bocsánat! – húzta fel az orrát kényeskedve Magdi, és sértődötten hátat fordított nekünk.

– Pulyka! – már kezdte is volna Bozsó, de elharapta a szót. Az ő bátyja szintén végzős nagyfiú volt, ki tudja, mit beszélnek otthon, jobb talán, ha befogja a száját.

Anélkül is tanácsos volt elhallgatnunk, mert a félelmetes aligazgatónő, Marcsa asszony most úgy rikácsolta végig a folyosókat, hogy még a vér is megfagyott bennünk. Rettegtünk tőle, mert pillanatok alatt olyan pofont adott bárkinek, hogy csillagokat látott fájdalmában a jámbor. És ezt csak olyankor, amikor nem volt rosszkedvű. A havat ígérő sötét hangulatban mit várhattunk volna a ré-

széről? Hogy jót nem, az biztos. Legnagyobb döbbenetünkre, éppen a mi osztályunkat szemelte ki. Kivágta az ajtót, és hatalmasan megállt az első padnál.

Vigyázzba vágtuk magunkat és bámultuk lélegzetünket is visszatartva. Magyaróránk következett. Erőss tanár bácsit nagyon szerettük, mert igényes volt ugyan, de kedves és jó tanár erősen. Hét percet késett már, amikor az aligazgatónő benyitott, és tudtuk, hogy kérdezni fogja, ki kellett volna hogy itt legyen. Szegény tanár bácsi, vajon mit fog tenni, amikor ordítozni fognak vele a késés miatt? De az asszony nem a magyaróráról kérdezett, hanem csak annyit, hogy ki a hetes.

– Én – rebegte megszeppenve Kiss Irma. Szaladt is gyorsan vissza a táblához, hogy felírhassa a rendetlenkedők nevét, ha úgy adódik.

– Hogy hívnak? – nézte szúrósan a hatalom. Szegény Irma, már szinte reszketett, amikor a nevét megmondta.

– Nem hallom! Nem tudsz hangosabban beszélni?

– Kiss Irma.

– Ki volt rossz eddig? Nem látok nevet a táblán, pedig zaj volt az osztályban, mielőtt beléptem. Hogy teljesíted a feladatodat, milyen hetes vagy te, Kiss Irma?

Diadalmasan, semmi jót nem ígérve végignézett az osztályon, aztán Irmához:

– Mindenkit felírni, aki egyet is pisszent, megértetted? Ha nem, akkor te kerülsz bajba. Világos, Kiss Irma?

– Ühüm... Igen, megértettem...

– Úgy... Ma a magyaróra elmarad. Nincsen tanár, de senki nem mehet haza. Vegyétek elő a füzeteket, és írjátok a házi feladatot! Amíg ki nem csengetnek, halálos csendben dolgoztok. Megértettük?

A pillantása semmit kétséget nem hagyott afelől, hogy a következő percben akármelyikünknek letépné a fülét, ha nem tartjuk be az utasításait. Amikor kimasírozott végre, leültünk, s miközben a füzeteinket kotortuk elő a táskából, tanakodtunk suttogva: mi történhetett Erőss János tanár bácsival? Nem szokott beteg lenni, s most csak egyszerre...

Aznap az utolsó óra zene volt. Ezt azért szerettük, mert végre fel is állhattunk a padból, még egy kicsit lökdösődni is lehetett, a tanárt nem érdekelte. Olyan kis sovány, magas, sápadt fiatalember volt, aki ha beállt volna a sorba az udvaron, a végzősök osztálytársának hihette volna akárki. Ha hangosabban zsibongtunk, akkor megállt a mondókájával, mosolyogva várt, amíg lecsillapodtunk. Mintha restellte volna azt, hogy megszólítson vagy rendre utasítson valakit.

Szépen énekelt, különösen szerettük a *Lovamat kötöttem piros almafához* kezdetűt. Még sok más régi népdalt is tanított nekünk. A műdalokat nem szerette. Tulajdonképpen akkor kezdtük szétválasztani a zavaros Nyárádot az akácos úttól, és akkor eszmélkedtünk rá a virágénekek szépségére. Olyan fiatalon is már életreszóló dolgokat képes megtanulni az emberfia. Emlékszem, mindig kértük, hogy óra végén még egyszer énekelje el nekünk egyik-másik kedvenc virágdalát, amit ő szívesen megtett.

Kint havazni kezdett. Az ablakon át láthattuk a park fáit, amint belepte őket a hó. A levegő is lehűlhetett, futott át az agyamon, még szerencse, hogy nem tettem le a télikabátot. „Csalóka még az idő", figyelmeztetett édesanyám, amikor szvetterben akartam elindulni. Igaza volt, hogy visszaparancsolta rám a meleg holmit.

A zeneóra laza zűrzavarban folyt. Ki vette volna észre, hogy a fiatal énektanár halkabb, sápadtabb és remegőbb volt, mint máskor? Ha pedig ráeszméltünk volna, hogy megviseltebb a szokottnál, akkor sem figyeltünk volna nagyon rá. Örültünk, hogy zsibonghattunk, lassan fellazult a feszültség bennünk, amelyet az általános baljóslatú hangulat okozott, és különben is tudtuk, hogy nemsokára kicsengetnek, félóra múlva már otthon meleg levest kanalazunk. Utána nálunk lekváros palacsinta lesz...

Közben Joli hozzámhajolt:

– Láttad, hogy reszket a keze Pacsirta bácsinak?

– Ő is éhes, biztosan azért –, kezdtem volna a viccelődést, de csakugyan rossz bőrben volt a szegény ember. Hirtelen be is fejezte a leckét, valamilyen házi feladatfélét adott, és berakta a papírjait a kopott aktatáskájába. Szabály szerint sorakoznunk kellett a padok előtt, mielőtt elhagytuk a termet. Furcsa módon, bár éhesek voltunk, valahogy senki sem sietett, inkább húztuk az időt: akartunk vele

beszélgetni. Hátha megmondja, mi igaz tulajdonképpen abból a szörnyű hírből...

– Tanár bácsi, tessék nekünk énekelni valamit.

Hogy ki kérte ezt, most már nem tudom, de arra világosan emlékszem, hogy Zajzon volt az, aki azt mondta:

– Tessék elénekelni a Himnuszt. A magyar himnuszt.

Pillanatnyi döbbenet után kezdtünk kórusban kunyerálni:

– Tessék elénekelni. Azt tessék elénekelni!

Kicsit ugráltunk is, úgy próbáltuk megnyerni a csatát. – Tessék elénekelni a magyar himnuszt!

Nézett ránk sápadtan, tétovázva. Aztán elkezdte: „Isten, áldd meg a magyart..."

Fújtuk mi a román himnuszt évek óta anélkül, hogy egy szavát is értettük volna, és tudtuk a szovjet himnusz dallamát és szövegét, még az Internacionálét is, de addig a percig én nem hallottam élőben a magyar himnuszt. Olyan szépen fújta a mi kis fiatal tanárunk, hogy mindjárt elhatároztam, otthon édesapával is elénekeltetem. Meg is tanulom, mert neki kell tudnia, hiszen mindig énekel munka közben... Ennél a gondolatomnál elakadtam. „Megbűnhödte már e nép a múltat s jövendőt", zokogott fel hangosan az éneklő tanár. Vigyázzban állhatott... Egy pillanatig teljesen átadta magát a sírásnak... Alig is bírta felmarkolni a kopott táskát, aztán kirohant az osztályból.

Soha nem láttuk többé... Mintha az a márciusi hó elnyelte volna még a lába nyomát is...

EGY KISFIÚ ÉS A SZOBOR

Akkor is június volt...

Sepsiszentgyörgy főutcája virágzó gesztenyefákkal szegélyezve szinte aludt a kora délutáni melegben. Fél kettő lehetett az idő, amikor apró gyermekek zsivaja hirtelen élettel töltötte be a főteret: a Művelődési Házban főpróba kezdődött a város pionírjainak. Az iskolákat órarend szerint rendelték be a „Kárpátok Géniuszának”[1] a tiszteletére tartandó, a hétvégén sorra kerülő gálaműsor szervezői. Tanítók, tanárok kísérték az osztályokat, több száz tanulót. A magyar szakos tanárok megyeszerte módszertani tanácskozáson vettek részt. Ezen a napon ezt délutánra tervezték, hogy a megye legtávolabbi sarkából is beérkezhessenek a kollégák Szentgyörgyre.

Magyar irodalom szakos lévén a délelőttöm szabad volt ugyan, de már tudtam, hogy elkésve érkezem majd: két kis gyerekemet nem hagyhattam magukra, a „baby sittereim” pedig késtek. Éppen a kályhára tettem a felmelegítendő ételt, amikor hatalmas robbanás rázta meg a levegőt. Talán egy tömbházban a gázvezeték robbant fel?

Tíz perc múlva a központ felé kanyarodtam, hogy a gyűlés előtt megtudjam, mi is történt. A téren felállított Mihály Vitéz szobor lovának a farka robbant: időzített bomba volt ráhelyezve. Pár perccel hamarabb aktiválódott, mint ahogy számították a tettesek: az autóbuszokkal érkező gyermektömeg kb. öt perc múlva haladt volna át a téren, pontosan a szobor mellett. Történt azonban az, hogy a közeli zeneiskolából elcsellengett egy V. osztályos kisfiú. Hazaszaladt, hogy otthon felejtett házi feladatát elvegye – lakásuk a főtérre néző új tömbházak egyike volt. Ez a fiúcska messziről észrevehette a ló farkán lógó fehér bevásárlószatyrot, és odaszaladt, hogy megnézze, mi van abban. Az érintett csalétek felrobbant. A gyermek felismerhetetlen darabjai szétfröccsentek a fehér márvány téren. Hogy nem felnőtt volt, azt egy tornacipő első darabkájáról és egy karóra lapjának mesefigurájáról állapították meg órák múlva a hatóságok.

[1] Ceauşescu egyik, kötelezőszámba menő „díszítő jelzője”.

A hír szárnyra kapott, hogy csak egy személy, egy gyerek halt meg. Ekkor minden szülő számba vette a csemetéit. S bár a szervezett főpróba az esetleges késést magyarázhatta, az egyik család nyugtalan lett. Ők órák óta könyököltek az ablakban, figyelve a fejvesztett kapkodást a szobor körül, amikor hirtelen eljutott hozzájuk is a felfedezés: gyerek halt meg. Az apa lement a térre. A rendőr majdnem leütötte, mert közel merészkedett. „Milyen gyermek volt? Honnan tudják, hogy gyermek volt?" – akadékoskodott. A rendőr, maga is szülő és magyar ember, megtört a makacs férfi kétségbeesésétől. „Milyen cipő volt rajta?" – kérdezte. Nagy választék nem volt még lábbeliben sem akkortájt otthon, tehát az ember tudta, hogy mit viselt a gyermeke. „Volt karórája?" – érdeklődött a rendőr. „Egy gyerekóra, a temesvári feketepiacon vettem neki, Miki egér volt..." A rendőr szeme elhomályosult. „A magáé volt, a maga fia... Isten nyugtassa…" Hogy miért jutott eszébe az Isten, nem tudta volna megmagyarázni, szerencsére nem volt senki a közelben, minden kivezényelt hatósági a húscafatokkal vesződött.

Nem sokkal az esemény után Kovászna megye magyar származású vezetőit leváltották. Híre volt, hogy a Belügyminisztérium helyi képviselője, a Szekú új főnöke, Dupac „elvtárs" székfoglaló beszéde így kezdődött: „Itt eddig csárdás volt a divat, de mostantól sîrba-t[2] jártok!" Noha sokáig folyt a nyomozás, hogy megtalálják a tettest, nem fért kétség ahhoz, hogy provokáció volt a robbantás. Bukarest így hajtotta végre a megye vezetőségében a tisztogatást: egycsapásra helyettesítette a magyar ajkúakat románokkal.

A kis áldozat nevét csak később tudtam meg – Vaszi Jánoskának hívták és mindössze tizenegy éves volt, amikor az állambiztonságiak által jól megszervezett terrorakció áldozata lett.

Sokunk hite szerint volt valami sorsszerű, égi elrendelés abban, hogy az ő tragédiája mentette meg gyermekek százainak életét 1984. június 5-én.

[2] Román nemzeti tánc.

A CSERNOBILI TRAGÉDIA

Olykor-olykor hatalmas halakat vetnek ki magukból vizeink – a parton a felpuffadt haltetemek pedig további halált teremnek. Madarak hullanak élettelenül a földre – megtört röptükben a természet gyönyörű rendje omlik össze. Egyre gyakrabban. És oda, ahol addig szépség és harmónia honolt, döbbenet és pusztulás költözik. Egy ideig – vagy talán soha többé – nem csobog titkokat a Szamos, az Olt, a Feketeügy, a szőke Tisza, sem a tekintélyes, hatalmas „vén Ister," mert vigyázatlan, átkos az emberi számítás…

1986. április 26-án éjjel 1 óra 23 perckor a családommal együtt sepsiszentgyörgyi lakásunkban aludtam. Ugyanúgy, mint mások, akik már évek óta belenyugodtak abba, hogy éhség marta, üres gyomorral, korán ágyba kell menniük. Csak fél órára engedélyezett villanyhasználat mellett még a Szabad Európát sem hallgathattuk meg, pedig az bemondta…

Csak napok múlva értesültünk arról, hogy tőlünk légvonalban egy karnyújtásnyira katasztrófa történt. Csernobilban… Első hallásra nem figyeltem fel a hírre. Megszoktuk, hogy a Nagy Szovejtuniótól minden kitelik, még az is talán, hogy halált leheljen pár millió ukránjára…

Aztán rákapcsoltam a Szabad Európa Rádióra… és megfagyott bennem a vér. A gyermekeim éppen sóskát legelésztek a sepsimagyarósi domboldalon – mosatlanul! Forrón sütött a május eleji nap, gyönyörű délelőtt volt, vidám gyerekricsaj riasztotta fel a falu szundikáló kutyáit… Emlékszem, rövid idő múlva már rohantunk vissza városi lakásunkba, és én szinte eszelősen mostam, mostam, fürdettem a két gyemekemet… majd a gyógyszerész barátnőmtől jódtablettát vásároltam, és a család minden tagjába beleparancsoltam. Idős szüleim is engedelmesen lenyelték, mi, felnőttek is… (Később, az éjfélkor kiosztott ingyenes jódtabletta csak a gyermekeknek járt.) Miközben abbéli pánikunkban, hogy nem tudjuk a sugárfertőzést elkerülni, gyermekeinket, öregjeinket védett helyre átmenteni – ki gondolt volna akkor sajátmagára? –, alig vettem észre, hogy az udvarunkon lévő kajszibarackfánk egyik fele hirtelen elpusztult. Mintha középen valaki kettéfűrészelte volna… Az elhalt farész folytatásaként, egyenes sávban lekonyult az udvar

és a kert minden fája, a bokrok, a vetemények szintén. S mintegy gombnyomásra, egyszerre múlt ki huszonnégy darab nyúl az ólban, amely szintén ebben a sávban állt, elpusztult a baromfiállomány nagy része is. Sorsát valószínűleg csak az a szárnyas kerülte el, amelyik a halálos hullámvonaltól öt centiméterrel odébb kapirgált… A nagy román alföldön, a Baragan-on gabonát szállító sofőrök arról számoltak be, hogy kilométeres sávokban az elpusztult madarak fekete halálszőnyegként borították be a síkságot.

Csernobil egy ideig Ninivévé változtatta világunkat, hogy figyelmeztessen a nagy ítéletre – ezerszeresen megsokasodott bűneinkért… Hogy is írta Babits Mihály?

„Aztán egy reggel, hajnaltájra, szerzett
a nagy Úristen egy kicsinyke férget,
mely a töknek tövét megrágta volna
és tette hogy indája lekonyulna,
levele megpörögve kunkorodna
s az egész tök elaszva szomorodna.
Oly vékonnyá fonnyadt, amily nagyra felnőtt:
nem tartott többet sem árnyat, sem ernyőt.” (Jónás könyve)

EGYSZER VOLT…

Lassan odaérik az ember, hogy régi fényképeken kutatja az édesanyja fiatal arcát. Azt a halovány, szép arcot, amelyiknek pici szépséghibája, a kissé ütköző két metszőfog, hihetetlen érzékiséget kölcsönzött. Az volt neki a szexepilje. Amit úgy viselt, mint egy anyajegyet, nem is tudott róla. Az érzelmeit csak a gyermekeinek mutatta meg, más iránt csukva maradt. Ezt a szemérmes tartózkodást a szülői házból hozta magával, amelynek minden szegelikában az apai szigor uralkodott.

A legelső és egyetlen csóknak az emlékét édesanyám a halála pillanatáig őrizte.

Serdülőlány volt, ábrándozó, és mert állandóan munkába kellett fojtania gondolatait, magányos és végtelenül mélyen érző. Az iskolában és csakis ott olvashatta a gyönyörű könyveket, amelyek kitágították a világot körülötte, amelybe elvágyott titkolt álmaiban. Természetszerűen szerelmes is volt akkor már. Az a csinos, magas, barna fiatalember iskolázott volt, sokszor mesélt könyvekről is, ha véletlenül találkoztak a boltban vagy a templom előtt. Azt mondták, hogy szép jövő vár rá, és mindig fátyolossá vált a hangja, ha Irénkének a közelébe került. Márpedig vasárnaponként egyre gyakrabban sodródott melléje, vagyis már nem is közelített más leányhoz, csak a szelíd mosolyú, szégyenlős Irénkéhez. Haza nem merte kísérni egy ideig, mert félt a rettenetes apától, akiről mindenki tudta, hogy a lányait rövid gyeplőn tartja. Aztán egy szál fehér rózsával boldog születésnapot kívánt Irénkének, hazakísérte és a kapuban megcsókolta. Röviden, de egész szívének ígéretével.

A boldogságtól remegő kislány-édesanyámat az apja két hatalmas pofonnal térítette magához, közölve, hogy letöri a derekát és agyoncsapja Lajost is, ha még egyszer egymás közelébe merészkednek. Lajost hamarosan elvitték katonának, Irénke soha nem viszonozhatta a születésnapján kapott csókot. Mert Lajost elnyelte a háború.

Ezt a történetet az édesnél is jobb nevelőapám mondta el nekem, később a testvéreimnek is. „Szegény édesanyátokkal nagyon keményen bánt az apja. Nagyapátoknak nem volt rossz a szíve, csak a természete volt kegyetlen” – szokta mondogatni.

Édesanyát sajnáltuk mi, gyerekek, azért a pofonnal megpecsételt első csókért, és sajnálta a férje is. Mert az első csókot nem szabad összetörni, az olyan, mint a havasi gyopár. Tiszta, harmatcseppbe bújtatott, tündéri és sokáig elkíséri az embert – még halványultában is.

Én sokszor álmodtam arról, hogy visszapergetem az időt, édesanyát megajándékozom azzal a délceg, magas, barna fiatalemberrel, akinek Lajos volt a neve – bárcsak egy napig! Hogy megcsókolhassák még egyszer egymást, úgy igazán, játékos-boldogan.
Nagyapa nélkül…

BOLDOG ANYÁ KNAPJÁT!

Az éjszaka halott édesanyám fölém hajolt.

Fiatal volt, vidám ruha simult a derekán, vékony alakját a falu soványnak nevezte volna egykor, ám ő csinos fodorral még ki is emelte a karcsúságát. Álmomban is ez a fodor díszítette fehér alapú, apró virágmintás kartonköntösét. Válláig érő világosgesztenye hajában megcsillant egy-két ezüst szál, kedves és derűs arcára szelíd melankóliát árnyékolt tekintetének jellegzetes meleg mélysége. Az az izzás, amelynek hője és fénye minket ragyogott be, amíg élt. Fölémhajoltában, emlékszem, ezzel a régi ragyogással szólt: „Szervusz, gyermekem", és megsimogatott.

De álmomban nem kellett a halálra gondolnom, mert anyám engem kézen fogva a múltunkba vezetett, oda, ahol mind együtt voltunk, és ahol tavaszonként labdarózsa is nyílott, minden ősszel pedig vidáman piroslott a kecskerágó. A Leventekertben a pünkösdi rózsa, mint hatalmas aranyló szőnyeg, csalogatta az arra járókat, és emlékszem, nagyon boldog voltam, hogy anyám fiatalságának részese lehettem. Követtem büszkén, amint egyik ismerősétől a másikhoz lépett. Ilyenkor mindig rám is visszamosolygott és intett, nehogy elmaradjak mellőle.

Sokan voltak ott és szépek mind, de ő csak előre és egyre beljebb haladt. Észre sem vette talán, hogy valaki, aki egyszer a legelső csók ízével lobbantotta fel benne a szerelmet, most egy gyöngyvirágot lopott elhaladtában a hajába. Mintha anyám keresett volna valakit. Akartam is kérdezni tőle, hogy ki után kutat, de mielőtt megszólalhattam volna, ő felkiáltott: „Nézd csak, ott vannak!" Hangos kacagással szaladtunk mindketten a kert legtávolabbi zugába, ahol apánk állt a két testvéremmel. Az öcsémet a nyakában, a húgomat az ölében tartotta, és az ismerős huncut mosoly bujkált a szemében. „Itt vannak a prücskök", szólalt meg, s lehajolt, hogy óvatosan a földre pottyantsa őket. Gurult is a két csöppség, s miközben a zöld fű játékosan hajbókolt parányiságuknak, én hozzájuk hajoltam. Megtapogattam a húgom homlokát, hogy érezni-e a gömblyded kiemelkedést, amelyet estében az udvaron szerzett. Öt év korelőnyöm volt, így édesanyám rám bízta a pesztrálást, amit én úgy oldottam meg, hogy az ölemben ide-oda cipeltem a babát a ház

körül. Nehéz is lehetett a kicsi, pesztonka-magam nagyon is ügyetlen, így megesett, hogy orra buktunk. Egy ilyen alkalommal dudorodott árulkodóra a baba homloka. De álmomban nem találtam ennek a nyomát. Az öcsémet is hasonló módon dajkáltam, de már tapasztalattal és hatévesen, ami nem óvta meg attól, hogy el ne vágja az ujját a játékszernek használt tükördarabbal. Ennek a sebesülésnek sem láttam a helyét álombeli találkozónkon. Anyánk azonban már terített asztallal csalogatott maga köré. Csodák csodája, régi otthonunkban voltunk akkor már, amelynek olyan nagyon jó hangulatot adott a fenyődeszka és a gyaluforgács illata! Apánk éppen egy ajtót enyvezett össze, amit aztán tágra nyitott és kimutatott a virágos kertbe: „Nézzétek, mi történt odakint az éjszaka!" Kinézve valóban csodát láttunk: Gyöngyös nevű bivalyunk három bocsot ellett, és mind a három mellett gyönyörű tarkatulipánbokor virított. Szaladtam keresztül lelkendezve a virágos udvaron, hogy megsimogassam a drága jószágot, és a testvérkéim totyogva követtek.

„Mindenkit egyformán szeret a Gyöngyös" – mondta édesanyám harmatos mosollyal a szemében, és egy-egy lágy mozdulattal kijelölte mindegyikünk pici borjúját... „Minden csemetének jár egy bivalybocs" – magyarázta, miután utolért…

Hangos rigófütty ébresztett… A függönyön áttörő reggeli napsugár még anyám hűvös simogatását tartotta a homlokomon, de a szellő a gyermekeim vidám hangját lebbentette be a szobába:

„Boldog Anyáknapját!"

APÁM EMLÉKEZETE

„Akárki is volt ő, de fény, de hő volt.”
(Kosztolányi Dezső: Halotti beszéd)

Halló, édes fiam...

Még most is a fülemben ül sírásba csukló hangja. A hang, amelyet azóta túlságosan gyorsan szaporodó halottaim hangjával együtt emlékeim közé helyeztem. Érzelmesség nélkül próbálom megidézni némelyiket, csakhogy megbizonyosodjam, nem fakult-e el a színük. Még nem, még mindig nem, de most már egyre élesebben fáj a melléjük hívatlanul is odatolakodó kép egy-egy helyzetről, arcról, mozdulatról...

Január 19-én volt halálának évfordulója.

„Halló, édes fiam...” Ezt sírta bele utoljára a kagylóba, amikor erőszakoskodva kértem édesanyámat, hogy hívja apánkat is a készülékhez, mert személyesen akarok boldog új esztendőt kívánni neki. Tudhattam volna pedig, igen, megérezhettem volna, hogy nem volt már ereje, fizikai, felemelni a fejét, visszafogni a zokogását..., hogy már régen elbúcsúzott mindünktől. Tudhattam volna, de nem akartam lemondani arról a szellemi batyúról, amelyben minden január elsején jókívánságait átnyújtotta. Önzésből? Szűk három hét múlva már temették is... Búcsúztatóján a lelkész azt mondta, hogy „édes volt a szava”.

Én azt mondom: Apám volt, nem biológiai értelemben. A köznyelv mostohaapának nevezte, én nevelőapámnak hívtam, ha kellett tisztáznom hivatalosan a dolgot, soha nem mostohának. Mert ő édes volt, alaptermészetéből fakadóan az.

Azt hiszem, édesapám halála pillanatáig hitte, hogy valamilyen nagy félreértés van a világon. Nem tudta elfogadni például, hogy 1étezik olyan játszma a láthatatlan kártyaasztalok körül, amelyik éltáblára, kitüntetésre juttatja a semmirekellőket, a szakmai analfabétákat, akik még a szerszámot megfogni sem tudják, nemhogy dolgozzanak, ne adj Isten, esetleg termeljenek is vele. Minden évben türelmesen végigmosolyogta az alkalmi gyűléseket a bútorgyári étkezdében, ahol ő szakmai öregnek számított. Majdnem mindenkit tanított a mesterségre, akik aztán csoportvezetők, al- és főigazgatók

lettek, hatalmasságok a semmittevésben, amolyan sef-de-semmiségek. Titokban pedig mindig reménykedett, hogy hátha eszébe jut valamelyik újsütetű élmunkás elvtársnak, hogy megköszönje neki, János bácsinak, hogy megtanította gyalulni, fűrészelni, enyvezni, fényezni. De ilyen csoda soha nem következett be. Bö1csen vette tudomásul a komédiázást, bár a fejét csóválta, és nem létező bajusza alatt mintegy magának sziszegte hitetlenkedve: „Azt a huncut mindenségit neki!", és csupán nekünk, otthon, ebédnél mondta el, hogy most is, és megint csak a butaságot tüntették ki. Nem volt párttag, tehát nem volt beavatva a nagy hazugságok finom árnyalataiba. Pedig megélt két világháborút. Ezért aztán mindig intett:

– Fiaim, soha ne tanuljátok meg az ilyenfajta politikát. Csúf dolog az, ha valaki idegen tollakkal ékeskedik.

Mi meghallgattuk, de nem nagyon adtunk arra, hogy mi is ment végbe azokon a díjkiosztásos gyűléseken, hiszen édesapánk ezt is humorba csomagolva adta elő, mert mint mindig, ilyenkor is ügyelt arra, hogy körülötte a kacagás, a jókedv ne fogyjon ki. Munkáján kívül számára a jófajta életérzés volt a legfontosabb, ezért állandóan énekelt. Ő csak nótázva tudott dolgozni, és kiapadhatatlan volt a vicckészlete. Hogyan is sejthettük volna mi, virgonc fiatalok, hogy fájt neki, nagyon is fájt ez a szervezett igazságtalanság. Csak édesanya ment mindig ilyenkor utána egy tálka kompóttal a kis otthoni műhelybe, ahol intarziás dobozkáit fényezte gyönyörűre. Nyilván ez egyfajta búfeledtető kedveskedés volt anyánk részéről, gesztus, aminek a jelentését csak ők ketten értették. És mert ilyen volt, sokan betértek hozzánk mindennap, bár csak éppen azért –mondták –, mert arra jártak, nem akarták elkerülni a házunkat. A legvadabb porciós világban is jutott minden vendégnek legalább egy tányér leves aztán.

Vacsora után mindig a sötét konyhában szundikált egy ideig a sezlonon. Egy este, amikor édesanyám is átlépett a szomszédba, Győző bátyám pedig valamelyik alkalmi menyasszonyával randevúzott, apánk szokatlan szöszmötölésre ébredt. Valaki csámcsogott mellette, a Győző számára kikészített vacsorát falta. Egy idegen férfi. Édesapámtól karnyújtásnyira volt a villanykapcsoló, felgyújtotta hát. A „vendég" zavartalanul majszolt, zabált tovább, dézsmál-

ta a szalonnát, juhtúrót, paradicsomot, kenyeret. Apám szótlanul odabólintott a behemót forma, piszkosan sötét betolakodóra, aki rá se látszott hederíteni a házigazdára. Hetek óta lézengtek a székely kisvárosban ezek a moldvai vendégmunkások, mindenki látta már őket. Hogy mi mehetett végbe bennük külön-külön, ki tudja. Sejthetően a magyarul nem beszélő komában sok gondolat nem villoghatott, mert, mint egy vályúhoz szabadult vad, habzsolt. Gondolom, azért támadásra készen... Apám pedig megvárta türelmesen, fektéből fel sem emelkedve, hogy körülbelül jól lakjék a jámbor. Csak akkor szólította meg, próbaképpen először magyarul, amire nem kapott feleletet:

– Maga mit keres itt? – ismételte meg a kérdést románul.

– Eszem – volt a válasz.

– De nem a maga vacsoráját – próbált világosságot gyújtani édesapa a szegény ember agyában, aki viszont kijelentette, bogy ő onnan nem megy el, mert attól kezdve ő ott lakik, a ház az övé. Merthogy ugye, ő az „ősök", az uralkodó nemzet gyermeke.

Édesapám még megkockáztatta:

– Maga mit szólna ahhoz, ha én ülnék így be a maga házába ott, Botoşani-ban?

– Megölném – hangzott egyszerűen és a legtermészetesebb hangon a replika.

A „kedves" epizód végére aztán a rendőrök tettek pontot, akiket hazaérkező édesanyám hívott ki. (Még akkor nem kaptak utasítást az ilyen jellegű honfoglalás támogatására.) A gumibot néhány jól irányított ütésére volt hajlandó elmenni a legény, kiabálván közben, hogy ami a „bangyiné", az jogosan az övé is, hiszen az ősei...

*

Az intarziás berakás az asztalosmesterség művészetét jelentette. Apró furnírdarabkákból mintákat illeszteni bele a nagy egészbe nem volt kis dolog. Csak a legjobbak tudtak szinte csipkeszerű megoldásokat produkálni, ezért nagyon magas volt az ára egy intarziás ebédlőnek, hálónak, irodai berendezésnek. A pártházak, a különböző megyék első titkárai rendeltek a háromszéki kisváros asztalosüzemében Mozaik bútort – hadd adjuk ezt a nevet neki! –, más álmodni sem mert volna róla. Édesapám otthon miniatűr do-

bozkákon, tálcákon gyakorolta, próbálgatta a gyárban nagyban folyó lehetőségeket.

Fiatal munkatársainak segített túlórában elkészíteni saját maguk csodabútorát, ugyanis az ott dolgozók ezt jutányos ár ellenében megtehették. A Mobila Bútorgyár vezetősége engedélyezte, hogy az üzem berendezéseit használva ki-ki munkaidő után dolgozzék rajta. De még így is kevésnek volt módja arra, hogy kihasználja a kedvezményt. Az én apámnak sem. Mert egyetemen vannak a lányai, a fia is tanul még. Egészen nyugdíjaztatása előttig.

Ekkor azonban leültek édesanyámmal, és hosszas tárgyalás után elhatározták, hogy nekik is lesz Mozaik ebédlőjük. Őmaga fogja elkészíteni. Lassan megy, mondta, de amíg leköszön, meglesz vele. Én közben már végeztem, így az ára is könnyebben összejön.

Ettől kezdve mindennap a Mozaik volt a téma otthon. Mint a kisbabát, úgy vártuk. Minden mozzanatot tudtunk, ami vele és érte történt. Szépen fejlődött, mert a fiatal munkások mind akartak segíteni jeltelen mesterüknek. Azt is tudtuk, hogy ilyen szeretettel, ilyen tökéletesre bútort nem készített a csoport még soha, mert a tanítványok azt akarták, hogy szép emléket, a legszebbet vigye magával a nyugdíjba vonuló „Jánoska bácsi". Mit tesz a szeretet? Lelkessé, boldoggá, szinte feldobottá varázsolta édesapát, aki pedig az élet minden dolgát mérsékelten élte meg. Természetéből fakadó óvatossággal próbálta magát így megkímélni a felesleges csalódásoktól. De most lelkes volt. Türelmetlen. Ezt sem tapasztaltuk még nála, a türelmetlenséget. A szobafestést anyánk nem szervezte meg idejében, nyughatatlankodott, pedig az ebédlő most már befejezés előtt áll.

– Nyolcadik hónapban van már a baba – tréfálkoztunk vele.

– Jól van, majd meglátom, mit szóltok, amikor beteszünk mindent a helyére. Gyárfás fogja a szállítást megoldani. Csak éppen meg ne karcolják a csomagoláskor!

– Remélem, lesz tükör is benne, legalább a vitrinben – mondta a testvérem, aki azóta is szereti a tükröket maga körül.

– Minek a tükör abba? – heccelte apánk. – Olyan fényes, hogy tükör nélkül is visszanevet rád a kis majom.

Így vártuk a bútort. Még csak egy hét, még két nap csupán – nos, holnap megérkezik.

– Jönnek az emberek, segítenek, talán jó lenne valamivel megkínálni őket – aggodalmaskodott fölöslegesen, hiszen tudhatta, hogy édesanya már mindennel elkészült. Sütött, főzött, köményes pálinkát is vegyített...

Reggel úgy mentem Kőröspatakra tanítani, hogy már este az új bútor vár az utcai szobában. Egész nap elképzeltem szüleim boldogságát, amint körbeállják, mustrálgatják a gyönyörű szekrényt, megsimogatják egyenként az asztalt, a székeket, a tálast. Mert hát mit is valósítottak meg dolgos életükben? Konkrétan felmutathatót? Három gyereket – sok-sok betegséggel, iskoláztatással és mindazzal, ami ezenkívül még velejárója az utódnevelésnek –, a házat és most ezt, az intarziás ebédlőt. De ez most már az utolsó, azért más... Amikor beléptem az ajtón, valami súlyos nyugalom vágott az arcomba. A szüleim a konyhában üldögéltek csendesen, a testvéreim nem voltak otthon.

– Nos, itt van? – kérdeztem, de tudtam, hogy igen a válasz.

– Nincs itt. Predeal-on van.

Azt hittem, hogy újabb viccet talált ki az ugratásomra. Nemsokára azonban megtudtam, hogy igazat szólt. Amikor csomagolni kezdték a fényes bútordarabokat, megjelentek a predeali roman „megrendelők." Kacagva, hogy „Hohó, ezt most mi szállítjuk!"
A műhely döbbent csendbe némult. Levegő után kapkodó édesapám vállát jól táplált, finom öltönyt viselő, nyakkendős elvtárs úr veregette meg barátságosan:

– Moşule, ez szép munka volt. A következő rendre is igényt tartok... Na, itt van egy kis csubuk, ne búsuljon –, és heherészve pénzt nyomott az enyves nadrág zsebébe.

Mindenki őket nézte.

Apám lassan kezébe vette a 100 lejest, megforgatta, majd akkurátusan a zavartan pislogó vállalati igazgató zakójának a gomblyukába húzta.

– Ez magát illeti meg, Igazgató elvtárs – és ugyanúgy, mint az imént neki, „barátságosan" megveregette ő is a hirtelen nagyon kicsire zsugorodott igazgató lekonyuló, szervilis vállát...

Apám volt, az édesapánk. *„Nem volt nagy és kiváló, / csak szív, a mi szívünkhöz közel álló",* akinek utolsó szava még most is itt sír a fülemben: – Halló, édes fiam...

A HABVERŐ ÉS A SZEKUS

A kisváros központjában, a műemléknek számító impozáns, régi épület emeletén béreltük a világos, tágas lakást, amelynek hatalmas ablakaiból szép kilátás nyílt a városra. Az udvar a régi bérházak stílusában több családnak nyújtott otthont, keskeny volt, magas tűzfallal, és mélyen hátranyúlott, egészen a párhuzamos utca kertsoráig. Alattunk a város egyetlen virágüzlete működött, ennél fogva rendkívül forgalmas volt.

Friss házasok lévén nem zavart, hogy az előző bérlő, a megye kedvelt főbírója, Györgyjakab Miklós mindenki döbbenetére öngyilkos lett – a vonat elé dobta magát. Nem sokkal azután, hogy főbíróvá léptették elő. A magasrangú cím elnyerése után többféle feladatot kellett teljesítenie, így került a mi iskolánkba is a megyei szervek képviseletében, hogy részt vegyen az évi munkaülésünkön. Ironikus mosollyal hallgatta végig a kétórás ceremóniát, szinte szégyenlősen tolmácsolta „pártunk és kormányunk" utasításait, és hálásan pillantott rám, amikor felkacagtam, mert valami közhellyel befejezte a mondókáját. Szemmel láthatóan pironkodott a felmondott dőreségek miatt. Az igazgatóm meg is jegyezte, hogy nem viselkedtem tanárhoz méltó módon a gyűlésen, és ha ilyesmi még előfordul, jelenteni fogja a tanfelügyelőségen. Szavának is állt…

A főbíró tragikus halálát a közhit a feleségének tulajdonította, aki szép volt, könnyelmű és kikapós.

Új otthonunk kialakítása alig fejeződött be, amikor megkezdődtek a telefonhívások. Mindig olyankor, amikor egyedül voltam a lakásban. Rendszerint a férjemre várakoztam a már előkészített vacsorával, akinek éppen érkeznie kellett a munkából. Először téves kapcsolásnak hittem a becsengetést, csak azt furcsállottam, hogy nem szólt bele a kagylóba senki. Minden este ugyanabban az időszakban csörgött be a készülék, és soha, hogy „Bocsánat, tévedés" vagy ilyesmi, ezért egy idő után dühös lettem. Telefonbetyárkodásra gyanakodtam, haszontalan gyerekcsínyre. Meg is ígértem a néma zaklatónak, hogy jelenteni fogom a dolgot a rendőrségen. A következő este aztán hang is jött a vonal másik végéről: „Halló, itt Manix. Kivel beszélek?" Hirtelen elkacagtam magamat, mert ugye igazam volt, kamaszos hecc az egész, és gondolkozás nélkül bele-

mentem a játékba: „Jenny-vel”. Mintha megijedt volna az illető, abban a pillanatban lecsapta a másik oldalon a kagylót. Derültem a dolgon, mert megoldottnak hittem a talányt, vacsora közben is erről fecsegtem a férjemnek. Szellemesnek találta, hogy az éppen akkor divatos amerikai tévéfilmsorozat szereplőinek nevében „társalogtam” néma hódolómmal, ahogy ő nevezte a hívogatót.

Akkor éjjel vagy később történt? Nem emlékszem pontosan, csak arra, hogy első álmomból riasztott fel az ajtócsengő. Hajnali két óra harmincötkor. Ijedten ugrottam ki az ágyból. „Csak nincs valami baj édesanyámékkal?!” – futott át az agyamon, de a bejáratnál egy ismerős hölgy állt. Azaz, csak látásból ismertem, az udvar mélyén lakott, Sárika volt a neve. Sápadt volt, zavart és izgatott. Nagyon gyorsan mondta el, hogy napközben többször is érdeklődtek rólunk „valami” férfiak a lakóktól. Arra kíváncsiak, hogy sok vendég jár-e hozzánk, milyenkor látogatnak meg a szüleink, mikor megyünk munkába, mikor jövünk haza stb. Csak figyelmeztetni akart, jóindulatúan, ne haragudjunk, szabadkozott, de a férjem hirtelen kituszkolta az ajtón. „Nincsen semmi gond, menjen, feküdjön le, jó éjt…” Én szerettem volna megköszönni Sárikának a jó szándékát, de a férjem nevetve oldotta meg a rejtélyes látogatás titkát: reá szeretné kivetni a hálóját az elvált fiatalasszony, férfiakra vadászik, ne foglalkozzam vele. „Mi van, ha csakugyan figyelnek minket valakik?” – aggodalmaskodtam. „Miért éppen minket figyelnének?” – kacagott fel a férjem, és álmos cirógatással visszabújtatott az ágyba. „Nos, aludjunk, mindjárt virrad”, és valami olyasmit is mondott, hogy majd elintézi a dolgát a bestiának, ha még egyszer megzavarja az álmunkat…

Ettől kezdve a névtelen telefonálás időpontja kicsit változott. Mindig pár pillanattal azelőtt csengetett a készülék, mielőtt a férjem belépett volna az ajtón. Őt kereste valaki. Mondtam, hogy még nincs itthon. Kérdésemre, hogy ki keresi, lerakták a kagylót. Minden este ugyanígy – heteken keresztül. Egy alkalommal viszont azt is mondta az illető, hogy „De igen, otthon van”. Akkor döbbentem rá, hogy a szemközti épület ablakából tart szemmel valaki minket. Egy jól látogatott, népszerű bár volt ott a Csíki utca sarkán, abból. A férjemet szórakoztatta a dolog, nem nyugtalankodott. Én viszont egyre idegesebb lettem.

Egyik este a szokásos becsengetés után a férjem zavarodottan megjegyezte: a szekuritáté emberei akarnak valamit. „Kik?" – meredtem rá. „Hogy-hogy a Szeku emberei? Mit tudnak rólunk? Egyáltalán, hogyan figyeltek fel ránk?" Már őt megkörnyékezték, mentegetőzött, ugyanis valamikor dolgozott civilként a hadseregnek, azóta nyilvántartásban van, de nem mint aktív tag, soha nem is volt, csak rutin, de most ezzel a lakással akarnak valamit, ő kitért a dolog elől, azt mondta, a felesége nélkül nem tud dönteni, és meg fognak kérdezni engem is, gondoljam meg, mit mondok, rám bízza. Magamhoz sem tudtam térni a sokkból, csak azt éreztem, hogy mindjárt elájulok, ám abban a pillanatban újra megszólalt a telefon. A férjemet kereste ugyanaz a hang. Azt mondtam, hogy nincs itthon. „Dehogynincs" – kuncogott a hang, és már berregett is az ajtó csengője. A kezemben habverő volt, madártejet akartam készíteni vacsorára. Kábultan mentem ajtót nyitni, kicsit megkönnyebbülve is, hogy vendégünk érkezik és elfelejtkezhetem a borzalomról.

Fiatal, tagbaszakadt, fekete hajú, ravasz mosolyú férfi tolakodott elém. Bemutatkozott, Cornea ezredes, mondta románul. Mézédes mosollyal bókolt, majd kényelmesen fotelba helyezte magát. A helyzetet meg kellett mentenem. Egy pillanatig sem fordult meg a fejemben, hogy a férjem esetleg hazudnék, csak annyi, hogy veszélybe kerültünk. Olyasmibe, amiből életünk árán is ki kell vergődnünk, mert bedolgozni soha nem fogunk. A látogató ugyanis nem sokat teketóriázva ismertette a jól kidolgozott forgatókönyvet. Szükségük van a lakásunkra titkos találkozások lebonyolítására. Központi helyen van, emeleten, gyanún kívül esik, nem figyel fel senki arra, hogy a lépcsőn kik és hova járnak, ideális konspirációs hely.

Néztem mereven a beszélőt, a férjem zavartnak tűnt, nem szólt semmit, cigarettázott. Amikor visszanyertem a lélekjelenlétemet, megmondtam, hogy a lakásom magánterület, nem léphet oda be más, csak akit én meghívok. Az ezredes állandóan mosolyogva magánéletem mozzanatait kezdte felsorolni, a bonyodalmas vidéki tanítást, az ingázás nehézségeit. Még a gyermekkori szívreumámat és Nyugaton élő apámat is megemlítette. Megkérdeztem, hogy mi közük van ezeknek valamihez is. Csak annyi, mondta, hogy együttműködésem jutalmául azonnal megkaphatnám a legjobb városi ta-

nári állást, az ingyen bejárónőt, természetesen egyéb juttatásokkal fűszerezve, amit pénznek neveznek. A helyzetemet ismeri a megye főtitkára meg a szekuritáté vezérkara is, a legmesszemenőbb védettséget biztosítják számomra. Egyre erőteljesebb és egyre kérlelhetetlenebb hangon ecsetelte a fényes perspektívákat előttem, amikre én csak a fejemet ráztam, hogy nem, nem kell nekem semmi, hagyjanak engem békén. Éreztem, hogy szorul a húrok a nyakam körül, mert olyan nyílt kártyákat teregetett ki előttünk, amikről még álmában sem beszélhet halandó, ha kedves az élete és a szabadsága. Amikor már biztosra vehette, hogy megkaparintott bennünket, akkor a férjemhez fordultam és magyarul megkérdeztem tőle:

„Te tudtál ezekről a tervekről?" „Én?" – hüledezett. – „Én nem, most hallom először."

Ekkor hirtelen elkezdtem verni a habot, hisztériásan csapkodva a habverőt a tálban, és nekitámadtam a férjemnek – továbbra is magyarul. Én, mint aki naiv és nem tudja, hogy a szekuritáté emberei mind tökéletesen beszéltek magyarul, el kezdtem lejátszani a féltékeny asszony szerepét. „Ohó, tehát erről van szó! K…-kat akartok idehozni a haverokkal és nekem iderendelted ezt az alakot, hogy ijesztgessen a szekuval, miközben…" és ömlött belőlem az áradat. Jól játszottam, mert Cornea ezredes a visítozásomtól megirtózva felugrott, az ajtóhoz hátrált, mondogatván, hogy „De, kérem, asszonyom, csillapodjék", mire én ráordítottam, hogy „Ki a házamból, perverz lator!".

Mielőtt azonban eltávozott, megfenyegetett: „Soha nem fog városon tanítani, ezt vésse észbe, asszonyom. S arról, hogy itt voltam, egy szót se soha senkinek, ha jót akar. Meg lehet győződve, hogy fogom tájékoztatni az első titkár elvtársat is a viselkedéséről…"

Regisztráltam a szavait, miközben egyre jobban iparkodtam, hogy ne essem ki improvizált szerepemből, ezért még a távozása után is folytattam egy darabig a cirkuszt, mert ki tudhatta? Hátha valaki még lapult a lépcsőházban vagy esetleg maga után hagyott egy „poloskát"..

Évek múltán kellett megértenem, hogy már jóval előtte „bepoloskázták" a környezetemet, és jól működésükről éppen a férjem gondoskodhatott.

„ÍROM A LEVELEM...”

Tisztelt O. Á!

Mostanában többször húzták elő torontói pénztárcából az Ön névjegyét bizonyításképpen, hogy Sepsiszentgyörgy nem ismeretlen már a nagyvilágban. Hiszen még szenátor is járt errefelé onnan – Kanadában ugyanis szenátornak adta ki magát –, igazi magyar hazafi, aki Erdélyért harcol, a székelységért pöröl magas fórumokon... Nem veszhet el az a nép, amelynek ilyen reprezentánsai ülnek országos székekben, mondja teljes bizonyossággal Székelyudvarhelyről elszármazott ismerősöm, és várja, hogy mi a véleményem erről a nyilatkozatáról. Mondom is neki, hogy ebben teljesen egyetértünk: a romániai magyarságot nem fogja leradírozni emberi erő Európa térképéről; megpróbálták azt már máskor is, mások is, de eltökélt szándéka – hogy Sütő András szavaival fogalmazzunk – „omló egek alatt is megmaradni”. Ami pedig jó követeit illeti: apostoli szerepükért Isten is áldja meg őket. Kellenek – a legnagyobb mellé, Tőkés László táborába őrköveknek... Hogy Ön, O. Á., ilyen őrkő lenne otthon, arról sokan beszéltek, sőt írtak is, én mégis kételkedem.

Kételyeimet személyes, mondhatni, első kézből szerzett tapasztalataim táplálják. Arról van szó ugyanis, hogy én ismerem Önt, kedves „Szenátor”. Ismerem polgármester korából, attól a pillanattól kezdve, hogy megjelent Szentgyörgyön. Még akkor is észrevettük volna felbukkanását a kisvárosban, ha nem mint hatalom érkezett volna hozzánk, hanem egyszerű polgárként. Emlékszem, szálfatermetű, jóképű férfiként vonult végig az Olt utcai lakásától a Lenin utcai munkahelyéig. Megjelenésének súlyát elegáns ruhatára és a magatartásából sugárzó önbizalma is emelte: akár egy Gregory Peck! Suttogták, hogy fegyelmi okokból cseppent volna városunk élére sokkal tekintélyesebb pozícióból, valamiféle spekulációk miatt, amelyek telkekkel, épületekkel lettek volna kapcsolatban. Isten tudja, mi volt igaz az egészből – egyetlen dolog volt fontos számunkra: magyar ember lett az új polgármesterünk.

Hamarosan alkalom nyílott arra, hogy „testközelbe” kerüljünk Önnel mint újdonsült városatyával: a szentgyörgyi iskolák képvise-

lőinek, igazgatóknak, aligazgatóknak, tanároknak közös gyűlésén Ön elnökölt. Pontosabban fogalmazva, Ön tolmácsolta „pártunk és kormányunk" utasításait, amelyek még maradék, csupán pislákoló szakmai és emberi méltóságunk újabb megcsúfolását jelentették. Felszisszenni is alig mertünk, csak meredtünk a beszélőre, vagyis Önre, aki „kemény legénynek" mutatta magát. Hogy milyen kemény, az akkor derült ki igazából, amikor a mellettem sápadozó igazgatóm szót kért az utasítások végrehajtására vonatkozóan. Valami olyasféle érdekelhette, hogy mi lesz akkor, ha a fűtés és világítás nélkül hagyott internátusokból a tanulókat hazaszállítják a szülők...

Ki tudná pontosan felidézni az „akadékoskodást", azt viszont nem lehet elfelejteni, ahogyan Ön elhallgattatta a szólót: durván, nyersen, diktatorikusan. Senki nem csodálkozott volna, ha a beosztottjai később vállon veregetik a megsemmisített direktort, hogy „Nyugi, Ferkócska, mit játszod magad? Nulla vagy, öregem, egy kalap..." De ilyesmire nem került sor...

Ám az Önről alkotott első benyomásunkat még az „új seprű" elmélete sem enyhítette.

Aztán mégis... Kiderült, hogy nemcsak jó káder, vaskezű vezető Bukarest szemében, hanem igen jó ízlésű városrendező is. Architekturális képességeit a gyönyörű, szupermodern házasságkötő terem megteremtésében gyümölcsöztette, majd a siker elragadtatta: halhatatlanná akart válni. Ezt pedig abban vélte elérni, hogy eredeti, „magyar világbeli" színekre festtette a városközponti régi épületeket. Hogy közben egyre beesettebb arccal és korgóbb gyomorral várakoztak alkalmi élelmiszerosztásra az emberek az ősi színekbe varázsolt házak tövében, azzal még Ön sem törődött. A nagy kontraszt valójában azt a fajta „boldog" állapotot jelképezte, amelyet legszemléletesebben a piros pántlikás vén macskának a képével asszociálhatnánk...

Ez elől a „boldog" öngyilkosság elől sokan elmenekültek oda, ahol a fáma kolbászból ígérte a kerítést. Többek között egy házaspár is meglépett a Mester utcából – maga után hagyva a nagymamát és egy kamaszfiút egy jól megépített téglaházban. Ön, O. Á., kizsuppoltatta belőle az árvákat, mert mint jó édesapa biztosítani akarta lányának az öröklakást. Jóízlését dicséri, hogy a város költ-

ségén pompás átalakításokat végeztetett rajta, mielőtt kedves gyermeke beköltözött. Hogy a haszontalan „hazaárulók", a volt tulajdonosok Szív küldi... alapon a rádión keresztül érdeklődtek, hogy „Ki tanyája az a nyárfás?", arra Ön rá se hederített. Bukarest szemében jó káder volt, a szentgyörgyieknek pedig házasságkötő termet adott meg régi, magyar színeket. Jó magyar volt, elvégre.

Ezek a részletek azonban alig érintették az átlagember életét. Olyan időket éltünk, hogy a Móricz-novellák könnyes nyomorúsága idillnek tűnt egy adott pillanatban.

Az én hétkrajcáros gondjaimat súlyosbította viszont egy-két más tényező is: nemcsak fizikailag és mentálisan bántalmazott, lelkileg megalázott feleség voltam, hanem édesanya is, akinek nyolcadik éves gyermekét szívműtétre javasolta a romániai orvosi szakvélemény. A kór váratlanul, csapásszerűen jelentkezett, és egyből minden egyéb problémát elködösített az életemben.

Amikor az Ön színe elé kellett járulnom 1985 októberében, már csupán ösztönlény lehettem – valójában a gyermeke megtartásáért harcoló anyaállattá edződtem, akinek közben másik gyermekére is oda kellett figyelnie, nem beszélve a tanítványaimról.

Az az ősz csodálatosan kitartott. Már második hónapja dolgoztak az iskolák a megye burgonyaföldjein; ha befejeztük Maksán, mehettünk Kilyénbe vagy Angyalosra pityókát szedni. A gyermekrabszolgákra szüksége volt a romániai szocialista mezőgazdaságnak.

Közben egyre összébb kellett húznunk a nadrágszíjat, mert a mindennapi kenyerünket egyre kisebb porciókban kaptuk meg; és benzin sem volt már évek óta. Márpedig én a gyerekemet Marosvásárhelyre kellett hogy vigyem felülvizsgálatra. Dr. Csidei azt javasolta, várjuk meg dr. Barnard professzor érkezését, aki a világhírét az első sikeres szívátültetésekkel alapozta meg, és aki évente eljött Vásárhelyre, hogy a súlyos szívoperációkat elvégezze. Csak addig kibírja a gyermekem kicsi szíve! Egyetlen ember segíthetett bárkin benzinügyben Sepsiszentgyörgyön: Ön mint polgármester.

Azért kellett az Ön színe elé járulnom azon az októberi napon, hogy speciális kiutalást kérjek 20 liter benzinre.

A fogadószobában a titkárnő tartózkodóan semleges volt, de nem ellenséges. Közölte, hogy a „polgármester elvtárs" nincs az

irodájában, de vissza fog jönni. Megkérdezte, hogy mit akarok tulajdonképpen. Elmondtam, aztán sokáig csendben várakoztam.

Ön frissen, jókedvűen érkezett. Jelenlétemet látszólag nem regisztrálta, fesztelenül csevegett a titkárnőjével (később arra is gyanakodtam, hogy szokatlan módon akkor nekem, az ismeretlen senkinek is akart imponálni), ilyenféleképpen:

– Na, leányka, hogy vagy? Hány láda gombát akarsz? Kettő elég lesz? Liba vagy kacsa a kedvenced? Vagy akarod mindkettőt? Jól van, szólok a sofőrnek, hogy este adja be neked. Süttetek kenyeret holnap neked is. Vaj kell?

Az irodája ajtajából a szemével magához intette a jól idomított fiatalasszonyt. Meghallottam az odasúgott kérdést:

– Ki ez? A becsukodó ajtó mögött tisztázhatták, hogy ki vagyok és mit akarok.

– Azt mondtam, hogy szívműtétre kell vinnie a gyermekét – hadarta a kisiető titkárnő.

Ahogy beléptem a polgármesteri irodába, szinte fizikai fájdalmat éreztem a gondolatra, hogy ki kell nyitanom a számat... túlságosan süppedős volt a szőnyeg, amelyiken végig kellett mennem, hogy az asztaláig érjek... S mert a hetyke, adakozó gavallér magatartásából már teljesen kilépett, a merev arcú, mindenek urává vedlett O. Á. ült a székben...

Mert a kihallgatás imigyen kezdődött:

– Na, mi van? – (Nem: Foglaljon helyet; vagy Miben segíthetek? vagy mondjuk: valami más, „polgári" szófecsérléssel, ó, nem). Amikor elmondtam, hogy szívoperációra kell vinnem a gyermekemet Marosvásárhelyre, és szükségem van 20 liter benzinre, felszisszent:

– Nincsen, lelkem! – (Utóvégre a bizalmaskodásnak is vannak fokozatai: „lelkem"!) – Hova gondol? Vigye vonattal!

– Van kocsink, a gyermek pedig beteg, súlyos beteg. Vonattal egész éjjel utaznánk, kényelmesebb lenne kocsival...

Magyarázkodtam, érveltem elkeseredetten, miközben a horgasinam kezdett kocsonyásodni... Ő is észrevehette, hogy a sápadtságom enyhén kezd kék-zöld árnyalatokkal mélyülni, mert hirtelen „megnyugtatott":

– Tudja mit? Ha meghal a gyermek, adok a temetésre 20 litret.

Azt már nem tudom, kacagott-e azután, hogy kihátráltam fényűző irodájából. Valószínűnek tartom, hogy anekdotázhatott egy kicsit az ügyes fordulaton, amellyel lerázott magáról egy – minek is nevezte a sorban álldogálókat Elena Ceauşescu? Férgeknek? – férget.

1989 után Ön a magyarság hangadója lett, RMDSZ-vezető stb. Feltételezem, hogy nagyon rátermett, ügyes vezérré tornászta ki magát, aki a hamuból is ki tudja kaparni a gesztenyét – a saját javára. De arra akár mérget vehetnék, hogy manapság ugyanolyan keményen utasítja el a rászorulókat, akik ennélfogva nem az ivócimborái, az RMDSZ vagy – hatásosabban! – a magyar nemzet nevében, mint annak idején tette, polgármester korában, a Román Kommunista Párt védőszárnyai alatt.

Mert „Kutya a szőrét elhullatja...", ugyebár?

JÚLIA

Még emlékszem arra a délutánra, amikor megismerkedtünk.

Mintha ma lenne, úgy látom magunkat, mint megriadt bárányokat az idegen karámban! Frissek, fruskák, reszketők. Volt néhány érett is közöttünk, asszonyok, akik a váróterem egy távolabbi sarkába húzódtak tőlünk – nem kis megvetéssel! –, a szüzektől: nőgyógyászati vizsgálaton kellett ugyanis átesnünk az egyetemi felvételi vizsga előtt, és mi nagyon odavoltunk.

Persze, hiszen alighogy túl lehettünk az első csók varázsán, vagy csak valami olyasmin, amit első csóknak képzeltünk, és semmiképpen nem voltunk rákészülve arra, hogy megmutassuk magunkat. A szűrővizsgálatot végző orvos fiatal volt, jóképű és szemtelen, diadalmas ajtónyitással tessékelt be a rendelőbe, és dühítően vigyorgott a pirulásomon. Azt sem tudtam abban a percben, hogy fiú vagyok-e vagy lány, és a vizsgálóasztalról valósággal leestem, mert zavaromban nem tudtam, mit csinálok, ráadásul román is volt a doktor, akinek csak a széles mozdulatait értettem, de a szavát nem. Aztán csak rám pillantott, ahogy ott kiterítve feküdtem, nem nyúlt hozzám, és megváltozott hangon, kedvesen, majdhogy atyáskodva kísért az ajtóig.

Máig sem tudom, mi is volt a célja ennek a ceremóniának. Arra voltak talán kíváncsiak, hogy nem terhes-e valamelyik felvételiző? Mert az semmiképpen nem érdekelhetett senkit, hogy hányan érintetlenek és hányan estek át már a tűzkeresztségen.

Ott láttam először Júliát abban a csordában, abban a rettenetes váróteremben. Azt hiszem, neki sziszegtem oda, hogy ha előre tudtam volna erről a felvonásról, soha nem jelentkeztem volna a felvételire. Látszott rajta is a szüzek izgalma, de erőt vett magán, rám mosolygott és románul megkérdezte, hogy mit mondtam. Én még akkor is törtem a nyelvet, mert Székelyföldön az iskolában a románórán is magyarul beszéltünk. Akik ott köztünk éltek, alig egy maroknyian, inkább csak a nevükben voltak románok, és csak a temetőjük volt más helyen, különben mind magyarul fűzték a szót.

Júlia sánta volt, csípőficamos nehézséggel mozgott, az alakja inkább vézna, mint csinos, zsenge, szökkenőben levő nőiességét csak gondosan kozmetikált arca sejttette. Nekem akkor tetszett

diszkrét szájrúzsa, szemének árnyalt kiemelése és a frizurája. Akkor olyan volt abban a zsúfolt teremben, mint egy csorbult porcelánbaba, amelyiket rosszul ragasztottak össze.

Emlékszem, hogy abban a percben nem sajnáltam, határozottan más érzéssel hagytam magára, talán kissé csodálkoztam is, hogy már ilyen nagyosan kikészített… Az első róla kialakult benyomásom nem volt rossz.

Alig vártam, hogy kiléphessek a szabadba, szinte szaladtam a szégyenemmel, hogy feltártam magam egy ismeretlen férfinak, a már másodéves barátnőm alig bírt lépést tartani velem, kuncogott, és közben még szidtott is, hogy úgy vágtatok, nem bír lépést tartani velem.

Bezzeg voltak olyanok, akik nem pirultak. A „kígyótestű" Éva sem, akire szinte gyerekesen irigykedtünk, hogy olyan felszabadult a férfiakkal. Később elmesélte, hogy alig volt szükséges a kelleténél kissé kacérabban ránevetnie, a doktor azonnal találkát ajánlott neki, aznap estére meg is hívta a Somostetőre, persze, nem csillagokat számolni, viszont a feleség véletlen felbukkanása miatt dugába dőlt az egész. „Ó, ti olyan falusiak vagytok" – mondta nekünk, és mi igazat adtunk neki – azok voltunk, tájékozatlanok, gyerekek.

A diákéletet azzal kezdtem, hogy minden hajnalban kisírtam magam a pokróc alatt, mert nagyon idegen volt minden és mindenki, leginkább édesanya hiányzott. Júlia egy alkalommal észrevette a takaróm alatt lejátszódó drámát, de nem szólt róla senkinek. Ezért hálás voltam neki, és lassan megszoktam, hogy állandóan együtt járunk. A románom közben javulgatott, mert Júlia egy szót sem értett magyarul. Állandóan azt hajtogatta, hogy nagyon nehéz neki a magyar, nem képes megtanulni, de mindent érteni akart, ami körülöttünk történt, annyira nyitott volt minden iránt, hogy már meg sem próbáltunk magyarul beszélgetni a jelenlétében.

Magyar népköltészetből készültem a félévi vizsgára, a többiek is mind magoltak, Júlia a román irodalmat biflázta, vacsoraszünetben népdalokat dúdolgattam lazításként. Júliának fájt a lába, a szeme begyulladt, egy csomó nyomorúsággal küszködött, vájogtatott, majd arra kért, hogy énekeljem el neki a Székely Himnuszt, merthogy Brassóban, az iskolában volt egy tanára, akitől hallotta, hogy van az erdélyi magyaroknak külön himnuszuk. Eközben masszíroz-

ta a lábát, nyögdécselt, úgy kínlódott, hogy az ember szíve megesett rajta.

Figyelj, mondtam neki, én nem tudom a szövegét pontosan, de majd, ha hazamegyek, leíratom édesapámmal, ő mindenféle éneket tud, még ezt is, noha ez a tiltott fajtából való, aztán vakáció után eléneklem neked, meg is tanítalak rá, ha akarod.

„Vai", jajgatott, „azt én soha nem tudom megtanulni, a magyar nagyon nehéz, nagyon jó lenne, de nincs nyelvérzékem, nem bírom kimondani a magyar szavakat, úgy szégyellem, hogy ilyen buta vagyok", pityeregte, „látod, semmire nem megyek, bármennyire is szeretném megtanulni a nyelveteket. Ti mind magyarok vagytok itt a szobában, s kénytelenek vagytok miattam egymással is románul beszélni, vai, jaj, ez olyan rossz lehet nektek!" (Vai! = Jaj!)

„Tudod, mit, Júlia? csakugyan nagy dolog, hogy románul beszélgetünk előtted, de ki a fene tehet arról, hogy nem vagy magyar? S ki tehet arról, hogy majdnem egyikünk sem tud jól románul?" – mondtam neki. „De ha már egy helyre kerültünk és a barátunk lettél, miért kapcsolnánk ki téged a társalgásunkból? Egyet se búsulj, nem vagy te hibás semmiért", és sajnáltam, mert fizikailag szenvedett a sántaságával, sápadt volt, szinte átlátszó, vértelen ajkát beharapta, amikor fel kellett állnia.

„Jaj, ti olyan jó barátok vagytok, igazán", mondta, majd hirtelen visszakérdezett: „Kitől fogod elkérni a himnuszotok szövegét? Édesapádtól? Más nem tudja azt az éneket?"

„Dehogynem. A magyarósi kántor. Ott aztán énekelhetjük, mert senki sem fogja megtudni. Magyarós kiesik a világból."

„Van több kántor is ott?"

„Nincs, csak Kálmán bácsi, de hallgass rám, Júlia, nem szabad emlegetni ezt a himnusz-dolgot, mert ezért nagy büntetés jár."

„Miért? Mi baja van annak a himnusznak?"

„A himnusznak nincs semmi baja", legyintettem, „csak hatóságilag tiltott ének, nem szabad tudni róla."

„Na, ez elég nagy marhaság", mondta, mint aki csakugyan nem tudja elképzelni, hogy egy éneket be is tilthatnak.

„Ne légy ilyen balga, hiszen nektek is van tiltott éneketek", mondtam neki.

„Mi? Én nem tudok ilyesmiről", tiltakozott.

„Hát az Ébredj, román… kezdetű?”

„Jaj, igaz, nekem eszembe sem jutott, te honnan tudod?”

„Hallottam…”, de lassan lejárt a szünet, és a vizsga kísértetiesen közeledett, mindketten visszatértünk a jegyzeteinkhez.

Harmadik vizsgám előtt jött egy csomag édesanyától, ismerős hozta, levél is volt benne és finom almáslepény, füstölt kolbász, jonatán alma. A csomag tartalmát közösen pusztítottuk el, közben fennhangon olvastam a levelet. Júlia akkor váratlanul azt mondta, hogy nem kell lefordítanunk a levelet, mert biztosan csak nekem szól, és egyébként is, ő boldog, hogy velünk csemegézhet.

„Drága Kislányom! Kapkodva írom ezt a levelet, mert mindjárt érkezik Jóska a csomagért, s nem akarom megvárakoztatni. Nagyon örvendünk, hogy jól sikerültek a vizsgáid, biztosan a többi is jól fog menni. Vigyázz magadra, aludjál is, ne merítsd ki nagyon magad, gyermekem, mert pihenten jobban működik az embernek az agya is. Mi mind jól vagyunk, a testvérkéid jól tanulnak, járnak a tánccsoportba, készülnek valami versenyre, nagy az izgalom. Édesapád vasárnap volt Magyaróson, letakarította a fákról az almát. A faluban nagy felbolydulás volt a múlt héten, mert Kálmán bácsinál házkutatást tartottak, még a csűr agyában is keresték a régi nóták szövegét, amiket a dalárdának tanított még annak idején. Azt mondják, úgy meg volt rémülve nyomorú, hogy még a szava is elakadt. Marcika, a fia, amikor hazaért az erdőről, látta, hogy az apja hegedűjének a húrjait kitépte az egyik, a másik pedig a cimbalmot törte szét. Marci hátrament az istálló mögé, elengedte a kutyát, amelyik dühösen nekirontott a milicistának. Az lelőtte a szegény állatot, s közben a szomszédok összefutottak. Kálmán bácsit alig tudták megnyugtatni. Csak ma került orvoshoz, úgy néz ki, hogy enyhe agyvérzés érte, de nincs életveszélyben. Sajnálja mindenki a családot, hiszen a felesége, Anna néni is alig van el a szívbajával, most még ez is.

Nem is akartam erről írni neked, kicsi fiam, de még nem jött meg Jóska, s gondoltam, jó, ha tudod az itthoni híreket is.

Alig várjuk, hogy vakációra jöjj, már nagyon hiányzol. Sok szeretettel csókol mindenki, én milliószor, Édesanyád”.

„Ki az a Kálmán bácsi, rokonotok?” – kérdezte Rebeka, s az alma leve szétfröcskölt, ahogy nagy zajjal beleharapott.

„Nem, csak a falunk kántora, igazi nótafa, akinél senki nem tud több éneket a környéken, balladákat, régi magyar népdalokat, annyit, hogy az ember nem tud betelni velük, már középiskolás koromban megkezdtem a helybeli népballadák gyűjtését, a jövő nyárra terveztem, hogy őt is meghallgatom, lejegyzem, amiket énekel, de ha így haladunk, semmi sem lesz belőle, remélem, nem hal még meg."

„Miért halna meg?" – kapta fel a fejét a jegyzeteiből Magda, aki közben egy darab almáslepénnyel vesződött.

„Mert gutát kapott, nem hallottad?" – vágott vissza Rebeka.

„Ó, jaj, igaz, hallottam", de Magda nem szokott sokáig töprengeni olyasmin, ami az ő hatáskörén kívül esett, máris visszahullt a süteménnyel édesített magolásba.

Júlia a védencünk lett, életünk tartozéka, akit oltalmaztunk, óvtunk, mert fizikailag törékenyebb volt, mint mi, ennélfogva lelkileg sérthetőbb, sebezhetőbb. Egy alkalommal megkérte Rebekát, hogy kísérje el a randevújára, mert a fiúja magyar, és nem mindent ért, amit mond. Rebeka húzódozva ugyan, de elment a találkára, hogy megtudja, kell-e fordítania, de a fiú nyilvánvalóan tudott románul, azonkívül a széptevés jelrendszerét is jobban ismerte annál, hogy tolmácsot igényelt volna. Ekkor volt egy kis közös türelmetlenség bennünk Júlia iránt. „Talán majd a nászéjszakájára is meghív valakit", dohogott Magda, s elhatározta, hogy beszél majd vele, elvégre mankó nélkül is meg kell állnia a helyét az életben, mi pedig nemsokára nem leszünk mellette.

Még csak egy félév volt hátra, aztán kilépünk a világba, az életbe, ahogy mondani szokás. A régi középkori várfal körül sétálgattunk előadások szünetében. Mi tagadás, szerettem egyedül is lenni olykor, mindenki nélkül, zavartalanul gondolni a jövőre, álmokat szőni. Egy ilyen magányos pillanatomban lépett hozzám egyik kollégánk, ő volt az egyik legértelmesebb és a versekre legérzékenyebben ráhangolt fiú, Jancsi. Semmi szokatlan nem volt ebben, mert azelőtt is sokat beszélgettünk kettesben, főleg irodalomról, anélkül, hogy valamiféle leány-fiú kapcsolat, valami intimitás kialakult volna közöttünk. Haverok voltunk, eszmetársak, tiszteltük, szerettük egymást, és ez volt akkor a természetes. Jancsi ekkor mondta el, hogy már hetek óta a szekuritátén tölti az éjszakáit, nemcsak ő, a

csoportunk másik két okos fiúhallgatója szintén, az agytröszt – ahogy jóemlékű történelem szakos professzorunk, Dankanits Ádám nevezte őket. Minden reggel azzal engedték el őket, hogy „nővel töltötted az éjjelt, azért vagy így kizsigerelve". Tudtak egymásról, elvégre egy szobában laktak, de bent soha nem együtt vallatták őket, hanem egymás ellenében. Jancsi elájult vallatás közben, és ezt borzasztóan szégyellte. Ez volt az a pillanat, ami hozzám vezette, mert muszáj volt valakiben megbíznia. A másik fiút, Győzőt azért is gyötörték, mert színjelesre sikerült minden vizsgája, „Miért vagy ilyen okos? Hogy tekintélyed legyen a többiek szemében?" Ezért aztán ő mindenáron meg akart bukni.

Mi persze nem értettük, miért akart megbukni az utolsó vizsgáján, kacagtuk is, hogy micsoda pechje volt! Egyetlen szót dobott be csak a vizsgán, és megkapta a maximális jegyet.

Akkoriban az is átcikázott az agyamon, hogy vajon nem előre megrendezett dolog volt-e ez is, mert Izsák József, a tanárunk is kihallgatás alatt állt akkor, csak vizsgáztatni engedték ki. Hátha a diákjai ellen dolgozott, hogy a saját bőrét mentse! Fizikailag nem bántalmazták őket, s mégis, Jancsi elájult, akinek a bizalma rettenetes súlyt helyezett reám, egyből felnőtté váltam, ösztönös konspirátorrá.

Ettől kezdve egyre zajosabban jelentünk meg a világban, a lányok örültek, hogy a vezérük vagyok. Júlia is köztünk volt, mentünk mindenhová, moziba, cukrászdába, strandra, tanultunk is közben, vitatkoztunk, és Jancsiék mindig velünk voltak. Úgy intéztük, hogy a kívülállók ne tudják megállapítani, ki kinek udvarol, melyik fiúért hány leány verseng, de a cukrászda teraszán csinos fiatalember küldött egy szál rózsát valamelyik lánynak, utcákon, sétányokon, strandon, a menzán, mindenütt lebilincselő kis meglepetésekbe botlottunk. Jancsin kívül egyedül csak én tudtam, hogy a ránk épített megfigyelők raja kísér bennünket mindenhol és minden percben, már nem tudtuk, mit is találjunk ki, hogy eltereljük a figyelmet a komoly dologról. Akkor rendeltünk affrikátát a kisasszonytól, aki azt mondta, hogy most nincsen, és mi kérdeztük, hogy szokott-e lenni, ó, igen, de kifogyott, és mi röhögtünk, mert sikerült elhitetnünk, hogy az affrikáta olyan sütemény, mint az indiáner.

Egy estefelé a tanszékvezető tanárunk a bentlakásban megkeresett.„Mi a helyzet a csoportban?”, kérdezte. „Milyen a társaság hangulata?”

„A helyzet nem rózsás”, magyaráztam, „mert mindenki kapkod, itt vagyunk a kinevezés küszöbén, jószerével mindenki faluba kerül tanítani, a sok lány kétségbeesetten verseng, hogy a kevés fiú közül valamelyiket megkaparintsa, aki eddig jó barát volt, most vetélytárs lett, s ez nagyon lehangoló”. Nézett, nézett, én meg hadartam nagy ártatlanul a sok „panaszt”, aztán a szavamba vágott. „Tudja, hogy nem ilyesmire gondoltam. Egyébről szeretnék hallani.”

„Egyébről?”, csodálkoztam, „itt nincs egyéb, ez most a mi életünk központi kérdése, élet-halál harc folyik a fiúkért, nevetséges, tudom, de mi lesz, ha Mucsán soha nem találunk egy férjnek valót? Csak most kezd mindenki kételkedni, hogy érdemes volt-e ennyit kínlódni, tanulni.” És kacarászva győzködtem, mígnem ismét közbeszólt.

„Biztosan nem akar semmi egyebet mondani nekem, kollégina?” – nézett szúrósan a szemembe. Én a lehető legbutább mosollyal, vállvonogatva kérdeztem, miért olyan hihetetlen, hogy amit tudok, igazán, mindent elmondtam neki. Többet senki nem érdeklődött nálam, a fiúk ugyanazon az estén majdnem a falhoz szegezték a nyálkás gerincű prókátort, alig tudott elmenekülni.

De nem szabadulhattunk meg tőle végleg, mert még volt vele dolgunk a banketten is. Hatalmas fogadás volt, az egész egyetemi központ közös díszvacsorája. A végzős diákok sorban minden tanárral koccintottak, egymás után vonulva a feldíszített asztalok körül. Amikor mi a tanszékvezetőhöz és a nejéhez értünk, nagy ívben megkerültük őket és nem koccintottunk velük. Hatásos volt a gesztusunk, mert fél perc múlva halott sápadtan, megalázottságukat nem titkolva eltávoztak. Ahogy utánuk néztem, hirtelen eszembe jutott az a pillanat, amikor kirohantam a nőgyógyászati szűrővizsga után a gesztenyesorral szegélyezett utcára, lélegzetet venni a megaláztatás után...

De az nem ilyen volt, ez jellemtelenségtől való csömör volt, okádnivaló. Az volt a kezdet, az a szűrővizsga a diákélet nyitánya volt, és a bankett a befejezés. Közös bennük a szégyen volt: szégyen szorított sarokba akkor, és a szégyen mardosott koccintás

után, mert arra kényszerültem, hogy én büntessek meg valakit. Először nem is éreztem elégtételt, ám a következő pillanatban valami furcsa, csodálkozással vegyes öröm kerített hatalmába, mert képes voltam, igen, meg mertem mutatni mindenkinek, hogy nem fogadom el a penészgombaszerűen terebélyesedő elaljasodást. Még akkor nem hittük, hogy azt már nem állíthatta meg semmi és senki, az terjedt, burjánzott...

Kezdő tanárokul nem tiltakozhattunk a beprogramozások ellen. A nyári szünidő egy részét agitációsbrigád felkészítő táborban töltöttük. Az agitációsbrigád a legocsmányabb műfaj, amit az emberi butaság kitalálhatott. De fiatalok voltunk, és örültünk a találkozásoknak, csak Júliának kellett minden egyes mondatot lefordítani, ami elhangzott ott magyar nyelven.Tolmácsot kért és kapott is. Nekünk már fájt a szemünk és a fülünk a baromságtól, hogy Románia, édes hazánk, géniuszod vigyáz reánk, vele ragyog szíve párja, országunknak nagyasszonya, de a tolmács lelkiismeretesen diktálta ezt neki románul, s mi csodáltuk, hogy van gyomra leírni, de azt mondta, az iskolájában fel kell mutatnia, hogy mit tanult, mert az igazgatója nagyon vörös.

Aztán bejött a múzeumalapítás, mi bedobtuk magunkat az ereklyék tisztogatásába, határidőre át akartuk adni a Gábor Áron Múzeumot. Júlia is közöttünk nyüzsgött, és nyomoréksága ellenére mindenben részt akart venni.

Éppen, amikor az egyik ágyúgolyót elejtettem, lépett be egy helybéli tanár. Kitörő örömmel rohant Júliához. „Szervusz, kisegér, hát te mit csinálsz itt? Nem láttalak érettségi óta, na, mesélj, szép vagy, hadd nézzelek meg jobban!" Megfagyott a levegő, csak a lángba borult arcot láttuk, vártuk, hogy mondja, nem értek magyarul, fordítsátok le, mit akar ez az alak, s aztán hallottuk, hogy beszélgetnek tolmács nélkül, magyarul, tisztán, szépen, nem is makogva, mint régi pajtások. „Elvégeztem a tanárit," mondta Júlia, „Kökösbe helyeztek." „Egyszóval kollégák vagyunk! Én itt tanítok a városban, látogass meg…"

Én abban a pillanatban úgy éreztem, hogy rossz álmom van, és nem jön ki hang a számon, pedig nagyon szeretnék üvölteni, és nem tudok rohanni, pedig nagy veszedelemben vagyok, mondom, nem tudtam kiáltani, világgá ordítani, hogy ez a „kisegér" kígyó, sánta

lidérc, ifjúságunk fölött imbolygó, életünket megrontó gonosz szellem, s mintha filmet látnék, képek kezdtek villózni a szemem előtt, Kálmán bá a Székely Himnusszal kaszált az őszi kikericses réten, Győző nem tudta megbukni az utolsó vizsgáját, ezért még rengeteg éjszakát töltött a faggatóban, s Júlia nagyanyámnak is tolmács segítségével köszönte meg a lekváros buktát…

HOGY NEM LETTEM SAJTÓCENZOR?

A nagy történelmi fordulat után hallottam egy a Kossuth rádióban elhangzott interjút a marosvásárhelyi *Látó* című folyóirat szerkesztőjével, aki elmondta, hogy a cenzúra még ma is dob vissza kéziratot a romániai tollforgatók asztalára. Ki is lépett a névtelenség védettségéből ez a szellemgyilkos hatalom, a vásárhelyiek esetében történetesen Judeanak hívják. Az a Judea, aki ezredesi minőségben oly sikeresen vezette le 1990 márciusában Sütő András megvakításának a parádéját. Merthogy most valamiféle kultúrfelelős.

Nem tehetek róla, a cenzúrától mindig féltem. Legalább annyira, mint a fizikai létünket fenyegető szekusoktól.

Azt mondják, a félelem a butaság szüleménye, ennélfogva én rettenetesen buta kell hogy legyek. Mert sehogyan sem tudtam elképzelni, hogy ez a lappangó terror akkor is szedi az áldozatait, ha semmi „bűnt" nem követünk el, csak végezzük belenyugvóan és elbambulva a mindennapi ártatlan rutint. Ha mondta volna nekem valaki, elhittem volna – minden körülmény igazolta volna az állítást. Úgy látszik azonban, hogy aki tudta, félt beszélni róla, vagy éppenséggel a saját árnyékával is bizalmatlan volt.

Egy valaki próbált rávezetni, de akkor a többször fejemhez vágott kérdése, hogy „Hogy lehet valaki ennyire ostoba?", dühös haragot váltott ki belőlem, nem pedig háttéri tényelemzést.

Történt ugyanis, hogy versenyvizsgát hirdettek a sepsiszentgyörgyi üres magyar tanári állás betöltésére. Azonnal jelentkezni akartam, hogy évek óta tartó ingázásomtól megszabaduljak, annál is inkább, mert az egészségi állapotom kezdte megszenvedni a „fabuszokkal" való utazgatás következményeit. „Teljesen fölösleges beadnia a papírokat", mondta akkori megyei főtanfelügyelőnk. „Nincsen fokozati vizsgája, eleve elbukik, mert a fokozati vizsga indulásnál pontelőnyt jelent. Ott van a jelenlegi szakos tanfelügyelő, hogy akarja maga megverni?" Olyan nagy hévvel tanácsolt el, hogy elhittem neki: nem is illik jelentkeznem, nemcsak esélytelen vagyok. S mit ad a Jóisten, megnyeri a versenyvizsgát egy más megyéből érkezett, fokozati vizsga nélküli kolléga! Iziben meg is kapta a tanfelügyelői állást.

Fájt a butaságom, mert engedtem a lebeszélő propagandának. Nem azért, mintha nem hittem volna el, hogy újdonsült főnököm okosabb, mint én, hanem inkább azért, mert bevettem a maszlagot, miszerint nincs jogom futni idősebb szaktársakkal együtt.

A következő évben megismétlődött a dolog. Tavasszal meghirdették a Közgazdasági Líceum magyar katedráját, de óva intettek, amikor a pályázati kérelmemet beadtam, hogy nincs esélyem, mert mások fokozati vizsgával indulnak, pontelőnyökkel stb. Indultam. Tizenkét jelentkező egyetlen állásra – a vizsga előtti pánik néhányat el is riasztott, így csupán kilencen ültünk be a terembe. Ennek az eseménynek a fontosságát az is emelte a szememben, hogy a három személyből álló vizsgabizottság egyik tagja a nagytudású, későbbi mártírsorsú dr. Szikszay Jenő volt. Horváth Imre költészetéről kellett értekeznünk.

Mivel én nagyváradi költőnk epigrammatikusan tömör négysorosait nagyon szeretem, és az úgynevezett programversei kivételével egész munkásságát értékelem, nyilvánvaló élvezettel írtam meg az esszémet. Ahhoz, hogy amikor kiléptem a vizsgaterem ajtaján, a nálam jóval hamarabb kiérkezett kolleganők egyike éppen arról tartotta rögtönzött beszédét a folyosón összeverődött hallgatóságának, hogy nem a négysorosok elemzésére volt szükség, amit „R. csinált" (mármint én, aki még körmöltem odabent), hanem a Hősnél többek és a többi elvtársias „nagyversre". Honnan tudta, hogy én miről írtam? Honnan tudta, hogy egyedül én kapok két darab 10-est (a legnagyobb osztályzat Romániában) és egy 9.90-et? S honnan tudta, hogy mégis ő fog nyerni 7-es osztályzatú dolgozatával, és övé lesz az állás? Ördöge volt vagy valami más? A cenzúra csak 10%-nyi teret tudott magának akkor kiszorítani valamelyik vizsgáztató személyében, ezért nem kaphattam meg a harmadik 10-est is. Az eredményhirdetés viszont szenzációt keltett, s mert nem jutott el hozzám a közvélemény, csak magamról írhatom: hihetetlenül lesújtó volt. Sírva mentem el az újonnan kinevezett Csiki Piroska főtanfelügyelőhöz, hogy megkérdezzem: nem értették-e félre a dolgot, hiszen versenyről volt szó. Megértően egyetértett ebben, de a nyertes más, mondta, s mert mertem sírni akkori tehetetlenségemben, örök ellenségemmé vált. Azután is, akármikor meglátott a saját iskolámban vagy valamelyik tanügyi tanácskozázon, leplezetlen düh-

rohamokat kapott. Elmentem a személyzetishez, Csongvai Árpádhoz is. Magyarázza meg, hogy ez miért van így! Van még üres katedra Szentgyörgyön, akár telefonon is elfogadtathat egyet még Bukaresttel (egyébként ezt a megoldást csíkszeredai kollegája ajánlotta neki, aki személyesen nyugtatott meg, hogy meg fog oldódni a dolog pár órán belül), miért nem teszi meg. Csongvay, mint egy jó SS-tiszt, sima, rezzenetlen arccal ült a székében, majd égre fordított szemekkel felháborodottan kérdezte: „Hogy lehet maga, elvtársnő, ennyire ostoba? Ha nem nyert, nem nyert, slussz."

A legelső ember, aki gratulált országos sikeremhez (miként valaki elpletykálta, még a Tanügyi Minisztérium is derült az abszurditáson), az egy évvel azelőtt még funkcióban levő volt főtanfelügyelőm, aki annak idején eltanácsolt a jelentkezéstől. A válaszom – most már tudom – a minden más esetben a szekuritáté rólam őrzött dossziéjába való volt, és csak azért nem szaladt jelenteni illusztris volt főnököm, mert nem tudta, mennyit tudok hivatali visszaélései során bonyolított nőügyeiről, s félt, hogy „eljár a szám", ha esetleg sarokba szorítanak.

Jött a következő tavasz, ugyanilyen hercehurcával, de most már két állásért folyt a derby. Az eredmény: három 10-es! Az utánam következő legjobb dolgozatok átlaga 7 és 6,75. Övék lett az állás. Fellebbeztem. Akkor lett aztán igazán nagy a felháborodása Csiky elvtársnőnek és Csongvai elvtársnak! „Hogy lehet valaki ilyen ostoba?" – ordította az arcomba többször is a selyem személyzetis, és az egész iroda füle hallatára kijelentette, hogy ha vissza nem vonom az óvásomat, nemhogy Szentgyörgyön, de a megyében sem lesz állásom. Csak akkor simult ki diadalmasan az arca megint, amikor megkaptuk Bukarest döntését a fellebbezésemre: a dolgot felülvizsgálták, úgy látják, hogy én megkaptam a dolgozatomra a legmagasabb elismerést, ennél nagyobb jegyet már nem adhatnak. Gratulálnak, mert a versenyvizsgák országos színvonalát már másodízben látványosan megemeltem stb. Mivel veszélyeztetett terhes voltam, kértem Csiky Piroskát, segítsen egy lakásomhoz közel eső álláshoz, de kikergetett az irodájából. Koraszülésem a babám halálával végződött. Csikyné következő találkozásunkkor rám meredt, majd megkérdezte: „Szült? Mi van a gyermekkel?" Meghalt, mondtam. Durván rámförmedt: „Na, látja?"

Hogy mit gondolt ekkor, ki tudta volna megmondani. Mert én nem láttam semmit, csak fájtam nagyon.

Néhány nap múlva telefonált a titkárnője: azonnal jelentkezzem a nagyfőnöknő irodájában.

Jelentkeztem. Egy kis mosolygó férfi ült a fotőjben, az íróasztal mögött morcosan Csiky Piroska, én pedig egyik lábamról a másikra állva, ügyefogyottan várakoztam. Az elvtársnő szentgyörgyi állást akar, igaz-e?, mondta aztán a főnökasszony majdnem gorombán, mellőzve a bemutatás kispolgári gesztusát. Igaz, csillant meg bennem némi kis reménység. „Na, akkor most itt az alkalom, jobbról nem is álmodhatott volna a maga fogalmazási készségével." Tovább nem foglalkozott velem, elmerült az előtte levő aktákban. Akkor felállt a kis vigyorgó alak, s bemutatta magát mint főcenzor, aki Bukarestből érkezett, a helyi megyei lapoknak keresi a cenzort, és a főtanfelügyelőasszony idehívta, mondván, hogy van itt egy tanárnő. A gyomrom görcsbe rándult. Némán ráztam a fejem, hitetlenkedve néztem hol egyikre, hol a másikra.

„De hiszen nekem nem az a szakmám", próbáltam valamiképpen megkerülni a dolgot, mert nyílt nemet mondani egy ilyen ajánlatra nem volt ildomos. „Holnapra adja meg a választ!" – vágott a szavamba türelmetlenül a főnökasszony, s azzal elbocsájtott. Estefelé felhívtam, s megmondtam, hogy a válaszom: nem. Nem akart hinni a fülének, mert nyilván nem gondolta, hogy akadhat beosztottjai között olyan, aki nem hajlandó eladni a lelkét és embertársait azért, hogy szolgalelkűen fényesre nyalhassa a többi janicsár cipője talpát.

A szakmai kabaré még pár éven át meg-megismétlődött, pedig közben a fokozati vizsgához is hozzáöregedtem, s már volt nekem is indulási pontszámom.

Végleges városi állásom sokáig nem volt még, de cenzor sem lettem. Viszont Csiky elvtársnő is, Csongvai elvtárs is janicsárként vonult nyugdíjba. Hogy mi a szerepük ma az újstílusú demokráciában? Rémlik, mintha Csikyné nevét a Vöröskereszt szamaritánusai között emlegetnék.

„ÉLNI KELL EBBEN A NÉPBEN...”[3]

A Nyárád és a Küküllő folyók között, Maros megyében van az a nagy falu, amelynek tanárai messze földön híresek ének- és zenekarukról.

„Itt a Küküllő mentén, a hegyvidék és alvidék határán, ahol a vármegye és a régi nemes székely szék érintkezik..., itt találtam meg azt, amit úgy kerestem már régen: Erdély magyarságának művészetbeni összfüggését”[4] – örökítette meg a vidéket könyvében a transzilvanizmus atyja.

Irénke és férje évtizedek óta itt tanárkodik, s bár még messze a nyugdíjazás ideje, mindkettőjük belefáradt a hivatásba, különösen a történelem tanításába. Az 1989-es „nagy fordulat” után méginkább talán.

Először a férj, Dénes mesél a romániai magyartanárok gyötrelmeiről.

„Jól belegondolva, bennünket, történelem szakosokat sanyargattak a legtöbbet. 25 éven át havonta, saját költségen úgynevezett »történelmi« felkészítőn kellett részt vennünk Marosvásárhelyen. 1969-ig a magyar anyanyelvű tanárokat külön csoportba osztották, de miután a Magyar Autonóm Tartomány emlékét is felszámolták, »egységes« román nyelven folyt minden. Ezenfelül, amíg a román ajkú kollégák ötévenként, mi, magyarok, háromévenként jártunk továbbképző tanfolyamokra Kolozsvárra. Ezeken dolgozatot kellett írnunk, azt meg kellett védenünk román nyelven; ugyancsak románul szóbelileg is kötelező volt vizsgáznunk egyetemes és hazai történelemből, valamint politikai ismeretekből. Sokunknak, akik hál’ Istennek magyar környezetben éltünk, tanultunk, tanítottunk, igencsak nehéz próbatételt jelentett ez a »szakmai« bizonyítás.”

Irénke veszi át a szót.

„Kolozsvári élményeim közé tartoznak azok a sovén előadások, amelyeken felállva kellett tapsolnunk, hogy utánuk egyedül, sírva, értetlenül, legemberibb bensőmben megalázva sétáljak a történelmi belvárosban. Nemigen akadt kolléga, akivel megoszthattam volna

[3] Kós Károly
[4] Ibid

gondolataimat. Ennek oka nemcsak a félelem volt, hanem inkább a tudatlanság, hiszen egyáltalán nem tanultunk magyar történelmet, és csak nagyon kevésnek volt még lehetősége is arra, hogy bár titokban utána olvasson. Sajnos ez a nagy tudatlanság vagy rendszertelen, résztudás mai helyzetünkre is jellemző. A jelenlegi iskolai programban – I–XII. osztályig – egyetlen fél, tehát 0,5 leckében foglalkozhatunk az 1848–49-es forradalom- és szabadságharccal. A fél lecke címe: A Habsburg birodalom 1848-ban. Az új történelemkönyv, »Istoria românilor« (A románok történelme) ha utal arra, hogy Erdélyben magyarok is! éltek, élnek, csakis elmarasztaló (jövevény, betolakodó, elnyomó, hódító) felhangokkal fogalmaz. Szinte »szerencse«, hogy románul tanítjuk a románok »történelmét« (nem hazánkét!), mert a gyermekeink, nem tudván jól románul, nem értik meg a fő hivatalos célkitűzést, hogy mi, magyarok vagyunk a román nemzet hátán a púp. Így még a magyarázat során mód adódik a történelmi »tévedések« korrigálására, a magyar történelmi események becsempészésére. Mert mi még itt tartunk. Az új tanügyi törvény elvileg lehetővé tenné, hogy a szülők kérésére taníthassuk a magyar történelmet magyarul. Mi aláírásgyűjtéssel ismételten kérvényeket küldtünk Bukarestbe, amelyre a mai napig nem reagáltak. Azóta hány gyermek végzett! Talán elárul valamit a pillanatnyi helyzetről az, ha elmondom, hogy egy színmagyar falu VIII. osztályos tanulójának heti hány órában nem lehet magyarul beszélnie: 4 óra román nyelv, 2 óra román történelem, 1 latin, 2 francia, 2 román földrajz, 1 óra cultura civică (állampolgári kultúra). Összesen 12 óra, tehát 2 teljes nap, ha napi 6 órában számítjuk az oktatást. Nem könnyű ma magyar gyereknek lenni Romániában. De tanárnak sem! Például az én katedrám áll 4 egyetemes történelem, 4 román történelem, 2 cultură civică és 8 franciaórából. Soha nem szólhatok anyanyelvünkön a tanulóimhoz. Pedig a szakom valamikor magyar és történelem volt."

Dénes keserű iróniával jegyzi meg, hogy a konyha otthon az egyedüli terület, ahol magyarul beszélhet az asszony csakis azért, hogy ki ne essék a gyakorlatból.

„Hogy lettem iskolaigazgató a '80-as évek derekán?" – folytatja Irénke. „Politikailag korrekt választás alapján, figyelembe véve két »alapvető« követelményt: 1. legyen nő és 2. legyen történelem sza-

kos az illető. Mivel ilyen nem volt más a környéken, rám mutattak: »Ő lesz!« Így, ilyen »demokratikus« módszerrel.

A legnehezebb korban, a halódó, kapkodó, kíméletlen diktatúra utolsó éveiben, amikor azt hittük, hogy örök életű, egy magyar községben 7 színmagyar iskola és 4 színmagyar óvoda igazgatójának lenni nem volt más, mint halálos ítélet; Maros megyében, ahol a legtalpnyalóbb, tiszta román (más megyékből importált) pártvezetőség terrorizált bennünket. Ráadásul földrajzilag is szerencsétlen helyre esünk: Szovátához közel. A megyei tanügyesek a bukaresti nagyfőnököket lekenyerezendő mindig Szovátára, a híres fürdőhelyre vitték, de hogy mégis legyen munkalátszata a kiszállásnak, minden alkalommal beütötték magukat a hozzánk tartozó 7 iskola valamelyikébe. Röpellenőrzésre.

1988-ban egy Tampa nevezetű minisztériumi főosztályvezető »röppent« be hozzánk. Mint igazgatót kihívatott az óráról, szerencsére Dénes be tudott »ugrani« helyettem, hogy a tanulók ne maradjanak felügyelet nélkül. Nem sokáig maradhatott az osztályban, mert a Tampat kísérő tanfelügyelő megsúgta nekem, hogy gyorsan egy liter szilvapálinkát kell szerezni és átadni az »elvtárs« sofőrjének. Dénes eltrappolt, hogy »megoldja a feladatot«. Amikor visszaérkezett az iskolába, a rangos vendég elcsípte a folyosón és mindenki előtt lehordta, hogy el merte hagyni az iskola területét munkaidőben.

Az iskolánk szép és tiszta volt akkor is, tele keresztszemes kézimunkákkal, ami szemmel láthatólag ingerelte a bukaresti vendéget. Azt kifogásolta, hogy egyhangú színekkel vannak hímezve, jobb lenne, ha felülvizsgálnánk az ízlésünket. Majd az irodában rögtönzött ülésen papíron kiszámította, hogy minden magyar tanerő a román államnak évente 40 000 lej kárt jelent (ennyi volt akkor az évi fizetésünk), mert a gyermekek nem tudnak anyanyelvi szinten románul. Aztán amikor felfogta, hogy a szilvapálinka már a fekete pártkocsiban van, hirtelen távozást vezényelt. Jószerével ezek a személyek vannak ma is a bukaresti tanügyi minisztériumban."

Keserű tapasztalataik ellenére mindketten vallják, hogy „múlt és jelen összefolyik itt egy megbonthatatlan egységgé, mely csak így együtt teszen ki egészet. Itt ezek az emberek ugyanazok, akit itt régen éltek, ezek is azt cselekszik napról napra, amit apáik tettek, és

apáik is így éltek, ahogyan a mai utódok.” (Kós Károly: Erdélyország népének építése, p. 106.)

ÁRULKODÓ SZEMEM

„Mert az elvtársnő kikacagja, amit mondok”, mutatott rám kinyújtott kézzel Gabra elvtársnő, amikor az iskolánk rögtönzött gyűlésén a gyermeknevelést a házi torta sütésének próbatételéhez hasonlította.

Miért engem vett észre a nyolcvan kolléga között, hiszen mindenki megmosolyogta a sületlen párhuzamot?

„Ó, nem”, mondtam neki, „én igazán nem kacagtam ki a titkár elvtársnő szavait”.

Ő lenyugodva folytatta a szocializmus, a haza, pártunk és kormányunk dicséretét, majd hirtelen felugrott ültéből, és „Az elvtársnő megint kinevet!”, rikácsolta.

Én akkor megborzongtam egy kicsit, mindenki rám meredt, hogy miként vágom ki magam, hiszen az épület előtt elég feltűnően várakozott a nagy fekete kocsi. Biztonsági emberek álldogáltak mellette.

„Gabra elvtársnő, én csak egy mosolygósfajta vagyok, dehogy nevetem ki…”, és nagyon komolyan összehúztam magam. Mert igazán nem kacagtam, nem is mosolyogtam, de…

Volt aligazgatónőm, Ildikó – aki már az anyatejjel magába szívta a kommunista ideológiát –magyarázta meg egy alkalommal, hogy miért is vettek elég gyakran észre engem azok, akik előtt pedig nagyon szerettem volna észrevétlen maradni.

„Amikor hallgatod az utasításaimat, megvillan a szemed, és látszik rajtad, hogy hülyeségnek tartod, amit mondok”, felelte egy lazább pillanatában arra a kérdésemre, hogy miért voltam minduntalan a bögyében, és miért volt lehetetlen fenntartanunk egymással legalább egy szakmai kapcsolatot.

Mert a szem! A szem a lélek tükre…, még az elvakultak világában is.

ERDÉLY SALÁTÁSTÁLON

A sokoldalúan fejlett szocializmus tombolt. Már évek óta annyira, hogy majd szétvetette önnön kereteit. Hangosan, eszeveszetten, őrjöngve. Felhangjaiba olykor és egyre gyakrabban csuhajogtatott bele a dögkeselyűk kórusa, amely a végsőkig éheztetett tömegek émelyítő gyomorkorgását tompította.

A nép éhes volt. Éhesek voltak a gyermekek, akik játék helyett verekedtek, mert az iskolában valaki heccből elkiáltotta magát, hogy tojásrántotta. Éhesek voltak a szülők, akik dolgoztak, nem tudván, hogy miért, mert a mindennapi egyre ritkább vendég volt az asztalukon. A sokoldalúan fejlett szocializmus az ésszerű táplálkozás szabályaival akart belovagolni a kommunizmus kapuján, ahol már minden fűszálon ízes kolbász terem. Ez olyan ígéret volt, mint a bibliai mennyország, ahová csak megérdemelten kerülhet be földi vándor. És ahova még élő nem jutott el, csak iparkodott – térdre bukva, hason csúszva, keservesen. Hogy a nagyszülők is éhesek lettek volna? De hiszen ők ettek már eleget az életben, és egyébként is: ők a csontot is szerették, amit az unoka tejfoga nem bírt megőrölni. Különben még az embernek a saját árnyéka is besúgó volt, nemcsak a szomszédja, az élettársa, az édesfia vagy a gyóntató papja.

Egy nap a hétéves fiam falfehéren rontott be a konyhába és a szemembe vágta: „Édesanyám, te nem tudsz nekem vajaskenyeret csomagolni, de nézd meg, Bezzeg-Palkó ma is a Morzsának dobta a tízóraiját. Nézd meg, hogy mit! Látod? Látod, édesanya, ez vajaskenyér, és neki már nem is kell, mert mindig azt eszik. S még banánt is!” A gyermekem szemében vészjósló láz lobogott. Mintha gyűlölet parazsa lett volna, és ez borzasztóan fájt és ijesztett.

Az a vajaskenyér poros volt, egy-egy helyen sáros is, mert a Morzsa kutyánk nyála rajta volt már, és a fiam reszkető orrcimpákkal rázta előttem. Látszott rajta, hogy küzd magával, szívesebben lett volna Morzsa, hogy beleharaphasson, nem kisfiú, akinek a kezébe soha nem ad az anyja vajaskenyeret. Hatalmas felháborodása egy évvel fiatalabb húgát is megdöbbentette. A bátyja eddig mindig az engedelmesebb, szelídebb fajtához tartozott. Legalábbis a testvéri háborúk végén majdnem mindig ő nyújtotta a békejobbot a húgá-

nak, úgyis mindegy alapon, „hiszen csak leányka, nem érdemes vele kikezdeni”.

Most, mielőtt valamilyen suta magyarázattal kirukkoltam volna, a még óvodás kislányom a következő „vigasztalással” mellépenderedett:

„Látod, Tamáska, nekünk ilyen szülők kellenek! Mindent elspórolnak tőlünk, azt mondják, hogy nem lehet kapni, de biztos vagyok abban, hogy ők megeszik előlünk. Mi csak ilyen szülőket érdemlünk, Tamáska, de ne búsulj, én szeretlek.”

Nos, ezek után az ember sutba vágja minden emberi méltóságát, és megpróbálja a leglehetetlenebb lehetetlenséget is, hogy reszkető bélű fiókáinak valamit előteremtsen. Azonkívül is, megkértem a tanító nénit, szólna a Bezzeg-anyukáknak, hogy az iskolába próbáljanak valami olyasmit csomagolni uzsonnára, ami nem ingerli a kevésbé szerencsés szülőkkel megátkozott gyerekeket. Narancs, csoki, banán, vajaskenyér helyett találjanak ki valami szerényebbet. Esetleg vegyenek igénybe tanácsadást, ha tapasztalatlanok lennének, mert minden bizonnyal „odafent” is tudják, hogy milyen korlátok közé esünk mi, lentiek. „A férgek”, ahogy az uralkodó nemzet nagyasszonya, az ország „anyukája” nevezte a havi porciójukért sorban állókat. Kérésemet a legelső szülői értekezleten nyíltan vitára bocsátottam, és mindenki helyénvalónak találta. Talán a leghangosabban a Bezzegek helyeselték. Hogy aztán menjen továbbra is ugyanúgy minden – vajaskenyér, banán, csoki, narancs. A kiválasztottság fitogtatása is megérhet valamit. Főleg kiéheztetett kisiskolások előtt.

Mert a sokoldalúan fejlett szocializmus becsülete hótiszta maradt. Még akkor is, ha közben tudta a nép, hogy a pártkantinok hétvégeken minden elvtársnak névre szóló csomagot állítottak össze. Nem is volt az már titok, igazán, miért lett volna, hogy azokban a gondosan kimért csomagokban nem csupán kétkilónyi színhús feszengett, nemcsak a ropogós házikenyér és friss vaj simult egymás mellé, hanem két liter bor is. Meglehet, ez utóbbit csak a magasabb beosztású elvtársak kapták, de miért ne? Elvégre az egész sokoldalúság az ő vállukra nehezedett, ők voltak a kieszelői, fenntartói, konzerválói. Csak nem várhatta el senki tőlük, hogy még nélkülözzenek is! Hogy az iskolai kantinokban sem volt ennivaló? Sebaj,

így edződik az acél, elvtársak!, mondták cinikus vigyorral a „fentiek”, akik között hemzsegtek az árvaházakból kiválasztott és übermenschi gőggel táplált-nevelt állambiztonságiak.

Éhesek voltak az állatok is abban a fényes fenekű szocializmusban, abban a sokoldalúan fejlettben. A gazdák már nem bírták hallgatni a bőgésüket, inkább agyonütötték őket. Vagy kizavarták az istállókból, farkasok harmincadjára hagyva a borjakat, teheneket. Megenni csak a farkasok ehették meg a pusztulásra ítélt jószágot. Az éhség kínjában a láncra tekeredett öngyilkos állatok tragédiája nem volt elég, be kellett jelenteni a néptanácsnál is a kárt.

Saját kiszolgáltatottságát megszokta az ember, összeszorított foggal viselte sorsát, de a gyermekei sápadt arca, riadtra kerekedett tekintete szinte kinyitotta a bicskát a zsebében. Igen, szinte…, de lapult azért. Hogy mentse az életet maga körül. Az élet pedig a gyermekek voltak. Akiket megszült, nevelt és tanított.

A tanítványaimat mindig egy kicsit saját gyermekeimnek is tekintettem. Amikor középiskolára érett osztályom tanulói közül – igazgatói felszólításra – javasolnom kellett volna a besúgásra alkalmasakat – no, nem ilyen nyíltan, nem, csak mint hangadó, okos és vezetésre termett legjobbakat, szabályszerűen megbuktam. Mert nem tudtam egyetlen egynek sem bediktálni a nevét. Addig sejtelmem sem volt arról, hogy az apparátus már az iskolákba is beköltözött. – Hát már ennyire süllyedtünk?, kérdeztem a kollégámat, aki megsúgta nekem, hogy mire megy ki az egész színjáték. Az iskolánkért felelős szekuritátés ott várt a nevekre, s közben megfigyelhette az osztályfőnököket is. Illetőleg rögzíthette mindegyikünk válaszát. Én tehát megbuktam előttük, de nem tehettem másként. Sem emberként, sem tanárként nem. De aztán történt, hogy véresen vörös aligazgatónőm, Margit a fejemhez vágta:

„Tudjuk ám, hogy maga nem mondta ki irodalomórán Ady Endre iskolájának a román nevét, kolléganő!” Máskor pedig szó nélkül berontott az irodalmi múzeumnak berendezett terembe, és letépte a falról Kós Károly, no meg Csoóri Sándor és Illyés Gyula arcképét, akiket „ott felejtettem” betiltásuk után. Honnan tudhatta? Vagy ki riadóztatta a szekusokat, hogy a tanulók eladták Erdélyt a francia salátából, amelyet Románia alakjában raktak a tálcára egy konyhaművészeti kiállítás alkalmával? Saláta és a hazafias nevelés!

Ezt a bődületességet csak Erdély kiárusítása tetézte. Hogy ki magyarázta bele a hazaárulást a salátás tálba? Biztosan nem a korgó gyomrú sorban állók…

Az osztályom végzett már… Büszke voltam rájuk, harmincnégy leány és két fiú hagyta el az iskolát. A katonaköteles fiúk – valamely szokatlan szerencse folytán! – a városban lévő két katonai alakulathoz kerültek – egyik, a székely kisváros szülötte L. szakács lett, a másik meg, a falusi dolgos, székely család fia, L., beszerző a konyhán. Nem éheztek tehát. Gyakran integettek nekem vidáman, ha elrobogtak mellettem az utcán.

Egy diadalmas pillanatában adta meg véresen vörös aligazgatónőm szakmai büszkeségemnek a kegyelemdöfést: „Tudja, hogy kik voltak a beépített tanulók az osztályában? A két fiú, L. és L…”

Azóta hányszor „árusították ki” salátás tálakról Erdélyt, Istenem?

KIHALLGATÁS

Gyermekeimet kellett kimenekítenem a pokolból!

Útlevelet munkahelyi igazolás nélkül nem kérelmezhettünk. Telefonáltam a férjem igazgatójának. Ismertem, valamikor középiskolai barátom volt, kedves fiú. Mindaddig becsületes embernek is tudtam, aki diplomatikus ügyeskedésekkel próbált megfelelni a beosztásával járó feladatoknak, és nem feltétlenül adta el a lelkét. Csak így élhetett túl valaki egy olyan poshadt rendszert, amelybe beleszületett. Megmagyaráztam neki, hogy orvosi ellenőrzésre kell vinnem a gyermekeimet Magyarországra – minden felelős szülő így tett, mert a hazai orvosi ellátás minősíthetetlen volt. Kértem, írja alá a férjem papírjait. Habozás nélkül válaszolt: „Érted és a gyermekeidért bármit megteszek, ha módomban áll segíteni, de a férjedről hallani sem akarok. Ne is kérjél, mert nem írom alá a kérését."
De megharagudtam akkor erre az emberre!

Ám tudtam, hogy van a bizottságban nagyobb hatalom is a vezérigazgatónál, egy olyan szekus, aki azelőtt az iskolámat ellenőrizte, naponta megfordult a tanáriban, és még egyszer emberi arcát is megmutatta. Ez akkor történt, amikor a kisfia tüdőgyulladást kapott és ő apai aggodalmát elmesélte nekem. Nos, ezt az embert, Sorescut elcsíptem az utcán, elmondtam, hogy kinek is vagyok a felesége, és kértem, írja alá a férjem papírjait, hogy kérelmezhesse az útlevelét. Úgy megdöbbent, hogy még hírhedett durva modoráról is elfeledkezett, és azt mondta, megnézi, mit tehet.

Egyetlen lépést nem tett. De akkor jöhetett rá, hogy semmit nem tudtam arról az emberről, aki a férjem volt, és akit ők igen hasznosan tudtak foglalkoztatni az emberek megfigyeltetésében. A vezérigazgatót is besúgta. A feleség nem besúgó, ő, megfigyelendő! – állhatott a dossziéjában.

Többször jelentkeztem kihallgatásra a szekuritáté megyei főnökénél, Dupac elvtársnál is. A pökhendi szekufőnök első alkalommal szemmel látható kedvteléssel legeltette a szemét rajtam. Úgy tartotta ujjai között a nyilvánvalóan ajándékba kapott hosszú Kent cigarettát, mint hajdanán a felszabadító szovjet hadsereg emberei az Erdélyben összezabrált karórákat – kérkedve, irigy, sóvárgó pillantásokat várva, és kedélyesen utasította el a kérésemet. Viszont ami-

kor ismét megjelentem nála, dührohamot kapott, letegezett és kirakott az ajtón.

Amikor végleg bele kellett nyugodnom, hogy családi útlevélről szó sem lehet, akkor kezdtem a magam útját járni. Nem ment simán. Simán? Minden hivatalos fogadásról eredmény nélkül távoztam.

De a tanügyi munkát egyengető hierarchia lépcsőfokait sokan uralták, a protekciókeresés végtelen skálája állt előttem. Asszonyi, anyai megértést remélve, Vlad Gizellától kértem kihallgatást. Szép asszony volt, bácsfalusi csángó családból származott, minden gyűlésen úgy tudott beszélni, hogy szinte el is hittük neki, milyen nagy boldogságban nőnek fel a gyermekeink. Teljesen gyanútlanul mentem el a megadott időpontra, legfeljebb arra számíthattam, hogy nem segít rajtam, mert esetleg nem tud hatni a szekuritátéra – de hátha mégis!

Mindössze ketten vártunk a sorunkra. Elsőnek én érkeztem. De nem engem szólított be a titkár a nyitott ajtajú irodába, hanem egy még akkor is részeg előpataki fogatos férfit, aki a büntetését nem akarta kifizetni, annak eltörléséért jött a titkárasszonyhoz. Vlad Gizella mézes-mázas hangon társalgott a gyenge akaratú emberrel, lelkére beszélt, hogy mondjon nemet az alkoholnak, mert ez a hazafias kötelessége, és aláírta a kérését.

A részeg vigyorogva, bamba ámulkodással kitántorgott a folyosóra. Én következtem. Az asszony személyi titkára, Sebestyén lépett volna ki, hogy beszólítson, de a főnöke visszaintette. Kissé rossz érzés fogott el, és mert a várakozási idő egyre hosszabbra nyúlt, nyugtalanságom egyre fokozódott. Amikor a megalázottság határán átbillentem – szakmailag nyilvántartott tanár voltam a városban, ismert Gizella asszony is –, akkor a színe elé engedett. De nem pillantott fel a papírjaiból. Vártam, hogy rám nézzen, de ő csak annyit szólt: „Na, mondja”, és közben unottan megfordította az előtte heverő papirost. Kiderült hamarosan, hogy nem kellett mondanom semmit, mert tudta, miért mentem hozzá. Azt a részeg kocsisoktól eltanult stílust, amellyel engem illetett akkor, még az őt jól ismerő Sebestyén sem tudta megdöbbenés és arcpirulás nélkül feldolgozni.

Elvégre csak egy beteg gyermekét féltő anyai kérésről lett volna szó, ha... Ha meghallgatta volna.

Évekig azt hittem, hogy valamelyik tanárkollégám értesítette előre a kihallgatásom céljáról, és bár nem várhattuk el, hogy spiclimentes munkahelyen dolgozzunk, borzasztóan szégyelltem magam.

EGY EMBERÖLTŐ THÁLIA SZOLGÁLATÁBAN

Négy égtájból fújó, kemény szelektől szaggatott világ az erdélyi. Nemcsak valóságosan, hanem jelképesen értelmezve is. De a vad telek hótakarója alatt életet őrző és továbbadó erők szívdobogása jelzi, hogy él a nemzet, s bár nagyot fogyatkozott lélekszámban, van magyarság és mindig is lesz azon a tájon. És ez az erdélyi magyar nép szívósan igényt tart a humánumra, a jóra, az igazságra és a hétköznapok fölé emelkedő esztétikumra. És mert „nyelvében él a nemzet", Erdély lakossága a felsorolt értékeket az anyanyelvbe bugyolálva akarja lelkére ölelni. Nem politikumból, nem hatalmi viaskodásból vagy hiúságból, hanem a természet diktálta megmaradás törvényei parancsának, valamint a bizonyított és immár megdönthetetlen történelmi igazságnak megfelelően.

Ennek a parancsnak szolgálója minden időkben az erdélyi magyar színjátszás, amelynek egyik hűséges és tehetséges reprezentánsa a sepsiszentgyörgyi Botka László. Mielőtt azonban róla szólnánk, hadd időzzünk el pár bekezdés erejéig a színház otthoni szerepénél.

A világot jelentő deszkák Erdélyben ma már nem a puszta szórakoztatás színhelyét jelentik, hanem a harcét. Thália oltára a létért, a fennmaradásért folyó küzdelem szentélye. A színészi munka – mint akármelyik más intellektuális tevékenység – küldetés, hitvállalás és szolgálatteljesítés. Erdélyben különösképpen. Erdélyben, amelyet szokás a tiszta források földjének nevezni, és a búvó hegyi patakok vidékének, amelyek szakadatlan csobogása immár nem hűsít és nem ringat romantikus álmodozásba senkit – ám tanít és erőt ad!

A hat erdélyi magyar színház harcot vívott az idővel a levitézlett szocializmus negyvenöt esztendejében. Hordta-vitte Erdély legeldugottabb falvaiba az írói üzeneteket a Szatmári Északi Színház, a nagyváradi, kolozsvári, marosvásárhelyi, sepsiszentgyörgyi meg a temesvári, és lassan rászoktatta az embereket a szép szó ízeire, megtanította az értelmet ébredezni, és segített a megnyomorításra ítélteken, hogy önmagukra ismerjenek. Szándékuk a népnevelés volt – ugyanaz manapság is, a ma diktálta módosításokkal –, korántsem didaktikai szinten. Ennélfogva a repertoárjuk nagyon széles

skálán mozog és mozgott évtizedeken át – a népszínművektől és bohózatoktól a klasszikus alkotásokon át a legmodernebb darabokig minden eljutott Csíkkozmásba, Makfalvára, Uzonba avagy a Gyimesi havasok lábaihoz. Az éhezéstől meg a sziszifuszi munkától kiszikkadt falusiak bérletet váltottak és minden előadásra elmentek. Ha úgy adódott, autóbuszok szállították a népet Rétyről, Egerpatakról, Szacsvárol, Sepsimagyarósról, Uzonból, Szentiványlaborfalváról, Lisznyóból, Árapatakról, Zágonból vagy Bikfalváról Sepsiszentgyörgyre, hogy láthassák mondjuk a Liliomfit vagy a Lúdas Matyit, de ha netán Nagyborosnyó, Gyimesbükk vagy Szépvíz kultúrházába szólt a meghívó, akkor lovas szekereken, teherautókon összezsúfolódva érkeztek a környék falvaiból. És az sem volt baj, ha a közönség késve érkezett, vagy a társulat autóbusza akadt el valahol a hófúvás miatt – megvárták egymást türelmesen. Így nevelte a színház a népet, és emilyen módon szabta meg a színház tevékenységét, műsorpolitikáját a Közönség.

A városok magyar lakossága ugyanilyen szomjúsággal járt az előadásokra. Az emberek ritkábban mehettek templomba, mert a „klerikális reakció" fertőzésétől féltették őket a rendszer felkent vezetői, de a színházat nem zárhatták be előttük..., legfeljebb szinte a gonoszságig fokozott cenzúrával korlátozták a szabadságát. Különleges zsargonra volt szükség a színházi világban ahhoz, hogy értse egymást színész és néző. Azt hiszem, ez a madárnyelv aránylag hamar kijegecesedett, és ez nem akármilyen volt, hanem magasan szárnyaló metafora.

1989 után az otthoni színház történelmi szerepe talán még erősebb, mint valaha. Az erdélyi magyarság amolyan seregszemléje minden előadás – bizonyítása annak, hogy a több évtizedes hatalmi törekvésnek nem sikerült animális szintre züllesztenie egy nemzetet ősi földjén. Tapsba és esetleg virágcsokorba rejtett néma ragaszkodás színészeihez.

Mert mi lesz, ha a maradék is elmegy, mi lesz, ha ők is cserben hagyják az otthon maradottakat?

Botka László a helyben maradók bátorítója. Vérbeli komikus, a legnagyobbak közül való karakterszínész, akit Buftea[5] is felfedezett. Művészi útja több, mint félévszázadban mérhető, és egészen egyéni, sajátos, nem beskatulyázható vonalat követett.

1928-ban született Szatmárnémetiben. A nagynevű szatmári Kölcsey Ferenc iskolában tanult azzal az elhatározással, hogy gépészmérnök lesz. A II. világháború kitörése azonban a terveit neki is áthúzta, mint annyi más embernek azokban a zavaros esztendőkben. Mint tehetséges fiatal műkedvelő színészt a Szamári Munkásszínház fedezte fel, amelynek aktív tagja lett 1946 májusáig, ekkor azonban Király László „kollektív színháza" szerződtette mint táncos-naturbust. Sikereinek és veleszületett tehetségének köszönhetően egy hónap múlva már a kezében is volt a hivatalos segédszínészi oklevél. Mint hivatásos színházi alkalmazott az első szerepét a *Júlia* című operettben játszotta el. Még abban az évben továbblépett: az Erdélyi Magyar Színházzal kötött szerződést mint másodtáncos-komikus. A fiatal tehetség szeme és füle azonban állandóan nyitva volt a színházi élet újdonságainak a befogadására, így azonnal jelentkezhetett vezető táncos-komikusnak az 1947 februárjában a Zsil-völgyében indult Munkás Színházhoz. „Életem legkedvesebb emlékei fűznek az itt eltöltött tíz hónaphoz" – írja emlékezéseiben. A kérészéletű munkásszínház beszűntetése után Jody Károly színházához került, ahol a klasszikus operettek táncos-komikus szerepeit szerre mind megkapta. Volt a *Csárdáskirálynő* megkapóan kedves Bonija, a *Szibill*-ben Poàr, a *Kék Duna* című operettben Hasslinger és egyszerre alakította Mikit és a cigányprímást a *Viktoria*-ban. De ez a színház is a szeszélyes kultúrpolitika áldozata lett. Színészei az utcára kerültek, illetőleg megpróbáltak a művészetek világával rokon területeken elhelyezkedni. A fürge, filigrán Botka Lászlónak sikerült táncoktatóként dolgoznia a nagybányai Fönix üzemnél, mígnem sikeres versenyvizsgával bejutott a Nagyváradi Állami Magyar Színházhoz. Rövid ideig – 1949. július–november között – dr. Gróf László rendező irányításával ragyogó szerepekben mutatkozhatott be a színházba járó közönségnek. Kétéves katonáskodás azonban a váradi pályát is derékba metszette, és

[5] România Hollywoodja

leszerelése után, 1951-ben a Sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház – mai nevén Tamási Áron Színház – szerződtette állandó színészként. „Jelenleg is a Sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház tagja vagyok. Megszakítás nélkül 52. (ötvenkettedik) éve dolgozom színpadon, amiből 45 évet a sepsiszentgyörgyi színház tagjaként töltöttem el... több mint ötszáz szerepet alakítottam. Kedvencem minden operett táncos-komikus álma, a Csárdáskirálynő Bonija, amelyet 600-szor játszodtam, de szívesen gondolok vissza prózai szerepeim közül B. Shaw: Sosem lehet tudni pincér figurájára, a Caragiale-darabok hőseire: Spiridonra, Dandanachera, aztán a Dollárpapa Hoffmann bácsijára, a Tamási-hősök közül a Nikita és a Köteles bácsi szerepében nyújtott alakításaimra is..." – emlékezik. Mi pedig, akik egykoron tapsoltunk neki, sorolhatnók tovább emlékezetes alakításait, az Éjjeli menedékhely Aljoskáját például vagy Harpagont Molière *Fösvény* című művéből, akár Lenkeyt, a vigécet Móricz *Úri muri*-jából. Kissé fanyar, soha nem frivolizált bohózataiba mindig belecsempészte az emberien komoly problémákat, és úgy nevettetett, hogy közben a jobbulás szándékával ojtotta be a közönséget.

Fáradhatatlan művész, amelyet bizonyít az a tény, hogy nyugdíjasként is megszakítás nélkül dolgozott, mígnem vissza nem ment a színházhoz főállásba. Pályája zenitjének is érezhetné akár ezt az időszakot, amely végre meghozta a jól megérdemelt elismerést az *Árnyék* című darab pénzügyminiszter figurájának a szerepében: megkapta a Kisvárdai Határon Túli Magyarok Fesztiválján a legjobb férfi epizódalakítás díját, a következő évadban, 1996-ban ugyancsak ezen a fesztiválon tüntették ki a színészi alakítás díjával a Molière-darabban játszott szerepéért.

Művészi aposztrofálással élve, Botka világot varázsolt a megvakult világba, tudván, hogy mostanában már csak egyetlen erős várunk van: a nyelv.

AKARTUNK ÉLNI – SZABADON…

A nyolcvanas évek derekán Romániától az „elbocsátó szép üzenetet” jelképező útlevelemet két tábla, pult alatt szerzett magyar gyártmányú mogyorós csokoládéval, egy fél liter magyar barackpálinkával, egy karton Kent cigarettával és egy kiló babkávéval szereztem meg.

Pontosan emlékszem: július 17-én reggel nyolc óra harmincöt perckor sikerült átnyújtanom a becses nylonzacskót az illetékesnek. Hajnali öt óra negyvenötkor kiálltam arra az utcasarokra, amelyen az útlevélosztály alkalmazottjának minden nap át kellett sétálnia ahhoz, hogy a hivatalába érhessen, és vártam. Órákon keresztül vártam, míg egyszer valóban felbukkant a sarkon. Teketóriázás nélkül a kezébe nyomtam a csomagot, sok sikert kívánva érettségizett kislánya jövőjéhez. Hatott a gesztus, és délután öt óra 20-kor a kezemben volt a zöld könyvecske. Soron kívül, vagyis a sorok után. Az utolsó, otthon megélt másfél esztendőnek minden szerdáján beálltam ugyanis a sorba a rendőrségen, hogy az ablakocskánál közölhessék velem: a vízumkérésemet újból elutasították. „Normális” körülmények között, elméletileg minden második évben megkaphattuk az útlevelet, de Romániában már régóta átértelmezték a „normális” fogalmát. Bennem azonban hétről hétre fokozódott a verembe zárt anyaállat kétségbeesett riadalma, hogy nem menthetem meg a gyerekeimet a cseauseszkui tébolyultságtól, és fel kell adnom minden emberi értéket, amely utolsó morális szalmaszálként még fenntartott.

Csak a volt férjem tudott lassan kijegecesedett elvándorlási szándékomról. Abban egyeztünk meg, hogy a gyerekeinkkel előremegyek, és ő majd utánunk jön. Osztozott is „derekasan” a vergődésemben: mindennap megjegyezte, hogy tökéletlen vagyok, nem eléggé rámenős, és majd magamra vessek a gyerekek elrontott életéért... Én tehát rámenősködtem, amíg végre a Kenték a vonatra segítettek a mindennapi vajaskenyerünkért imádkozó két kisgyerekemmel. Az apjuk jókedvűen, kacagva integetett a brassói állomásból kigördülő nemzetközi vonat után, pedig nem hétvégi kirándulásra távozott a családja...

Az éjszaka úgy borította be a nyomunkat, mintha attól tartott volna, hogy valaki otthonról még visszarángathat.

A Budapestre tartó utasokban Kolozsvár után a felszabadultság nyugalma rendszerint a veszély-érzésével súlyosult, mert a vámvizsgálat mindig hozhatott kellemetlen meglepetéseket. A fülkében – alvó gyermekeimen kívül – csak egy fiatal lány üldögélt. A Brassó melletti Hosszúfaluból utazott a vőlegényéhez Budapestre, és az érzelmeibe kapaszkodva nem félt a vámosoktól. Ami azt illeti, nekünk sem volt mitől tartanunk, mert jószerivel nem is volt csomagunk... néhány váltóruha mindössze...

A vámvizsgálatot végző tiszt jóképű volt, illatfelhővel, önbizalmát messzire lobogtatva lépett be a fülkénkbe. Tekintete mohón pásztázta végig a fiatal útitársnőt, és kizárólag csak vele törődve kérte el az útleveleket. Minden átmenet nélkül, durván kirántotta alvó kislányom feje alól az utazótáskát, amelybe a gyerek az apróságait csomagolta, és elegánsan hosszú ujjait a babacuccok alá merítve, kihúzta onnan az *Ex libris mint irodalmi illusztráció* című szakdolgozatomat. Tudtam-e addig, hogy egyáltalán velünk van ez a disszertáció vagy csak szó volt arról, hogy a magyarországi barátnőmnek ajándékoznék egy példányt belőle az anyaggyűjtésben nyújtott segítségért, ma sem tudnám megmondani. De a táskában volt, és ez a pacsulis díszkan tudta, hogy onnan kell kitépnie. A gyerek feje alól, ahova még az apja helyezte gondosan a brassói állomáson.

Tudták Nagyváradon is. Mert onnan egy hivatalosan kirendelt bizottság már várt Biharkeresztesen, mire befutott a vonat a határállomásra, hogy átfésülje a dolgozatom 235 oldalát, kutatván a sorok között a párt- és államellenes jegyeket. Amíg a társaság a szomszédos fülkében olvasott és vitatta, hogy a mottóként használt Illyés Gyula-verssor a művészetek testvériségéről elegendő bizonyítéka-e hazaáruló osztályidegenségemnek, addig a határőrség sorfalat állva a peronon várt a letartóztatásomra. Másfél óráig vesztegelt a szerelvény, a nyári kánikula kezdett már előnyújtózkodni az éjszakai szunyításból, már a katonák is hangoskodtak, hogy mi lesz végre, hány könyv van, hányan vannak stb.

Ezalatt a másfélóra alatt a szép tisztecske, aki karvalyként foglyul ejtett a gyermekeimmel, ügyetlen kis fortélyokkal próbálta

meghódítani útitársnőnket. Újra és újra visszatért hozzánk, egyre átlátszóbb trükkökkel kísérletezve.

Ahogy telt az idő, minden betoppanása a leszállítással fenyegetett, én meg kínomban azt találtam mondani neki, hogy „maga, fiatalember (lehet, hogy a hivatalosok felé kötelező elvtársnak szólítottam), nagyon kedves". Meg is ijedtem azonnal, mert azt hittem, megérzi a hangomban bujkáló szarkazmust, de ő ahhoz korlátolt volt. „Vajon a kisasszony is ezen a véleményen van?", kérdezte kacéran. „Ha azt a könyvet visszahozza ide, akkor biztosan én is azon leszek", felelte a kislány. „Azt nem", hangzott a válasz. „Hát akkor tévedtünk", pillantott reám a leány.

Elvörösödve fordult ki a bájgúnár az utasfülkéből, hogy percek múlva megint megjelenjék, mondván: „A könyv itt marad. Most magukat elengedem, írok egy jegyzőkönyvet, s amikor majd visszajönnek, tisztázzák a dolgot. A könyvet lefoglaljuk, addig eldöntik, hogy mi lesz magával."

Az a jegyzőkönyv megvan most is. Akkor csak meredtem rá, mint egy ostoba kérdőjelre.

Honnan tudhatták, hogy az a dolgozat abban a táskában van? Én nem tudtam, nem emlékeztem arra, hogy valamit is csomagoltam volna abba a táskába – vagy kezdem elveszíteni az eszemet? Hogy milyen egyértelmű volt a titok nyitja, csak évek múlva itt kint, a válásom folyamán kellett megtudnom. „Butaság, asszony a neved" – akár életem hadilobogója is lehetne ez a parafrázis. A humorizálást azonban a legszörnyűségesebb bizonyíték zárta ki: egy szekus besúgó felesége voltam, akinek egyik kijelölt alanya a magyar szakos tanár feleség volt. A gyerekeink édesanyja.

Eme első stáció után következett a többi.

Jóval később, az ausztriai menekülttáborban ért utól egy váddal terhes magyar értelmiségi kérdése, hogy miért kellett disszidálnom, miért nem maradtam az anyaországban. Nem emlékszem, válaszoltam-e az illetőnek akkor, ha igen, most megismétlem: hivatalos befogadási kérelmemet már évek óta ismételten visszautasította a magyar állam. Sem mint magyar tanárra, sem mint egyszerű magyar ajkú halandóra nem volt szükség ott, ahol gyakran románnak titulálták az erdélyi magyart, oláh cigánynak, aki púpként csúfítaná el a nemzet gerincét.

Az már csak mellékzöngéje ennek a nyaralási rapszódiának, hogy egy hónap alatt harminckétszer fordultunk vissza a Ferihegyről, mert a Svédországba induló repülőgépre nem szállhattunk fel érvényes útlevél nélkül. Annak immár a magyarországi érvényessége is lejárt, más megoldás híján végül a Hegyeshalom felé induló vonatra váltottam jegyet. Arról viszont egy gorombácska szőke határőr leszállított a határállomáson két bordám közé nyomva pisztolyát, miután azt ajánlotta, hogy két gyermekemmel vessem magamat a Dunába, de ő Ausztriába nem enged ki bennünket. Becsületére szolgáljon, diszkréten végezte a dolgát: amikor kértem, hogy a gyerekeimet ne ijessze meg, letakarta a fegyverét, és úgy lökött le a vonatról, mintha udvariaskodott volna, csak a mozdulata sutára torzult. A két gyermek csak akkor mérte fel a valóságot, amikor fegyveres őrség jelent meg a számunkra kijelölt szoba előtt, hogy vigyázza „biztonságunkat", amíg felrakhatnak bennünket a Bukarest felé menendő vonatra.

Az a pillanat volt a legeslegijesztőbb: előttem a még szilárdan ágáló vasfüggöny, a maga áttörhetetlenségével, a hátam mögött pedig a biztosnál is biztosabb börtön… De a gyermekekben a lelket tartanom kellett, nem roppanhattam össze.

Milyen is a gyermeki természet? Nem bírja a rabságot elviselni. Egy szempillantás alatt illemhelyre kellett menniük. Hol a vécé? „Kérjétek meg a katonákat, hogy kísérjenek el benneteket", mondtam. Megtörtént. Majd: „Édesanyám, éhes vagyok", panaszkodott alig hétéves, véznácska kislányom. „Én is", visszhangozta egy évvel alig idősebb bátyja. A riadalom úgy könyökölt ki a szemükből, hogy a restibe velük menő katona szíve is megrendült. A határőrség parancsnoka is találkozott, sőt szót is válthatott velük, mert azzal jött be hozzám, hogy „nagyon kedvesek a gyerekek". Térült-fordult, majd közölte, hogy a gyermekek lelki nyugalmáért kienged az utastérbe, amíg befut a vonat. Az útlevelet is visszakaptam, csomagunk alig volt, így nem volt nehéz a kihurcolkodás.

És a vonat befutott, viszont nem Bécsből, hanem Budapestről.

Ugyanaz a szőke, gorombácska határőr lobogtatta az újabban lefoglalt zöld útlevelet, de ezúttal fegyelmezetlenül szitkozódva. Felháborodásának tárgya „egy román" kislány volt, aki pedig nem engedte magát az épülethez cipelni. „Hol van? A k… jó anyját a

piszkos oláinak!”, és mindenkinek a figyelme, beleértve az utasokét is, a hosszú szerelvény mentén valahol lecövekelt merénylő felé fordult. Nyújtogattam volna a nyakam én is, ha nem éppen egy nyitott, elárvult ajtó vonzott volna közelebb a vonathoz. Aztán mert senki sem rántott vissza, feltoltam a két gyereket a lépcsőn, majd utánuk ugorva, elrejtőztünk egy félig tele fülkében.

Zajos, vidám, falatozó turisták közé kerültünk, akik nem figyeltek ránk. Az állomáson hangzavar volt, de már hallottuk a folyosón a német hangot – következett sorsunk beteljesedésének a pillanata.

Annyit a magyar hatóságok megsúgtak, hogy a gyermekeimre való tekintettel nem ütik be az útlevelembe Hegyeshalom pecsétjét „Elvégre emberek vagyunk mi is” alapon, de képzeljem el, mi lett volna, ha nem ők, hanem az osztrákok csípnek el! Ők aztán nem teketóriáznak a „magához hasonlókkal”. De nem ám! Egyébként sem értik, hogy milyen anya vagyok én, aki a gyermekeimet ilyen veszélynek teszem ki. Nem fél az Úristentől, hogy megveri stb.

Nos, jött az osztrák. Nem volt csinos, nem volt szőke, nem volt hetyke, csak olyan mogorva, közömbös és hivatalosan kimért. Amikor kinyitotta az útlevelemet, megkérdezte: „Die Kinder?” Mire feléjük intettem volna, ő már túl is volt a szemlén, s miközben a fejét a kintről beszűrődő zaj felé kapta, pecsételt. Mereven visszaadta a „bűnjelet,” köszönt és elment.

Másodpercek múlva lustán moccant egyet a szerelvény, aztán meggondolva magát, lassan megdöccent... Talán tolat, talán csak bemelegít, amíg intézkednek a hozzám hasonlókról, gondoltam, és elfojtott lélegzettel szorítottam magamhoz a két reszkető kölykömet. „Édesanyám, mi lesz most? Mi van? Hol vagyunk?”, suttogták. Kint furcsa O-betűs helységneveket kapott el a tekintetem, de ki tudhatta, mit jelentettek. „Hol vagyunk?”, kérdezte hangosan a fiam, mire az egyik utas kuncogva válaszolt: „Ausztriában, hát nem oda indultatok?”

Alig jött ki a hang a számon: „Már átjutottunk a határon?” Mintha vicceltem volna velük, kacagva nyugtattak meg: „Mi az, hogy átjutottunk! De még mennyire!”

A harmadik stáció a láger volt, majd, ennek keretében az Alsó-Ausztriában megbúvó tündéri falucska, Edlitz következett. Tizenegy hónapig laktunk itt panzióban, emberi körülmények között,

minden jóban bővelkedve, „mi szem-szájnak ingere", de hontalanokként. Flütchlingek voltunk, akiknek még a havonta egyszer magyarul megtartott misén is azt ajánlotta a lelkész, hogy könnyebb lenne az utunk a megváltás felé, ha az öngyilkosságot választanók…

A golgotai út többi stációja bele is fért ebbe az időszakba…

Anya voltam, a magam választotta életformával, ennélfogva nem békétlenkedhettem, hanem összeszorított foggal és ököllel védtem a gyermekeimet és magamat az erkölcsi beszennyeződéstől. Nemegyszer az idegösszeroppanás határáig jutva, de azon, hála az Istennek, soha nem billentem át. Akkor.

Többszöri visszautasítás után Kanadától megkaptam a befogadási papírt. Férj nélkül, gyerekekkel az ország elvégre nem akart a nyakába venni, de fel nem mérhető szerencse ért: a torontói Szent Erzsébet Római Katolikus Egyházközség keretében működő Karitász védnökséget vállalt értünk.

Csodálatos érzés volt saját otthonunkba érkeznünk! És az a szeretet, amelyet a fogadásunkra a frissen festett lakásba varázsolt a drága emlékű Gabriella sister, nem mindennap adatik meg az ember életében! Mintha elárvult szüleim küldték volna át lelkük minden melegét az óceánon, hogy ne fájjon az űr, ami a két világrész között tátong és ami olyan nagyon elmesszített tőlük…

Az időátállás gyötrelmétől megmentett másnap egy autóbaleset, amelyet a megsegítésünkre odarendelt kocsi sofőrje okozott. Ugyanaznap este a kislányomon kitört hatalmas lázzal az Európából magával hozott hólyagos himlő, így tehát az Újvilágban folytattam a jól kipróbált anyai szerepemmel járó feladatokat.

A többi? Említésre méltó? Élet – vergődés a nyelvvel, a gyökéreresztés gondjai, betegségek, családegyesítés, válás, új házasság, munka, csőd és újrakapaszkodás – mélypontok és zenit nélküli szélcsendek. Csupán az élet megy tovább.

Megérte? Felhagyni az otthont, a szülőföldet és mindazt, amit ezek a fogalmak jelentenek? Ami álmaimban lassan messze világító északi fénnyé lényegül? Ki tudna biztos választ adni rá?

Mit kaptam cserébe? Szabadságot. A hitet és bizonyságot, hogy érdemes megmaradnunk embernek és magyarnak, bárhová vezérel is az Isteni gondviselés. A földet, amely nem fojtja bele gyermeke-

imbe a jót, a becsületességet, a nemzeti hovatartozást, a tehetséget. Ahol magyarként élhet, érezhet, cselekedhet mindenki, akinek nem kolonc az édes anyanyelv, hanem tisztességet és tiszteletet parancsoló megtartó erő.

„KI ITT BELÉPSZ, HAGYJ FEL MINDEN REMÉNNYEL!”

(Dante)

Az osztrák menekülttábor nyilvántartása szerint volt egy iktatószám egy kartotékszekrény valamely rekeszében, amelyik pontosan Édesanyát és két gyermekét jelentette, senki mást. Ujjlenyomattal, fényképpel illusztrált börtönadat. Ebből tudta a jól szervezett lágeri adminisztráció, hogy hol van az a sajka, kanál, bögre, no meg a pokróc és a párna, amit a befogadottak kezébe számoltak. Természetesen jól idomított vérebek jelenlétében – amikor már túl voltak a megalázások első óráin.

Ezek kincstári holmik voltak, szigorúan el kellett mindenkinek számolnia velük, mihelyt a hétnapos karantén lejárt. Ez volt az egyik legkeservesebb elszámolás, mert mindenkitől elloptak ezt-azt a korábban távozók. A hiányt pedig vissza kellett csaklizni a még maradóktól. A bennszorult aztán nemcsak azért gyötrődött napokon keresztül, hogy mi lesz a sorsa, ha majd kiveti magából a tábor, hanem azért is, miképpen pótolja a hiányt.

Lopni tehát nemcsak muszáj volt a menekültek között, hanem kötelező is.

Édesanya egy férfitól emelte el a kanalat és a villát, mert az nagyhangú volt és erőszakos. És mert attól az embertől félt. Félt a hangoskodásától, a sajátságos filozófiájától, miszerint a szükség törvényt bont, nem törődik a külvilágból utána integető erkölcsi kötelezettségekkel, és félt a trágárságától…

Hétfő volt, Anyák Napját követő. A vaskapun ki-bejártak az emberek. A rendőri bódé előtt fiatal, csinos osztrák katona enyelgett egy tébláboló süldőlánnyal. A verebek zajosan végezték a maguk dolgát a vaskerítés mentén körbefutó sövényfalon. Édesanya félt a két gyermekkel a tábor bejáratának a közelébe menni, és hogy húzza az időt, az utca túloldalán egy padra ereszkedett. A gyermekek vidámak voltak, hancúroztak körülötte, mert olyan finom reggelit ettek, amilyent addig még soha. Legalábbis így könyvelte el a nyolcéves Magor az esetet. Vajaskenyér és habos kakaó! Nem is beszélve a banánról. „Édesanyám, ilyen jó »margarinos kenyeret« még nem ettem!” „Én sem, én sem!”, lelkendezett kicsi húga, Panna, aki hétévesen is parányi volt, csupán akaratossága és észjárása

haladta meg a korát. Ezúttal is próbálta megmenteni a család jövőjét, elhatározván, hogy banánárús lesz, és minden nap »banántot« visz az iskolába.

„De hol lesz az az iskola, Istenem", rándult görcsbe Édesanya gyomra, és szinte felugrott ültéből. „Gyerünk, fiaim, menjünk be!", és kislányát kézen ragadva elindult a kapu felé. Magor mint a család „öregje" segített anyjának „cipelni" az utazótáskát, megragadva annak egyik fülét.

A kapun könnyen bejutottak, ám az irodaépület emeleti folyosóin bonyolultabb volt a tájékozódás. A helyzetet súlyosbította, hogy a gyermekek egyre jobban megszeppentek az irodák előtt várakozó tömeg nyomott hangulatától. Volt valami fenyegető azokon a rideg, hosszú folyosókon. Pedig csak a menekültek beiktatása folyt a nyitott ajtajú irodákban. Minden helyiségben csak egy alkalmazott dolgozott. Legtöbbször csak a papírok „beszéltek", az útlevelek, mert kevés menekült tudott németül. Édesanya egy komor arcú középkorú férfihoz került, aki szenvtelenül végezte a feladatát. Később megtudta, hogy az irodák alkalmazottjai is valamikori menekültek, akik még mindig a tábor kötelékébe tartoznak. Rabok. Ahogy nyilvántartásba vettek valakit, azt azonnal küldték tovább, a volt kaszárnya felé.

Egy nagy udvaron kellett áthaladni, amelynek egykori fénykorára néhány magas, elhanyagolt, öreg fa emlékeztetett. Volt ott egy homokozó is, nyilván a bentlakó családok kicsinyeinek, meg itt-ott pad is, ám az egész környezet idegen, barátságtalan és ijesztő volt. Hogy valójában mennyire félelmetes, csak akkor tudta meg az ember, amikor becsukódott mögötte a földszinti nagyajtó. Ott egyből szembe találta magát két hatalmas, fényes szőrű dobermannal, amelyek fojtott izgalommal pillantottak a mellettük álló fegyveres csendőrre megtudni, nem kell-e az új belépőkre ugraniuk. Ugyanezt a „barátságos" fogadtatást tapasztalta a felfelé vezető lépcső minden kanyarjában. Panna keze szorosabban kulcsolódott az Édesanyáéra, aki nyugtatólag mosolygott a gyermekeire, pedig idegességében a szíve majdnem kiugrott a melléből.

A „csúcsra" érve kezdődött el számukra az igazi tortúra. A felső emeleti folyosó bal hajlatában folyt a felvétel az önként vállalt börtönviselésre.

Azon a napon azonban nem ment gyorsan ez a folyamat. Szinte áttörhetetlen tömeg várt a sorára, állva, izzadva, idegesen. Azt a pár padot, széket, amit látni lehetett, régen elfoglalták már, leülni még a padlóra sem tudott volna senki. Csendőrök jöttek, mentek, kiabáltak, miközben a vérebek figyelőállásban vigyázták, nem történik-e „elkapnivaló" rendbontás. Édesanyáék rossz közérzetén az sem változtatott semmit, hogy körülöttük sokan magyarul beszéltek. A hatóságiak szigorúak voltak mindenkivel…

Sok várakozóról sugárzott a jóllakottság gőgje. A túlérett kommunizmus eme gyakorlott turistái már tudták, miért kell háborogniuk, mit tarthatnak méltatlannak az osztrák rendőrség részéről. Már ott, várakozás közben bárki megtudhatta, hogy ki volt otthon sikeres vállalkozó, aki többszázezret érő vagyonát titokban öreg apjára íratta, hogy ne kerüljön majd az állam kezébe. Sőt a vadonatúj kiskocsit is hazaküldi alkalom adtán, no meg az előrelátóbb fajta a villanegyedben épült ház ügyét is jóidőben megoldotta. „Meglátod, kisfiam, Kanadában melegített padló meg belső uszoda van a házakban, nem olyan nyomor, mint otthon", nyugtatta gyermekét a milliós vagyonát háta mögött hagyó fitneszklub tulajdonosa… Orvosok cserélték ki nyugatról beszerzett híreiket, tanárok és mérnökök szidták a hazai viszonyokat, és amikor megtudták, hogy Édesanya Erdélyből keveredett közéjük, tudni akarták, mikor és hol tanult meg magyarul, hiszen nem is venni észre a beszédén, hogy nem magyar…

Az elkövetkező napokban szinte omlott befelé a magyarországiak áradata. Alig akadt néhány jugoszláviai albán, egy sátorra való bánáti roma a tömegben... Exodus, új magyar exodus 1987-ben. Istenem, vajon még otthon is maradt valaki?, riadozott Édesanyában a kérdés, de nem volt, akivel megbeszélnie a dolgot.

Édesanya két kis ijedt, sovány porontya egyre jobban sápadozott a sok jóltáplált „menekült" gyerek között, akik a hazai mogyorós csokit fintorogva dobták a szemétkosárba. „A Milka csokoládé finomabb", nyafogta egy kislány, amikor anyukája csodálkozva rápillantott. Természetesen Magorra és Pannára a sok csodajáték is hatott, amivel a gondos szülők megrakták a hátizsákokat, utazótáskákat a táborba való érkezésük előtt. A „Mexico Platz" portékái csak amúgy ömlöttek ki a csomagokból akkor is, a következő na-

pokban is. Ez volt a rangmérce: a gyermekek azonnal átvették szüleik magatartását: ha nincs frissen vásárolt osztrák tengeriherkentyűd, nem játszunk veled, mert nekünk eddig is volt, most is van… Ez fájt, nemcsak Magornak és Pannának, hanem Édesanyának is. Neki elsősorban… Mert azt hitte addig, hogy a megalázottság érzése nem fokozható. Ott, a magukra vállalt kényszerűségben azonban egyszerre kiderült, hogy szégyen örvendezni az ingyen kiosztott – egyébként kitűnő és túlontúl bőséges – tábori kosztnak… Hogy szégyen olyan gyermeknek lenni, aki még röviddel azelőtt belázasodott, ha egy főtt tojást vagy egy darab margarinos kenyeret meglátott a szerencsésebb osztálytársai kezében. Olyan gyermeknek, aki bánatában belázasodott, mert a havi krumpliadagot nem kapta meg a család, pedig Édesanya azzal az ígérettel állt be éjfélkor a sorba, hogy másnap krumplipaprikást ebédel a család. Olyan gyermeknek, aki a tábori adagot a moslékba kellett hogy öntse, mert a gyomra csak madáradaghoz volt szokva, és Édesanya elsírta magát ilyenkor, mert az otthoni reszkető bélű gyermekekre gondolt…

A nyolcvanhat személyt befogadó szobában egy emeletes ágy felső szintjét foglalta le Édesanya a gyermekeinek, a maga cókmókját az alsó, szabadon tátongó ágyra helyezte. Csakhamar kiderült azonban, hogy a kettős ágy másik felét egy román férfi lakja, aki cseppet sem bánta a csinos „hálótársat". Édesanya szó nélkül felment az emeletes ágyra a gyermekei közé, és a két ágy érintkezési felületén feküdve élte végig a karantént. Fájdalmas, már-már véres csíkot nyomott a hátába a pengeéles „fekhely", de így legalább két karjával átölelve tarthatta alvó gyermekeit, megvédve őket a lezuhanás veszélyétől.

Az ügyeletes rendőr az ajtót minden két órában feltépte éles fénnyel végigpásztázva a szobát. Ebben a nagy hodályban nem talált egyetlen ágyat sem üresen, de a razzia minden éjjel ütemesen megismétlődött. Néha az éjszaka csendjébe belevonítottak a kutyák, hirtelen lövés dördült, aztán csend lett megint. Reggel az emberek elmondták egymásnak, hogy valaki az ablakon ki akart mászni, de a dobermannak jó volt a szimatja, a rendőr pedig teljesítette a kötelességét és agyonlőtte a szökni akarót. A gyermekeket is megviselte a börtön. Panka a maga módján próbálta feloldani a szorongását,

ismerkedett, röpködött egyik csoporttól a másikhoz, ahol gyermekeket látott, Magor viszont magába zárta az aggodalmát. Hogy milyen lelkiállapotban volt, azt a mindennapi orrvérzése árulta el.

Naponta kétszer hangzott fel az „Achtung! Achtung!". Ilyenkor a légy zümmögése is csendháborításnak számított, mindenki a neveket hallgatta: kinek interjúra, kinek orvosi vizsgára kellett jelentkeznie, kinek lejárt a kötelező vesztegzár és költözhetett egy emelettel lejjebb, az úgynevezett tranzitálóba. Itt már nem voltak dobermannok, nem volt rendőri felügyelet, itt „szabad" volt mindenki. Főleg a ki- és bejárkáló fosztogatók, huligánok. Mint a szarkák, úgy loptak. Kisebb csoportokba verődve járták a szobákat, s mindent megfogtak, amiről pillanatig levette az ember a szemét…

„ÚGY CSELEKEDJÜNK, HOGY MEGMARADJUNK!”

Kanadába kellett érkeznem ahhoz, hogy Sütő András: *Advent a Hargitán* című alkotását elolvashassam. Annak idején otthon szájról szájra terjedt a hír, hogy az írót nem engedték ki a magyarországi ősbemutatóra. Megborzongtunk ettől az „újságtól” is, és riadtan csuktuk magunkba a titkot – eggyel többet, amit cipelnünk kellett. És az Advent a Hargitán misztikus vágyakozássá oldódott fel bennünk: hátha egyszer megadatik a lehetőség, hogy elolvashassuk... És megadatott – idekint.

Amikor befejeztem, szinte elemi erővel tört ki belőlem a hangos zokogás. Menekülésben, emigrációban férfiassá keményedett lelkem „kék álhalálból” tért magához – tudtam sírni újból.
A könnyeimmel másfajta, Sütő Andráshoz kötődő emlékeim is életre keltek.

Hadd említsünk meg egyet közülük. Augusztus 23-i hacacáréra készülődve (Románia nemzeti ünnepe, a „felszabadulás” évfordulója) álldogáltunk a tömegben pontosan az előtt a ház előtt, amelynek falai megremegtek hajdan Gábor Áron kijelentésétől, hogy „Lesz ágyú!”. Valaki a késve érkezők közül suttogva újságolta, hogy Illyés Gyula temetésére mégiscsak kijutott Sütő András. Napok óta vártuk ezt a jeladást is. Isten tudja, hogyan sikerült ez neki, mert a Puszták népe írója, a XX. század egyik legnagyobb szelleme már régóta vörös posztó volt a román politika szemében.

De Erdély követe ott volt a ravatalánál, és elmondta, hogy „Ahol én születtem: zsellérek voltunk a nyelvi ruházkodásban, érthető hát az ujjongás az Arany János-i gazdagság láttán, nyelvünknek megújult erdőzúgásában. Mikor úgy jött Illyés Gyula: Berzsenyi sorsszimfóniáival, egy Kemény Zsigmond mélységmámorával, Vörösmarty eget szaggató mozdulatával, Mikes hűségével a fölvállaltakban, Kossuth fölemelt ujjaként az intelemmel: aki »valami szép nagy ügyben fején találta a szöget, az csináljon kalapácsot magából, és amíg bírja lélegzettel, sújtson és sújtson.«”

Szinte betéve tudtunk minden szót ebből az utolsó istenveledből.

Sütő András már ekkor jóideje Illyés Gyula-i mércével méretett, amely így hagzott: „Te vagy a mai magyar irodalom egyik legnagyobb vigasza."

Az idő kísértetiesen igazolta az illyési megállapítást, legfeljebb ilyenformán igazítanánk egy picit rajta: Te vagy a mai magyarság egyik legnagyobb vigasza.

Olyan nagy, hogy a nagy erdélyi – vagy inkább mondjuk országos méretűen? – román földmozdulás idején, a temesvári tűzcsóva fellobbanása után fiatalok virágcsokrokkal zörgettek be marosvásárhelyi házának ablakán, felkérve, hogy álljon az élükre, fogadja el a robbanásra felajzott lelkek vezérének szerepét, szóljon a néphez. Önkéntelenül arra kell goldolnunk: a történelem megismétli önmagát. Ilyen egyszerű gesztussal, de meghatóan és el nem utasíthatóan kérte egykor Esze Tamás rongyos csapata II. Rákóczi Ferenc fejedelmet Lengyelország határáig bukdácsolva, hogy legyen a szabadságharc vezetője. És indult Sütő is, akárcsak az áldott emlékű fejedelem. Szólt a néphez.

És a nép hallgatott rá. 1990. február 10-én 20 000 ember követte Marosvásárhelyt, akik előtt gyertyával és bibliával a kezében menetelt hangosan mondva a Miatyánk szöveget. Az ő személye és az általa megtestesített Vox Humana elegendő súllyal esett latba ahhoz, hogy az erdélyi magyarság megmutassa erejét.

A néma méltóság példáját követi azóta is otthoni becsapott seregek tömege Marosvásárhelytöl Sepsiszentgyörgyig – állva a „vártán". Talán nem túlzás azt hinnünk, hogy a Sütő Andrásból kisugárzó hatalmas szellemi erő, a belőle a tömegre átragadt méltóság, fegyelmezettség is tényezője volt annak, hogy az erdélyi magyarság megmenekült egy olyanfajta vérengzéstől, amilyen most karnyújtásnyira tőlunk, bácskai, baranyai testvéreinket pusztítja.

Reformkori elődeinkre emlékeztet Sütő András, aki azonban a XX. század véres tanulságaiból szűrte le mélyen humanista fogantatású filozófiáját. Hitte és ezért cselekedte, hogy a szelíd kereszténi jósággal párosuló konok fegyelmezettség és a minőségi tartás fegyvere lehet egy nemzetnek.

A történelem torz fintora, hogy ennek a hitének esett áldozatul. Mártíromságot kellett és kell elszenvednie. Szemevilágával fizetett az ügyért, amelyért élt és él, harcol és alkot.

És még így, fizikai fájdalmaktól és nyomorúságtól megalázottan is a megbékélés útját keresi, a szelídséget, a türelmet, a jóságot és az igazságosságot hirdeti. Mert tudja, hogy „eljön a vigasztalás" annak, „Ki nem adta föl a reményt", hogy *„Az igazság napja földerül / Ha van ki bátran és emberül / Harcoljon érte..."* – amint nagy drámájában megfogalmazta. Nem véletlenül jut az ember eszébe az „Itt állok, másként nem tehetek" példázata, mert az a pillanat, amikor ama bizonyos ostromlott padlásról karhatalmi biztatással és a „védelem" sorfalából a pokol torkába lépett, amikor az első ütéseket a fejére és a szemére kapta, hasonlatos lehetett ahhoz a döbbenetes-hez, amelyet az író legalább másfél évtizeddel ezelőtt átélt, amikor Kolhaas Mihály végső tragédiáját megálmodta. Amikor a hős virágvasárnapi boldogságát villámsújtja a Janus-arcú hatalmi „igazságszolgáltatás".

A fizikai fájdalmaknál ezerszer nagyobb a lelki, amelyet a becsapottság okoz, és amely immár 1990 márciusa óta, a marosvásárhelyi vérfürdő után, Sütő András megnyomorítása pillanatától egy nép általános lelkiállapotává jegecesedett. Becsapott, kijátszott demokrácia – már nem csupán szóvirág, hanem fájó valóság.

Amikor legutóbb Torontóban búcsúzott el hallgatóközönségétől, azt mondta: „Szembemegyünk az eljövőkkel." Nemcsak azért, mert nem szereti a magyar ember „máktermészetét", hanem elsősorban azért, mert otthon minden becsületes lélekre szükség van. Nem sok idő múlva azonban kaptuk a hírt: Magyarországra menekítették az írót feleségével együtt, mert életüket halálos veszedelem fenyegeti otthon.

„... a költő szava kenyeret jelent, de vértet is kornak küzdelmeiben" – írta valahol.

Sütő András a legnagyobb élő magyar író, ám ugyanakkor ő az egyik legnagyobb súlyú magyar közéleti személyiség is, akit küldetéstudata emelt nemzedéke, sőt kortársai fölé. Írásaiból tudjuk, hogy nem ösztönszerű az a kapcsolat nála, az a „mély együvétartozási tudat, amely egy írót a maga népével egybeköt... Olyannyira, hogy a népe sorsát a maga sorsával és a maga jövőjével látja azonosnak". Amikor mint „nyelvében bujdosó a versben bujdosónak", Nagy László költőnek a ravatalánál búcsúbeszédet mond, azt hangsúlyozza, hogy „... az individulalizmus csip-csup fájdalmain túl bátor fér-

fiak után kiált a kollektivitás történelmi gondja". Nagy elődjéről és példaképéről, Tamási Áronról szólva is azt tartja a legfontosabb jellemzők egyikének, hogy a farkaslaki mester minden sorában fellelhető „az örökös és láthatathlan bilincs: a közösségi gond és társadalmi hivatásérzet, mely önmagában elegendő volna ahhoz, hogy az ember soha szabad ne lehessen..."

Őmaga úgy ír szülőfalujáról, Pusztakamarásról, hogy abban megtaláljuk az egész Mezőség arculatát sikolyaival, problémáival együtt, Erdély minden gondját-baját, amelyek azonban a nagyvilág morajlásával olvadnak egybe. Az *Anyám könnyű álmot ígér* című könyve irodalomtörténeti szempontból is jelentős, mert fordulatot hozott az erdélyi magyar szépprózába nemcsak stílusban, hanem felfogásban is. Ismételten bizonyította azt az írói magatartást, miszerint „a provincia gondja minden esetben egyetemes gond is".

Alkotói tevékenységének megelőző szakaszában is születtek jelentős remekek. Pompás Gedeon például mai napig élő figura, és az *Egy csupor zsír* című történetének aktualitása újra és újra mellbevágó. Mégis azt mondhatnók, hogy nyelvének ereje az *Anyám könnyű álmot ígér* című munkájában érkezik a zenitjére. Hogy egyik kedvenc metaforáját használjuk: olyan, akár a tengerszem, amely mélyen és tisztán ragyog, és messzire ellátni onnét... Ő Tamási írásművészetéről írta, de rá is érvényes ez a megállapítás.

Ide helyezi, ebbe az irodalmi magasságba történelmi drámáit: *A szuzai mennyegző*-t, majd trilógiáját, cím szerint: *Itt állok, másként nem tehetek, avagy Egy lócsiszár virágvasárnapja*-t, *Csillag a mágyán*-t és *Káin és Ábel*-t. Vallomása szerint ezekkel „nem az volt a gondom, hogy eggyel több színdarabom legyen. Hanem eggyel kevesebb csomó a torkomban". Ezért is helyezi a történelem folyamatába az emberiség bűneit, amelyek gyilkos valóságként gomolyognak mind a mai napig a világ fölött.

Ilyen csomóbontogató szándékkal bocsájtotta útjára az *Engedjétek hozzám jönni a szavakat* című könyvét. Tudta, hogy olyan körülmények között, „mikor – Arany Jánossal szólva – a magyar nyelvre minden nyelv hat, kivéve a magyart", égetően szükség van egy ilyen munkára.

Hallgassunk hát Sütő Andrásra, aki a tegnapi, mai és holnapi feladatainkat Pusztakamarásra küldött üdvözletében így fogalmazta meg:

„Vegyünk példát a darvakról, szárnyunk alá ne dobjuk a fejünket, míg strázsát – a magunk érdekében nem állítunk. Tartsuk szemmel az Időt, amely nagy munkát s nagy feladatokat tartogat számunkra, a szolgálatos darumadár pedig lehessen egyúttal a jövőbe vetett reménységünknek is szárnyas szimbóluma."

AMI NEM KERÜLT BE A TÖRTÉNELEMKÖNYVEKBE

Dr. Kabai Zoltán fogorvos torontói találkozásunk idején így idézte fel a temesvári rendszerváltás forró napjait:

„Nem egészen emlékszem, mikor is tűnt fel nekem, valamikor szeptember és december között, hogy a rendőrök – egyenruhásan vagy civilben – ott álltak az egyház tulajdonát képező bérház ajtajában. Abban az időben már nem engedtek be Tőkés Lászlóhoz senkit, a lakókhoz még igen. Nem tudom pontosan, hogy hány családdal együtt laktunk ott akkor. Jó ideje mi, gyerekek is tudtuk, hogy a tiszteletes úrhoz nem engednek be látogatót, de hogy mi a tulajdonképpeni helyzet, arról nekünk senki sem beszélt, nem is értettünk lényegében semmit. Tizenhárom éves voltam, lekötöttek a kamaszkorral járó problémák.

De van egy éles emlékem abból az időből. Délután jártunk iskolába, sötétedés után érkeztünk haza, s Bartók Zoli barátommal beszélgettem a házunk előtt, amíg ő a villamosra várt. Észrevettük, hogy valami gyanús alakok somfordálnak a ház körül, hol bemennek, hol kijönnek az ajtón, s mondtuk is egymásnak, hogy ezek valamiben sántikálnak. Mind a parókiára pislogtak. De aztán átsiklottunk a dolgon, jött a Zoli villamosa, én meg indultam be. Megnéztem magamnak a két alakot, fiatal, huszonéves férfiak voltak, de otthon közöltem a szüleimmel a dolgot. Papám azt mondta, kátéóra folyik bent, biztosan a kátés lányokra várnak a fiúk. Aztán elvitt engem matekórára, de az úton, mielőtt beszálltunk volna a kocsiba, meg tudtam neki mutatni az egyik személyt, aki a templom felé indult. Papám megint úgy tett, mintha semmit nem jelentene a dolog. Amikor utánam jött, hogy felvegyen a matekóráról, elmondta, hogy négyen késsel rátörtek Tőkés Lászlóra és agyba-főbe verték. Az mentette meg az életét, hogy a kátéóráról még visszamaradtak néhányan, az egyik ismerős a támadókra vetette magát, azok meg nem tudván, még ki jöhet, elmenekültek.

Egy alkalommal megjelent nálunk egy Mária nevű asszony, aki Tőkés Lászlóékhoz akart bemenni. Utólag tudtam meg, hogy már volt Désen Tőkés Editéknél, ahonnan azonban kitoloncolták, mert ott is figyelték Tőkés László apósáéknak a lakását. Máriát elvitték a biharkeresztesi határátkelőig, ott átrakták Magyarországra, de mie-

lőtt a határon sikerült volna leadni a drótot, hogy ez persona non grata, Aradon még egyszer bejött Romániába. Csak annyit tudott románul, hogy közölje, Kabaiékhoz akar menni, így beengedték az ajtónál. Ez egy délelőtt történt, én otthon voltam, Lóránt barátommal éppen indultunk matekórára, amikor betoppant ez az asszony. Azt kérdezte, hogy miként juthatna be Tőkés Lászlóékhoz. A háznak a felépítése olyan, hogy az ajtóból látni lehet a lépcsőket. A parókia ott volt elől, mindjárt az első lépcsőfordulónál, tehát azt a hatóságiak szemmel tudták tartani.

Kezdtünk gondolkozni Lórival, hogy mit lehetne tenni. Ahogy mondtam, pontosan nem értettük, hogy mi bajuk lehet László bácsival, mit akarnak a mi papunkkal, miért akarják kilakoltatni, amikor mi úgy szerettük, olyan remekül beszélt, szép dolgokat hozott be a gyermekek életébe is. Különben ő a mi családunk baráti köréhez tartozott, és mi természetesnek tartottuk, hogy akárki, aki vele van, az velünk van. Édesapám presbiter volt és be-bejárt hozzájuk mint jó szomszéd. Amikor a rendőrök éppen az ajtón kívül álltak, akkor mi be tudtunk surranni hozzájuk.

Annak idején éppen a templomot újították fel, akkor készült a gyülekezeti terem, a pincében fel volt túrva minden. Én tudtam, hogy van kommunikáció a parókia pincéje és a bérház pincéje között, s volt ott egy ajtó is, amely azonban zárva volt a parókia felől. Nekünk azt kellett megoldanunk, hogy László bácsi menjen le és nyissa ki azt az ajtót, hogy Máriát becsempészhessük. Tudtuk, hogy csak úgy tudunk a papilakba bekerülni, ha bejutunk a parókia kis belső udvarára, amelyet egy magas kőfal vett körül. Lóránttal lementünk és nagy ártatlanul el kezdtünk játszani egy teniszlabdával a kerítésen kívül. Mikor úgy gondoltuk, hogy már játszottunk eleget, mondjuk, fél perc múlva, akkor a labdát átdobtuk a falon, Lóránt rablólétrát tartott nekem, és én a válláról átvetettem magam a kerítésen. Az udvar felől zörgettem be a lakásba, ahonnan nincs kapu az épületbe, László bácsi éppen borotválkozott, és ugyancsak meglepődött a feltűnésemre. Mondtam, hogy van itt egy néni, akit a pincén keresztül át kellene hozni. Én már a pincén keresztül mentem vissza Máriáért, de miután átvittem a parókiára, visszaugrottam a kerítésen az utcára, nehogy az őröknek feltűnjön, hogy kimentem, de vissza nem és mégis bentről megyek az iskolába. Akkor még

labdáztunk egy kicsit, megnyugodva, hogy »Pincés Mari« dolgát elintéztük. Ez a név a körülmények miatt ragadt rá az asszonyra, ennek én vagyok a keresztapja, és azóta is így emlegetjük.

Nos, az iskolába menet, jó diákszokás szerint, blattoltunk, nem vettünk jegyet a villamosra. Aznap elkaptak. Amikor éppen akartunk leszállni, hogy villamost váltsunk, boldogan nyugtázva, hogy ezt is megúsztuk, a lépcsőn álló alak hátraszólt, hogy »a kollégától szaladtok?« Én azt hittem persze, hogy tudják, mit műveltem Pincés Marival, és most valami nagy baj következik. Annyira meg lehettünk ijedve, hogy büntetés nélkül elengedtek, mert megesett a szívük rajtunk. Ez volt az egyetlen olyan eset, amikor aktívan, én a saját szakállamra végrehajtottam egy ilyen »büntetendő« cselekedetet, de ahogy később megtudtam, többször voltam veszélyes feladatok teljesítője, tudtom nélkül. Például külföldre vagy a nagykövetségre szánt üzenetet a filctollamba tette a papám, amit én matekórára menet a táskámban kivittem a lakásból, aztán kint elkérte tőlem, mert valamit »le akart írni«. Másnap aztán a rádióban beolvasták Tőkés László üzenetét, amit közvetve én juttattam célba.

December 15-én, pénteken teadélután volt az iskolánkban, amelyhez közel laktam, így én vittem a hangfalakat, az erősítőt, meg amit kellett. Hazafelé cipekedve a házunk előtt nagy tömeget találtam. Hát most már mi van? – akartam tudni, de a szüleim nem engedtek, hogy kotnyeleskedjem a tömegben, féltettek, mert volt már elég az ő rovásukon is. Tudták, hogy ott vannak a lista elején, mindjárt a Tőkés László neve után, s ha történetesen nem úgy alakulnak a dolgok, ahogy alakultak, őket is elhurcolják. A tömeg másnap is ott volt, akkor már nagyobb számban, de 17-én a hatóságok már vízágyúval oszlatták szét a népet. Mint gyerek az ablakból néztem, amint a vízágyú az embert úgy mosta el, mint a rongyot. A Mária-téren van a templom, amely egy villamosmegállónyira van a központtól, és a kettő között van a Béga-csatorna. Később, este átmentünk a szomszédba is, hogy az ő ablakukból nézzük, mi történik a központban. Ha valaki a rendőrkordonnal körülfogott tömegből előbbre merészkedett, a fegyveresek elkapták és leteperték. Aztán minden egyes elcsípett embert a lábánál fogva húztak be a mi utcánkba, ahol egy teherautóra dobták fel. Ahogy így húzták, mintegy 50-60 méteren át, minden rendőr belerúgott. Akkor suhant át a ria-

dalom az agyamon, hogy jól van, a teherautóra felhányják őket, de azt a teherautót nem őrzi senki! Végülis rájöttem, hogy azok a feldobált emberek nem is szorultak őrizetre, mert mind halottak voltak már. A központban voltak a sűrűbb lövöldözések, de megtörtént, hogy este lefeküdtem az ablak melletti emeletes ágyamba, és reggel a másik szobában ébredtem, mert a szüleim féltettek az éjszakai közeli lövöldözésektől, és átvittek a biztonságosabbnak hitt helységbe. Arra is emlékszem, hogy milyen kétségbeesetten vettük tudomásul, hogy mégis elhurcolták Tőkés Lászlóékat, és mennyire rettegtünk az életükért…"

*

Édesanyám, néhai Bartha Jánosné első levele Sepsiszentgyörgyről a „megváltó" történelmi fordulat után. Kelt 1990. január 3-án:

„Drága Gyermekeim, rég nem írtam, nem írhattam, de annyira összesűrűsödtek a fejlemények, hogy nem is volt türelmünk leülni és írni. Nagyon-nagyon sajnáltam, hogy újév napján olyan rossz volt a telefon, szinte-szinte nem értettünk semmit, de mégis boldogság tudni, hogy a vonal másik végén ti próbálkoztatok. December második hetében sorozatosan jöttek a nagy események. Először Temesvár, jaj, Istenem, elképzelhetitek, hogy min mehetett keresztül az a család! De a város kiállt a papja mellett! Ez hihetetlen hatással volt mindenkire.

Aztán itt is, Szentgyörgyön. 21-én hazaküldték a nagy gyárakból a munkásokat, nem dolgozott senki, kint voltak a párttól és a szekutól, de nem mentek semmire, délután is állt a munka. A hangulat nagyon forró volt már, mondták, az emberek ökölbe szorított kézzel vártak. Reggel kimentünk aragáz palackot cserélni, tudod, a motorüzlet mögött szoktuk kicserélni, s noha már 7-kor jártak az autók a tele palackokkal, itt nem állt meg egy sem.

A sorban ért a hír, hogy a gyárakban baj van, Ceauşescu képeit mind összetörték, 10 óra körül a nőket hazaküldték a gyerekeikhez, autó autót ért, mind tele katonákkal. Kis idő múlva hallottuk, hogy az IMASA dolgozói elindultak, csatlakozott hozzájuk a többi gyár is, és jönnek be a városba. Hát jöttek is, mint egy áradat, olyan ordibálással, táblákkal, hagszórós kocsikkal, hogy a hideg is kirázta az embert, nem tudtuk, mi lesz. Néztük, hogy a fiatalok szaladtak, egyre nőtt a tömeg, és az Áruház mellett bekanyarodtak a szövő- és

dohánygyár felé. Az Áruházat is bezárták, onnan is csatlakozott a személyzet a tömeghez, aztán fel a Pártház elé. Ezután hozták nekünk is a nagy kocsival a palackot, rohantunk haza, hogy még tudjuk megvenni a kenyeret, szerencsére, a piaci üzletet nem zárták le addig, amíg odaértem. Én onnan a tejjel és a kenyérrel felrohantam a város felé.

A pártépület előtt felállították a katonaságot, kívül körben bányászkocsik álltak, tele földdel, még a mozi felől is körbevették a teret, és folyt románul a tárgyalás a népszónok és a párttitkár között. A titkár kérte a szónokot, hogy beszéljenek magyarul, mire a tömeg: „Mi van, eddig nem tudott magyarul, most akar megtanulni? Ért itt mindenki románul is, beszéljen csak úgy, ahogy eddig", és hatalmasan megtapsolták a közbeszólást. Én felmentem az öcsédékhez, ott voltak Évának a kolléganői is, be kellett zárniuk a patikát, de Feri nem jött haza, ő is a tüntetők között volt. Haza akartam menni, mert apád nem tudta, hol lehetek, de aztán már lehetetlenné vált kimenni, csak telefonálni.

Onnan, a teraszról lestük kétségbeesve, hogy mikor lőnek a népbe, hát egyszer látjuk, hogy hátul, a mozi felől szaladnak az Attila-hegyen fel az elvtársak, legelöl Péter Zoltán és Vlad Gizella. Bekapcsoltuk a tévét, s pont akkor mondta, hogy Ceauşescu elfutott, és a katonaság a nép mellé állt. Nem is lehet elképzelni a hír hatását!

Hát nagy pillanatok voltak, gyermekeim. Itt összetéptek mindent a pártépületben, szállt a korom, a füst, a milícián betörték az ablakokat, a kocsikat felborították, de egyéb rongálás nem volt sehol. A nép ünnepelt egy rövidke ideig, aztán jött a terror, a rettenet, nagyon csúnya karácsonyéjjelünk volt. Édesapáddal bátorítottuk egymást, de mindketten számoltuk a lövéseket, és arra gondoltunk, hogy kit talál el a golyó. Az Állomás-negyedben, a hegyi vadászokhoz húzódott be egy banda, és volt olyan épület, például a Mikovényi kolléganődé, amelyiket majdnem szitává lőttek. Sajnos nemcsak Ceauşescuékat lőtték agyon ezekben a napokban, hanem rengeteg ártatlan embert, a szomszéd fiút, Putyut is, meghalt szegény, Isten nyugtassa…"

A MAGUNK ÉRDEKÉBEN

A torontói Magyar Ház fogadta Sütő András 1992. szeptember 12-én este. Párszázan hallgattuk a szavait. Áhítattal, tisztelettel.

Előadásában a vendég hangsúlyozta, hogy az emigrációs magyarok együttérzésére most talán Erdélyben van a legnagyobb szükség, mert látszólagosan ott a legnagyobb a csend. És minél némább Erdély, annál drámaibb a helyzete. A várakozás feszültsége vibrál a levegőben. Mit várnak otthon?

– Romániában új választás lesz rövidesen. E parlamenti választások várható eredménye foglalkoztatja rendkívüli módon az ország belpolitikai életét, így tehát a kétmilliós romániai magyarságot is, amely az RMDSZ (Romániai Magyar Demokrata Szövetség) keretében indítja képviselő- és szenátorjelöltjeit.

– A választási eredményektől várhatunk-e minőségi változást az ország, illetőleg Erdély életében? Akár egy keveset is?

– Tapasztalatom szerint két véglet szemlélete érvényesül a választási eredmények megítélésében. Egyik szerint marad minden a régiben, az ország vezetését továbbra is azok a politikai erők őrzik meg, amelyek az előző választások győztesei voltak, Iliescu elnökkel az élen. A másik véglet optimista hívei az ellenzék győzelmére számítanak s ezáltal gyökeres fordulatra is a politikai életben, Románia fölzárkózásában az európai demokráciákhoz.

Személyes megítélésem szerint Romániában döntő fordulatra még nem érett a helyzet. Úgy vélem, hogy az ellenzéki erők – amelyeknek része az RMDSZ is – kétségtelenül fölerősödnek, a szavazók új, jelentős tömegeit nyerik meg maguknak, ám ez a választás még nem hozhat döntő fordulatot az erőviszonyokban. Pozitív módosulást ígér az ellenzéki erők javára, de nem olyan méretűt, amely parlamenti többséget biztosítana számukra.

A demokratikus erők győzelme, következésképpen a paranoid-nacionalista, Ceauşescu „szellemi örökségét" fenntartó politikai erők teljes háttérbe szorítása Romániában még viszonylag hosszadalmas idő alatt következhet csak be. Öt év? Tíz év? Húsz év? Nem lehet ezt megjósolni, hiszen 1989 decemberének eseményei is váratlanul érték a világot.

– Valóban, otthon váratlannak tűnhetett az, ami Temesváron elindult 1989 decemberében, hiszen Romániában egyebet nem engedélyeztek négy és fél évtizeden át, „csakis lelkes rivalgást vagy az éneklést, azt is orcával ellenkező irányba fordulva, nehogy valaki, valamely boszorkány, szemmel verés útján ártson őfelségének" – mondaná Nagelschmidt. Azt hiszem azonban, a csoda az lett volna – persze nem az otthoniak, hanem a világ számára –, ha nem lobban fel a láng éppen Európa legzsarnokabb államában. A temesvári indítás szervesen illeszkedett bele az 1989-es forradalmi hullámba, amely Európán végigvonult. Akkor mindenki azt hitte, hogy egy igazi demokrácia vajúdása kezdődött el. Sajnos az idő azt mutatja, hogy demokratikus változások nem következtek be Romániában.

– A romániai demokratikus választások egyik legdöntőbb, meghatározó tényezője marad továbbra is, hogy miként alakul a gazdasági helyzet. Erről ma még csak igen-igen pesszimisztikusan lehet vélekedni. Nem lehetetlen, hogy mindenfajta politikai irányzatot félreseperve a nyomor, az éhezés, a nélkülözés parancsa fog érvényesülni, vagyis tömegfelkelést idézhet elő, aminek beláthatatlanok a következményei.

– Az erdélyi magyarság érdekeit a hivatalos román vezetés következetesen semmibe veszi. Milyen reményekkel indulhatnak a választáson a magyar jelöltek?

– A romániai magyarság azzal a reménnyel indítja parlamenti jelöltjeit, hogy ezzel is törvényes lehetőséghez jusson jogainak kiharcolásához. Erről nem szabad lemondanunk. De önáltatás lenne azt remélnünk, hogy szenátoraink, képviselőink révén céljainkat elérhetjük. Ennek ma legfőbb akadálya az alkotmány, amely fanatikus nacionalista csoportok nyomására nyerte el végleges formáját; amely bizonyos alaptételeiben a régi alkotmánynál is kedvezőtlenebb a nemzeti kisebbségek számára. Sajnos az elkövetkező magyar parlamenti képviseletünktől sem várható a kétmillós romániai magyarság alapvető jogainak törvényes biztosítása. Mert a Ceauşescu-féle államnemzet nacionalista koncepciója viszonylag hosszú életűnek mutatkozik.

– Rossz a gazdasági helyzet otthon. Rosszabb talán nem is lehetne – úgy hírlik. A politikai életben pedig még nagyobb az össze-

visszaság. Hogyan viselik el az adott helyzetet a tömegek? Meri-e hallatni szavát a nép?

– Katasztrofális lenne elfogadni némely divatmajom „politológus" ajánlásait arról, hogy a nép maga ne politizáljon, hanem gazdálkodjék, hivatásos politikusainak kis csoportja pedig szavazzon vagy ne szavazzon a román parlamentben. Ezek a héthónapra született, bura alatt okosodott apolitikus lények Erdélyben a legfejletteb nyugati demokráciákat képzelik az ülepük alá. A mi történelmi körülményeink, adottságaink között ugyanis a tömegek politikai küzdelme nélkül – tüntetés, sztrájk, s kollektív megnyilatkozások számos formája nélkül – semmire nem megyünk. Azt is tudom persze, mily rendkívül fontos a román fasisztoid körök folyamatos provokációinak okos kivédése. Nem titok ugyanis, hogy ezek a délszláv polgárháború mészárlási lehetőségeiről álmodoznak. Az erdélyi magyarságnak meg kell őriznie cselekvési józanságát, ez azonban nem lehet azonos a lapító tétlenséggel, a mannavárással. Esőleső társaságként a pusztulásunk veszélyét növeljük.

– Sokszor hallani idekint ellentmondásos véleményeket az otthon történtekről, az otthoni politikusok cselekedeteiről. Mindenki más és más megvilágításba helyezett információkat kap. Az embernek az az érzése néha, hogy nem ismerjük önmagunkat, nem ismerjük egymást – nem ismeri magyar a magyart –, mert nincsenek közös céljaink. Hogyan látja Ön ezt a kérdést erdélyi vonatkozásban?

– Sajnálatos, ha ugyan nem súlyos, tragikus tény, hogy rendkívüli körülmények közepette, a szükséges egység hiányában, az RMDSZ mai vezetését őrlő ellentmondások folytán nem dolgozzák ki a romániai magyarság törekvéseinek határozott, világos közeli és távlati programját, koncepcióját, s ennek megfelelően a küzdelem módozatait. Hogy ez kinek, kiknek a mulasztása: nem tisztázható egy rövid interjú keretében. Remélem, elvégzi ezt az RMDSZ következő kongresszusa. Remélem, ez a kongresszus nem ismétli meg az előzőnek a hibáit; hogy személyi kérdések helyett (vagy azokon kívül) elsősorban a hiányzó stratégiára és távlati programra összpontosítja majd az energiáját.

– A világon mindenki azt hiszi, hogy Ceauşescu kivégzése után Romániában minden jóra fordult.

– Nyugat politikai és kormányköreit tapasztalatom szerint bizonyos mértékig még mindig befolyásolja a Ceauşescu-korszak propagandája a nemzetállam (államnemzet) francia eredetű modelljéről, másrészt pedig sehol senki sem tudja, hogy valójában mit is akarnak „azok a magyarok ott Transylvaniában". De miért tudná ezt Amerika külügyminisztere, ha mi magunk is a vátozatos nézetek konfliktusában keressük elvi szinten is a lehetséges kiutakat?

– Az elvándorlás nemzeti tragédia, amelyet Ön egy gyönyörű hasonlattal illusztrált: ahogy a Maros folyik Magyarország felé, ugyanúgy áramlik a magyarság elfelé, Nyugat felé. Hogyan hat ez a helyben maradókra?

– Annak ellenére, hogy a folyamatos kivándorlás, menekülés folytán naponta fogyatkozunk: remélem, maradunk annyian magyarok Romániában, hogy ne jussunk a szászok és a svábok (németek) sorsára, amely Romániában 800 év után megpecsételődött. Hiszek az Erdélyben való megmaradásunkért, jogainkért, az önrendelkezésért folytatott küzdelem értelmében.

– Úgy hangzik ez, akár a Hegyi Beszéd. Annyi megfutamodás, csüggedés, szárnyaszegett bizakodás után az Ön szavai kinyilatkoztatásként hatnak. Hogy érzi, milyen szakaszában van ma ez a küzdelem?

– Ez ma még szervezetlen, következetlen, egymással vitatkozó úgynevezett platformos csoportok konfliktusaival nyomorított, továbbá: sok esetben helyi, megyei jellegű, az országos RMDSZ-vezetés bizonytalanságainak, munkarendi, munkastílusbeli fogyatékosságainak, csoportküzdelmeinek átkos következményeit sínyli. Bizonyos megyei szintű eredmények után létre kell hozni az RMDSZ országos vezetésének aktív, folyamatosan működő, nem működvelő jellegű munkacsoportjait is. Létre kell hozni információs hálózatát, napilapját, ki kell építenie kapcsolatrendszerét a megfelelő nemzetközi fórumokkal, egyszóval túl kell lépnie a kezdet zűrzavarán. Ez kell, az kell – mondom abban a reményben, hogy otthoni kartársaim, barátaim ezt nem úgy értelmezik, hogy a bölcsek kövének birtokában szólok. Többek között az erdélyi közvéleménynek adok hangot magam is – a magunk érdekében. Mert ha mostani – válságosnak is nevezhető – szakaszán az RMDSZ nem lép túl, azért a romániai magyarság súlyos árat fog fizetni.

A TELEFONRA NAGYPÁRNÁT BORÍTOTTUNK...[6]

A jelenkori valóságirodalom lelkiismeretes művelője Beke György. Írásaiban nemzeti történelmünknek oly sokat vitatott, oly sok sebet okozó fordulatának a kérdésében igazít helyre néhány tévelygő nézetet, amelyeket botcsinálta történészek plántáltak nemcsak az emigráció, hanem általában a sötétben nevelt kortársak tudatába is.

Otthonjártamkor jutottam hozzá fiának, Beke Mihály Andrásnak a könyvéhez, a Széphalom Könyvműhely kiadónál 1993-ban megjelent munkájához, amelynek címe: Illuziók kora, Erdély. Ebben apa és fia folytat párbeszédet „Erdély ismeretlen tegnapjáról". A mű olyan dolgokra válaszol, amelyek kérdőjelként égtek eddig bennem, anélkül, hogy meg tudtam volna magyarázni a köztük levő igazi összefüggéseket.

Egyszeriben fényt derít a kisebbségi életérzés megannyi kényes és ezért elhallgatott, eltiltott pontjára – Trianontól a mai napig.
Író-tanár fiának faggatására Beke György illuziót vesztett, magányos nemzedék tagjának vallja magát. Ilyen minőségben keményen számot vet sorsával, amely egyúttal nemzete sorsának a summázása is.

„Az erdélyi magyarság hetvenesztendős történelme három végzetes, kegyetlen illúzióvesztés története... Hetven esztendő: három korszak, 1918, 1945 és 1968 három nagy illúziója! Végzetes tévedés volt hinni a gyulafehérvári román ígéretekben, később Grozában és az ő ígéreteiben, még később pedig az 1968-as fordulatban, a változás esélyében", mondja. A szülőfalu, Uzon az egész erdélyi valóság tükörképe, ahonnan széltében-hosszában belátni a „kisebbségi trauma görcseivel" viaskodó világot. A beszélgetésbe bekerül minden olyan önéletrajzi vonatkozás, amelyre szükség lehet a korszak lényegének a megértéséhez.

Ami a diák Beke György számára a Székely Mikó Kollégiumban jelentős volt például, az a negyvenes évek székelységének közérzetével, szemléletével fonódott össze. „Mi egész Magyarországban és nem csupán erdélyi régióban gondolkodtunk. Társadalmi reformokat kívántunk, de nem valamilyen mozgalomhoz kötődve...

[6] Beke Mihály András

1945–46-ban forradalmi idők voltak Sepsiszentgyörgyön, és mi, diákok kovászai voltunk a forrongásnak. ’46 tavaszán mondta ki Londonban a külügyminiszterek értekezlete, hogy a bécsi döntést megsemmisítik, és Erdély újból Romániához tartozik... elhatároztuk, hogy sztrájkolunk... Fegyelmezett sorokban mentünk végig a városon, énekeltük a Kossuth-nótát. Sepsiszentgyögy gyászban volt, a redőnyöket lehúzták. Kijött a gyárakból a munkásság, velünk járta a várost... Akkoriban Szabédi László, a költő is nálunk tanított, ő jött értünk... Azt mondta nekünk: »Fiúk, én sem értek egyet ezzel a döntéssel, de ha maguk most nem jönnek vissza az iskolába, bezárják a Mikót, és ezzel nem fogjuk Erdély kérdését megoldani... Nincs mit tennünk – mondta –, a nagyhatalmak így döntöttek. Ők nem azt nézik, hol az igazság, de nekünk élnünk kell, a kollégiumnak is meg kell maradnia, nekünk most az osztályban, a tanulásban kell helytállnunk«…, másodszor a munkások jöttek értünk... És megint kimentünk. Ilyen volt akkor a nép hangulata...”

A ’60-as években megnyilvánuló „testvériséget” a bukaresti magyar iskolába járó fiú, Mihály tapasztalatai szemléltetik: „Jól emlékszem, osztályunk éppen fölvonult az emeletre, a tanterembe, és kétoldalról román gyerekek csúfolkodtak velünk... még le is köptek... Bukaresti blokkházunk román gyerekei gyakran megkergettek engem azzal a csúfondáros mondókával, hogy: »... Magyar, pagyar, s...dbe karót!«”

Innen már egyenes út vezetett a romániai magyar szellemiség, az alkotó értelmiség teljes elnémításához, amely a ’80-as évek derekán tetőzött. „A roham áttörte védelmi vonalainkat. Körülzártak, saját ágyúinkat is ellenünk fordították... nincs többé hová hátrálnunk... Zrínyire gondolok: ha ég a vár mögöttünk, vagy benne égünk, vagy kitörünk. És a csángókra gondolok, a sorsukra, a mi sorsunkra. Ha eltűnnek a csángók, ahogy már több mint kétszázezren eltűntek közülük a román néptengerben..., a legszomorúbb, legértelmetlenebb nemzethalál lesz, ha legalább a tanulságokra nem ébreszt rá mindannyiunkat Székesfehérváron és Pozsonyban, Újvidéken és Ungváron.”

Ez volt tehát a helyzet a ’86-ban megkezdődött nagy menekülési hullám idején, amikor az embereknek választaniuk kellett a „szü-

lőföld és a haza közt", amikor „maradni is tragédia, menni is az" volt.

Az elbújdosottak életérzését a könyv záróakkordjaként Beke Mihály megrendítő hasonlattal érzékelteti: „Egy kicsit olyanok vagyunk, mint a repülőgép, amelyből már fogytán az üzemanyag, de a sűrű köd miatt egyetlen repülőtér sem tudja fogadni, már az sem, ahonnan fölszállt..."

MIÉRTJEINK

„… nem tanúja, jele voltál a fölröppentett csodának.”
(Páll Lajos: IN MEMORIAM SZ. D.)

Az erdélyi Szilágyi Domokos költő 1976. október 27-én így búcsúzik élettársától, Nagy Máriától: „Kicsikém! Én ma lelépek e világi életből. Ne kérdezd az okát – én sem tudom. A nálam levő pénzt elküldtem postán... Ezen már nem lehet segíteni. Ne legyen lelkifurdalásod – úgysem vagyok már jó semmire... Mamát, tudom, leveri a dolog, de nincs más választásom. Nem tudom – próbáld vigasztalni. Ha lehet. Bár nem hiszem. Nem vagyok részeg, és – ahogy mondani szokás – tiszta elmével írom e sorokat. Mint egy hülye gimnazista... Csókollak mindnyájatokat: Szisz.”

Egy nappal később pecsételte le a posta barátjához intézett sorait, amelyeket minden valószerűség szerint szintén október 27-én írt meg:

„Kedves Gerő Bátyám! Ezúttal súlyos ügyről van szó. Meg kell döglenem. Csak úgy... Megpróbálok írni egy végrendeletfélét, hátha érvényesíteni tudod. Nagyon hálás volnék érte. Sok szeretettel üdvözöl: Szilágyi Domokos.”

Nagy Mária helyzetét akarja biztosítani, *„mielőtt / elmegyek és nem leszek többé”*.

Vajon mindig a végzetes lépésre készült volna Szisz? Hiszen már 1970-ben ilyen sorokat találunk versében: *„Mielőtt elmegyek, egy s más akad / intéznivaló. Hiszen még nem is szerettelek...”* A jussát azonban, amit olyan sokszor és annyi formában megvontak tőle, kikövetelné: „Élnem adjatok, mielőtt elmegyek!”(XXXIX. zsoltár, 14.v.). „csak egy maréknyi meleget” – könyörög szinte igénytelen kis jó pillanatokért. – „Talán még nem késő. Talán még elérem...” –, amint korai versében megfogalmazta, *„A nyugtalanul mocorgó város utcáin / úgy járok, mint aki / a soha-el-nem-érhetőn száguldó / csodaszarvast kergeti.”* (Csodaszarvas). És bár egykori diáktársa, Szilágyi Júlia szerint mindig a „halál árnyékában” élt, bízott abban, hogy semmi nem hasztalan, amit megtesz ő, valamint az előtte és utána járó nemzedékek: *„– s mindenüvé eljut a dal, / hallja öreg és fiatal —: / é l n e k a h a l á l r a í t é l t e*

k!"(JÁRKÁLJ CSAK HALÁLRAÍTÉLT) (Radnóti Miklós emlékének).

A maga halálraítéltségét magányosságnak, társtalanságnak szoktuk nevezni, amikor magunkat mentegetendő, bizonygatni akarjuk, hogy nem tehettünk érte semmit, mert szinte megszállottan emésztette, égette magát a pusztulásba. Pedig elfehéredett ajakkal, kínba szikkadva hányszor – még sorozatban is – ismételgette: *„Egyedül vagyok, mint sárga / napraforgó szomorúsága...",* és talán mert ez a szomorúság hiábavaló szétszólásával a napra törő virág-léttel ütközik ellentétbe, a költő fegyelmezi magát.

Így szabadítva meg bűneitől a világot maga körül – a sunyítót, a kényelmest, a műveletlent, a dilettánst, a gyilkos közönyűt, amelyik csak azután büszkélkedett vele, miután már nem bírta tovább: *„próbálom megmarkolni szétszólt igéim, / hogy ne legyek egyedül, mint a sárga / napraforgó szomorúsága, / s mint ki nem termett szomorúságra – /... csak így ér valamit e földi lét..."* (Napraforgók). S bár minduntalan átütnek írásain a szomorú felhangok, mégis, halála pillanatáig „hétmérföldes csizmahittel" vallja meg a vágy jogát a magasba jutáshoz, a mindenség megértéséhez és a „földszintes"élet birtokbavételéhez. „Földanya, tarisznyálj föl hamubasült pogácsát", lép ki gyermekkora tájékából, hogy aztán kimondhassa*: „Nagy házak sötét árnyékában lassudadon lépdel a láb. / Magasba röppen a lélek, mert a lélek mozgásformája a vágy."*

„A költészet ideig-óráig életben hagyott áldozata volt oly rövidre szabott életében", állapította meg róla Panek Zoltán. Hogy maga Szilágyi Domokos tudott-e arról, hogy áldozatra rendeltetett, nem lehet megmondani, de arról mindenképpen tudósította a világot, hogy a költészet elhivatott szolgája volt.

Mint ilyen nem ismert megalkuvást. József Attilát vallotta mesterének, Nagy Lászlót a kortárs irodalom legkiválóbb képviselőjének azért, mert „remekül tud magyarul; hallatlan jó ritmusérzéke van; csak úgy muzsikálnak a versei; és képalkotó fantáziája is szerintem..."

Mint papfiúnak a Biblia első, legnagyobb olvasmányélménye volt, de csak a Károlyi-fordítást tartotta igazinak. Költészetének mélységeit és csúcsíveit meghatározó határtalan nagy műveltsége, elsősorban a zene, „Bartók, természetesen, mindenekelőtt". Nagy

költeménye, a Bartók Amerikában is ezt a hatást tanúsítja. Az amerikai emigrációban gyötrő honvággyal, gyilkos meg nem értéssel és gőgös mellőzöttséggel, valamint a halálos kórral kínlódó nagy művészt állítja elénk – alkotó vívódásaival. A népballadai és népdalszerű betétek úgy ékelődnek be a szintézisteremtő igénnyel megalkotott vers fő tengelyébe, hogy elősegítsék a nagy summázást: Bartók számára a népek művészetének egészséges forrása a testvériség eszméjének a megvalósítását szolgálja, amiképpen levelében megfogalmazta: „Ezt az eszmét igyekszem – amennyire erőmtől telik – szolgálni zenémben, ezért nem vonom ki magam semmiféle hatás alól..." Ez a nagy emberiség-költemény mutatós példája annak a hatalmas „mesterségbeli" tudásnak, amelyet K. Jakab Antal irodalomkritikus így fogalmazott meg: „Szilágyi Domokos babitsi módon érti a költői mesterséget."

Ez az introvertált, olykor minden érintkezési formát megsértő költő állandóan tanult, kísérletezett, gyakorolt és tanított. Írásaiban ezt a kérdést is érinti: „... hol tanulta a költői mesterséget?", kérdezték egyszer tőle olvasói – „Sehol. Gyerekkoromban tíz (!) évig a nagyműveltségű, sokat olvasott (?), pontosabban engem olvastató nagybátyám... mellett éltem... Modern költő nem volt a házban... Nekem nem volt kimondott irányzatom, én egyszerűen kifejeztem önmagam... Amit átéltem, mélyen éltem át, máig sem veszett el belőle egyetlen molekula sem... Bennem nem halványul el semmi... Zenét sohasem tanultam, de minden klasszikus művet első taktusai után felismerek..." Ez alkotóvá érésének titkairól árulkodik, s noha semmitől nem áll olyan távol, mint az ösztönösségtől, így egészíthető ki ez az önjellemzés: „A régebbi kötetben nemigen találunk rímes verseket, ebben a kötetben pedig sokszor összecsengenek a sorok. – Erről nem tehetek. Akkor sem akartam úgy írni, hogy ne legyen rím, s most se akarok úgy írni, hogy rím legyen. Hogy véletlenül hol rímes, hol nem rímes, ez a belső öntörvény megnyilvánulása."

Ez az öntörvényű világ gazdag, nagyon széles skálájú, ugyanakkor nagyon távol áll a mindenség beteljesülésétől: „meztelenül" didereg a lélek „a mindenség partján", várván, hátha felzárkózik a világ mögötte. Nem kér, nem könyörög vártában, olykor azonban türelmét veszíti: *„Én nem erre szerződtem, Élet elvtárs: / pelenká-*

ból szedni a sz...t! / Tizennyolc éves csodálatosságom nem ezt, nem amazt, mindent akart!"

A hűséges barát, az *Öregek könyve* című munka alkotótársa, Plugor Sándor azt írja a vele való találkozásokról: „Hallgattunk sokatmondóan, mert tudtuk, nagy kérdőjel a Boldogság." Ennek a nagy hallgatásos életforma titkát talán Majtényi Erik magyarázta meg a legtalálóbban: „Semmit nem titkolt olyan ádázul, mint a benne lakozó nagy-nagy melegséget." Inkább humorba burkolta ezt az érzést is, és élte a költészetet – olyan intenzív módon, hogy eközben önmagát is elégette. Vagy inkább a körülményei juttatták el a tragikus befejezéshez? A hittel, a jóba, igazabba vetett bizalommal lehetett baj, másképpen nem jajdult volna fel ilyen szavakkal, hogy *„hittem volna, mit nem hiszek /... csiszolhattam volna szikrát / tapló lelkekből, miket még / saját izássá hihetnék–".*

A végső szívbemarkoló „magyarázkodás" valahogy mégis az égre kiált és kérdéssé görcsösödik az emlékezőben: miért nem fogta tenyérbe senki a jajdulást? Akkor, amikor még hírül tudta adni, hogy *„a szó dadog, az óra üt, a vég / közeledik, és nincsen menedék –, / nem a vég elől – mi előtte van –, / ó, a föld alá dadognám magam, / ha lehetne – mi mindent meg / ne tennék – / a szó dadog, elővetül az emlék, / a jövőé, hogy jobb lesz, / hogy nem ál / az eszme, hanem szűzi ideál."*

„A LŐTT LÁBÚ MADÁR NYOMÁBAN”

Izgalommal vártuk Kanadába a jelenkori magyar irodalom nagy erdélyi képviselőjét, Sütő Andrást. Az elmúlt évtized legnagyobb ajándéka volt a látogatása nekünk, a kényszerűségből elcsángált, Nyugatra vetődött magyaroknak, akikben még nem aludt ki a hazafelé vágyódás pislákoló lángja.

Sütő sorsa, emberi kiállása a középkori szellemiség mártírjainak példáját juttatja eszünkbe a – vakon látva láttat és tanít, figyelmeztet gyarlóságainkra, miközben bátorít.

A bennünket nyugtalanító kérdésre, hogy miként alakult az idők során az állapota, javult-e látása, metaforával válaszolt. Hadd idézzük szavait:

– A Magyar Házban megtartott előadásomban hangsúlyoztam, hogy mellőzni szeretném a személyes dolgokat, mert fontosabbank tartom azt az ügyet, amelyet képviselek. A látásom alakulásáról egy példázattal élnék: apám génjei által élt hosszú éveken keresztül teljes vakságban, én erőszakos úton vesztettem el a szemem világát. De valahogy a sorsával osztozom. Ám az apám úgy, vakon is tudta a helyét. Amikor megkérdeztem tőle, miből állapítja meg, hol vagyunk Pusztakamarásról Marosvásárhelyre autózva, azt felelte: „Fiam, a föld, amelyen élünk, nemcsak ott van, ahol van, hanem bennünk is. Az ember teste is érzi a földet minden porcikájával.” Ezt a kinyilatkoztatást én otthoni létformánk, sorsunk, kötöttségünk metaforájának érzem.

Emlékszünk még Tőkés László királyhágómelléki református püspök szavaira, aki ittjártakor azt mondta, hogy nem lehet érezni az Észak-Amerikában élő nagyszámú magyarság súlyát. Azóta tettek egyet-mást az itteniek is, sokunk lelkiismerete megmozdult az otthoni igazságtalanságok láttán. Sütő András erről így nyilatkozott:

– Én úgy gondolom, hogy a nyugati magyar emigráció az elmúlt évtizedekben rendkívüli politikai, erkölcsi, anyagi erőt tudott nyújtani nekünk. Minden mozdulás, amely ma Nyugatról jön, erősít bennünket. Útkereső gondolataimat többször elmondtam, most megismétlem: nagyon fontosnak találom, hogy felismerjük egységesen a közös küzdelem lehetőségeit, útjait. Úgy látom – és ezt hiszem is –, hogy még csak ezután van szükség igazán a sokoldalú

összefogásra, segítségre az otthoni törekvéseink sikeréért, mert egymagukban a szétszórt magyar tömbök nem tudnak győzni.

Pedig a Nyugat azt hiszi, hogy a Ceauşescu-diktatúra megdöntése után minden baj megoldódott Romániában, tehát Erdélyben is.

– Enyhült az időjárás egyrészt, zordult az időjárás másrészt – mondta Sütő András. – Ceauşescu halála után ugyanis elmondhatjuk már, hogy mi fáj, de a dolgok lényeges módosulása nem következett be. Az a gyarmati sors, amelybe 1920-tól vettetett az erdélyi magyarság, alig változott az idők folyamán. Egy erős, intelligens, európai civilizáció rangjára emelkedett erdélyi társadalmat kezdtek akkor pusztítani, és pusztítják azóta is. Egy álmitológia alapján, a dákó-román elmélet jegyében, amely a félrevezetés, a butítás és a paranoia eszköze a román vezetőség számára. Nem hazafiság az, éppen ellenkezőleg. Nemcsak a magyart gyűlöli, hanem a saját fajtáját, a román népet is megveti azáltal, hogy tudatlanságban tartja, arra kényszeríti, hogy hamis képet alkosson és őrizzen magában a világról, ne ismerje a valóságot. Manapság ez a helyzet a népszámlálással is. Csalások, trükkök következtében nem ismerjük a valóságos helyzetet. Tragikus, súlyos veszteségek folyamatában várjuk, hogy megtudjuk, hányan is vagyunk tulajdonképpen. Mert 1986-tól kezdődően ezrek és ezrek menekültek el otthonról. Ceauşescu úgy hintett port a világ szemébe, hogy kiengedte az országból azokat, akiket kergetett. És ezt a Nyugat úgy értelmezte, hogy emberjoggyakorlás. Ebben a zavaros helyzetben egyik célkitűzésünk egyházi népszámlálást tartani, hogy megtudjuk, hányan is maradtunk voltaképpen.

Jó pár évvel ezelőtt olvastam egy interjúban azt a Sütő-i megállapítást, hogy a testvériség fogalma nem valami öncélúság: egymást jobban kell ismernünk. A nemzetiségek híd-szerepéről volt szó akkor. A magyar–román irodalmi kapcsolatokról. Megannyi bizonyíték van annak, hogy bennünk, magyarokban mindig volt szándék a jóindulatú, becsületes közeledésre. Hogyan látja ezt a kérdést ma az író? Az a Káin-Ábelszerű élet-halálharc, amely Erdélyben folyik, leszerelhető-e szeretettel, meggyőzéssel? Van-e remény, akár egy szikrányi is, hogy jobb belátásra bírják a magyarellenes érzelmektől elvakultakat? Az elhangzott előadásban volt erre is utalás.

– Reménykedéssel és bizakodással kell üdvözölnünk azt a tiszteletreméltó román ellenzéki csoportot, amely szembeszáll a Vatra Românească paranoid tébolyával, és amely a mi törekvéseinket támogatja.

Mint minden író, Sütő András is a művészet régióiba vágyott – de régen ott van már! A legmagasabbikban! –, nem pedig közéleti, illetőleg politikai szereplésre. Ám elkerülhetetlenül a politikai események pergőtüzébe került – sajnos szó szerint is. Úgy tűnik, a tragédiákkal terhes kor újfajta művészi-írói hitvallást alakított ki.

– Élet és irodalom viszonylatában az életet tartom fontosabbnak. Hemingway-el példálóztam, aki szerint a léthez való feltételeinket kell megteremtenünk először ahhoz, hogy az irodalommal foglalkozhassunk. Nyelvünkről szólva fogalmaztam a következőket: „Legyél a te becsületes nevednek mindig köteles, láncos, madzagos, spárgás és zsinoros szolgája, hogy mindig nyugodt szívvel elmondhasd: mert én vagyok, aki voltam, és leszek, aki vagyok." Ez felfogható ars poeticámként is. Érthető módon kevesebb művészeti alkotás születik otthon, hiszen legnagyobb veszteség irodalmunkat érte, de nem apadt el a forrás. Hiszek az ezeréves szülőföld megtartó erejében, bár ez a hit nem mentes súlyos aggodalmaktól. Ez olyan természetű persze, hogy nem puszta és imádságos reménykedés, hanem csakis cselekvésben nyeri el értelmét. Az irodalomnak is ilyennek kell lennie. Ahogy mondtam volt: az írás magányos munka, de a köz szolgálatában."

– Megkérdeznők, hogy mit üzen a kanadai magyar ifjúságnak…

– Vállaljanak szolidaritást az otthoniak küzdelmeivel. Most van a legnagyobb szükségünk a szolidaritásra. Mert most ott olyan nagy a csend, hogy az már fenyegető. Meg azt is, hogy őrizzék meg nyelvünket az emigrációban is, hiszen itt szabad bármilyen nyelven beszélni, mert tudnunk kell, hogy a félkarú, féllábú, félszemű nem csonkább a nyelvecsonkítottnál.

„A SÁTÁN FEKETE KUTYÁI”

Mindenek Ura úgy rendelte, hogy idő múltával a sebeink lassan behegedjenek, sajgásuk elviselhetővé váljék. Hat esztendő elég ahhoz, hogy ezt így is érezzük. Az erdélyi magyarok fájdalma azonban nem csitulhat, az áldott felejtés nem munkálhat az agyakban, mert nem engedik azt az ördög pribékjei.

Ha eltekinthetnénk az erdélyi összmagyarságot célzó támadásoktól, akkor sem szűnnék meg nyugtalanságunk: Cseresznyés Pál szenvedései naponként emlékeztetnek a borzalmakra.

Mert mi is történt 1990 márciusában Marosvásárhelyt? Éppen azon a napon, amikor az Észak-Amerikában tartózkodó Tőkés László, a XX. század magyar apostola, a romániai forradalom lángragyújtója Torontóba érkezett? Mindenki tudja a választ: pogrom, amikor többek között Sütő András félszemére megvakították. Dokumentumok és az egykori résztvevők visszaemlékezései alapján elevenednek meg az események.

A románok nemzeti érzéseit azzal sértették meg a „székely fővárosban”, Marosvásárhelyen, hogy az egyik gyógyszertár személyzete szó szerint értelmezte a Román Nemzeti Megmentési Front ünnepélyes és hivatalos nyilatkozatát. Ez közvetlenül Ceauşescu uralmának a bukása után hangzott el Iliescu elnök szájából: „... garantáljuk és elismerjük a nemzetiségek egyéni és kollektív jogait, valamint szabadságjogait...”

Ennek a kijelentésnek az alapján a hajdan színmagyar városban a Farmacia szó mellé kitették a magyar feliratot is: Gyógyszertár.

De március 16-án az ott történt összecsapás, az úgynevezett „gyógyszertár-háború” csak előjáték volt a következő napok pogromjához – vagy főpróba talán? Sütő András feltételezése nagyon találónak és elfogadhatónak tűnik: „Többek között azt akarták megállapítani, hogy az ingyen fogyasztható pálinkától mennyi idő alatt jutnak el híveik az állati agresszivitás fokáig. Talán az is érdekelte őket: hányadik decinél kell abbahagyni az itatást, hogy a bátorságot növelő ajzás ne csapjon át saját ellentétébe, a tökrészeg bamba, összehuttyant, rongyállapotba.”

A másnaposságot március 19-re virradólag heverte ki a csőcselék, amely akkor aztán a Vatra Românească irányításával megsokszorozott erővel és hatalmas tömegben vette be a várost.

Libánfalváról, Hodákról, Dédabisztráról, a Görgényi-havasok lábaitól és a Mezőség közeli falvaiból az ingyen cujkával és csinos pénzösszegekkel összeverbuvált román parasztok fejszékkel, dorongokkal és láncokkal „felfegyverkezve" tették, amit megrendelt tőlük a Román Tűzhely nevű szervezet. Bemutatkozásuk egyik jellemző epizódja volt az, ahogyan a Petőfi-emléktáblát fejszével leverték a falról, majd tűztáncot jártak körülötte – Európában, a XX. század végén így tettek tanúbizonyságot a civilizációról!

Az RMDSZ székházába szorult Sütő Andrásék legfontosabb igyekezete az volt, hogy tisztázzák a magyar lakossággal: a gyilkos szándékú román söpredék nem azonos a város becsületes románságával, és a provokációra nem szabad visszavágással válaszolni. Bíztak Bukarestben, bíztak Iliescuban. Mert Iliescu elnök tudta, hogy mi történik Marosvásárhelyt. Király Károly személyesen tájékoztatta a kormányt a szörnyűségekről!

Iliescu és kormánya azonban „csendesen" bevárta a tragédiát.

A székház padlásán hallhatták a gyújtogatás céltáblájává vált magyarok, hogy a tömeg fel akarja akasztani Tőkést, Sütőt, Kincsest, Királyt és Bolyait. Ugyan mit számított nekik az a vaskos évszázad, amely eltelt a világhírű tudós apa és fiú halála óta! A hadsereg és a rendőrség élvezte a „történelmi eseményeket", semmit, de semmit nem tett a lincselés megakadályozására. Egyetlen dologról gondoskodtak csupán: hogy Székelyföld ne jöhessen Marosvásárhely megsegítésére. A fél napos ostromállapotból nem látszott menekülési lehetőség, mindenki úgy érezte, hogy „Csak Isten csodája segíthet rajtunk!" (Sütő András). Aztán megjelent Judea ezredes, aki az írót távozásra szólította fel, hangsúlyozván, hogy a tömegharag oka egyedül ő, Sütő András. Judea személyesen „garantálta" – együtt Scrieciu tábornokkal – a „megbélyegzett" író távozását.

Aztán a két magasrangú hivatalosság egyenesen a gyilkosok markába vezette őt, valamint néhány társát. „Itt vannak! Vegyétek őket kezelésbe!" – adta ki a parancsot a rájuk várakozó katonatiszt, majd következett az a tragikus eseménysor, amelyet Sütő András

így idéz föl: „Halvány emlékem maradt arról is, hogy a teherautó tetőponyváját, akár egy vászonfüggönyt, láthatatlan kezek széthúzták, leszaggatták... Hogy egyszerre többen ugrálhassanak föl a gépkocsira. Vízbeesettek vad tülekedése egy mentőcsónak körül. Kháron ladikjának ostroma a tudatlanok és agyaveszettek éjszakáján. Omen! A horrorfilm, Antikrisztussal, emberi szemet kiszaggató, ragadozó madarakkal... Egy titokzatos temető kerítése mögött ugattak vadul a sátán fekete kutyái."

Nos, ebben a látványos tülekedésben az ortodox papok és az említett román falvak polgármesterei is részt vettek. Ki tudja, hátha majd az utókor is meghálálja szorgalmukat, nemcsak az akkor hatalmon levő kormányvezetők. A libánfalviak ortodox papja, Cofariu szerepéről az Iliescu által hivatalosan nemzeti hősökké nyilvánítottak egyike mondta el a TV-nek, hogy „a pap kihirdette a templomban, hogy ha megszólalnak a harangok és a szirénák, indulnunk kell Marosvásárhelyre". Amikor a frissen beszerzett, megrendelésre hatalmas mennyiségben „gyártott" akácfabotokkal, baltákkal, láncokkal felfegyverkezett vérszomjas hívek elindultak az ostromra, Cofariu is a buszon volt. „Rokoni látogatásra" indult, mondta, aztán egy kicsit harcolt. Le is ütötték olyan alapon, ahogy az iskolában szokás harcos nebulók között: én ártatlan vagyok, de Jancsika viszszaütött. Cofariu ellenfele, „Jancsika" éppen Cseresznyés Pál volt, aki önvédelemből, mondhatjuk azt is, hogy ösztönszerűen visszarúgott a magyarok elleni gyűlöletéről régóta hírhedett pap támadására. Szorgalmas kezek és szemek filmezték a jeleneteket, mert Iliescuéknak szükségük volt a majdan kitüntetendő vagy a bűnbakok lajstromára kerülendő személyekre. Cseresznyés Pál természetesen az utóbbi kategóriába került. Nemcsak ő, mások is. De a többiek nagyjából már mindnyájan szabadultak a börtönből. (Az is hírlik, hogy a szabadságot nem egyformán tudták élvezni, minek következtében egy vagy kettő öngyilkos lett közülük. Emberséges börtönviszonyok Romániában!)

Cseresznyés Pál egyéni kálváriája magában égre kiált. A legszörnyűségesebb középkori vallatási módszereket alkalmazták vele az „igazság bajnokai". Elég talán, ha ismét megemlítjük azt, hogy a szemét csípős paprikával dörzsölték be, a fogait kiverték, szellemileg, lelkileg és fizikailag csaknem megsemmisítették. Tíz évre szóló

börtönbüntetéséből hat évet köztörvényes bűnözőkkel együtt letöltött immár, még hátravan négy éve. Azonkívül 1 000 000 lejt, valamint egész életére szóló havi járadékot kell fizetnie Cofariu papnak. Cofariunak, aki nyugodtan alszik, élvezi az új demokrácia nyújtotta szerencséjét, és Isten felkent szolgájának tartja magát. Hogyisne, hiszen annak a hivatalos román kormánynak a védence, amelynek feje, Iliescu elnök, a minap olyan kedvesen parolázott Kanada miniszterelnökével, és aki teljes amnesztiát engedélyezett a Ceauşescu-gyerekeknek.

Csodák is történhetnek hát Romániában.

De eddig még nem a Cseresznyés Pálok számára!

„fölkapaszkodunk négykézláb is…” (Nagy László)

„ÖSSZE A MAGYAR KEZEKET, ÉS IMÁDKOZZUNK!”

Sütő András az *Erdővidéki napló* című cikkében a székelyekről írta, hogy „ez a nép arra született, hogy gyilkolják”. Sajnos, egy sóhajtásnyi idő alatt odajutottunk, hogy ezt a keserű tényt az összmagyarságra is érvényesíthetjük.

A második világháború óta a kisebbségi sorsba süllyedt emberek tömegét pusztította ki Délvidéken, Erdélyben, Felvidéken az „elv,” a személyi bosszú vagy egy-egy pribék tréfás kedve. Ez a praktika a mindenkori hatalom szinte naponkénti erőpróbája volt – a szó fizikai értelmében. Legfeljebb ha burkolt formában űzték. A nyolcvanas évek közepétől fellendülő kivándorlás tragikus bizonyítéka a ma is fenyegető nemzethalál veszélyének.

Ám amióta a volt Jugoszlávia területén tart a vérengzés, azóta a közönséges gyilkosságok is szinte törvényessé minősültek. Legutóbbi példája ennek a zentai plébános, Bús András meggyilkolása. 1994. szeptember 24-én délben a szentmisén Békési István atya az elszakított területekért imádkozott. S noha fülünket, lelkünket lassan érzéketlenné kérgesíti a tengernyi üres járatú beszéd, az atya szavai hatottak. Nemcsak a szíveket kavarták fel, hanem az értelmet is megmozgatták. Annyira, hogy akik ott ültünk a Szent Erzsébet templomban – arcpirítóan kevesen! –, azóta is gondolkozunk: valóban eljutottunk mi, magyarok – ha a világ bármely tájára is vetődtünk – a betelő sorsunk huszonnegyedik órájába? Csakugyan oly erősen megmérgezett volna az elmúlt ötven, száz, mondjuk: ezer esztendő, hogy nem vagyunk képesek magunkhoz térni? Márpedig ha továbbra is megmaradunk tetszthalottaknak és megjátsszuk a Csipkerózsikát, kihullunk a történelemből! Menthetetlenül és végérvényesen. És akkor, ahol majd „sírjaink domborulnak...,” ott, „ahol zúg az a négy folyó,” a Duna-Tisza között nem unokáink fognak leborulni, hiszen unokáink sem lesznek már. Ellenségeink fognak diadalittasan taposni azokon, boldogan és gúnyosan kacagva, hogy íme, ez a nép önmagát ölte meg. Amit nem sikerült tatárnak, töröknek, németnek, kommunizmusnak betetőznie, azt végrehajtotta önmagán a büszke, nemes, jobb sorsra érdemes magyar nemzet.

Mert mit is érthettünk meg abból, amit Békési atya mondott egyetemes felelősségtudatunk tetetemrehívójaként?

Rávilágított arra – a történelem folyamatába ágyazva vizióit –, hogy a mohácsi vész, a tizenhatodik századi magyar nemzeti tragédia minduntalan hatványozza, mi több: hatványozhatja önmagát. Ugyanis mi, kései utódok, nem akarjuk felismerni saját helyünket a világban, hivatásunkat, történelmi feladatainkat magyar voltunkban. Úgy tűnik, nincs képességünk elfogadni, hogy nem vagyunk fölöslegesek a világban, de nem is vagyunk mindannyian fáklyai szerepre méretezettek. Emberek vagyunk, mindenki az isteni rendeltetés szerint „egyedüli példány", egyedüli, de jónási küldetéssel. Feladataink elől nem futhatunk és nem bújhatunk el. „Mert vétkesek közt cinkos, aki néma." Ezért nem háríthatjuk a felelősséget másokra a saját mulasztásainkért és tévedéseinkért. Nem vádolhatunk másokat gyermekeink kisiklásáért, a jövőnk bizonytalanságáért.

Reményeinket nem föltétlenül mások lopják meg, sokkal inkább magunk csapjuk be önmagunkat akkor, amikor lemondunk a küzdelemről. „Egy nép addig él, amíg reménykedik", mondotta az atya, „a legnagyobb tragédia pedig az, amikor egy nemzet feladja a reményt". Reményeink az összefogásban, imáinkban és gyermekeink életében ölthetnek alakot.

Fogjuk meg tehát a gyermekek kezét, és tegyük azokéba, akiket fáklyának rendelt a sorsuk. Szétszórtságra ítélt, önmagát pusztító magyar kisebbségeinknek olyan továbblátói születtek, mint Tőkés László, Duray Miklós, Csörgits József – ne hagyjuk őket magányos apostolokként vergődni, ne engedjük, hogy szilveszteri sorsra jussanak. Zárkózzunk fel mögéjük! Kis táborkáinkból, önzésünk és egyéni becsvágyunk bilincseiből kitörve sorakozzunk fel oda, ahol szükség van minden becsületes szándékra, szóra és tettre. Mert az egységben van az erő, nem a széthúzásban. Ha pedig a nemzet gondját túlméretezettnek érezzük a magunk számára, szolgálatunkat mentsük át szeretetbe.

Ilyen módon beszélt hozzánk Békési atya azon a déli szentmisén.

TÚLLÉPNI SAJÁT KORLÁTAINKON...

„Miért vagyunk a világon?", kérdezzük gyakorta magunktól. Huszadik századvégi tapasztalatunkkal az ábeli kérdésre a feleletet így módosíthatjuk: azért vagyunk a világon, hogy mindenütt otthon legyünk benne.

Dr. Mayer János, a St. Catharine-ban működő Brock Egyetem professzora egész életútját ez a mindenütt jellemzi. És az, amit ez a szó fed.

Hangulatos, a világ minden területéről összegyűjtött emlék- és berendezési tárgyakkal díszített wellandi lakásában a beszélgetésre abból az alkalomból került sor, hogy korunk egyik legfelvilágosultabb, magyar származású kanadai gondolkodója nyugdíjas korúvá érett. Semmi jelét nem mutatja azonban annak, hogy befejezettnek tekintené hivatásos pályafutását. Mint Professor Emeritus búcsúzott kartársaitól és tanítványaitól 1997 júniusában. Azt viszont egész magatartása elárulja, hogy a jó pásztor éberségével figyeli majd továbbra is volt munkahelye alakulását, gondjaiban, problémáiban osztozni fog. Most, az új tanév küszöbén még a megszokott vakációk hangulatában van: néhány hete érkezett vissza feleségével, Elizabeth-el Japánból, ahol egyik fiúk él. A világkultúra hagyományait magáénak valló egyetemes szemlélet az övé, Kanadában sajátosan egyéni filozófiát alapozva meg munkásságával.

Úgy illik, hogy friss nyugdíjasként visszatekintsen életére, izgalmas, tartalmas pályájára.

Kezdjük tehát az indulással.

– *Mikor jött Kanadába, Professzor úr?*

– Magyarországot elhagyva családunk annak idején Torontóba érkezett. Akkor én még nagyon fiatal kisfiú voltam. Az iskoláimat ott kezdtem meg és ott is fejeztem be. Az elemi, illetőleg a középiskolai tanulmányaim után a Torontói Egyetemre iratkoztam be: biokémiára. Mint kitűnő diákot harmadéves koromban a kémiatanárom meghívott nyári szünidőre, hogy segítsek a kutatómunkájában. A cigarettafüst rákkeltő hatását tanulmányoztuk. A laboratóriumban derült ki, hogy ami a dohány után marad, az nagyon komplex dolog. Egy molekulának a hatását kitanulmányozni nem is elegendő tíz-húsz esztendő, kevesebb időbefektetéssel viszont senki nem le-

het világtudósa egy molekulának. Akkor döbbentem rá, hogy túl sokat tud az ember a túl kevésről.

– *Elképzelhetően mint született gondolkodót ez a perspektíva nem nagyon vonzotta.*

– Nemhogy nem vonzott, hanem egyenesen arra késztetett, hogy lemondjak a biokémiáról. Átiratkoztam a bölcsészetre. El is kerültem ezzel Torontóból. A hamiltoni McMaster Egyetemen szereztem meg a BA-t. Egyik tanárom ajánlására aztán ösztöndíjat pályáztam meg a Rochester Egyetemen azzal az elhatározással, hogy megszerzem a Master's degree-t. Nagyszerű eredményeimnek és a kitűnő ajánlásnak köszönhetően meg is kaptam az ösztöndíjat anélkül, hogy akár egyetlen dolgozatot megírtam volna. Most furcsán hangzik ez, és meg kell vallanom, hogy a mai napig derülök az akkori sikeremen. Később Atlantában doktoráltam.

– *A kezdeti szakmai változtatás után valójában mégis szerencsésen indult a karrierje. Hol volt az első munkahelye?*

– Az egykori alma mater, a McMaster Egyetem alkalmazott. Ott tanítottam 1960-tól 1965-ig. 1965-ben átmentem az előző évben indult Brock Egyetemre. A St. Catharinesban működő új egyetemen bölcsészetet tanítottam, mégpedig egyetemes bölcsészetet. Ebben különböztem a többi egyetem szakembereitől. Nekem ugyanis az a beállítottságom, hogy manapság, miután a világ nagymértékben összeszűkült, nemcsak a nyugati kultúra, hanem az egyetemes emberi kultúra a hagyományunk. Nem muszáj az embernek kínainak, japánnak, hindunak lennie ahhoz, hogy elfogadja: ezeknek a népeknek a kultúrája is hozzájárul a mi emberi hagyatékunkhoz. A világon általánosan elfogadott az a felfogás, hogy a bölcsészet mint tudomány Görögországban alakult ki, Platónt és Arisztothelészt tartják a bölcsészet atyjainak. Ezt azonban csak az állíthatja, aki csupán nyugati szempontból gondolkozik, vagy aki nem tudja, hogy jóval a görögök előtt már volt hindu bölcsészet, sőt kínai bölcsészet is. Nem akarom a nyugati hagyatékot lekicsinyleni, ám vallom, hogy nem szabad kihagynunk a nem nyugati örökséget sem. Én világéletemben tanítottam indiai, kínai és japán bölcsészetet is. Ezért, ha volt szabadévem az egyetemen, elutaztam Indiába, Japánba, Kínába. Indiába mint nemzeti bölcsészelőadót hívtak meg 1993–94-ben, azzal a feltétellel, hogy öt különböző egyetemen három-három

előadást tartsak. Miután közöltem velük, hogy én sokkal több témáról tudok értekezni, mint amit ők elképzeltek, felkértek, hogy ne csupán öt egyetemen beszéljek. Így történhetett meg aztán, hogy tizenhét egyetemen tartottam előadást. Felajánlottam nekik tizenöt témát, de ettől gyakran eltértem. Volt úgy is, hogy ők például a posztmodernizmusról akartak hallani. Mindig teljesítettem az alkalmi kéréseiket is. Nagy-nagy elégtételem, hogy alkalmam volt összevissza utaznom Indiát. Egy másik szabadévem idejére Japánba hívtak meg. És ha már olyan messzire utaztam, akkor Kínába is ellátogattam Japán előtt és után.

– Kiszely István budapesti professzor írása jut eszembe, aki őstörténetünk nyomait kutatva jutott el olyan messzire, hogy bebizonyítsa, a magyarok ősei valaha Belső Ázsiában éltek. A tudomány számára még tartogat meglepetést ez a világrész. Az Ön esetében kinek a kíváncsisága volt az irányító a keleti körút megtervezésében: a turistáé vagy a szakemberé?

– Azt mondhatnám, hogy mindkettőé. Azonkívül más tényezők is szerepet játszodtak a kivitelezésben. A feleségemet, Elizabeth-et, aki szintén a Brock Egyetem professzora, a kínaiak meghívták ESL-t tanítani. Őt is meglátogattam, miközben ismerkedtem a keleti bölcsészet egykori melegágyával. A lányunk friss tanári diplomával a tarsolyában szintén tanított Kínában édesanyjával együtt.

– Nemzetközi család nemzetközi tapasztalatokkal és globális gondolkozással térhetett vissza ezek szerint Kanadába…

– Így is mondhatjuk. De hadd kanyarodjunk vissza St. Catharines-be. Az egyetem 1964-ben hét tanárral és nyolcvan diákkal indult. Manapság 10 000 fölött van a diákok száma. Első évben nem volt bölcsész és bölcsészet. Mint alapító osztályfőnök jöttem ide, miután felkértek, hogy indítsam el a fakultást. Mivel más egyetemeken már elfogadott, nyugati beállítottságú karok működtek, mi azt mondtuk, hogy nem utánozzuk a torontói és más egyetemek vonalát, hanem egy sajátos, külön irányt fogunk követni, mégpedig az én elveim alapján. Ez azt eredményezte, hogy nagyon másképpen fejlődött az itteni bölcsészet, mint a többi egyetemen. Összehasonlító és nem nyugati filozófia másutt nem volt. A ’60-as években nehezebb volt egyetemi alkalmazottakat találni, mert a nagy hagyományú egyetemek is egyre jobban fejlődtek. Ki akart

volna olyan egyetemre menni, amelyik kezdeti gondokkal küzdött, sem könyvtára, sem hagyománya nem volt? De mivel a mi karunk sajátságos profillal indult, nekem sikerült megnyernem az egyetemünk számára a legjobb, már elismert, komoly szakembereket, akik szívesen jöttek ide. Nálunk kialakult egy centrum, ahol nem tartottak szakmai csodabogaraknak bennünket, így aztán könnyen tudtunk indulni. Azóta is megy a dolog.

– Gondolom, a professzor úr visszavonulása érvágást jelent volt munkahelyének, mert az egyetem Önnel elveszített valakit, akit nemzedékek egész sora nemcsak ismert, tisztelt és követett, hanem aki szíve-lelke, mozgatója volt a bölcsészeti fakultásnak. Sikerült betölteni a megüresedett helyet?

– A jelenlegi ontariói kormány szigorítása következtében nem vesznek fel új szakembert. A törés már jó ideje bekövetkezett. Két évvel ezelőtt meghívták az elnökünket a Calgary-i egyetemre, és mivel nem kaptunk új elnököt, ideiglenes megoldásként az alelnököt léptették elő. De szerencsére ebben az évben kinevezték az új elnököt, aki bölcsész, és éppen a keleti bölcsészet az érdeklődési köre. Tudom, hogy ő folytatni fogja azt, amit én megteremtettem.

– Minden pályának vannak szakmai mélységei és csúcsai. Ön melyik időszakot tekinti a legsikeresebbnek, amelyet tanári működése zenitjének nevezne?

– Nagyon örültem annak, hogy nemcsak taníthattam az indiai bölcsészetet, hanem élhettem és taníthattam is Indiában. Még a nagy előadássorozat előtt volt alkalmam egy évet Indiában tölteni. Az is értékes év volt. Könyvből ismertem az indiai bölcsészetet, de azt, hogy tulajdonképpen kulturálisan mit jelent, és hogyan kapcsolódik a bölcsészeti gondolkodáshoz, azt az ember nem tudja könyvből kiolvasni. Ez a periódus szerintem egy magaslata volt a pályámnak.

– Legutóbb Japánban vakációzott a család. Ott szerzett tapasztalatairól hallhatnánk valamit?

– Japán maga nagyon szép, gazdag ország. Minden megvan, amit a nyugati fantázia elképzelhet. A kertészet kultúrája megkapó, életre szóló benyomást tett rám. Ott nem adtam elő olyan nagy diáktársaságnak, mint Indiában, inkább csak kollégáknak. Kínában is tartottam előadásokat, ott talán nagyobb érdeklődés fogadott, mint

Japánban. Ezek nagyon jelentős tapasztalatok voltak a karrieremben.

– Nem általános, de gyakori jelenség, hogy aki nyugdíjba vonul, úgy érzi, nemcsak a karrierje ért véget, hanem egész élete hirtelen befejeződött, üressé, értelmetlenné vált. Hogyan tekint a jövőbe Mayer professzor?

– Meglehet, hogy csak nézőpont kérdése, miként viszonyulunk az élet eme nagy állomásához. Mindenkinek van lehetősége továbbvinni a stafétabotot, akár szakmai, akár bármilyen más területen, csak ismernie kell önmagát. Én ezután sem fogok unatkozni. Terveimben sok előadás szerepel, többek között mint aktív unitárius havonta egy-egy alkalommal prédikálok a New York állambeli Niagara Falls-on és St. Catharines-ben, Torontóban a Pioneer Villageben és a North York-i Központi Könyvtárban. Írnivalóim is várják a törlesztést.

– Szokták mondani, hogy a családdal is több időt tölthet majd az ember.

– Igen, ez magától értetődik. Az unokákkal. Négy gyermekünk van, és most már sok unokánk is. A közvetlen szomszédságban lakik egyik lányunk két kisgyerekével és a férjével. Ez a lányunk Bangladesben született, ahol csecsemőként árva maradt. Mother Theresa árvaházában találkoztunk vele, és örökbe fogadtuk.

Az egyetemes gondolkozás nemcsak a bölcsészet területén hozott maradandó és követendő eredményeket, hanem a család életében is. A szellemi és érzelmi nyitottság felülemelte mind a szülőket, mind a gyerekeket a határok és nyelvek okozta korlátokon szinte páratlan lelkigazdagságot nyújtva cserébe.

Búcsúzóul aktív, sikeres és derűs nyugdíjas éveket kívánunk dr. Mayer János professzornak, aki magyarként ki tudott lépni a kanadai – mondhatnók akár – a nyugati bölcsésztudományok korlátaiból egyedülálló, globális filozófiát teremtve Észak-Amerikában.

NYELVKERESŐ MAGUNK

Űzött Budai Ilonák kapkodó igyekezetével vettük honunk alá megbélyegzett életünket – jobbkezünkbe az édes anyai szót fogtuk, balkezünkbe pedig az apánk ajkán termett tarka népdalcsokrot. „Fölösleges koloncok" – vigyorgott utánunk a praktikusok hada: aranyat vinnétek inkább és a világnyelvet!

Mi pedig nem törődtünk velük, hanem lóhalálában menekültünk. Ahogy iramunk lassult azonban, észrevettük, hogy egyre súlyosabban húzta vállunkat az otthoni batyu, és fullasztóvá sűrűsödött körülöttünk az értetlenség köde. És hogy megmaradjunk, szerre megszabadítottuk a két kezünket: előbb az egyikből dobtuk az Óperenciás tengerbe terhünket, aztán a másikból.

Csodák csodájára nem fogadott be gyorsabban a távol, nem szelídült hamarabb otthonunkká az idegen, de árvaságunk annál mardosóbb lett az idővel...

Idővel... „...meztelenül állunk a végtelen partján" – vacogjuk Szilágyi Domokossal, és hiába várjuk, hogy felzárkózzék mögénk a világ, mert a világot összekötő kapcsok a tengerbe kerültek.
Bölcsődalaink kihulltak az emlékezetünkből, imádságaink a templomok zúgába menekültek, s a szó, a drága otthoni – vajon mivé kopott?

Új szegénységünkben gyermekeink nyelvét is az idegenre bíztuk...

Teleky Richard az amerikai magyarok harmadik nemzedékéhez tartozik. Könyve, a Hungarian Rhapsodies a szerző nyelvi gyökerekkel való találkozásáról vall, a nagyanyai ágon elapadt magyar nyelv felfedezéséről – a követendő példa jelképességével.

Teleky nem élte át az elfecsérelés kínjait, ezért szinte az aranyásók megszállottságával vállalkozhatott az „új nyelv" mélyrétegeinek a felfejtésére.

Mi hajtotta, mi ösztökélhette a titokzatos nyelv meghódítására? Hiszen őszintén beismeri, hogy a családi házban nem kapott túlságosan nagy buzdítást etnikai hovatartozásának megtartására. Ahogyan sokan mások is, az etnikai megkülönböztetést beszűkülésnek, tehát helyzeti hátránynak érezte szülőhazájában, Amerikában, az ősök nyelvét pedig a nagyszülei-szülei családi zsargonnak tekintet-

ték, amelyet jó volt akkor beszélni, amikor a gyermek előtt titkolózniuk kellett. Ahogy mondani szoktuk, a nyelv zenéjét nem szívta magába az anyatejjel, és a magyar kötekedő temperamentum is taszította. A nagyapától tanult első magyar szósor, az egytől tízig való számolás tudománya éppenséggel a mellének szegezte a kérdést: mire jó ezeket tudnia?

Nagyanyja leveles dobozához kereste a megértés kulcsát? Kertész Andor fotográfusi művészete lebbentette volna fel előtte a „jellegzetesen magyar, illetőleg budapesti lelkiségről" a leplet? Vagy az a méltatlanság, hogy a magyar irodalom nagyjaitól a világnyelvekre alig fordítottak valamit az idők során, így őseinek szelleméről mit sem sejt a világ?

Akármi volt is, mindenképpen erős indíttatás, mert Teleky Richardot átformálta. Csodálatos könyvvel ajándékozta meg azokat, akik talán már régóta kiszáradtnak tudták magyar gyökereiket: eszszégyűjteménye visszafogott szenvedélytől fűtött, mélyen izzó szerettel átitatott és büszke alkotás. A kutató, elemző elme olyan útjait követjük nyomon olvasása közben, amilyeneket csak a legnagyobbak tettek meg eddig – magyarul.

Merész angol nyelvű könyv a Hungarian Rhapsodies magyar voltunkról.

Mert bátorság kell ahhoz, hogy valaki könyvet tervezzen nemzeti hovatartozásáról a huszadik század végén egy olyan földrészen, ahol a financiális praktikusság, a modern technika minden érzelmi megnyilvánulást anakronisztikussá degradál, nem beszélve az egyéni bukfencek: a szenvelgés, érzelgősség, patetikusság veszélyeiről. Teleky Richard könyvében ezeknek a buktatóknak a nyomát sem találjuk.

Találunk ellenben kis, remekbe szabott írásokat a nemzeti irodalmak fordításának szükségességéről – szemléltetésképpen József Attila, Illyés Gyula versrészleteit fordítja le –, és közben valóságos irodalomtörténetet ír Krúdy Gyulától Kaffka Margiton, Babits Mihályon át Esterházy Péterig és Juhász Ferencig.

Kertész Andor úttörő szerepének az elemzéséből a századelő európai avantgardjának a társadalmi, kulturális, történelmi és politikai háttere is kibontakozik, ugyanakkor egy rendkívüli zsenialitással megáldott és immár elfelejtett fotóművész alakját kelti életre.

Lépésről lépésre nyomon kísérhetjük nemcsak a nyelvtanulás gyötrelmein, hanem végre megvalósult magyarországi útján is. A nyugati turista tárgyilagosságával és a gyökereire-rokonaira bukkant látogató kíváncsiságával közelíti meg az áldemokrácia hálójába gabalyodott mai Magyarország embereit, problémáit, anélkül, hogy fellengzős válaszokon tépelődnék.

Nem szorítkozik csupán magyar érvekre, amikor barátja súlyoskomolyan fogalmazott kérdésére, hogy „Mit jelent számodra az etnikai hovatartozás?", keresi a feleletet. Széleskörű műveltsége mások eszméivel rokonítja, amelyekhez hasonlítva saját következtetéseit így foglalja össze: „Etnikumom kutatásakor nem annyira a gyökerek felfedezése, mint inkább a gyökértelenség megértése vezérelt."

Úgy érzem, egyfajta tiltakozásként indult visszafelé – kutatva térben és időben –, tiltakozásként az ellen az „intellektuális black hole" ellen, amelybe magyar kanadai amerikaiként, illetőleg magyar amerikai kanadaiként került.

Szerencséjére az etnikai kérdés elől már nem kell elzárkóznia, mert ez életének a lényegi része lett. Testet öltött a tudatában, testet, amelynek a részeit Szabadsághídnak hívják és Kosztolányi Dezső prózájának, győri sarki cukrászdának, almásrétesnek és Szeretném, ha szeretnének Adyjának.

Teleky Richard könyve minden magyar mellé odakívánkozik – szellemi útitársnak.

„AZ EMBER ELHAGYATOTTNAK, KISZOLGÁLTATOTTNAK ÉREZTE MAGÁT”[7]

Miska János a *Földiek között* című válogatott írásainak gyűjteményével életének különböző állomásain kalauzolja végig az olvasót. Ezek a stációk nemcsak színesen szemléltetik egy kimagasló emigrációs magyar értelmiségi életútját, hanem egyben tanulságul is szolgálnak: hogyan maradhat meg nemzetisége és anyanyelve biztonságos talaján egy másik kultúrán kiteljesedett és abból élő, otthonról elszakadt magyar.

Miska János filológiai munkásságával, bár ízig-vérig kanadai, mindent begyűjtött a magyar szellemi kincsestárba. Mint egy modern Mikes Kelemen, úgy itteni, olyan nyitott szemmel és szívvel éli meg kanadaiságát, hogy közben mindig magyar marad. Ez a magyarság az „adhatás gyönyörűségében” ölt testet nála: minden tudását megosztja mind az otthoni, mind a nyugati magyarsággal.

Miska nagyszerű ember, rendkívüli tudós és jótollú író. Kiválóságának titka a sokoldalúsága.

Kötetnyitó történetével az újságírói pályára készülő diák nyári élményeit eleveníti fel. A háború utáni nyírségi faluba vezeti olvasóit, ahol a mindennapok életét a bürokrácia visszásságai keserítik meg. A cséplésnél ellenőrként dolgozó fiatalembert a begyűjtési hivatal vezetője, az ügybuzgó Száva durván vonja felelősségre: „Maga nem számolt le egy százalékot a nedvességre... Én magát lecsukatom, az már szent.”

Fenyegetése nem volt alaptalan, hiszen „Debrecenben az eligazításon figyelmeztettek bennünket arra, hogy a legcsekélyebb kihágásért is évekre szóló fegyházbüntetés jár”. A munkások kiállása azonban nemcsak megmentette a goromba számonkéréstől, hanem az emberség nagyszerű példájával bizonyította, hogy a mindenhatónak tetsző elvakultság, hatalmi téboly is kijátszható.

Ez az egyszerű lecke vezeti el torontói egyetemista korában is az otthontól távolra került atyafiakhoz, a „földiek” közé.

---

[7] Miska János: *Földiek között; Válogatott írások*. Victoria, B. C.: Microform Biblios, 1999.

Hiteles portrékat fest a korabéli magyar emigráció alakjairól, életviteléről, amely többnyire a Munkás Hallhhoz vagy a Szent Erzsébet-templomhoz kapcsolódott. Megismerjük a McMaster-i éveket, a dohányvidék mindennapjait és azt a szívós küzdelmet, amelyet egy gyökereitől elszakadt magyar értelmiségi vív, hogy otthon megálmodott álmait idegenben megvalósítsa. Ebben a törekvésében is a magyarokkal való kapcsolata segítette. „A földiek között eltöltött hónapok alatt visszanyertem a régi önbizalmam. Jól ment a tanulás."

Az Eötvös Kollégiumi pályatársnak, Rádics Károlynak adott interjújában minden, az életét meghatározó lényeges hatás, mozzanat, állomás felbukkan. A szülők, akiktől örökölte a „későbbi szolgálatjellegű kezdeményezéseket", az édesapa, aki „az élet gyakorlati felfogására igyekezett nevelni (holott, Szerk.) ... ő maga is hajlott az ábrándozás, a szellemi élet felé"... Az édesanya, akiről azt mondja, hogy „mély emóció nélkül nem is tudok emlékezni..." és aki „rendelkezett valami különös, látnoki érzékkel... A napi küzdelmeiben is megőrizte prófétikus látását gyermekei sorsát illetően".

Az indító szülőföldről így vall: „Szülőfalum védettséget, biztonságérzetet jelent számomra; színes vasárnapi utrenyéket, vecsernyéket, kellemes téli szokásokat, a csizmájukról, kucsmájukról, nagykendőjükről havat verő, hangosan dübörgő téli estézőket. Szép iskoláséveket, nevelőket."

A könyv második része *Áldott kikötők* címmel indul. Az emigrációban élő kortárs értelmiségiek előtti zászlóhajtás minden itt olvasható írás. Zászlóhajtás azok előtt, akik gyakran szélmalomharcot folytatnak abbéli igyekezetükben, hogy magyar értékeinket megtartsák és a nagyvilággal azokat megismertessék.

A harmadik rész címe *Minket ünnepeltek,* amelyben a nyugatkanadai magyar közösségi élet néhány pillanatát villantja fel.

VILÁGJÁRÓ ÁLLATFIGURÁK

Rékai Kati könyvei nemcsak a gyerekeknek jelentenek életre szóló élményt, hanem a szülőknek is. A tanítóknak, az angol nyelvet tanulóknak éppenséggel elengedhetetlen segédanyagként szolgálnak.

Személyesen megtapasztalhattam, hogy mennyire fontos helyet foglalnak el életünkben ezek a bűbájos útikönyvek. Újkanadásként annak idején próbáltam minél több információt összeszedni választott új hazámról, amelyek azonban mind száraz adatokként halmozódtak fel bennem. Amikor aztán a Rékai-könyveket megismertem, hirtelen nemcsak a világ vált körülöttem ismerősebbé, hanem a szókincsem is egyszerre nagyot gyarapodott.

A kedves antropomorfizált állatfigurák, könyveinek főszereplői olyan lendülettel utaztatnak végig minket az író által fontosnak tartott kanadai, majd a világ jelentős városain, ahogy azt a kisgyerekek szokták: csodálkozva és lelkesedve. És mindeközben tanítanak, tanulnak, játszanak és mi velük játszunk.

Rékai Kati nemcsak az egyes könyvek tárgyát képező helység nevezetességeit ismeri, hanem annak történelmét, szokásait és lakóit is. Kitűnő ismerője a gyermeki léleknek éppúgy, mint az állatoknak, amelyekről hőseit mintázta. Stílusa gördülékeny, színes és egyszerű, magával ragadó és szemléletes. Ez a titka annak, hogy számban egyre gyarapodó kötetei majd' minden kanadai könyvtárban, iskolában megtalálhatók, és már több kiadást megértek nemcsak angolul.

Szolgálatot teljesít Rékai: mint Kanada nem hivatalos kultúrattaséja népszerűsíti hazáját a világ minden részén, soha nem feledkezve meg arról, hogy ezt magyarként teszi.

ÉRMÉKBE ÖRÖKÍTETT LÉLEK

Naponta cincognak a zsebünkben, forgatjuk, szeretjük, utáljuk őket, vesződünk velük, de nem nélkülözhetők: az egy-, illetőleg a kétdolláros pénzecskék még akkor is szükséges napi kellékeink, ha netán arany hitelkártyáink korlátlan lehetőséggel bírnak. A kiegészítő apróságok, az 1, 5, 10, 25 centesek éppenséggel a leghuncutabbak, mert akár egy is hiányozzék belőlük, menthetetlenül fennakadunk. „Csak aprópénz", legyintünk gyakran, és közben eszünkbe sem jut, hogy lélek lüktet bennük.

Megalkotójuk, tervezőművészük lelke, a de Pédery-Hunt Doráé.

Dora néni nem kitaposott úton jutott el az éremművészet világméretű csúcsaira. Budapesten tanult, de alkotói pályája külföldön teljesedett ki. A háború utáni Magyarországon nem érezhette, hogy kibontakozhat gazdag hagyománnyal és tökéletes szakmai tudással felvértezett tehetsége, ezért a műveltebb és szabadabb Nyugatot választotta új otthonának. Már 1945-ben kivándorolt tehát, még mielőtt tapasztalhatta volna a „proletkult" minden esztétikai, művészi értéket agyontipró térhódítását. Az „új világ", Kanada 1948-ban nem kecsegtethette túlságosan sok szakmai elégtétellel a művészt, hiszen itt a medalionkészítés majdnem egészen ismeretlen terület volt.

De azért új kanadásként a „szakmában" startolhatott: mint templomi belső tervező és képzőművész tanár dolgozott, hogy a mindennapi betevőt előteremtse. Ám fő területe továbbra is az éremkészítés és a kisplasztika maradt. Valószínűleg azzal a belső indíttatással dolgozott, hogy megmutassa az új világnak a fémbe komponált miniatúrák végtelen gazdagságát, szépségét és lehetőségeit. Egyedül kellett itt megteremtenie a műfajt, méghozzá vonzó formában és tökéletesen. Első gyűjteményes kiállítását végülis nem Kanadában, hanem Hágában rendezte meg. Az európai elismerés nemcsak új lendületet adott neki, hanem megerősítette hivatástudatát és abbéli felismerését, hogy a világ lesz szegényebb, ha nem ismerheti meg immár kijegecesedett, érmékbe finomított szobrászművészetét.

Noha többször volt jelen tárlatokon, első nagyszabású önálló kiállítására itt csak 1965-ben került sor a torontói a Dorothy Cameron Gallery-ban. Az akkor már gazdaságilag fellendülő, minden újra fogékony, nagyvárosiasan pezsgő miliőben a magyar éremművészeti hagyomány pozitív fogadtatásra talált. A tárlat után a szobrászművész egyre fontosabb megrendeléseket kapott – és ezekkel együtt a jól megérdemelt hivatalos elismerések, kitüntetések, díjak sorát.

1987-ben a Toronto Arts Award bizonyította talán a legbeszédesebben, hogy a kanadai éremművészet megteremtése a budapesti születési, magyar művészi hagyományokat őrző és azokat a világgal megismertető de Pédery-Hunt Dora nevéhez fűződik. A magyar asszony parlagot tört, és beojtotta alkotó szellemével az eddig kiaknázatlan területeket. Első alkalommal fordult elő, hogy a kanadai egydollárosra, majd az említett centekre, újabban a kétdollárosra felkerülendő királynő gyémánt diadémes portréját nem brit, hanem kanadai művész tervezte meg – Dora, a gyönyörű és nagytehetségű magyar asszony.

Művészi világának sajátos jegyeit kritikusa, Terence Mullaly értékelte a *The Medal* című szaklap 1989. 15. számában. Első fontos megkülönböztető vonásaként emeli ki a téma tiszteletét. A kiválasztott tárgy vagy személy kiváltotta alkotói reagálás döntő mértékben befolyásolja a végső eredmény esztétikai és intellektuális kihatását. Másik egyedi jellemzője Dora néni alkotómódszerének a felirat, a szöveg szerves beépítése a kompozícióba, amely miniatűrjeinek tökéletes szerkezeti egyensúlyt és érzelmi harmóniát kölcsönöz. Annyira tudatos ez a megoldás, hogy olykor a betűk szinte domináns funkciót kapnak a figurális elemek társaságában.

Derű, életöröm árad a munkáiból, az a fajta optimizmus, amely a szobrászművésznő emberi világát, egyéniségét mind a mai napig jellemzi. Az ő lelke lüktet a naponta kezünkben körforgó aprópénzeinken.

Nyílt, kedves, megnyerő személyiség de Pédery-Hunt Dora néni. Két fontos tényezőt tekint élete vezérvonalának: az alkotói szabadságot és a családi összetartozást.

Életfilozófiája művészetében és emberségében kovácsolódott egyedivé és örökérvényűvé.

DÁLNOKI VERESS KÁROLY EGYETEMESSÉGE

A vénasszonyok nyara csak úgy ragyogja ránk pompáját, amint benyitunk a szabadtéri „műterembe," a Niagara-on-the Lake-ben élő és alkotó Veress Károly udvarába. A Victoria stílusú házat köröskörül a házigazda alkotásai díszítik, a különböző méretű térplasztikák, amelyek akaratlanul is megilletődöttséget parancsolnak a látogatóra. Pedig még nem is tudjuk a küszöbön, hogy egy sajátságos szentélybe vagyunk belépendők.

Amit a szellem begyűjthet egy fedél alá, hogy világpolgárként és modern gondolkodású, de szuper érzékenységű művészként megélhesse a világot, azt mind együtt láthatjuk a szobrászművész lakásában. Hagyományok és modern életforma tipikus ötvözete ez az otthon, amelyet Margó, a feleség mint e századvég modern Aletta van der Maetje, az alkotó férj lelkében fakadó „dallamot... kísérve halkan" (Áprily Lajos) őriz büszkén magyarul, hollandul és angolul.

Szinte akaratlanul fogalmazódik meg a kérdés: hol volt a szülőföld, milyen földdarabot tart bölcsőhelyének ez a magát oly szűkszavúan hirdető művész? Hiszen a kiskapun mindössze ennyi áll: Károly Veress Sculptor.

Aranyosgerendről indult, a papi ősök melengető fészkéből az egykori kisfiú. Kolozsvártól Marosvásárhelyig, Tordától a háromszéki Dálnokig egész Erdélyt szülőföldjének tartja. Örömmel kacag fel, amikor rádöbben, hogy még emlékszik a gerendi kastély fekvésére, és éppen olyan boldogan meséli családi anekdotáját is az istentiszteletre induló lelkész nagyapáról, akit kedvenc libája és az egész falu lakossága kísért vasárnaponként otthonától a templomig.

Budapestre kerül később, ahol bölcsészhallgatóként magyar irodalmat tanul, miközben eredendő művészi hajlamát versírásban vezeti le. Egészen korán kezd verselni, emlékezik vissza ifjúságára, de ugyanígy, már gyerekkorában formálja az anyagot is a maga lelkivilágának a képére. Hollandia lesz életének következő állomása, ahol megnősül és ahol három fia megszületik. Az új, választott hazában egy ideig le kell mondania a művészi alkotásról, de tehetsége ezalatt kikristályosodik, és „indulásakor" szinte feltör belőle az energia. Tanult szobrászatot, de inkább a veleszületett belső csodát,

Isten adományát, a tehetségét mondja életútját meghatározó tényezőnek.

Kanadában második évtizede él a család, ahol Károly elismert szobrászművész. Monumentális szobrai több ontariói város közterén hirdetik, így St. Catharines-ben például a magyar szellem diadalát a mostoha körülmények, a számkivetettség, az újrakezdések és kudarcok fölött. Ezek az alkotások a táj jegyeivé, mondhatnók, alkotó, formáló elemévé váltak.

Veress Károly kifejezésmódja első látásra egyszerű. Ám egyszerűségének csalóka látszatában bonyolult szobrászi beszéd bújik meg. Ezt „véletlenül" elejtett ars poeticája is magyarázza, amelyben a reneszánsz ember hitvallása visszhangzik: „Erdélyiként vallom és vallottam mindig, hogy az ember mindent meg tud tenni, amit meg akar." A semmiből is képes megteremteni azt a művészi univerzumot, amelyben otthonosan van jelen a honfoglaláskori pogány hiedelemvilág visszarezgése a modern élet lelket próbára tevő kihívásaival. Hollandia modern európaisága, Kanada felszínes problémátlansága sem feledtette vele gyermekkora Erdélyének édes keserű emlékeit, a szülőföld lelkiségét. Azt pedig tudjuk, hogy az emigrációban Erdély szellemisége méginkább kötelez.

A kész alkotások a lakás kis „kiállítótermében", az udvaron és a műteremben egyaránt legnyűgöznek azzal a végtelen tisztasággal és muzsikával, amely minden kompozíciójából árad. Versek és zenei motívumok vizuális formába való áttűnését csodálhatjuk itt meg.

Nem mentes ez a sajátságos alkotói világ a XX. századi holland művészeti iskolák hagyományaitól. Ezek képviselőinek egyik csoportja, az úgynevezett tiszta absztrakció hívei a konkrét dolgok, a természet mögött rejlő ritmusra appelláltak. Ennek az iránynak a híve volt a festő Pieter Cornelis Mondrian, aki plasztikus matematikának nevezte művészetüket. Ő társaival együtt azt vallotta, hogy a természet lényegéhez csak úgy juthat el a művész, ha a formát leegyszerűsítve új formákat teremt, amelyek a természet alapvető ritmusának a lényegi kifejezői. Hitték, hogy ilyenszerű alkotási gyakorlattal egyetemesebb és tökéletesebb művészetet tudnak teremteni, mint a természet konkrét jegyeinek a megörökítésével, ugyanakkor a művész érzelmei rejtettek maradnak. Ennek a csoportnak a neve a De Stijl (A stílus) volt. Akik ide tartoztak, célul

tűzték ki a tiszta művészi formát, amely képes megváltoztatni és egyesíteni a világot egyfajta szellemi, intellektuális szférában. A szobrászatban George Vantongerloo volt az, aki kereste azokat a megoldásokat, amelyek a természet lényeges vonásait, törvényszerűségeit emelik ki. A tudatalattinak, az ismeretlennek ilyenszerű feltárása öntörvényű univerzumot teremt, ám tudjuk, ez korántsem előzmény nélküli a kultúrtörténetben: Galileo, Vasco de Gama, Leonardo da Vinci kísérletei, újításai jelentik ennek a modern kori, nagyon is modern képzőművészetnek a kezdeteit. Bizonyságául annak a tételnek, miszerint az igazi műalkotásnak illusztrálnia kell a mindenkori csatát a művész, az anyaga és az ábrázolandó valóság között, és ez a vívódás soha nem a felszínességre rezonál, hanem az érzékelhetőn túl levő lényegre. Ez a gondolat valahol összecseng Platón filozófiájával, aki szerint az utánzó művészet rossz; az egyenes vonalak és körök mindig szépek, és egy olyanfajta gyönyör kiváltói, amelynek nincsen semmi köze az érzéki tapasztaláshoz, annál inkább egy valóság fölötti intellektuális szellemiséghez.

Nos, Veress Károly szobrairól elmondhatjuk, hogy majdnem puritán módon tiszták és egyszerűek. Felületei simák, szinte simogatóak a belőlük áradó és a bennük munkáló emberi teljesség melegétől. Sokféle anyagot használ, de minden esetben végtelen tisztelettel bánik velük.

A végletekig lebontott formákból kialakított szoborkompozícióin felfedezhető az északi lapp életformára utalás éppúgy, mint a sámánizmus vagy a kanadai indián művészet hatása. Különösen elmondható ez azokról az alkotásairól, amelyekbe festett bőrfelületeket is beépít. Fém, márvány, üveg, bőr lényegül át az ő műtermében esztétikai üzenet hordozójává.

Kötődés több alkotásának címe. Ez az elvont megnevezés egyéni vonalvezetésében konkretizálódik, és jelentheti az időnek a folyamatosságát, a holnapok és tegnapok mába való áramlását egy jellegzetesen veressi koordinátarendszerbe ágyazódva. *Tegnap és ma* című munkáján hasonló formára csiszolt-álmodott két fémalakzat egysíkba helyezésével igazolja a címadást. E két, csak nagyságában eltérő fémszimbólum közé egy átlátszó üveglap került, amely mintegy jéghidegen mered az idősíkok közé. Ez a fajta kompozíció valami olyasmit sugall, hogy a perspektívák ugyan beláthatók visz-

szamenően és előrefutón, de nem mindig léphető át a közöttük levő minőségi, lényegbeli küszöb. Ez a lépés embervoltunk nagy vizsgája, amelyet nem hazudhatunk bele az időbe, mert a kristálytiszta üvegre rávetítődik a bizonyságtevés.

A FEKETE FÖLD EGYÜTTES

„Gond-kapuit meseszóval, dalokkal takarta...” – írta egyik gyönyörű versében Áprily Lajos édesanyjáról. A dal az erdélyi költő gyermekkorának kísérője, ringatója, védelmezője volt. Ezért is van az, hogy majdnem minden verssora muzsikál, és az élet köznapian szürke dolgaiban is felfedezi a hangszerre átformálható lehetőségeket.

Van Torontóban együttes, amely gond-kapukat nyitogat, és amely immár 1975 óta eredeti magyar dalokat szólaltat meg. Ez a csoport Fekete föld néven ismert, és Verseghy Árpád vezeti. Megalakulásakor Mezőségi banda volt a neve, majd két év után változtattak Fekete földre. Mindkét címben van jelképes szándék: a Mezőség Erdély egyik ismert tájegysége, népművészete az egyetemes magyar folklór sajátos fejezete. Ismert azonban arról is, hogy a magyar irodalom legnagyobb élő írója, Sütő András mondhatja szülőföldjének, és ott nyugszik Kemény Zsigmond is. A névadásban a szimbolikus gesztust az is jelenti, hogy Verseghy Árpádék az eredeti gyökerek felhasználását tűzték ki célul, szándékuk az volt, hogy ősi, tiszta forrásból felbuzogó népdalokkal tartsák fenn az amerikai emigrációs magyarokban a nemzeti tudatot. Nevelni, megtartani és mindenekáltal gyönyörködtetni.

A Fekete föld elnevezés – tudatosan vagy ösztönösen – a magyar sors metaforája, egyszersmind bizonyítéka annak is, hogy az együttes éberen odafigyel a hazai eseményekre, állást foglal nem harci jelszavakat kiabálva, hanem úgy, ahogy egykor a nép juttatta kifejezésre érzéseit, vágyait, ítéletét: dalban és muzsikában.

A Fekete föld Észak-Amerika legrégebbi népi zenekara, sokan ismerik a kontinens magyar nyelvű rádió- és tévéműsoraiból, valamint a sorozatos Kanadában és az Egyesült Államokban tartott előadásokból. A közönség értékeli és szereti a műsorukat. Repertoárjukban szerepel a magyar nyelvterület minden tájegységének népdalkincse, a mezőségi keserves éppúgy, mint a gyimesi csángó halottsirató, a somogyi vagy a kalotaszegi tánczene.

A zenekar tagjai arra különösen büszkék, hogy a legtöbb jellegzetesen ősi népi hangszert ők használják az „újvilágban”. Az együttest vezető Verseghy Árpád például hegedül, emellett nyenyeren

(tekerőlanton) is játszik, Verseghy Diána a bőgős, Verseghy Gábor kontrás, de furulyál is és egyik kedvenc hangszere a töröksíp, Röszler Gábor kontrás, és megérdemelten büszke a maga készítette ütő gordonkára, Waller Géza hegedül, ugyanakkor tehetséggel kezeli a cimbalmot, a citerát, a dorombot és a köcsögdudát is.

Élmény velük az időutazás a népzene szárnyain…

ATTILA, A DZESSZ MAGYAR NAGYKÖVETE

Fias Attila nevével véletlenül találkoztam. Egy kedves, névnapot köszöntő dalt továbbított interneten a victoriai (B.C.) Miska János barátom, amely két alkalommal is elhangzott a vancouveri magyar házban. A dal szövege a „közösségi", alkalmi költések természetének megfelelően változott, ám ugyanaz a zongorára komponált dallam kísérte. A zene szerzőjéről János elmondta, hogy nemcsak szűken értelmezett baráti körük, hanem az egész Vancouver-sziget magyarságának büszkesége.

A Torontóban élő és dolgozó Fias Attila zongoraművészről van szó. A szülei lakhelyén, Victoria városban működő Vízipoló Iskola sportklubjának az indulójához is ő szerezte a zenét, amelynek a címe: In Quest of Excellence. Hamarosan rájöttem azonban, hogy évek óta az ő zongorajátékát hallgatom, hogy a munkámmal járó feszültségtől megszabaduljak, ugyanis a Solitudes-sorozat, amelyet ő játszik, CD-gyűjteményem nélkülözhetetlen része.

Attila azonnal válaszolt a jelentkezésemre, így rövid időn belül találkozhattunk. Noha a szakmai világ nemzetközileg elismert és megbecsült kanadai művésznek tartja, Attila magyarnak vallja és érzi magát, összmagyarságban gondolkodik.

– *Hogyan kezdődött a zenével való kapcsolatod?*

– Svédországban klasszikus zenével kezdtem a zongoratanulmányaimat. Ott hétéves koromban már tagja voltam a legjobb stockholmi fiúkórusnak. A szüleim gondoskodtak arról, hogy oda bekerüljek. Közben, mint mondtam, zongorázni tanultam, a zeneirodalom alapfogalmaival ismerkedtem, és sokat játszottam, még Bartók műveiből is. Kb. nyolc-kilencéves koromban figyeltem fel a dzsesszre. Ebben nyilván jelentős szerepet játszott az otthoni légkör, hiszen édesapám szintén dzsesszrajongó. Ha visszagondolok a kezdetekre, akkor el kell mondanom, hogy elég jól tudtam használni a fülemet is, már egész zsenge koromban nagyon sokat rögtönöztem. De volt magántanárom is, aki dzsesszre tanított, és még csak középiskolás voltam – már Kanadában, amikor magánórákat kaptam zeneszerzésből is, ami azt jelenti, hogy korán kezdtem a komponálást is.

– *Csodagyerek voltál?*

– Nem hiszem, hogy az voltam. Nem, nem tartom magam csodagyereknek, mert tulajdonképpen szüleim, elsősorban édesapám irányításával kezdtem rácsodálkozni a zenére. Ő pár évig a klasszikus zenével párhuzamosan a kézgyakorlatokra is taníttatott, majd zenekari hangszerelésre, tehát a legfontosabb alapokat korán megismertem. Torontóban mondhatni véletlenül találkoztunk egy úriemberrel, aki a zongoratanárom lett. A Timothy Eaton Memorial Church-nek volt a karnagya, zenei igazgatója. Ösztöndíjjal tanultam nála, és ő nemcsak zongorázni tanított, hanem betett a gyermekkórusba is, emellett pedig tagja voltam a Toronto Childrens' Choirnak is.

– Ezek szerint énekelni is tudsz?

– Tudtam. De miután megváltozott a hangom, nem énekelek, legalábbis nem profi módon. A mississaugai Cawthra Park középiskolában eltöltött évek, az iskola légköre nagyon pozitívan befolyásolta a továbbtanulásomat, itt ugyanis nemcsak zenét, hanem általában a művészeteket oktatták. Itt a dzsessz mellett a zene mélyebb alapismereteivel találkoztam, amelyeket különböző tanárok – kitűnő tanárok – tanítottak. Meghatározó élményt jelentett számomra az a japán út, amelyen mint az iskola dzsessz énekkarának tagja vehettem részt. Tulajdonképpen ekkor értettem meg igazán a dzsessz lényegét. Ezután alakítottunk a barátaimmal egy háromtagú dzsessz zenekart, amivel több díjat is nyertünk. Nem volt nagy célunk ezzel, csak annyi, hogy lássuk, milyen lesz, és mit tudunk elérni. Jó gyakorlat volt. A középiskola után a torontói egyetem dzsessz szakára iratkoztam be, ahol dzsessz-zongora előadóművészi diplomát szereztem.

– Könnyű volt bekerülnöd az U of T-re?

– Nem, azt nem mondhatnám, hiszen csak pár hely volt, de sikerült bejutnom, és ez nagyon jó volt.

– Miért volt jó?

– Főleg azért, mert sok jó emberrel találkoztam, barátságokat kötöttem a zene révén. Nyaranta hajókon dolgoztam, majd, ahogy végeztem, elmentem Koreába, ahol egy dzsesszklubban zongoráztam vagy hat hónapig. Ezután egyik barátommal bekerültem egy zenevállalathoz. Ez nagyon jelentős fordulat volt az életemben, a pályám egyik legfontosabb állomása, mert itt nagyon sok CD-t ké-

szítettem, zongoráztam, egyszóval produkáltam. Stúdiói alapfogalmakat is tanultunk az egyetemen, de igazából azt, amire az előadói pályán szükség van, az életben tanultam meg, a gyakorlat során. A zenedarabok elrendezésének titkait megint csak a stúdióban sajátítottam el. A zene olyan, hogy az embernek sokat kell tanulnia, mert képzés nélkül nem lehet művelni semmiféle fokon, de a lényeg mégis belülről jön, belső indíttatású. Sok kísérletezés során jut el az ember a saját hangjához, stílusához. Ennél a zenevállalatnál készítettem mindenféle zenét, a klasszikusok legszélesebb skálájától a modernekig – rock, könnyűzene, könnyebb és komolyabb dzsessz – mindent kipróbáltam. Nem minden esetben zongorára, hanem más hangszerekre is.

– Tehát nyitott gondolkodású, a zene bármilyen stílusára érzékenyen reagáló muzsikus vagy.

– Pontosan így van. Mintegy 70 lemezt készítettem eddig, legtöbb esetben nemcsak válogattam, hanem magam komponáltam a zenét. Eredetileg a vállalatunk a Solitudes volt, ma már felduzzadt, megnőtt annyira, hogy a Solitudes csak egyik része, amelyiknek a lényege, hogy a természet hangjait felviszi a zene mögé. Ma van már legalább tíz részlege a stúdiónak, tisztán csak dzsessz is.

– Mit kaptál te ettől a munkától mint művész – a fizetéseden kívül?

– Hatalmas tapasztalatot. Ám ennél is többet jelent az, hogy sok nagyhírű művésszel megismerkedtem, engem is megismertek, aminek az eredményeképpen sokan meghívnak zongorázni, túrázni stb.

– Tudnál egy példát mondani?

– Sokszor megtörtént, megtörténik ez ma is. De hadd említsek meg egy híres indiai művészt, aki, miután együtt dolgoztunk a stúdióban, meghívott Indiába. A. R. Rahman indiai filmzeneszerzőről van szó, a *Water,* a *Lord of the Ring* című filmek zenéjét is ő szerezte. Nagyon megbecsült művész a maga hazájában, valóságos szupersztár. Elmentem vele Indiába, ahol zenekarral, zenészekkel ismerkedtem meg, játsztam velük, majd elmentünk koncertezni Ázsia különböző országaiba. Indián kívül felléptünk Szingapúrban és Ausztráliában is. A túra után még egy ideig Indiában maradtam, többször hangversenyeztem, elmélyítettem a kapcsolataimat. Oda még vissza is várnak a barátaim, kollégáim. Nagyon szeretek utaz-

ni, de az utazásaimat szeretem egybekapcsolni a zenéléssel. Az indiai közönség nagyon muzikális, zeneértő, a hindu zene pedig mint művészt is nagyon érdekel. Egy másik zenei világ, amelynek a vonzásába kerültem, az a brazil zene. Beszélek portugálul, és megértem az énekeiket, élvezni, értékelni tudom a muzsikájukat. Nyelveket könnyen tanulok. A magyart is próbálom tökéletesen megőrizni, nagyon vigyázok arra, hogy ne keverjem össze az anyanyelvemet az angollal például. Egyik szenvedélyem az olvasás, magyarul is sok könyvet olvasok, szerintem ez segít abban, hogy a hatéves koromban odahagyott természetes nyelvi környezetemből ne hulljak ki. Természetesen mindez elsősorban a szüleim irányításának, nevelésének köszönhető. A múlt évben először sikerült összehoznunk egy olyan szabadságot, amikor a családunknak mind a négy tagja együtt ment haza Magyarországra. Az öcsémmel, aki Kanadában született, átmentünk Erdélybe. Székelyudvarhelyig jutottunk el. Meghökkentett az a szenvedély, ahogy ott a székelyek védik a magyar nyelvet, kultúrájukat, nemzeti hovatartozásukat. És milyen kedvesek, barátságosak, műveltek az emberek, milyen szépek a székely lányok! Valahogy jobban magyarok, mint az anyaországiak, ahogy mi tapasztaltuk. Oda még vissza fogunk menni.

MÚZSÁK TALÁLKOZÁSA EGY KERTI HANGVERSENYEN

„A zene érlel. Mint imában
a bűnös, vagy mint nyers vasak
a villamos tekercs alatt,
átváltozol az áramában…” (Szabó Lőrinc)

Nincsen magyar turista, akinek a szíve ne dobbanna nagyobbat, amikor Niagara-on-the-Lake- egyik főutcáján sétálgatva egyszerre csak ezt olvassa: Karoly Veress, Sculptor. A szobrászművésznek nincs is szüksége bővebbszavú hirdetésre, hiszen a táblácskán túlpillantva elénk tárul egy nem mindennapi udvar: hatalmas fák árnyékában szerénykednek, illetve a tisztásfoltokon megütköző nap fényében sütkéreznek a szobrok, a Mester alkotásai. Szépek, modernek, némelyikük monumentális, a többiek tarózkodóbb méretűek, de mindegyikük nagy kaliberű, nagy tehetségű művész munkái. Azonban csak akkor ismerhetjük meg igazán ennek a világnak a valódi gazdagságát, amikor belépünk az utcára nyíló kiskapun, és megtekintjük mind a kinti, mind a benti stúdió kincseit.

Az immár világhíres művész alkotásai egy hatalmas rapszódia remekművei. A Székelyföldtől Hollandián át az Egyesült Államokig elhallatszó ritmusa van ennek a látható, vizuális zeneműnek, amely az idén testvéri szövetségre lépett a hallhatóval, a Niagara Nemzetközi Kamarazene Fesztivállal.

A múzsák testvérisége – használhatnók Tüskés Tibor, pécsi író szép metaforáját – nem véletlenül jött létre, mondja a Fesztivál alapító-igazgatója, a jól ismert, rendkívüli hegedűművész, Atis Bankas.

Arra a kérdésre, hogy miért éppen a Veress-portát választották az augusztus 14-i koncert színhelyéül, Atis Bankas elmondta, hogy a hét éve minden esztendőben megrendezett fesztiválok koncertjeiről Veress Károly és felesége, Margó soha sem hiányzott. Zenerajongásuk és -értésük olyan rezonanciákat váltott ki, amelyeket művészembernek lehetetlen nem észrevennie. A zene épp akkora szerepet játszott a barátságuk kialakulásában, mint a szobrok, hiszen Bankas a vizuális művészetek iránt is rajong és nagy tisztelője a

Veress-szobroknak. Ezenkívül István, a legifjabb Veress-fiú évek óta segítséget nyújt a Fesztivál szervezésében, technikai dolgok megoldásában. A Veressék szabadtéri stúdiója önként kínálja a lehetőséget egy magyar kerti koncert megszervezésére, amit az idén meg is valósítanak.

– *Mi lesz a műsoron?*

– Egyszerűen: magyar extravagancia! Bartók és Kodály nemcsak a magyar zene csúcsai, hanem világhírességek is, az egyetemes zenei világ jeles képviselői, az ő alkotásaikból választottunk néhány szép darabot, de hallhatunk majd magyar népzenét is. Természetesen nem maradhat el a koncert után felszolgált gulyás, amit Margó készít, no meg a híres magyar bor sem, amelyet a Magyar Kereskedelmi Konzulátus ajándékoz erre az alkalomra. Művészeink ezen a hangversenyen Almita Vamos – hegedű, Roland Vamos – hegedű és viola, Peter Seminovs – hegedű, Spencer Martin – viola és Teimour Sadykhov – cselló.

– *Milyen meglepetéseket tartogat az idei fesztivál?*

– „Mint szervező igazgatónak számomra minden egyes hangverseny fontos, nem tudom rangsorolni az előadásokat. A közönség dönti el, melyiket szerette a legjobban. A műsorunk nagyon változatos: a középkori egyházi zenétől a klasszikusokon át a latin gitárig és a dzsesszig nagyon széles skálát ölel fel. Kapásból említeném például, hogy július 28-án Bach halálának 255., augusztus 9-én Shostakovich halálának harmincadik évfordulóján emlékhangversenyt tartunk, vagy azt, hogy a Nagy Kanadai Zongoraművészek sorozatban játszani fognak olyan ismert művészek, mint Robert Silverman és Anton Kuerti. Hangsúlyozom: harmincöt hangversenyünk lesz, ki-ki maga válogathat a műfajok, előadóművészek között. Én csak remélni tudom, hogy ez a szezon is olyan sikeres lesz, mint amilyent az előző években megszoktunk.”

*

Atis Bakas szülőhazájában, a Litván Állami Konzervatóriumban diplomázott 1977-ben, majd a Moszkvai Tchaikovsky Zeneakadémián egészítette ki tanulmányait. Miután megnyerte a Köztársaságok Közötti Hegedűversenyen az első díjat, szólóhegedűsként szerepelt a volt Szovjetunió, Európa és Kanada különböző zenekaraiban. Hazáját 1981-ben hagyta el. 1982-től a Toronto Symphony

Orchestra tagjaként működött, emellett a Royal Conservatory of Music és a Torontoi Egyetem tanáraként indított útjára rengeteg tehetséges fiatal zeneművészt. Az észak-amerikai zenei élet egyik legelismertebb és legaktívabb tagjaként állandó szervezője a nyári zenei eseményeknek, amelyeknek az idei Niagara Nemzetközi Kamarazene Fesztivál egyenes folytatása.

TÁRLATLÁTOGATÁS EGY GAZDAG ÉLETMŰ FORRÁSVIDÉKÉN

A Horthy-műterem két festőéletművét mutatja be: az asszonyét és a férjét. Két ellentétes stílusvilággal találkozunk itt – közös jellemzőjük a szépség megörökítése. A pillanatok hangulata ragadja meg a nézőt akármelyik olajfestményre tekint. Azt hihetnénk, hogy Horthy Nándorék csak a szépet látják meg maguk körül, nem is figyelnek másra, csak az élet ritmusából fakadó harmóniára.

Van a gyűjteményben azonban egy kép, amely történelem. Amelyik véres és elevenünkbe maró emlék. A sötét tónusú háttérből a fény fekete tankot villant fel, virágvázává kiképzett ágyúgolyóhüvelyből egy piros bogyókkal megrakott levéltelen faág hajlik ki. 1956 valamelyik évfordulójára készült festmény ez. Számomra a kompozíció a reménytelenül kihullatott magyar vért jelképezi , az utó-, illetőleg a jelenkor fájdalmas mementóját: még mindig fenyeget a fekete tankok fekete világa, még mindig csöpöghet a drága vér. Időtlen figyelmeztetés… Ez az első munka, amely lenyűgöz, nehezen mozdulok előle.

A HUVAC néven ismert magyar képzőművészek Toronto központú csoportjának új elnöke, Horthy Nándor munkái évtizedek óta jelen vannak a kanadai, óhazai és külföldi kiállításokon. De ezt a képét még nem láttam. Szép, meleg tónusú csendéletei, tájképei viszont számtalan magángyűjtemény értékes darabjai, a magyar képzőművészet hírnevét erősítik Kanadában, az Egyesült Államokban, az óhazától Távol-Keletig.

Hogy ki is Horthy Nándor, a kanadai magyar festő, honnan indult és hová jutott? Erre a kérdésre tőle kapunk választ.

„Noha több festőtanfolyamot végeztem, önmagam megítélése szerint mégiscsak önképzett festőnek tartom magam. Festői pályafutásom alatt számos csoportos és egyéni kiállításon vettem részt Kanadában és az Egyesült Államokban, festményeimmel eddig több mint 80 díjat nyertem. Magyarországon 2001 augusztusában állítottam ki húsz, Kanadában élő magyar képzőművész csoportos tárlatán Budapesten.”

Maga a történelem tette próbára már kisgyerekkorától a Kőszegen született Horthyt. „Átkos nevet örökölt”, mondhatnók. Ehhez

még hozzájárult az édesapa foglalkozása is, aki a Magyar Királyi Csendőrségben szolgált negyed évszázadon keresztül, alezredesi rangban érve meg a második világháború végét. A „felszabadulás" után a család sorsa a kitelepítés, a megalázások, hányattatások egész sora, a szegénység, a mélynyomor.

1951-ben szállították őket kényszerlakhelyre, Kondoros községbe, ahol egyetlen szobában hét személynek kellett meghúznia magát. „Állandó rendőri felügyelet mellett élve a falut nem hagyhattuk el. A nyomor, az éhezés volt az osztályrészünk mintegy két és fél évig", emlékszik vissza ezekre az esztendőkre. „Addig fokozták a terrort, a nép nyomorgatását, hogy az elégedetlenség miatt 1956-ban forradalom tört ki. Még ma is emlékszünk a magyar forradalom részleteire, amikor néhány napig a szent forradalom volt, a legtisztább forradalom, ami a történelemben valaha lezajlott és győzedelmeskedett", mondja.

A szovjet tankok azonban minden reményt eltapostak. A menekülő tömegekkel együtt a Horthy-család is elhagyta az országot, bízva abban, hogy szabad földön emberséges életkörülményeket tudnak majd teremteni gyermekeiknek. Éva lányuk akkor hétéves volt. Második gyermekükkel, Ritával áldott állapotban levő Horthyné a férjével határozottan, bátran vágott neki az ismeretlennek, mert a maguk mögött hagyott nyomort, meghurcoltatást, internálótábort, munkaszolgálatot, állandó megszégyenítést már ismerte. Le Havreban szálltak hajóra, és kilenc nap múlva Quebec kikötőjében léptek Kanada földjére. Megérkezésük után hihetetlen szorgalommal álltak neki az új élet megteremtésének, és önerőből felépítették azt a világot, amelyben jól érezték és jól érzik magukat. „Ha nagyon akarunk valamit és azért minden lehetőt megteszünk, akkor az sikerülni is fog", summázza élettapasztalatát.

„Feleségemmel együtt sok-sok örömet szereztünk másoknak festményeinkkel, és egy becsületes megélhetési formát tudtunk biztosítani magunknak", tér rá Horthy Nándor tulajdonképpeni hivatására.

Hogyan lett éppen a festészet a családi egyisztenciájának biztosítéka?

Mind a feleség, mind a férj művészi hajlamokkal született. Éva a festészettel már korábban is kacérkodott, Nándor zenélt, plakáto-

kat festett, grafikázott. Aztán egy véletlen folytán, kanadai mecénásra bukkanva, Horthy Nándornénak sikerült minden képét hosszú távon is eladnia, ami lehetővé tette számára, hogy családja mellett csak a művészetének éljen. A férje később csatlakozott a tájképfestéshez – más stílusban, de ugyanolyan sikeresen. Művészetükkel megalapozták a családi hagyományt – mindkét lányuk hivatásos, sikeres képzőművész.

Horthy Nándor meleg színárnyalatú, harmonikus kompozíciójú, a világ legszebb tájait, az élet legmeghittebb pillanatait megörökítő alkotásait szereti a művészetkedvelő közönség, mert jól megférnek a legkülönfélébb lakberendezési stílusokkal.

MAGYAR TÁJ KANADAI ECSETTEL

Nagy A. Edward képzőművész Kanadában született magyar szülők gyermekeként, második nemzedékiként itt nőtt fel és itt végezte a tanulmányait. Hála a gondos családi indíttatásnak, hibátlanul, hangsúly nélkül beszéli az anyanyelvet, két kisfiával is magyarul beszélget. Nem tagadja meg a gyökereit, a családjával nyarakat tölt Magyarországon, ahol otthon érzi magát, és amelyiknek természeti szépségére, szellemi, művészeti gazdagságára nagyon büszke.

Legújabb kiállításának az anyagát is többnyire a Balaton-környék ihlette képek alkotják.

A június 22-én a Studio Gallery Fine Art nevű képtárban megnyílt tárlata lenyűgöző bőséggel árasztja a nézőkre a magyar táj hangulatát, a kis ország változatos arculatával, napsugaras dombjaival olyan meghittséggel tekint ránk, hogy szinte azonnali utazásra csábít.

Éppen a vendégkönyvvel pepecseltem, amikor Edward felbukkant fiaival a képtárban, így alkalmam nyílt arra, hogy kifaggassam. A művész kitűnő interjúalanyként, készséggel válaszolt a kérdéseimre.

– Edward, pár évvel ezelőtt ismertem meg a munkásságát, és most arra voltam kíváncsi, hogy azóta bővült-e a képeinek a témája, változott-e közben szín- és kompozíciórendszere. Arra azonban nem számítottam, hogy alkotásaiból ilyen nagyfokú harmónia árad majd a látogatók felé. Mi ennek a magyarázata?

– Évek óta járok Magyarországra, és a magyar tájban felfedeztem azt a melegséget, amit sehol másutt nem éreztem. A táj ott még zölden, tavasszal is meleg, szelíd és nagyon vonzó. Olyan, mint egy hímzett terítő, amely jól érvényesül a nagyobb kompozíciókon. Az apró parcellákkal, színfoltokkal, a színek kontrasztjával a magyar népművészet gazdagságát is lehet sejtetni. Mindig vonzott a természet, az ember és a környezet viszonya, és Magyarországon könnyebb volt kitapintani a táj ütőerét, felfedezni a titkokat, amiket rejteget, maga a közlekedés is egyszerű volt, akár kerékpáron, akár gyalog minden nehézség nélkül elindulhattam a mindennapi felfedező útra, a vidéknek olyan zúgaira bukkanva, amelyek nagyszerű hátteret vagy témát szolgáltattak a hangulatomhoz. A tájfestészet

tulajdonképpen gyakran alapul a spontaneitáson, nem kell nagy tervezés ahhoz, hogy remekmű szülessék. Van Goghról tudjuk például, hogy kiment és csak élvezte a hangulatot, a látványt, amely aztán érzelmileg megindította, alkotásra késztette. Valahogy én is így vagyok vele.

– Tájélményért nem kell senkinek messzire utaznia, hiszen Ontario természeti gazdagságát is gazdag ihletforrásnak tekintheti bárki, Magyarország pedig távol van, nem sok kanadai ismeri, és ha nincsenek magyar rokonai, nem is igen utazik oda. Nem fogadják értetlenül a képeit az itteni műkedvelők?

– Nem mondhatom, hogy valakit valaha is kellemetlenül érintett a magyar téma. Hiszem, hogy a képet a művészi értéke határozza meg, és ha jó és igazi műalkotással találkozik valaki, akkor elsősorban nem a témába akad bele, az szerintem másodlagos szerephez jut. De a magyar tájképek mellett látható itt egy sorozat a kanadai ihletésű munkáimból is. A Világítótorony például Prince Edward Island-i kirándulásunk alkalmával született, Észak-Ontario-ban tett utazásaimnak is sok pillanatát megörökítettem. A magyarországi alkotásaim viszont tudatos témaválasztás eredményei, hiszen a magyar tájat a nyugati közönség nem ismeri. A görög vagy olasz egzotikus világ minden művészt megihletett, és ha európai tematikáról van szó, mindenki inkább ezekre a klasszikus, romantikus miliőkre gondol. De a magyar természet varázslatos világába be kell vezetni a Nyugatot. Én a magyar vidékben látok valamit, amit talán más ember nem vesz észre, nem érzékel. Talán ezért érzem személyes parancsnak azt, hogy a világgal megismertessem ezt a melegséget, intimitást, tájbeli gazdagságot.

– Gyakran mennek haza?

– Nem túl gyakran. Három évvel ezelőtt voltunk otthon utoljára, akkor volt kiállításom Kecskeméten a Ráday Múzeumban, azért. Amíg a gyerekek kicsik voltak, többször mentünk. Olykor évente három hónapot is ott töltöttünk, és én azalatt csak festettem. Néha két akvarell is elkészült naponta. Az könnyű volt, vizet meríthettem a portákon a kutakból, és csak kevernem kellett a színeket. Az alkotási módszeremről elmondhatom azt, hogy nagyjából mindig nagy, absztrakt foltokkal kezdem a kompozíciót, és úgy „torzítom," alakítom, hogy megfeleljen annak, amit én szívem szerint üzenni szeret-

nék a nézőnek, kiemelve azt, amit hangsúlyozni akarok. Ha lebontanók a képekről a festékrétegeket, akkor csak foltok maradnának.

– Nem nevezhetjük Edwardot hagyományos tájfestőnek, hiszen itt láthatunk absztrakt munkákat is.

– Ez a nagy kép, amelynek a címe View Over the Lake, például teljesen absztrakt. A motívumok összessége, a színfoltok és a mozgást sugalló árnyalatok mind a Balaton hangulati hordozói és szinte kitapinthatóak. A nagyobb munkákon a vízfesték mellett ugyanis használok viaszt és krétát is. A kicsi képeken kevésbé, nem akarom a meghittséget, a látványt, a hangulat melegségét megzavarni.

– A kivétel erősíti a szabályt elv alapján a harmonikus nagy összképben, illetőleg válogatásban előfordul négy darab „más" kép is: két darab fehér-fekete és két szürrealista, „izgató-felkavaró" alkotás is. Ezekről hallhatunk néhány szót?

– A fekete-fehér képek balatoni nyaralásom emlékei, egyik a nádas, a másik meg a viharos tó. Ezek krétarajzok, grafikai korszakomra emlékeztetnek. Egy-egy sűrített tájegység, amelyben megérezni az egészet. A szürrealista munkáim a mindennapi életünk, a társadalom megzavart, felboruló rendje és az egyén szembenállásának az illusztrációi –, az individuum vergődése a megmaradásért, a személyes függetlenségért, a szabadságért.

– Milyen irányba halad a pályája, Edward? Milyen tervei vannak?

– Folytatom a tájfestést, de a portrékat is tervbe vettem. Az arcképfestéssel nem csupán a modell fizikai vonásaira összpontosítok, hanem a tájba helyezve érzékeltetni akarom az egész személyiséget a maga belső és külső jellegzetességével együtt. Ennek az elképzelésemnek a megvalósulása a legújabb, a labdarúgó világbajnokság hatására született képem. Ezenkívül több időt és energiát akarok szentelni a szobrászatnak.

– Az itt kiállított szobrok azt sejtetik, hogy a plasztika területén is az élet rendjét, az összhangot, a szépet keresi. A művészetek más területein is próbálkozott már?

– Az ontariói Waterloo-i egyetemen architektúrát tanultam, utána mentem az Ontario College of Art szépművészeti szakára, ahol a grafikára, festészetre és a szobrászatra képeztek. A diplomám megszerzése előtt alkalmam volt hosszabb ideig részt venni egy

firenzei továbbképzésen, amit nevezhetnénk művésztábornak is, bár ez több volt az általánosan használt alkotótábornál. Ez az út olyan élménnyel ajándékozott meg, amit talán nem is lehet elfelejteni. A nagymesterek árnyékában a művészet értéke, fogalma egészen különleges megvilágításba került, amit nem lehet könyvekből megérteni. Nem érzek éles határokat egyébként a különböző műfajok között, egyik erősíti a másikat, az építészetről szerzett ismereteimet például gyakran hasznosítom a képek megkomponálásában, a képszerkesztésben, és ez még hangsúlyozottabban igaz a szobraim esetében.

Nagy A. Edward nagyon aktív művész. Első torontói bemutatkozása, 1984 óta szinte minden esztendőben kiállítja munkáit, olykor évente többször is, nemcsak Kanadában, hanem Magyarországon és az Egyesült Államokban is. Tagja az Ontario Society of Artists (OSA), a Canadian Society of Painters in Watercolour (CSPWC) és az American Medallic Sculpture Association (AMSA) nevű művészeti szervezeteknek, képei egyre több magánszemély, illetőleg intézmény gyűjteményét gazdagítják.

MINDEN MOZDULAT AZ IDŐVEL FESZÜL SZEMBE...

Kókai Gézában robbanásra kész erők dolgoznak. Igazi őstehetségként naponta meghökkenti önmagát és környezetét szobraival. Azt ugyanis mindenki tudta róla, hogy van művészi érzéke, rajzkészsége már Németországban gyümölcsözött, az agyaggal azonban csak a közelmúltban ismerkedett meg. Hirtelen ismerte fel az anyag engedelmességét, amely hagyja magát gyúrni, formálni az ő szándékát követve. Géza szándékai pedig változatosak és az életünk lényegére hangoltak.

Minden alkotásának története van. Egész könyvre való mesét formált agyagba, kis komikus, groteszk figurái kedvesen huncutok és finom erotikától sem mentesek. Kiállításainak látogatói egy ideje azonban drámaibb alkotóerőt vélnek felfedezni kisplasztikáiban. *A négytagú kórus* című alkotásának kiképzése például egyfajta csapatszellemet szimbolizál. Pozitív töltetű, erőteljes alkotás, és már mutatja azt a formai irányt, amelybe Géza halad.

Az absztrahálás nála sajátságos, és a művészi magatartás egyik rokonszenves vonásáról árulkodik: az anyag tiszteletéről. Mintha a természet egy-egy darabja öltene antropomorf formát elemi csapások után – afrikai alakjai nyújtottak, fájdalomtól, belső és külső szenvedésektől elgyötört figurák. Mint elszáradt faágak figyelmeztetnek napi feladatainkra. A hasonló eszmei fogantatású kis szobrok száma az utóbbi időben egyre szaporodik, s velük egyre mélyül az alkotóművész ama felismerése, hogy egyre kevesebbet tud a szobrászatról. Más szóval, egyre többet akar tudni arról, ami most már az életének a lényegét jelenti. Egyelőre azonban csak másodkézből szerzi meg a szakmai információkat, családi körülményei pillanatnyilag csupán ezt engedik meg neki. Felesége, Emmike végzős hallgatója a Toronto College of Arts-nak, s mint a legtöbbet ígérő, többszörösen kitüntetett tehetség, értékes ösztöndíjak birtokosa, naponta otthoni műtermükben vagy éppen a családi asztal mellett rendszeresen átadja ismereteit a férjének. Így Géza minden őt érdeklő kételyére feleletet kap, miközben elvégzi a házimunkát, amelyet teljesen magára vállalt felesége tanulmányainak idejére. Ekképpen egészíti ki egymást két ragyogó képességű egyéniség, segítvén egyik a másikat belső értékeinek kibontakozásában.

Kókai Géza igényes ember. Elsősorban magával szemben. Mert ha csak átlagos képességeit aknázná ki, még akkor is sikeresebbnek tekinthetné magát a megszokottnál. Szobrai már elég tetszetősek ahhoz, hogy a mindennapi keresetet jócskán pótolhatná eladásukból. Eredendő nyugtalansága azonban megóvja attól, hogy csak a piacra „termeljen” – szerencséjére, és szerencsénkre.

„MINDENÜTT A SZÉPET KERESEM”

Mihály Magdolnát is a ’80-as évek menekülthulláma sodorta Erdélyből a tengerentúlra. Szerencséje volt, mert mint festőművészt fogadta be Kanada.

– Pontosan mióta élsz itt? – kérdezem tőle, miközben lassan beleszeretek Tamási felejthetetlen novellája, a Szép Domokos Anna ihlette olajfestményébe.

– 1990-ben érkeztem Torontóba, és azóta szüntelenül próbálok bekapcsolódni az itteni művészeti életbe. Nem annyire magamat, mint a képeimet akarom észrevétetni a kanadai közönséggel. Azt gondolom, hogy munkáimon át egy olyan világ üzenetét tolmácsolom, amelyről csak nagyon kevesen tudnak itt.

– Természetesen a szülőföldedre utalsz.

– Igen, Erdélyre. A Kárpátok koszorúzta szülőföldre, amelynek minden sarkában művészet virágzik. Talán az ott élők így feleselnek a nehéz életkörülményekkel, az elnémításra irányuló hatalmi törekvésekkel. A művészet egyfajta menedék is lehet, ha másképpen nem szólhat az ember. Természetesen a hivatásos művész nemcsak a külvilág ellenében alkot, hanem elsősorban belső kényszerből.

– A Nagybányai Festőiskola jelentőségét európai mérce fémjelzi a művészetek történetében. Tagjainak hagyatéka nem maradt hatás nélkül azokra később sem, akik művészi forrásvidéknek tekintették a város pompás környékét.

– Az én festői pályám is Bányáról indult, olyan művészeti kútfőről, amely bizonyításra kötelez.

– Szerényen, a korabeli kritika szerint szemérmesen kerested néhány évig a kifejezés számodra legalkalmasabb formáit, ezért kezdeti képeid meglehetősen eklektikus jellegűek voltak. Egyben azonban megegyeztek a szakemberek: képeiden a szép mint örömforrás jelentkezett.

– Ars poeticám, hogy az élet legapróbb részletében is találni megörökítésre érdemes szépet, és azt minden művésznek fel kell mutatnia.

– Nálad a képi szépség ihletője a természet, az alkotói magatartásod jellemzője a lírai azonosulás a természettel. Ebből ered lágy,

érzékeny vonalvezetésed. Tematikádról elmondható, hogy többnyire az otthoni tájat idézi, Erdély megannyi hangulata és színe ismétlődik a képeiden. A táj egymagában azonban csak háttér nálad, az ember alkotta világra utaló motívumok iránt sokkal nagyobb érdeklődést mutatsz. Az erdélyi falu-képeken mintha a történelem szólna a nézőhöz. Ősállapotokról beszélő házak archaikus hangulatokat idéznek – napsugarasan.

– Igen, szeretek a fényben „állni."

– Ahogy mondod, a fény döntő szerepet játszik, szimbolikus jelentőségű képi világodban: a mostoha körülmények közé predesztinált lelkek felfelé törekvését, a rögtől való elrugaszkodás vágyát jelképezi. Engem a Te sajátos fénykezelésed az impressionizmusra emlékeztet. A legmagányosabb kompozíciós elemet is besugározza a fény, a színek harmóniájának a ragyogása. Nem nagyon találunk újabb alkotásaid között sötét tónusú képeket. Legújabb miniatűrjeid is a belső esztétikum kitörésének bizonyítékai, ezek tónusai is melegek, magukkal ragadnak, gyönyörködtetnek. A technikád is sajátságos: akvarelljeiden a foltokat tusvonalakkal kontúrozod.

– Úgy van, ezzel mozgalmassá, ritmikussá válik a kompozíció. Szeretem az anyagomat, a képek összhatásánál a papír anyagszerűségét is érvényesíteni szoktam.

– Hogy mégsem skatulyázható munkásságod egyértelműen a lakásdíszítés kategóriájába, azt néhány, az egzisztencia szorításában született nagy olajképed bizonyítja. Azt látom, hogy a művészi belső nyugtalanságnak vagy éppen az alkotói magánynak az érzékeltetésére a szürrealista hagyományokhoz fordulsz. Mintha azt, hogy nagyon fáj valami, balladisztikus absztrakcióba menekülve tudnád csak elmondani, egyéni színhatással hangsúlyozva az érzést: az arany és a kék találkozásából kísért elő egyfajta lidérces zöld szinte transzcendentális világot sugallva. Magány és árvaság ily módon ölt képi kifejezést nálad. Az összhatás nem riasztó, nem kaffkai hatású mégsem, hanem felemelően artisztikus.

– Ezt is akarom elérni: felfedni mindenütt a szépet.

SIMON GOTTLIEB ERIKA, A SOKARCÚ MŰVÉSZ

Miközben harcolunk naponta ágaskodó önérzetünkkel a női egyenjogúságért, elfelejtjük, hogy a Teremtő ezt a dolgot már régen elrendezte a világban.

Az emberiség két táborának, a férfiaknak és a nőknek még a nyitva hagyott szivárványkapu sem tudja megváltoztatni a lényegét – minden kísérlet ez irányban mondvacsinált és erőltetett. Ennélfogva múlandó.

Ha azt mondom, hogy nő, akkor gondolok elsősorban a szerelemre, az otthon melegére, az édesanyai simogatásra – minden szépre, amely az Édenből való kiűzetésünk óta a nő által pótolódik, ha még oly röpke ideig is. A nő a fészek, a valahová tartozás biztosítéka. Ez nem zárja ki viszont azt, hogy minden olyan területen is jelen legyen, és a legsikeresebben, ami régebben férfiú privilégiumnak számított: politikában, művészetben, tudományban, technikában – a búzamezőktől az űrrepülésig.

Simon Gottlieb Erika élete ilyen vonatkozásban teljes: asszony a szó legnemesebb, mondhatnók: reneszánsz értelmében. De több is, mint a reneszánsz kor asszonyai, akiktől szerelmet, dalt, tűzhely melegét várták el csupán. Erika feleség és anya, minden percében és minden idegszálában szeretteire figyelő, értük aggódó asszony, és festő–grafikus meg költő, ezenfelül pedig szakmájának az átlagon felüli tudósa, művelője, több könyv szerzője. Nem kevesebb ember, mint férfitársai, akik sokszínű egyéniségének közelében emberileg is gazdagabbak lesznek.

Erika grafikáin egyfajta filozófiai elmélyülést követhetünk nyomon. Az élet, a szépség, az értékek devalválódásának a titkait faggatja, a dilemmát, amelyet versben így fogalmazott meg: *„Tükrömben idős, idegen arc. / Ki lehet? Vak szívem igazít; / Meg kell találnom az enyémet, / a múlt tükrében az igazit.”* (Tükörkép).

Nemcsak arcának, hanem a környezetének is nyugtalanul kutatja „romló földi mását” (Dsida Jenő szavaival). Ezért minduntalan ceruzájához nyúl, hogy megragadja a pillanatot, képbe örökítse a látványt, „az igazit.” Utazásainak művészetbe lényegült emlékei közé tartoznak a *József Attila szobra* című kisgrafikája, prágai, ber-

ni, dublini, durhami képeslapjai ugyanúgy, mint pasztelljei vagy nagy olajfestményei.

Simon Gottlieb Erika képeivel a művész otthonában találkoztam először. Meleg hangulatú, impozáns olajfestményei sajátságos élményt jelentettek akkor is, évekkel ezelőtt. A kultúrember reflexiói ragadnak magukkal a gazdag válogatásban, amelyek méretben váltakozva ismétlődnek. Alkotásainak egy sajátságos csoportja színházi- és utazási élményekhez kötődik – Szophoklésztől Beckettig színművek elevenednek meg előttünk, egy-egy színházi jelenet vagy figura kel új életre a képein, és a néző lelkén hirtelen végigsuhan a régen látott darab egész katartikus hatása. Úgy tűnik, hogy Erika kedvence Shakespeare, a halhatatlan tragédiák szerzője, hiszen a Lear király több jelenetét láthatjuk itt, mint ahogy a Rómeó és Júlia fájdalmas romantikája is ismételten jelen van a sorozatban. A varázslatos, tündéri világot idéző Szentivánéji álom képi ábrázolása viszont valamiféle elvágyódásról árulkodik. Akár önálló funkcióra is kész színpad- és kosztümtervek, akár irodalmi illusztrációk a kiállított darabok, mindenképpen egy romantikus művészi életérzés reflexiói. A festői fantázia találkozik itt a költői univerzum kínálta lehetőségekkel, és e kettő találkozásából születik meg az a pillanat, amely betölti az ember lelkében tátongó ürességet szürke, elanyagiasult világunkban. Hiszen majd mindenki cipeli lelkében azt a mardosó, hatalmas hiányérzetet, amelyet csak az ábrándok, a fantázia kellékei képesek ellensúlyozni. Simon G. Erika ennek a hiátusnak a kitöltésére választotta a múzsák testvéri találkozásának stációit, és létünk kiapadhatatlan örömforrását, a természetet. A képei zsúfoltak, lágy, meleg színekben tobzódók, és dús a táj is, amely körülveszi ezt az újraálmodott, emberalkotta-formálta-minősítette világot. Puha, tompított színeket fest, amelyek azonban nem szelíd árnyalatok, mert erőteljesek, és szinte észrevétlenül tűnnek át a sötétesbe. Rendkívüli erőt sugallnak ezek az első pillanatban merengőnek tűnő alkotások. Az idő és a tér végtelenségéből a maradandó percet ragadja meg, az emberien meghittet, a metaforikusan sokat jelentőt.

SZOBROK ÉS VILÁGUNK

Azt hittem, hogy hagyományos műterembe lépünk. Olyanfajta meglepetés ért azonban, mint amikor az ember templom helyett elvarázsolt kastélyba kerül, valamelyik gyermekváros mesés világába. Gulliverként bolyongtunk percekig a lilliputivá formált ismerősök között, az egész lakást uraló Bényei András-alkotások bűvöletében. Nem hagyományos kiállítás fogadott, még csak a szokásos művészi rendetlenségnek sem találtuk nyomát. Inkább azt mondhatnók, hogy egy olyan szubjektív világ tárult elénk, amelyet szerves alkotóelemei, a házigazda műalkotásai, kényelmesen – éppen a legjobb helyet kisajátítva – belaknak.

A kandallón például Mr. X. szemléli laza ültében a bronzba örökített életörömöt, amelyet a hollywoodi standardtól messze elütő, de afrikai ízléssel gyönyörűnek tekinthető matróna testesít meg. A sarokban üzletasszony ütközik az „üveg mennyezetbe", amelynek áttörése után a semmivel nézhet farkasszemet. A sublódon a Rózsaszínű dívány, amelyen szobrász és felesége meghitt családi pillanatát irigyelhetjük meg: a hangosan olvasó asszonyra önfeledten figyelő, laza pózba süppedt művész önportréját. (Talán ennek az alkotásnak köszönhető, hogy a később kávét-teát felszolgáló Judyt ismerősként üdvözölhetjük, aki szerényen elhúzódik a nyilvánosság elől ugyan, de egész lényével láthatatlanul is jelen van az alkotó férj múzsájaként.) Sikeres, fontoskodó üzletember siet aktatáskával mindenféle irányba, hogy aztán álmai csúcsain végtelen szomorúsággal faggassa az élet értelmét. A kisemberek, a hangyaszorgalmú hivatalnokok és munkások, a mai élet szürke napszámosai, a buszok, földalattik, villamosok bérletesei hasonlóképpen elidegenedve szoronganak egymás mellett. Az asztallapon a család barátai, Jeff és Jane versenyeznek, hogy ki tud könnyedébben lebegni a víz felszínén, másutt üdítőt és kikapcsolódást élvező, fürdőző házaspárra csodálkozhatunk rá.

A víz gyakorta asszociál a mai ember pihenési igényével (ezt nemcsak az olykor groteszkül ormotlanra ernyedt fürdő, úszó szoborfigurák sugallják, hanem a ház falain látható festmények is. Ezek az egzisztencialista beütésekről árulkodó, metafizikus borzongást sugalló képek – szintén András munkái – alapvető részei alko-

tóvilágának. Többnyire hideg színeket visz a vászonra, s a végtelenbe táguló perspektívákból egy hűvös, magányos lelkiség üzenetét sejthetjük meg. A tó partján elhagyott nyugágy vagy a kikötött ladik mégis arra figyelmeztet, hogy nem emberidegen világ ez, ellenkezőleg, az ember és a természet titkos szövetségéből kialakult miliő). András nem idealizálja a mát, nem is rejtőzik előle, hanem rögzíti a modern civilizált világ tipikus jelenségeit és alakjait. Sikerének egyik titka talán éppen ezzel az általánosító tendenciával magyarázható: a tárlatlátogatók mindig felfedezni vélnek szobraiban ismerős alakokat. A szituációk, amelyekben hőseit tetten éri, jellegzetesek és a művész számára a mélybugyrokig ismerősek. Úgy tűnik, hogy szinte mint színész azonosul modelljeinek a sorsával, és az ismételten újraélt helyzeti konfliktusokból fanyar mondanivaló csapódik ki. Figurái mentesek a naturalista torzításoktól, valóban reálisakká pedig a színezéssel válnak.

A plasztika és festészet találkozásából, közös hatásából tárul elénk az igazi Bényei-világ. A két műfaj párosítása nem újkeletű művészi eljárás – gondoljunk csak az amerikai Pop art-ra –, ám András esetében nem pusztán formai bravúrról, a meghökkentés szándékáról van szó. Őt rendhagyó művésznek abban az értelemben tekinthetjük, hogy nem menekül a tudatalatti borzongató mélységeibe, nem elkendőzi azt, ami kellemetlen az életünkben – a karrierizmust, a pénzhajszát, az embertelen közönyt, az önmaga börtönébe zárult lélek görcsét –, hanem mindezeket az orvos szigorával feltárja és felmutatja. Így vállalja sorsunkért a felelősséget. Így akarja észrevétetni azt, ami még szép ma is és mindig: a családi összetartozást, a művészet értékeit.

A balett, a művészi torna és a korcsolya ihlette szobrai nemcsak az arányos, szép emberi test idealizált szimbólumai, hanem szinte időtlen harmóniát árasztanak, lírai áttűnésekkel.

Rendhagyó módon csak azután kezdtük el a beszélgetést magáról az alkotóról, miután a műveivel megismerkedtünk. Elmondta, hogy mint mérnök kezdte szakmai pályáját. Szüleivel kisgyerekként érkezett Kanadába az ötvenes évek derekán, és pályaválasztáskor a standard elvárást követte: jól jövedelmező és társadalmi tekintélyt ígérő mérnöknek tanult. Mint szakembert a mindennapi rutinmunka nem tudta kielégíteni. 1985-ben beiratkozott az Ontario College of

Art-ba, amelyet 1994-ben végzett el. 1990-ben következett be a nagy fordulat az életében: elhatározta, hogy mérnöki munkakörének véglegesen búcsút mond, és a művészetnek szenteli az életét. A sorsdöntő karreierváltásban felesége, Judy lelkesen támogatta. Nagyon alapos tervet dolgoztak ki közösen rövid, közepes és hosszú lejáratú célkitűzésekkel. Ezeket sikerrel megvalósította az elmúlt hét esztendő alatt, és alkotásaival körülvéve kijelenti: nem bánta meg döntését. Mint mérnök soha nem volt része annyi szakmai elégtételben, mint képzőművészként, jegyzi meg. És azt is fontosnak tartja, hogy édesanyja is boldog, látván fia sikereit. Boldog, hogy a Bényei nevet ma már nemcsak az ontariói művészetkedvelő közönség ismeri, hanem Budapesttől Vancouverig, Calgarytól Új-Zélandig egyre többen várják érdeklődéssel újabb szobrait. Hivatalos hazai elismerését bizonyítja az a hat díj, amelyet 1992-től máig kapott különböző alkotásaiért.

A közönség nemcsak itthon, Kanadában, hanem otthon, Budapesten is szeretettel és elismeréssel fogadja kiállításait, modern korunk mindennapi hajszájának balladisztikus sorsú képviselőit.

Egyik legfrissebb tapasztalata az 1996-os magyarországi bemutatkozásához kapcsolódik, amely mind a média, mind a tárlatlátogatók körében egyértelmű tetszést aratott. *„Úgy mentem el innét, mint kisgyermek, / És mint meglett ember, úgy jöttem meg...”,* mondhatta fel magának a Duna-parton Petőfi szavait, kiegészítvén annyival, hogy mint vérbeli művész magyar követként hirdetem szerte a világon: bármilyen kis értől eljuthatunk az óceánig, ha szunnyadó képességeinket nem hagyjuk parlagon.

LEVÉLFÉLE KÖNYVTÁRAVATÓKNAK

Kilyénfalva messze esik Torontótól, ahonnan küldöm ezt az üzenetet, de korántsem elérhetetlen távolságra. Lélek kövezi ki az utat közöttük, lélek, amely nemcsak szárnyalni képes, hanem leállni is és egy-két apró dolgot a helyére igazítani.

Most éppen ezt teszi: a kilyénfalvi könyvtár vadonatúj polcait tölti meg ajándékkönyvekkel, és beléjük leheli az otthonosság érzését. Hogy a távolabbacska magyar fővárosból érkezett kötetek ne idegenként tekintsenek szét a gyergyói hegyek környékezte világban, hanem földiként, a hazaérkezettség jóleső érzésével. A magyar nyelv szavainak megtartó melegségében. „Velük és védelmükben nem félek senkitől és semmitől", írta a nemrég elhunyt Bartis Ferenc költő, akinek nevével ajándékozták meg a kárpátaljai Tiszaújlakon azt az iskolakönyvtárat, amelynek létrehozásánál szintén Varga Gabriella bábáskodott.

Könyvtáralapító Varga Gabriella példát mutat mindannyiunknak, nekünk is, akik csak lélekben lehetünk jelen egy-egy ilyen jeles napon, példát, hogy a szülőföldszeretetet nem a tárogató és nem is a borba fojtott kesergés jelenti, hanem a cselekvés. Ha az nem több, csupán egy-egy könyvnek a helyére billentése, még akkor is szeretet, ragaszkodás, szolgálat.

Isten áldja meg a kilyénfalvi új könyvtár megálmodóját, a megvalósításban segédkezőket, a jövendő olvasókat. Kívánom, hogy a könyvek minden üzenete visszhangra találjon a szívekben, és állja útját anyanyelvünk sorvadásának mindenütt, ahol magyarok élnek a földön.

„Az volt a hazám, ahogyan éltem –
Haza a magasban
s a mélyben.” (Szőcs Géza)

AKI ÉGBŐL JÖTT FELADATOT TELJESÍT

„Most még mindig nem tudom, mi cél vezetett Téged, Uram, / Mikor a repülésből – a halálból – felkaptál, és újra életre ítéltél, Uram” – olvasom Dévai Nagy Kamilla *Versvigasz* című kötetében a *Kérdés*-t. Tudván immár a megpróbáltatást, amellyel emberi megmérettetése történt, értem azt, ami azóta már benne is tudatosult. Hogy a halál karmaiból azért menekítette ki az égi Gondviselés, hogy szolgáljon. Szolgálja népét, nemzetét, határokon belül és határokon kívül, és „puha harangvirág hangú” énekeivel oldja fel a világ görcsbe facsarodott lelkét.

A művésznő a hatvanas évek végén debütált a magyar televízióban, és azt hitte a világ, hogy az új hangú, magyar népi dalok pacsirtája megmarad fénynek, simogatásnak otthon, a kicsi, csonka magyar földön. Csakhamar bizonyította azonban, hogy számára nemcsak az anyaország népe jelenti a magyart, hanem a határon túliak is magyarul éreznek, értenek, imádkoznak és énekelnek. A legősibb gyökereket tárta a világ elé, a csángó dallamokat, amelyek megszólaltatása messze túllépett a búsmagyarkodás álromantikáján, és talán a maga korában merész vállalkozás is volt. Áldottuk érte már akkor, és áldjuk most is, azóta is, mert nem románnak, csehnek vagy cigánynak tekintette azokat, akiket kegyetlenül eladtak a történelem bellérei, hanem magához ölelte őket édestestvérként, és bemutatta kincseiket a világnak.

„Mi cél vezetett Téged, Uram, hogy itt marasztottál a Földön” – faggatja a Mindenhatót, pedig már akkor, ott, azon a végzetes ágyon tudta, hogy kiválasztatott: tehetségével meg kell ajándékoznia a világot, a fiatalokat, hogy továbbadják a lángot, amely az autóbalesetet követő kóma és amnézia után ismét kigyúlt a lelkében. 1996 januárjában balesetezett, és 1996 októberében már meg is nyílt a Krónikásének Zeneiskola. Azóta fiatal előadóművészek százait bocsátotta útjára, akikben a művésznő álmai továbbélnek.

Mert álmodta, hogy határokon belüli és túli fiatalokból új előadóművészi nemzedéket nevel ki, akik fölkarolják majd a magyar nyelv, a magyar irodalom és a magyar nemzeti hagyományok ügyét.

Álmodta, hogy újra létjogosultságot szerez tanítványaival a magyar kultúrában az egy szál gitárral kísért népdalok, virágénekek, históriás énekek, megzenésített versek műfajának.

Álmodta, hogy megismerteti a fiatalokkal az akusztikus zene élő varázsát, a régi és mai magyar irodalom gyöngyszemeit.

Álmodta, hogy a zene és a vers szavával összekapcsolják a távolba szakadt magyar fiatalokat, esetenként „visszamagyarítva őket."

Álmai valóra váltak, áldassék érte…

BRÓDY ÉS NAGY BANDÓ

Egykori önmagunkkal mentünk randevúra egyik szeptember végi vasárnap délután a torontói Magyar Házba. Izgatottságunk a szokásos volt, és illemtudóan titkoltuk is: ki-ki a maga módján. Mindannyiunkban mocorgott a félelem, hogy esetleg csalódni fogunk, nem olyan lesz, mint ahogy emlékeinkben megőriztük.

Az utca „másik oldalán" a világítás is rosszabb esetleg, és kiderülhet, hogy nem is voltunk olyan tökéletesen és korszakalkotón nagyszerűek.

Nem volt „véletlen találkozás" ez a vasárnapi tehát, mert tudtunk róla, és felkészültünk rá.

Bródy Jánossal együtt „nőttünk fel," Nagy Bandó Andrással együtt edződtünk az időben. Ők ketten a mi korosztályunk lelkiismeretét jelentették nem is olyan régen talán.

De mi lesz az előttünk járókkal és az időben utánunk következőkkel? Nem csupán attól féltem, hogy kevesebbet nyomunk a mérlegen, mint hittük a magunk idején, hanem attól is, hogyan fogadják hajdani nyugtalanságunk híradását a gyermekeink. Különösen itt, az anyanyelv apadó forrásaitól távol, valós politikai és gazdasági alapok nélkül.

Nos, megmérettettünk vendégművészeinkkel együtt, és nem találtatott híjával semmi. Gyermekeink pedig „fogták" az adást. Nem mosolyogtak ki, nem intettek le, hanem felénk fordultak. Megkérdezték, miért szakadt meg a föld szíve, amikor a lánctalpak megcsikordultak, és miért csak egy hét a szerelem. Kíváncsiak voltak arra is, hogy mit tennénk ma, ha széllé változhatnánk, és vajon itt mindegy-e már, hogy milyen irányból száll felénk a jaj vagy a nevetés. Kissé meglepő volt tizenéveseinknek, hogy a Mici Mackóra mi is megmozdultunk még – „Hát ezt te is tudod, anyukám-apukám?" –, de aztán boldogan skandálták tovább velünk, hogy „hódzik, dzik, zik".

„Mi abban a korban születtünk, amikor kellett születnünk", magyarázta meg Nagy Bandó a mi generációnk helyét. Ha belegondolunk, ez a kor semmivel sem volt különb, mint a történelem akármelyik más periódusa. Különb nem, de szegényebb. Adósunk maradt a szabadságunkkal például. A mi ifjúságunk csak akkor volt

szabad, amikor még nem volt öntudata. Amikor mindegy volt, hogy ki ad almát nekünk vasárnap délután, oda mentünk, ahol a pirosabbat és a nagyobbat mutatták felénk: templomba vagy a kultúrotthonba. Amikor öntudatunk lett, akkor már órákig képesek voltunk a rossz rádiók gombját csavargatni, hátha magyar hang jön ki belőle, és Bródy is benne lesz. Mert Erdélyben nekünk Illésék éppúgy tiltott „gyümölcsnek" számítottak, mint Szabó Lőrinc vagy Németh László akkor, később már földinkért, Kós Károlyért vagy Szabédi Lászlóért is szűkölnünk kellett. Igen, Bródy Jánosék nekünk az indexre kényszerített szellemi szabadságot jelentették, azt a magyar nemzedéket, amelyik „szabadon" kimondhatja, hogy mi a baj a korban. Erdélyből nézve még a Kádár-éra is eszményi, intellektuális Eldorádónak tűnt fel előttünk a '60-as években. Édes-keserű humorral kérdezi Nagy Bandó: „Emlékszel a '60-as évekre? Akkor mi akartunk valamit. Azt mondod: Szörényi? Azt mondom: Bródy..." Jelkép volt az ő nevük, muzsikájuk pedig szolgálat – Biharkeresztesen, Nagylakon innen és túl egyformán.

Ugyanilyen szolgálat volt a humorista munkája is akkor, azelőtt és most is. „A kor maga szüli meg azt a fajta humort", amelyre szüksége van a kor emberének. Ezért tiltakozik Nagy Bandó a beskatulyázás ellen, mert – amint hangsúyozza – „a humor nem hiszem, hogy megtűrné, hogy valamilyen skatulyát reáhúzzanak. Vagy jó a humor vagy egyszerűen nem létezik, és ha jó, akkor nem szükséges különféle jelzőkkel ellátni. A kor maga szüli meg azt a humoristát..., aki abban a korban kell. Amennyiben ez a kor most olyan, hogy ilyenfajta gondolatokat hoz ki belőlem és belőlünk, humoristákból, akkor lám, így született meg az, aki végül is lettem."

Bemutatkozásnak ez elég is lenne, de ennél sokkal többet nyújtott nekünk Nagy Bandó a műsorával. Az élet legapróbb és legjelentéktelenebb mozzanataiban is felismeri a torzat, tükröt formál belőle és felénk tartja. Sokszínű arca hol sír, hol kacag, mert együtt tiltakozik határok közé nem kényszeríthető környezetével, vagy együtt örvendezik vele. Úgy nevettet, hogy szinte nem is vesszük észre, hogy kicsorduló könnyünk az „őszinte bohóc" fájdalmára rímel. Mert fáj a „kórházi levél" és fáj a „szópanel," fáj a „csótány utca 77" és fáj a '47-esek zálogkimutatása, hogy „mi '47-ben jöt-

tünk divatba, s a társaink ’56-ban mentek ki”. Fáj az a rengeteg közhely, amelyet álmunkban is szajkóztunk ahelyett, hogy Dsida Jenő verssorait dédelgettük volna agyonterhelt memóriánkban, és fáj az a felismerés, hogy energiánk nagy részét a pusztulás oltárára kényszerítette egy korszak, amely csak a silányságnak hódolt. Milyen jó lett volna észrevennünk hamarabb és mindenütt, hogy „öt ellensége volt a szocializmusunknak: a kapitalizmus és a négy évszak.”

Sikeres találka volt ez a vasárnapi. Nem csalódtunk, csak fájdalmas nosztalgiákat engedtünk felfakadni, és örültünk, mert emberek maradtunk, jóra vágyók és törekvők. A Magyar Ház közönsége tombolt, nem akarta feladni a viszontlátás kiváltotta boldogságát. Vastapssal felállva, hosszú percekig többször is „visszahívta” vendégeit. Az otthoni forró színházi hangulatok varázsa költözött, ha csak rövid időre is, a zsufolásig telt Árpád-terembe, és a művészek „hálásak” voltak: megtoldották a műsort. Csak nekünk! Legalábbis mindenki azt érezte, hogy végtelen tisztelet árad felénk, másképpen nem válogatták volna olyan gonddal a szavaikat. Tisztelettel bántak anyanyelvünkkel, és nem ripacskodó igyekezettel nyerték meg a nézőket, hanem a nyelv erejével.

Azok, akik nem kaptak ülőhelyet már, és végigállták az előadást, nem háborodtak fel, hanem követték a közönség jórészét az ajaxi Szeged étterembe. Onnan aztán éjjeli három órakor oszolt szét a tömeg, pedig hétfőn munkába indult mindenki. Általános óhajként fogalmazódott meg: jöjjenek még!

Azt hiszem, nem fejezhetném be találóbban ezt a cikket, minthogy idézem ismét Nagy Bandót, aki a következőképpen fogalmazta meg ars poeticájukat:

„A mi ihletünk az a bosszantó tény, az a düh, amelybe éppen bele akarunk kötni, amely a morgásunkat idézi elő. (Kaposi Miklós humorista szerint »mi vagyunk a hivatalos morgók«.) Hogy ha ez a morgás egy kicsit erősebb, mint a tömeg morgása, amely belénk helyezte a bizalmát, akkor mi a szólóénekesek vagyunk, de azért a kórus velünk fújja.”

„A VILÁGON MINDEN NAGYON SZÉP, CSAK ÚGY KELL RÁNÉZNI" – BERECZ ANDRÁS, A MESEMONDÓ

Világjáró Berecz András ismét Torontóba érkezett. Mesékkel, népdalokkal teli batyuját lehajította a válláról és közölte: a nagyváros látványosságaiból csak az állatkert érdekli.

Odavittük tehát. Amíg áthajtottunk a hatalmas város nyugati pontjáról a keleti Scarborough-ba, hogy megnézzük a jegesmedvéket és társaikat, mindenről szó esett. Még a művészi pályáról is.

Megkérdeztem, hogy kitől hallotta Berecz András az első meséket, hogyan került a folklórral annyira szoros kapcsolatba, hogy hivatásául választotta a mesemondást, népdaléneklést?

– Én 50 esztendős leszek októberben, de televízióval még egy fedél alatt nem éltem. Ennek veszem hasznát mai napig, mert mint kései gyermek édesanyám meséin nevelkedtem. Azoknak nem volt vetélytársuk. Édesanyám feltátotta a száját, s abban a pillanatban megtelt héroszokkal a levegő. Ezek mind rokonok voltak, kúnhegyesiek. Tanka Gábor például, aki mikor tizedik esztendős volt, már a tizedik istállóban lakott, és volt, hogy egy lyukas zsák volt a csizmája, mert azt tekerte a lábára. Ez az én nagyapám volt, aki utálta, hogy mindig elaludt a templomban istentisztelet alatt, s a kopasz feje olyan hatalmasat koppant a padon, hogy visszhangzott tőle az egész templom. Nagyapám mindig reggelig kocsmázott, állandóan próbálta, hogy elkerülje, de folyton kocsmázott. Ebédre is mindig úgy hívta édesanyám, hogy az Ónodiban kezdte, majd Cseredi Ipartestület – ez is egy kocsma volt, nagy neve volt, de egy összeroskadt kis korcsoma volt –, a Tibuc, na, ott aztán aki kiment, nem biztos, hogy bejött. Ott aztán amikor a kálvinista keresztet egymás fejére eresztették – az ólmosbotot –, akkor szerencse volt, hogy a piros vért vörös borral cserélték fel.

A mesegyűjtésnél nagyobb öröm nem létezik számomra. Bennem van az a vágy, hogy érdekes és fordulatos beszédű embereket hallhassak, ismerhessek meg. Tanítómesterem, Zsüke Gergely András, aki miután felhajtotta a talponállóban a második kupicával is, odaszólt a kisasszonynak – akinek olyan jó formás vastag bokája volt, hogy azt mondta rá, egy lavorban nem tudott lábot mosni, s aki amit kihozott, az ki volt hozva –, és azt a pohárt kérte, amit ő még

nem ivutt meg. S miután megitta azt is, elmentünk az állatkertbe. Kíváncsi voltam, hogy viselkedik ott az a Zsüke Gergely András, aki ugyanabban a ruhában van tavasztól őszig, azon ő nem lazít, hogy a legnagyobb melegben is a kucsmát úgy kell leparancsolni róla, és a legnagyobb hidegben is kigombolt inggel jár, az sem baj, ha a hó bever rajta, mert nem a ruha, hanem az idő dolga, hogy változzék. Kíváncsi voltam, hogy abban a trópusi forróságban, a Kós Károlytól megálmodott madárházban ő hogy mutat. Betereltem szépen, s olyan engedelmesen ment, mert tudta, hogy a világon minden nagyon szép, csak úgy kell ránézni. S akkor megállottunk a bagoly előtt, mert az előtt is meg lehet ám állni, nemcsak a kondorkeselyű előtt. Megálltunk, s a bagolynak istencsudája szokása, hogy a mejjivel nézi a népet, a szemivel pedig undorral a hátsó falat, azt a rusnya málló falat. De fizettem, és a bagolynak kutya kötelessége azt a nagy szemit felmutatni a népnek. András bácsi kivárta, s aztán el kezdett cincogni, mint az egér. Abban a szempillanatban a bagoly megtalálta Andris bácsit, nem kellett bemutatnom őket egymásnak. Kalotaszegi, nagy nótafa. Amikor felszállt recsegő csizmában Budapesten a villamosra, az eseményszámba ment. „Kicsi András, látod-e", a mezei emberek hangerejivel kérdezte, „hogy a túloldalt kigyulladtak a lámpák?" És aki újságot olvasott, az is kinézett az ablakon erre. „Hát idehallgass, ezekbe a mezei nótákba, ahol a hangot hosszan ki kell tartsd, hát éppen úgy billegtesd meg azt a hangot, mint Duna háta az esti fényt." Vagy: „Milyen eső, milyen áradás, ember! A padláson az egérfogó halat fogott." Másik mesterem Hazug Pista bácsi Gyergyóalfaluban, aki szerint „olyan hidegek voltak, hogy a kutya a kanyarban eltörött". De azt is mondta, hogy „milyen szárazságok, ember, hogy három esztendeig a halak még nem tanultak meg úszni!"

– *Hogy került kapcsolatba Sinka költészetével?*

– Valamikor a '80-as évek elején az Egyetemi Színpadon hallottam ezt a nevet, hogy Sinka István, Medvigy Endrétől. Neki szokása kiásni az ismeretlenségből olyan személyeket, akikre Aczél György személyesen ügyelt, nehogy meghallja egy magyar ember is a nevüket. Megkapott engem, hogy Sinka István nomád pásztorból kapaszkodott fel a parnasszusra, aki havon aludni megtanult, akinek a lapockáján járompálcákat törtek széjjel, kutyák között va-

csorázott a küszöbről. Érdekelt: hogy maradt annyi ereje ennek az embernek, hogy az irodalom csúcsaira felkapaszkodjék? Utoljára ilyen Dávid király lehetett, a juhoknak őrzője, aki úgy tudott lantot pengetni, hogy attól királyok gyógyultak. Sinka is olyan titokzatos erő a magyar irodalomban, Németh László szerint a legmélyebbről a Sinka István hangján tört fel a magyar irodalom. A falunál is régebbi, archaikusabb kultúrája van a pásztorembereknek. Azok a határt ismerik. Olyan földrajzi helységneveket emelt be a költészetünkbe Sinka, amelyekről még a katonai térképek sem tudnak. Amikor ő balladát írt, nem művelt emberként nézett körül a témáért, hanem a sorstársai között. Külüs Eszterekről, Dancs Pálokról, Tatár Imrékről írt, azokról a szélfútta emberekről, akiket szinte senki nem ismert. Neki a balladatéma tehát egyszerűen adva volt, ott volt körülötte, csak fel kellett kapnia. Később egy betyárballadáját, ami újra a kezembe került és megtetszett, beleraktam egy dallamba. S akkor döbbentem rá, hogy ezt milyen könnyű énekelni, hát ez adja magát! Ez az ember a népből jött, ennek az ízlése ugyanaz maradt, és az idegeiben érezte ennek a nyelvnek minden törvényét. Akkor rájöttem, hogy én enélkül nem akarok élni. 2004. december 5-én, amikor annyira magunk ellen döntöttünk, annyira le voltam törve, hogy az volt az érzésem, mintha egy oldalban lettem volna a határban és gurulnék le. Meg kellett kapaszkodnom a könyvespolcomban. Akkor Sinka István könyvébe akadt a kezem, és őtőle kaptam bizonyságot meg erőt. Akkor határoztam el, hogy lemezt fogok készíteni a dalaiból. Elővettem őket, és szépen nagyszalontai és bihari dallamokba rakosgattam egyiket a másik után. Apránként alakult a dolog, amivel nagy örömet okoztam – először csak magamnak, s aztán másoknak is, ahogy tűnik. Ez volt Sinka Istvánnal a két nagy találkozásom.

– *Mikor került be Sinka a magyar irodalmi köztudatba?*

– Ezt nem tudnám megmondani, mert köztudatban még most sincs. Érdekességként említem, hogy Tamási Áronnak a legjobb barátja Sinka István volt. 1956-ban, mikor ők sétáltak a Széna-téren Sinka Zoltánnal, a költő fiával, mentőautókból lőttek rájuk az ávósok. Ott vágták magukat hasra, ahol ma a 6-os villamos befordul. Sinka benne volt a forradalmi bizottságban, a Petőfi Körnek is tagja volt, így ahol lehetett, elhallgatták. Tamási, amikor Kossuth-díjat

kapott, a fele összeget Sinkának küldte el a következő levél kíséretében: „Te is így tettél volna.” S mit csinált Sinka István? Postára tette az összeget és azt írta mellé: „Te is így tettél volna.” Mikor Veres Péter meglátta a miniszteri kocsiból, hogy a Keleti Károly utcában caplat Sinka István, a pásztorköltő, a magyar hang legnagyobb megszólaltatója, aki magában hordta a magyar nyelv minden törvényét, megállította a kocsit és azt mondta: „Pista, szállj be!” Erre Sinka azt felelte: „Nem szállok, mert onnan nehéz kiszállni.” Ilyen nyers, erős törvényű ember volt. Figyelte is a titkosszolgálat, hogy ki látogatja meg. Azt mondták, akik ott voltak a közelében, hogy utoljára is pásztorszűrön aludt Pesten abban a kicsi csepp lakásában. Titok övezte Sinka költészetét és személyét, mert abban sok energia volt, hogy ne tudják meg, ki ő. Most olyan munkát mutatok be a torontói közönségnek, amely könyv és CD egyben, ugyanakkor képzőművészet-irodalom-zene is. Gyulai Liviusz baróti származású képzőművész barátomat megragadta a téma és gyönyörű metszeteket meg tusrajzokat készített hozzá. Az ő alkotása is kétrétegű: az egyik látványból indul ki, tehát ahogy ő megálmodja a pásztorember vizióit a bihari síkon, a másik csoportot finom kis tollrajzok alkotják, mégpedig Biharból származó pásztorfaragások motímuvaival.

– Minek nevezi Ön magát: mesemondónak, énekesnek vagy valami másnak?

– Legegyszerűbben Berecz András vagyok. De főleg ének- és mesemondó. Sokszor műfordító is, mert amikor szembejött velem a csuvas népköltészet, akkor arra rá tudtam áldozni négy évet és átültettem magyarba. De ha egy embersors vagy látvány akad, amit meg kell örökíteni, akkor fotóművésszé válik az ember. Azon a ponton, hogy a fotón a lényegtelent le kell hagyni, már súrolja a művészet határát a fényképezés. Nem elég felkapni a gépet és lekapni a látott dolgot, személyt, hanem úgy kell megkomponálni a képet, hogy csak a lényeges legyen, ami önmagában is üzen, még nélkülem is.

– Mi most a kedvenc gyűjtési területe, honnan töltekezik az utóbbi időben?

– Gyergyóalfaluban, ahol Hazug Pista bácsi közlekedik az ég alatt, lesi a Marosban a halmozgást és növeszti a szakállát meg a

haját. Ő Bakta felé, kint az út mellett egy kalyibában lakik, méhészkedik. Rendes neve Köllő István, de Hazug Pistaként ismeri mindenki. Csudálatos ember, a hazugmesék legjobb előadója, Háry Jánosnak fogadott ükunokája, vér szerinti leszármazottja. Olyan erős a belső látása és olyan szavakat használ, hogy az csak Isten adománya lehet. „Én itt, fiam, örökké villával járok-kellek s kottyogok, mert ha egy medve találna jőni, én egyet béakasztok a foga közzi, hogy ne legyen szennyes neki se, hát neki es jobban essék a séta." Aki így kezdi a beszédét, az nem is ronthatja el, aki így fel tudja dobni a labdát, az általában elég magasra repül, s ráadásul még jó helyen is esik le. Úgy megyek oda, mint ahogy a középkori iparos legény elment cselédnek. Megyek a fegyvert hordani neki, és buta arccal hallgatom reggeltől estig, és fájós arccal, reszkető gyomorral térek haza, mert annyit kacagok rajta visszafojtott nevetéssel, hogy szinte megbetegszem. Gyergyóalfaluban élt Okosbolond Jóska vagy Barát Jóska is, akinek szamaras fogatja volt, és az ő emlékeit is gyűjtögetem. Az utóbbi időkben ez az én területem. Érdekes, hogy az ontariói Hamiltonban az előadásom alatt egy farkaslaki ember felállt és közölte, hogy ismerte Okosbolond Jóskát. El is mondott egy olyan történetet, amit eddig, kb. egy éves gyűjtés alatt még nem hallottam. Egyszer a szamaras fogatjával ott haladott az úton, és jött az autóbusz, tele leánnyal, akik az alfalusi lengyárba igyekeztek. Megállt a busz, hogy megtréfálják Jóska bát. A buszvezető mondta a leányoknak, kérjék meg Jóska bát, vigye őket tovább, mert elromlott az autóbusz. Tíz szép leányka kiszállt a buszból, s megszólították: „Jóska bá, úgy áll a helyzet, hogy elromlott a busz, nem vinne el minket a lengyárba?" „Ah, dehogynem", aszongya, „s hát hova akarnak ülni a leánykák, a kabinba vagy a karosszériára?" „Hát inkább a kabinba", mire Jóska bá felemelte a szamár farkát, „Tessék béfáradni." Ilyen volt.

SZABÓ SÁNDOR, AZ AKUSZTIKUSGITÁR MAGYAR NAGYMESTERE

Halk szavú, szerény ember Szabó Sándor, aki legutolsó torontói látogatására a magyar népdalok gitárra hangolt CD-jét is elhozta. Egy kellemes hangulatú, hatalmas fák lombsátrával árnyékolt kerti partin mindenről szó esett: egészséges étkezésről, gyaloglásról, Hamvas Béla filozófiájáról, családról, irodalomról, szobrokról-képekről, csak a zenéről nem. Mintha csak az esti házi koncertre spóroltunk volna, visszafogottan, udvariasan, titkolt izgalommal vártuk a pillanatot, hogy végre körbeülhessük a Mestert.

Megtörtént. És egy szűk órára megszűnt a világ minden prózaisága, csak a dallam élt, a gitár intim csak-nekem-értem-szóló hangja. Akkor, ott a halk szavú művész mini-hangversenye a sors egyszeri, megismételhetetlennek tűnő ajándéka volt.

Szabó Sándort legjellemzőbben a honlapjáról vett idézettel mutathatjuk be az olvasónak: „Muzsikájában, a klasszikus kompozíciós módok, a keleti meditatív előadásmód és hangzás, a modern jazz-ből hozott improvizáció mind megtalálható. Az évek alatt kialakult sajátos, időnként meditatív, finoman részletező dallamvilága, a diatónikus és atonális világ között lebegő, azokat átszövő harmóniavilága. Zenéje nehezen sorolható be egy-egy kategóriába. A klasszikus gitár polifóniáját, az amerikai fingerstyle akusztikus gitárjáték technikáját és a keleti zenék díszítésmódját ötvözte egybe. Mindehhez párosul a jazzből örökölt improvizációs készsége."

A torontói Magyar Kultúrközpontban szervezett koncertje előtt a Bayview Village kávézójának teraszán beszélgettünk a nemzetközileg nagyra becsült akusztikusgitár-művésszel.

– *Mikor találkoztál először a gitárral?*

– Tizenhárom éves voltam, amikor a nagynéném áthívott magához, hogy megmutasson valamit, amit a fiának vásárolt. Az ajándékot úgy hívják, hogy gitár, mondta. Én azelőtt nem is hallottam a gitárról, lévén, hogy egy tanyáról költöztünk be a városba, és csak a rádióból hallottam zenét azokban az években. Még most is fel tudom idézni azt a pillanatot, amikor először szemben találtam magam a gitárral: egyszerűen lecsúsztam a fal mellett a földre, és úgy

néztem rá, mint valami oltárra. Ez a perc meg is változtatta az életemet. Utána semmi más nem érdekelt, csak a gitár.

– *Csak a látvány babonázott meg ennyire vagy ehhez hozzáadódott a hangja is?*

– A hangját csak később hallottam, de a rádióban ettől kezdve mindig a gitárzenét kerestem. Hihetetlenül óriás univerzummá tágult a gitár, és ez a hatás elkísérte az egész életemet a mai napig.

– *Kivel tanultál gitározni?*

– Törökszentmiklóson születtem és nőttem fel. A városban volt egy öreg muzsikus, aki tudott valamennyire játszani klasszikus gitáron, és nála kezdtem el a gitározást. Őt egy idő után azért hagytam ott, mert elérte Magyarországot is a Rock and Roll-hullám, és minden fiatal elkezdett játszani valami olyan zenét, ami Nyugatról jött. Ez a láz engem is magával ragadott. A rockzenéből viszont adott ponton kiábrándultam, olyan értelemben, hogy nem találtam benne semmit, amire nekem szükségem volt. Így elkezdtem más zenék után kutatni, és húszéves koromban már a dzsessznél tartottam. A dzsessz nagyon izgalmas, érdekes volt számomra, mert harmóniában, hangzásban, zeneileg mindent megtaláltam benne, amire vágytam. A harmincas éveim után aztán különböző távoli kultúrák zenéjével ismerkedtem meg. Akkortájt nyitott Kelet. Főleg az indiai zene jelentett fontos momentumot a pályámon, és ezen keresztül jutottam el más népek zenéjéhez. Természetesen felfedeztem magamnak a klasszikus zenét is, amit egyébként gyermekkorom óta folyamatosan hallottam. Már az iskolában nagy örömet szerzett Bartók és Kodály, de nem gondoltam, hogy később az ő nyomdokaikat követem a magam zenéjében.

– *Példaképeid?*

– Tulajdonképpen a nagy magyar zeneszerzőket, elsősorban Bartókot és Kodályt tartom példaképeimnek és nem gitárművészeket.

– *Az akusztikusgitár úttörő műfaj Magyarországon. Hogy tudtad megszerettetni, illetőleg meghonosíttatni ezt a műfajt?*

– Még nem beszélhetünk meghonosításról. Ami azt illeti, arra tettem fel az életemet, hogy Magyarországon meghonosítom ezt a zenei műfajt, amit azonban az én stílusommal elég nehéz megtenni. Azért nehéz, mert Magyarország az elmúlt 50 év alatt kulturálisan

mindentől elfordult, ami magyar és ami a miénk. Az igazság az, hogy soha nem tudtuk az értékeinket és a nagyjainkat megtartani, szélnek eresztettük őket, és mindenki valahol külföldön, a világ másik oldalán keresett boldogulást. Amikor megindult az úgynevezett globalizáció, akkor a nyugati kultúrák gyakorlatilag mindent elsöpörtek. Nos, én rájöttem arra, hogy ha valamit meg akarok valósítani a gitárral mint hangszerrel – amely nem tartozik a tradicionális magyar hangszerek közé –, akkor igénybe kell vennem a nyugati kultúrát olyan módon, hogy turnékat, fesztiválokat szervezek, és ide becsempészek mindenféle gitárost, nemcsak nyugatiakat, hanem keletieket is. Ez azt jelenti, hogy a gitárt igyekszem a maga teljességében bemutatni, a közönség elé tárni mindent, ami csak a gitáron történik. Azt kell mondanom, hogy ez nagyon sikeres, mert a gitár csodálatosan intim hangszer, nem hiszem, hogy bárkit is bántana a hangja, és az emberek szeretik. Most már törzsközönsége van otthon a gitárnak. Nem nekem, a gitárnak.

– *Ezek szerint sok nemzetközi művésszel játszol.*

– Igen, többnyire külföldiekkel, ugyanis még Magyarországon nem tartunk ott, hogy ebben a műfajban magas színvonalú művészek legyenek. A klasszikus gitárban elég erősek vagyunk már, de a modern gitár műfajában eléggé egyedül vagyok még. Lankadatlanul dolgozom azon, hogy a fiatalokat megnyerjem. 2002-től évente megszervezzük május középső két hetében a Nemzetközi Akusztikusgitár Fesztivált. Az idén a hatodikat tartottuk, amelyre meghívtam a német Peter Fingert, az amerikai Dean Magraw-t és Dylan Fawlert Walles-ből, aki kelta zenét játszott. Igyekszem mindig olyan művészeket meghívni, akik jó kontrasztban vannak egymással, hogy színes legyen a műsor.

– *Minek alapján történt a népdalok válogatása?*

– Egyrészt olyanokat választottam ki, amelyek érzelmileg megfogtak, másrészt olyanokat, amelyek technikailag, zeneileg kínálták magukat gitáron. A gitár makacs hangszer, mert bizonyos dolgot enged, másokat meg nem nagyon hagy eljátszani. A magyar népzenei kincs, amelyhez olyan sokan nyúltak hozzá könnyelműen, autentikus formájában ma már nem is létezik. A mai népszerű népdalénekesek immár nagyon kényelmes városi életet élnek, professzionális szintre emelték a népdal előadásmódját, tehát nem autentiku-

sak. Van az előadásmódjukban egyfajta akadémizmus. Meglehet, hogy ma már nem is lehet autentikusan énekelni, legfeljebb átmenteni egy városi miliőbe lejegyzett népzenei kincsünket, a lényegét megtalálva átemelni egy újfajta minőségbe. Tulajdonképpen Bartók is ezt tette. Mivel én gitáros vagyok, még érdekesebbé válik a dolog, hiszen a gitáron előadott magyar népzenének végképp nincs hagyománya.

– *Hamvas Béla filozófiája mikor vált életed részévé?*

– Az embernek vannak kritikus pillanatai, válságidőszakai, amikor keresi a fogódzót, amikor keresi a gravitációt a talpa alá, és sokszor ezek a dolgok nincsenek. Pont egy ilyen időszakban beszélgettem valakivel, aki azt tanácsolta, hogy olvassam el Hamvas Bélát, és javasolta a *Láthatatlan történet* című esszégyűjteményt. Ez a könyv egészen új fordulatot hozott az életembe. Minden, amit abból a könyvből kiolvastam akkor, úgy hatott rám, hogy, Úristen, én ezt már régóta tudom, érzem, csak nem tudtam, mi az, és lám, most itt le van írva! Olyan forrásokra hivatkozott, amiket el kezdtem én is kutatni, és lassan eljutottam a misztikához, az igazi, értékes, ősi gondolatokat kerestem meg benne, és aztán ezen keresztül rengeteg más dolog is kitárult előttem. Ezen keresztül mélyült el a kapcsolatom a képzőművészettel is. Amikor Vácra költöztem, amelyik Szentendre után a második legnagyobb művészváros, ott elég ösztönzést kaptam arra, hogy mindezekben a dolgokban elmélyedjek. A Hamvassal való találkozás egyértelműen világossá tette számomra, hogy a zene, a zenélés, az improvizáció nem hétköznapi fizikai síkban keletkező tevékenység. Ez sokkal mélyebb rétegekben kell hogy gyökerezzék. Hamvas szerint vannak olyan dolgok, amelyek ugyanabból az attitűdből, ugyanabból a szellemi gyökérből fakadnak, például az írás, az ölelkezés, a muzsikálás – különös tekintettel az improvizációra –: a mentális, misztikus intuícióból. Ez olyan mentális állapot, amikor ugyan fizikai síkon vagyunk, de a szellemi érzékszerveink folyamatosan más-más helyeken és más-más valóságszinteken vannak. A művészember többdimenziós életet él. Én ezt fölfedeztem magamnak és alkalmazom is.

– *Megszenveded ezt a folyamatot?*

– Természetesen, hiszen, mint minden művész, hiperérzékeny vagyok. Ha nem lennénk hiperérzékenyek, nem lennének hiperszenzoraink, és akkor nem volnának mély élményeink sem.

– Valaki ezt úgy fogalmazta meg, hogy ahol az érzés, ott a szenvedés. Torontóban egy rögtönzött házi koncerteden hallottunk tőled egy érdekes eszmefuttatást a honvágyról. Hogy is állunk ezzel a kérdéssel?

– Erre ismét nem lehet tömören válaszolni, talán a szellemtudomány tudna bővebb magyarázatot adni rá. Hogy én mit gondolok a honvágyról? Rengeteget utazom, és amikor megérkezem, akkor van egy olyan érzésem, mint ebben a pillanatban is, hogy minden, ami körülöttem történik, olyan, mintha ülnék egy tévé előtt, és én ki lennék rekesztve belőle. Tehát nem fogad magába az az energia, amely itt mindent össze- és megtart. Amikor már elviselhetetlenül kívülrekedtnek érzem magam az itteni fizikai valóságban, akkor elfog egy érzés, ami nem más szerintem, mint maga a honvágy. Abban a pillanatban, amikor visszaérkezem, mondjuk éppen Magyarországra, akkor azt tapasztalom, hogy hirtelen minden körülöttem a helyén van, minden magába fogad, és egy egészen más létállapotba kerülök. Arra is rájöttem, hogy minden személynek szüksége van arra, hogy időnként kiemelje magát a megszokott energiáiból, ilyenkor szoktak utazni, feltöltődni az emberek. Nekem az utazás mindenképpen feltöltődést jelent, mert amikor egyedül vagyok, elkezdek komponálni, vagy hazaérkezésem után egy idő múlva azok az ötletek jönnek elő, amelyek idegenben keletkeztek. Szeretek utazni, de szeretek megérkezni is. Nem tudnék máshol élni, mint ezen a nehéz Magyarországon.

– Terveid?

– A napokban megjelent Vancouverben a népdalos akusztikusgitár-albumom, aminek címe The Hungarian Acoustic Guitar. Szeretnék egy kis kampányba kezdeni, elküldeni mindenféle folkfesztiválokra, különösen olyan helyekre, ahol magyarok élnek. Nyilván ez misszió is, ezt nekem meg kell tennem. Ezzel párhuzamosan el kell kezdenem a következő albumot készíteni, ennek már dolgozom az anyagán, most is hoztam magammal népdallejegyzéseket és ezeket teszem át gitárra. Ezzel egy időben dolgozom más gitárosokkal. Mielőtt Torontóba jöttem, Bostonban készí-

tettem felvételt Kevin Kastninggel, egy rendkívül kiváló amerikai gitárossal, akivel annyiban közösek vagyunk, hogy ő is ilyen furcsa hangszereken játszik, mint én – elkezdtünk 12 húros bariton gitáron játszani, ami teljesen kitágítja a gitár eddig hallott hangzó- és zenei lehetőségeit. A közelmúltban készítettem felvételt egy belga gitáros asszonnyal, Veronique Gillet-vel, az is hamarosan megjelenik.

A VERSMONDÁS ALÁZATOS SZOLGÁLÓLEÁNYA

Újra és újra visszatérő vendég Torontóban Havas Judit előadóművész. Legutóbb a Mátyás Pincében hallgathattuk meg Ady-összeállítását. A rendkívül finom érzékkel összeválogatott versek tolmácsolásával szinte élővé varázsolta a „lidérces messzefény"-ként ragyogó Ady-szellemet, búgó hangján becsempészte hallgatói szívébe a „föl-földobott kő"-ként mindig haza- és visszaérkező nagy poétát azért, hogy lerója az életet, „egy régi adósság"-ot a „szent lehetetlenség zsoltárjá"-n. Előadását Bartók- és Kodály-dalok hangolták felejthetetlenné.

A világszerte kedvelt előadóművész mindig ajándék a kanadai diaszpóra magyarjainak is, akiről már pályakezdéskor olyan elismerő szavak jelentek meg a sajtóban, mint az Ablonczy Lászlóé, aki a Radnóti-műsor kapcsán azt írta: Havas Judit „… oly tiszta szívvel, benső dallamossággal élte és érezte a verseket". Akiről ilyen méltatás hangzik el, mint amit Pósa Zoltán tollából olvashatunk a Magyar Nemzetben: „Havas Judit zseniálisan elevenítette meg korhű díszletek között Márai világpolgári fájdalmát s egy elmagányosodott asszony leépülésének feltartóztathatatlan folyamatát."

Az előadást követő beszélgetés során érdekes pillanatokat elevenített fel, amelyek a halhatatlan színészkirály tanítási módszereihez és saját pályafutásának alakulásához kapcsolódtak. Elmondta, hogy legújabb tervei között szerepel a mai magyar költőnők verseiből összeállított műsor. Ezeknek a verseknek a gyűjteményét, a CD-vel kísért könyvecskét magával is hozta. A kötet *Vallomás* című fejezetében így fogalmazza meg egyben szerkesztőként is tulajdonképpeni ars poeticáját: „Nyilatkoztam már korábban is, s vallom ma is, hogy a versben megszépülnek a szavak, s eljuthatunk »lélektől lélekig«. Hogyan történhet meg? Alázattal. A nyelv óvó szeretetével, csodálatos zeneiségének megszólaltatásával. Mert a költők… utat mutatnak nekünk, hogy eligazodjunk a világban, érezzük a szó erejét, a nyelv szépségét, s ne felejtsük el anyanyelvünk, a »fölnevelő édesanya« tiszteletét."

„Havas Judit mélyen átélt, lelki varázzsal hangzó multikolórikus" (Mezei András) előadóművészként minden alkalommal elhozza nekünk a magyar irodalom gyöngyszemeit, ugya-

nakkor össze is köti utazásait a tanítással is. Az itteni magyar iskolákat útba ejtve tanít, játszik a gyermekekkel, oktatókkal, hogy felfedeztesse velük az irodalmi szöveg megközelítésének a titkait, a helyes versmondás módozatait. Ezt tette Montreálban, Torontóban és az ontariói Hamiltonban is.

Tanuljunk együtt vers- és prózamondást! című programját, amelyet évek óta szervez otthoni általános- és középiskolásoknak, itt is kipróbálja. „A foglakozások célja, hogy alkalmanként másfél órában légzéstechnika, beszédtechnika, előadói magatartásforma- és stílus megtanulásával, valamint a szöveg értelmi és érzelmi lényegének megkeresésével »életre keltsük« a verset, a prózát – mindenki gyönyörűségére" – vallja. „A tananyag tudatosításához elengedhetetlen, hogy az adott témakörből kiválasztva a tanár a hozzá legközelebb álló művet átütően – az érzelmekre és az értelemre együttesen hatva – tudja interpretálni. Ehhez tanulásra, gyakorlásra van szükség, hiszen »a vers az, amit mondani kell«" – visszhangozza Kányádi Sándor szép gondolatát.

A SZOKOLAY-FIVÉREK TORONTÓI KONCERTJE

A torontói Magyar Kultúrközpontban a világ legrangosabb koncerttermeire méretezett előadása volt Szokolay Balázs és Szokolay Gergely zongorahangversenye.

A két fiatal zongoraművész a kortárs opera- és zeneirodalom kimagasló egyéniségének, a most Sopronban élő Szokolay Sándornak és a szintén kiváló zongoraművésznek, Szesztay Sárinak a gyermeke.

A család zenei hagyományát nemcsak Balázs és Gergely, hanem három másik testvérük is folytatja, de szerencsésen testálódik át ez az örökség a hetvenes éveiben járó nagyapa unokáira is. A torontói hangversenyre készülő fiainak a következő üzenetet küldte a vallásosságát, hazafiságát nyíltan megvalló Szokolay Sándor: „Életem elején azt kutattam, hogy mire mondhatok NEM-et, ma azt keresem, hogy mire mondhatok »Igent« és ez Fontosabb. Nekem a nemzet sorsa fontosabb, mint a legszemélyesebb MAGÁNÉLETEMÉ. Csókol Apa."

Ilyen szülői üzenetnek mindenki életében súlya van. A művészetek világába született és abban nevelkedett Szokolay-fivérek játékát ha nem is befolyásolta, de ismételten ösztönzőleg hatott rájuk. A hangverseny hangulati keretét Széplaki Aliz konferálása biztosította, aki mint a Magyar Rádió egykori bemondója és a Szokolay-család barátja megosztotta emlékeit a hallgatósággal. Ily módon emberközelbe hozta a zongoradarabok szerzőit és a művek szellemét.

A Szokolay-fiúk nemcsak mint testvérek, hanem mint művészek is nagyon közel állnak egymáshoz. Noha pályájuk némileg eltér egymástól, ars poeticájuk, emberi értékrendszerük azonos. Összehangolt játékukban az este folyamán két alkalommal gyönyörködhettünk: a nyitó és a befejező számnál. Mind a Brahms-művet – Magyar Táncok zongorára négy kézre, No. 1, 2, 5, 20, 21 – , mind Liszt Ferenc: *Les Préludes, Szimfonikus Költemény zongorára négy kézre* című kompozícióját káprázatos technikával, lendületes, férfias tűzzel játszotta el a két fivér.

A program második száma Brahms: Magyar Tánc No. 7 c. darabja, amelyet Dohnányi: C-dúr Rapszódiája követett Szokolay Balázs szóló zongorajátékaként.

„A kitűnő zongorista és zeneszerző Dohnányi Ernőt a magyar zenei élet mostohagyerekének tekinthetjük", mesélte Aliz. „1931-ben a Magyar Rádió zenei igazgatója, majd 1934-ben, 42 éves korában a Zeneakadémia vezetőjének nevezik ki. Annak az intézménynek az élére kerül, ahol előtte Liszt Ferenc tanult és igazgatott. A sors tragédiája, hogy fia, János részt vett az 1944-es Hitler elleni merényletben, amiért a németek kivégezték. Dohnányit ezzel szemben azzal vádolták meg, hogy együttműködött a Magyarországot megszálló németekkel. A zaklatások miatt végül elhagyta hazáját. Dohnányit hosszú évekig nem volt szabad játszani Magyarországon. Ezért külön öröm számomra, hogy Balázs büszkén vette be a C-dúr Rapszódiát repertoárjába."

A Rapszódia után a nagy tanítómesterre, „Kodály Tanár úrra" emlékezett a műsorvezető.

„Büszke vagyok arra, hogy személyesen többször is találkozhattam vele. Galyatetőn nyaraltam a Nagyszállóban, ahol ő ifjú, második feleségével, Sárival töltötte szabadságát. Névjegyet küldtem neki, Sárinak virágot, és kértem, hogy fogadjon. Másnap telefonon meghívott teára és csodálatos délutánt töltöttünk együtt a magyar nyelv akkor időszerű kérdéseiről beszélgetve. Beszámolóm erről a találkozásról a Rádió Újságban jelent meg. Következő emlékem sokkal szomorúbb. 1967. március 6-án reggel készültem a 10 órás híreket olvasni, amikor felfedeztem a bejelentést Kodály Zoltán elhunytáról. A főhírek, természetesen mind politikai jellegűek voltak. Ebben az időben a bemondónak tilos volt engedély nélkül bármit is változtatnia a híreken. Ekkor azonban életemben először, habozás nélkül megcseréltem a sorrendet és első hírként jelentettem be a tragikus eseményt. Máig is büszke vagyok erre a bemondói rendbontásra."

Szokolay Balázs Kodálytól a Hét Zongoradarab Op. 11, No. 2, – Székely keserves, No. 3, Esik a városban című számokat adta elő rendkívüli átéléssel.

Bartók Bélának, az egyetemes zenei világ kimagasló egyéniségének, ebben az évben ünnepeljük 125. születésnapját. Bartók, aki

„bátor ember, kitűnő zongorista és zeneszerző, ugyanakkor nagy gondolkodó volt", hangsúlyozta Aliz, „eldugott kicsi falvakba, hetedhétországba ment el népzenét gyűjteni".

Szokolay Balázs briliáns virtuozitással játszotta el a Három Csíkmegyei Népdalt, Siratóénekek, No. 1, 2-t és a Román Népi Táncokat. A zongorahangversenynek ezt a részét akár a Bartók-év torontói nyitányának is tekinthetjük.

A hangverseny második felét a Vérnász szvit vezette be.

A hatalmas sikerű *Vérnász* című opera keletkezéséről Aliz a következőket mesélte el: „1964 márciusában készítettem interjút Szokolay Sándorral 33. születésnapját köszöntve. Akkor már több hazai és nemzetközi díj nyertese volt, és mi, kortársai tudtuk, hogy istenadta tehetséggel van megáldva, csak még azt nem, hogy mekkorával. 1964 október végén az Operaház bemutatta *Vérnász* című operáját, amit Federico Garcia Lorca drámájára komponált." Szokolay így emlékezik a Vérnász bemutatójának 40. évfordulóján: „Bevallom, hogy a Vérnász sikersorozatára nem számítottam. Az 1964-es első bemutató Mikó András rendezésében a Komlossy-Házi-Faragó telitalálatot jelentő előadása megdöbbentett."

De mi lehet a Vérnász sikerének a titka?

„Lorca szimbolista elemekkel átitatott, népi realizmusa szerencsés módon találkozott a fiatal Szokolay vulkanikus alkatával, alapvetően ösztönös zenéjével. Az opera igen sokféle stíluselem egységét valósítja meg: Bartók, Stravinsky és Schönberg zenéjének eszközeit az egyéni megoldások gazdag változatosságával ötvözi… A zene drámai feszültségét fokozza, hogy a darabban sűrűn váltakoznak a szabad ritmusok a makacs osztinátókkal, a nagyívű díszített dallamok és az ariózus recitatívók a ritmikus prózához közelítő melodráma-szakaszokkal és e különböző elemek gyakran egy időben, egymás fölött szólalnak meg a szólisták, a kórus és a zenekar előadásában.

Az operát a visszatérő témák és dallamfordulatok sokrétű hálója fonja át, de ezek a wagneri vezérmotívumokkal ellentétben többnyire nem személyekhez vagy egyéb verbális tartalomhoz, hanem a szituációktól független, érzelmi és indulati helyzetekhez kapcsolódnak… A gondosan kidolgozott zenei és dramaturgiai ábrázolás mellett a főszereplők általános emberi vonásokat, funkciókat testesíte-

nek meg, személynévvel egyedül Leonardo rendelkezik. A legszebb, izzó szenvedéllyel telített dallamok természetesen az ő szólamában jelennek meg, de a vetélytárs, a Vőlegény is jelentékeny melodikus profillal rendelkezik, hiszen a Menyasszony számára komoly döntést igényel a választás" – írja Gombos László a Mágus Kiadó gondozásában megjelent Magyar zeneszerzők sorozatban.

Szokolay Balázs költői izzású, mély átéléssel előadott *Vérnász szvit* című darabja ugyanerre az operára alapul, aminek szerelmi háromszög a motívuma, ahol a menyasszony az esküvője napján megszökik volt szeretőjével. A szerző ezt így magyarázta meg Gergelynek: „Míg a társadalmak forradalmakkal változtatnak a fennálló társadalmi renden, az egyén kitörése sokkal nehezebb és sokszor csak botrányokkal oldható meg."

Az est fénypontjaként jelentette be Aliz a már említett Liszt-négy kézre írott zongoradarabjának előadását, a Les Préludes-t. Összekötőszövegében a következőket mondta: „A magyar zenei élet egyik legszínesebb egyénisége kétségtelenül Liszt Ferenc volt. Egyik leghíresebb műve a Les Préludes, szimfonikus költemény, amit Lamartine verse inspirált. A cím előjátékokat jelent. Ő maga írta meg, hogy mire is gondolt: »Az emberi élet nem más, mint a halál előjátéka.«"

AKIT MESTERMŰVEK TANÍTOTTAK AZ ÉLET ÉRTELMÉRE – HEGEDŰS ENDRE

„A mesterművek életünket kiteljesítő üzenetet hordoznak. Bevilágítanak az emberi lélek mélységeibe, lemennek a poklok fenekére, majd onnan ujjongó örömmel szabadulnak fel a fényre… Mindaz, amit Schumann, Liszt, Chopin, Mozart, Bartók hagyott nekünk ajándékba, segít megérteni, miért érdemes élni" – (Hegedűs Endre)
Az 1956-os magyar forradalom szinte megállította a világot. Mert világ csodája volt, hogy az a parányira zsugorított, megnyomorított Magyarország kiállt szabadsága mellett. Egymagában, segítség nélkül, éhesen és fázósan, de izzó lélekkel.

Ennek a történelmi eseménynek érkezett el a félévszázados évfordulója, amelyre a világ minden sarkán ünnepségsorozattal készül a magyarság.

Torontóban csodálatos nyitánya volt ennek az emlékévnek: Hegedűs Endre magyarországi zongoraművész hangversenye.

„Az 1956-os hősök tiszteletére" szervezett koncert egyfajta kultúrprogramnak a szimbóluma, amely szerint a nyugati szétszórtságban élő magyarok közé érdemes magas színvonalú kultúrát hozni, hogy a Ház azzá váljék, amire hivatott: minőségi magyar kulturális centrummá. Mert – hadd aposztrofáljuk éppen Petőfit! – nem a tömeges félműveltséget kell ápolgatni, az igazi művészetnek nem a „néphez" kell lesüllyednie, hanem a tömeget kell felemelni a szép és a jó befogadásának, a művészi üzenet megértésének szintjére. Ha sikerül tartósan kialakítani a magyar diaszpóra igényét a dilettantizmustól mentes kultúra iránt, akkor biztosan nem tűnik el sem az újonnan érkezett kivándorló, sem a másod-, sőt negyedgenerációs magyar az idegen nyelvűség tengerében.

Hogy van elvárás az egyetemes kultúrkincsek megismerésére, azt a Hegedűs-koncert is igazolta. A szép számú közönség végtelen nagy lelkesedéssel fogadta a világhírű, ám rendkívül közvetlen zongoraművész előadását.

De ki is igazából Hegedűs Endre?

Életrajzából kitűnik, hogy a világszerte elismert művész számos nemzetközi verseny nyertese. A monzai Rina Sala Gallo- és a morconei Rahmanyinov-zongoraverseny első díjasa volt, míg a

sydneyi Nemzetközi Zongoraversenyen és a milánói Scala Dino Ciani-versenyen második díjat kapott, munkásságáért elnyerte a Steinway Artist címet, a Cziffra György-és a Liszt-díjat, feleségével, Katicával pedig a Kultúra 22 díjával tüntették ki. Folyamatosan koncertezik és tanít a világ minden pontján Magyarországtól Japánig, Ausztráliától Dél-Koreáig.

Hegedűs Endre sikerének titka minden bizonnyal tehetségében rejlik, ám ezt erősíti hihetetlenül kifinomult mesterségbeli tudása és Istenbe vetett mélységes hite. Egész ember, mert lelkileg kiegyensúlyozott. Istentől kapott adottságát, érzékenységét szülei segítették kiteljesedni, amint elmondta, édesanyja éneklése és édesapja zongorája jelentette számára a zenével való első kapcsolatot. A hódmezővásárhelyi otthonból nemcsak a muzikalitást hozta magával, hanem a magyar nép szabadságharcáról őrzött első emlékét is: kétéves korában hallotta azt a puskalövést, amely édesanyjával való sétáján megijesztette.

„Hegedűs Endre nemcsak felkészült szólista, hanem gyakorló tanár is. Tanít a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Budapesti Tanárképző Intézetében, s foglalkozott egészen kis gyermekekkel is. Dolgozott két teljesen eltérő mentalitású országban: Japánban, ahol diákjainak a visszafogottságát kellett áttörnie, s Amerikában, ahol a laza tanár–diák kapcsolathoz kellett hozzászoknia. Bevallása szerint szeretettel és lelkesedéssel nevel. Nem tudja és nem is akarja elválasztani a zenét a mögötte rejlő lelki, etikai és erkölcsi tartalmától. Volt kitől tanulnia, hiszen olyan mesterek óráira járt, mint Antal István, Kocsis Zoltán, Rados Ferenc, Schiff András vagy Hajdú Anna" – írja róla Czár Katalin a művész életútját bemutató, Ferenczi Andrea: *Hegedűs a zongoránál* című könyvet méltatva.

A világ egyik legjobb Liszt-játékosaként számon tartott Hegedűs Endre torontói repertoárjának zömét Liszt- és Chopin-számok alkották, de megajándékozta hallgatóit Bartók Régi táncdalok, Este a székelyeknél és *Allegro barbaro* című darabjaival is.

Hegedűs Endre hangversenye, Liszt darabjának címével, Isten áldása volt a magányban, az anyanyelv éltető melegétől messze, felemelő és mindennapjainkat lélekkel és érzéssel feltöltő áldás.

VERSEKET CIPEL LÉLEKTŐL LÉLEKIG

Szondi két apródjának XXI. századi utódjaként pengeti hangszerét és mondja a magáét, akárhova kanyarodik az útja.

Mintha nem is érdekelné Dinnyés Józsefet egyéb, mint a szó, a szárnyaló, a bíborba vagy a gyászba öltözött, a végtelen időben költészetté nemesült édes anyai szó. Nemzetmentő szerepet vállalt magára, aki nem tud és nem is akar elmenni orra buktatott emlékeink, szellemi és tárgyi értékeink mellett. Lehajol hozzájuk, leporolja azokat és beteszi tarsolyába. Onnan pedig mindenkinek szétosztogatja.

Kanadai útján Torontóba is hozott ezekből a kincsekből márciusi nemzeti ünnepünk előestéjén.

– Milyen elgondolásokkal, tervekkel indultál el Budapestről a „tengeren-túlra?"

– Három dologért jöttem Torontóba: hogy énekelhessek az itteni reformátusoknak, hogy a március 15-i ünnepségen szerepeljek, és hogy felkutassam Fáy Ferenc jogutódait új, Fáy-CD-m bemutatása kapcsán. Az első kettőt sikerrel teljesítettem. Megtartottam dalban elmondott történelmi leckémet és énekeltem zsoltáraimból, balladáimból is, amelyeket a hallgatók szeretettel fogadtak. Itt ismételten megéreztem, hogy az embereknek szükségük van az énekre, a versre.

– Március 15-ét neves személyiségek jelenlétében ünnepelte a torontói közönség. Az ünnepi szónok Cselényi László, a Duna TV elnöke volt, aki beszédében a pillanatnyilag egyik legégetőbb nemzeti kérdésre helyezte a hangsúlyt, éspedig Erdély autonómiájára. Az ünnepi hangulatot viszont valójában a Dinnyés-számok teremtették meg. A Márczius örökködike című CD anyagára épített irodalmi műsor eltért az itt szokásos repertoártól, kitágította az irodalmi horizontokat, mert nemcsak a mindenki által ismert Petőfi-, legjobb esetben Ady-versek megzenésített változatait hallhatták, hanem a későbbi korok legszebb és legjobb verseit is. „A mosti Március" köszöntésére többek között olyan költőket szólított meg – hadd idézzük: „Hozz egy szál virágot" –, mint Döbrentei Kornél, Király László, Kartal Zsuzsa, Utassy József, Vári Fábián László. Hogyan jött létre ez az összeállítás?

– Egy elhatározás eredményeként. 1970 márciusában eldöntöttem, hogy minden évben írok egy dalt Március idusára. A Kossuth-nóta dallamát alkalmasnak éreztem Király László *Tábla* című költeményének az eléneklésére, viszont a Nemzeti dalhoz Kuti Sándor dallamára volt szükségem. A többi versre magam komponáltam a dallamot.

– Miért éppen Fáy Ferenc költészete szerepelt e nagy kiszállás harmadik célkitűzéseként?

– Fáy Ferenc versei még nem érkeztek haza. A péceli születésű költő az emigrációban vált érett költővé. A torontói nagy hármasnak volt az egyike Tűz Tamás és Faludi György mellett. Egy időben ők hárman jelentették a magyar költészetet Kanadában. A CD mellett otthon kiadásra vár az első Fáy-kötet, amelynek a megjelentetéséhez szükségünk lenne a jogörökösök beleegyezésébe. Sajnos, úgy néz ki, hogy Fáy Ferenc nemcsak nem érkezett még haza, hanem itt sem nyerte el még a költészetét megillető megbecsülést. A költő „Iszonytató magánya" még tart. Legalábbis a jogörökösei részéről.

– A közönség szereti természetes, modorosság mentes előadói stílusodat. Mindenki úgy érzi, hogy csak hozzá énekelsz, csak hozzá intézed a dalaidat. Van valami sajátos abban, ahogy megérinted a hallgatók szívét, mint egy profán prédikátor. Mi ennek a titka?

– Azt hiszem, hogy ez a sajátságos, Dinnyés-akcentusomnak köszönhető. Szegedi születésű vagyok, ízigvérig szegedi. Az őző nyelvjárás lekopott lassan rólam, de ha felidegesítenek, akkor azonnal átváltok. Nemrég előkerült egy vízivárosi felvétel, amin sok vers van már, de amelyiken nagyon szegedies nyelvjárásban beszélek és énekelek. Hallani a szalagon, hogy a pesti közönség soraiból kérdezik, »mit mond?«, aztán utána a vélemény, hogy »hülye paraszt«. Akkortájt határoztam el, hogy ettől a vidékies kiejtéstől megszabadulok, de azzal a beszédgyakorlattal, beszédtechnikával, amit a színészeknek tanítanak, nem sikerült semmire se mennem, nem találtam megfelelőnek a magam stílusához. Debrecenbe nagyon sokat jártam, mivel ott voltam a tanítóképzőben népművelő-könyvtárszakos hallgató. Akkoriban én vittem ki a társaimat népművelési gyakorlatra, vidéken az én estjeim voltak a népművelési gyakorlatok. Azt tanulták meg, hogyan kell ilyesmit megszervezni,

én mint tárgy voltam számukra. Akkor a debreceni tájszólást alaposan megtanultam, tudtam utánozni, és a két tájszólás találkozásából – a nyitott és a zárt e, ö, u magánhangzóim megnyúltak vagy átváltoztak az alföldi, bihari-hajdúsági dialektus nyomására – kialakult egy sajátságos, a már említett Dinnyés-akcentus.

– Szándékos volt ez az átalakulás vagy észrevétlenül, a körülmények hatására ment végbe ez a folyamat?

– Nem tudtam, hogy ezt így kell magyarázni. Egyszer azonban, amikor engem is meghívtak énekelni a szép magyar beszédről, a szép magyar nyelvről iskolásoknak szóló rendezvényre, Deme professzor megkérdezte, hogy honnan vagyok. Azért volt erre kíváncsi, mert sem egyik, sem a másik nyelvjárás hatása nem túltengő nálam, mondta, de mindkettő érezhető a hangsúlyomban. Akkor meséltem el neki átalakulásom történetét. Azóta viszont minden tájegység anyanyelvét tudatosan igyekszem elsajátítani azzal a céllal, hogy az odavalósi költők anyanyelvét megtanuljam. Így könnyebben tudok megzenésíteni egy Berzsenyi-, Csokonai- és Bella István-verset vagy egy Buda Ferenc-költeményt. Ez utóbbi debreceni. Amikor Veress Miklós költeményeire került a sor, nehezen tudtam megbirkózni vele, hogy aztán kiderüljön, hogy ő pedig barcsi költő, Muravidéki. Sikerült a szerzők anyanyelvét megtanulnom, és a költők csodálkoznak a legjobban, hogy mennyire a nyelvükön beszélek, illetőleg mennyire jól értem-érzem őket. Szepesi Attila nagyon hegyesen beszél, és hosszúak a magánhangzós rímei, tehát valahol a mássalhangzók döntik el a szóképet a szóvégeken vagy a központozásnál, és róla végül megtudtam, hogy ungvári. Amikor erre fény derült, azonnal meg tudtam a verseit zenésíteni. Ehhez még hozzáadódik az is, hogy ahogy jártam-járom az országot, kiderült, hogy az egyik tájegység templomaiban a zsoltárkincsünknek ezt vagy azt a nyolc-tíz zsoltárát kedvelik, viszont a következő vidék szívesebben énekel másik hatot-nyolcat. Természetesen vannak közös, általánosan kedvelt zsoltárok is, például a 42. vagy a 25. De vannak olyanok, amiket csak itt és csak ott, és máshol nem énekelnek. Zsoltárkutatásaim során elemeztem ezeknek a sajátságos csoportosításoknak a nyelvét, és rájöttem, hogy Szenczi Molnár Albert tudatosan használhatott bizonyos tájnyelveket. Ő beszélt ő-ző nyelvjárásban, mert az ő molnár, malomépítő ács ősei Szegeden építették a

vízimalmokat. Török nyomásra menekültek föl Szegedről Jóka vidékére, Szenc környékére, Pozsony melletti Duna oldalvizeinek az egyikére. Tehát ő az ő-ző nyelvjárást családilag beszélte, majd odakerült a Csalló-közre, ahol van a nagyon szép e betűző nyelvjárás, majd ezután a Palóc-vidék túlsó oldalára, Gömörön túlra került fiatal korában, de Debrecenben is tanult, és az erdélyi nyelvjárást is ismerte. A Dunántúli nyelvjárást a diáktársaitól tanulta meg, akiket a pápai esperesség küldött tanulni és akikkel együtt lakott. Amikor megtudtam, hogy a zsoltárnyelvbe elrejtette az egyes vidékek nyelvjárási szavait, akkor értettem meg, hogy azokat a zsoltárokat szeretik az egyes tájegységeken, amelyek őrzik az ő jellegzetességüket, amelyek az ő anyanyelvükön otthonosabb, mert Isten igéje egyformán ott van mindegyik zsoltárban, és az egyéni dicséretek közül bármelyiket választhatják, mert választék van. A tájnyelv és a zsoltár így került közelebb. Ennek tudatában érthető tehát, hogy melyik vidékre milyen zsoltárt kell vinnem a műsoromban, tudom, mit szeretnének hallani. Ez érvényes a költőkre is, akik beleszülettek egy tájba, nem kerülhetik el annak a hatását.

– Mi a művészi hitvallásod?

– Költők között zenész, zenészek között költő vagyok. Népem egyharmada szülőföldjétől megfosztottan, más népek fennhatósága alatt él. Önmagam veszteném el, ha a világízlést képviselném és elfutnék nemzeti hagyományaim elől. A Balkán zenei stílusa nem szolgálja, az angolszász muzsika prozódiája megtöri nyelvünk ritmusát. Az utóbbi 300 évben a német zene, értékeivel együtt, elvetette, átigazította még népdalainkat is. A liturgikus egyházi latin zene, Istennek köszönhetően, csak a költészetre hatott, az ősi zenét meghagyta a népnek. Megmaradni magyarnak, hogy felismerjen az erre járó kíváncsi kultúrember, többszörös energiát igényel. Múltunkat átírták és tönkretették. Jövőnket a környező népek elpusztításra ítélték. Megmaradnunk Európában csak következetes munkával lehetséges. Önmagunkat kell felmutatnunk az idő szentháromságának jegyében. Múlt – Jelen – Jövő – ezért élek és dolgozom. Gondolkodom költőként a zenészek között és írok zenét a költők között.

AKIT A MAGYAROK NAGYASSZONYA ÓVOTT

Mindörökké, Erdély a címe Szervátiusz Klára könyvének, amely a Kairosz Kiadó gondozásában jelent meg Budapesten 2009-ben. Imádságos cím...

Az írónő csokorba foglalt beszélgetései férjével, Szervátiusz Tibor szobrászművésszel.

Már az első oldalon, a művész írta bevezetőben ilyen vallomást olvashatunk:

„Ha magyarnak születtem, a művészetet is anyanyelvemen kell beszélnem. Vállalom népem hagyományait, sorsát, történelmét, múltját, jelenét és jövőjét. Keleti szép örökségünket Nyugatba ötvözve…"

Ünneplőbe öltözik az ember lelke, mielőtt továbblapoz…

A könyvecske felépítése hagyományos szerkezetű, nem ugrik át időn és téren, szabályos kronológiát követ. A kolozsvári gyermekkor emlékeivel indít. Azzal a képpel, ami Észak-Erdély életének a legszebb történelmi mozzanatát jelentette. 1940. szeptember 11-én a magyar honvédek bevonultak Mátyás király szülővárosába, mert Észak-Erdély huszonkét évi gyötrelmes várakozás után visszatért. „Ez az életem legszebb élménye, semmi sem múlta felül azóta sem." (8. o.)

Ebből a felvillantott képből eredezteti Szervátiusz Tibor ars poeticajának egyik tételét: „…a magyar történelem, annak nagy mozgatórugói: a szabadságharcok, a honfoglalás s az előtte való idők. Ez sok művemnek az ihletője, kiindulópontja lett…" (12. o.) Édesapja kíséretében tett gyermekkori barangolásai megismertették szülőföldjével – a havasok csúcsaitól „a legapróbb fűszálig", és mondja: „ezek növelték ragaszkodásomat Erdélyhez, úgy éreztem, összenőttünk mi ketten, mindörökké."

Miközben ifjúkori ihletforrásairól mesél, történelemmel, szociográfiával, néprajzzal és politikával ismertet bennünket. Székelyföld, Kalotaszeg, Moldva jelenik meg előttünk, a művész szemével látjuk a „pompás magyarok" Kalota parti felvonulását, a „gyönyörű parasztfejeket". Ezekből született létportrékat látunk magunk előtt, a székelység jellegzetes vonásait magukba sűrítő alkotásokat. És a felfedezés, a tényfeltárás erejével mutatja be a moldvai csángók

életérzését, sorsát, szokásait, hiedelmeit. A világtól elzárt, anyanyelvében, vallásában máig nyomorított moldvai csángók iránti érdeklődése régi keletű. Jóval korábbi, mint a mai moldvai csángókutatás, amely egy ideje még divatba is jött anélkül, hogy kitermelt volna valamiféle lényegi változást. Ősibb kultúrát és archaikus nyelvet, ősrégi, az össznemzet előtt ismeretlen szokásokat őriztek meg a moldvai csángó magyarok, hiszen – ahogy tudjuk és Szervátiusz is meséli – „nagyon tiltották, hogy a csángók közé magyarok menjenek vagy más idegenek… Hiszen az ő ősi kultúrájuk napnál világosabban mutatta meg, hogy honfoglaló népe vagyunk e földnek. Hogy mi vagyunk a honfoglaló népe!... Megláttam és megszerettem a népet. Az én népem ők, akiktől tartást, becsületet tanultam, a művészetemhez ihlető forrást találtam náluk." (17–19. o.)

Nem könnyű egyetlen művésznek sem elindulnia hírneves szülője nyomdokain, és keserves harcot kell folytatnia, amíg megtalálja a maga egyéni útját, stílusát, kifejezési formáját. Szervátiusz Jenő, az apa, erdélyi művészfejedelemnek számított, aki elvárta fiától, hogy őt túlszárnyalja. Ennek a módját azonban a fiúnak kellett megtalálnia. Ennek az elvárásnak mindketten tudatában voltak. Tibor ezt így fogalmazza meg: „…kerestem az élményeket, amelyek kiindulópontjaim lehetnek. Ilyenek voltak a székelyföldi, erdélyi, moldvai barangolásaim. A valódi népi művészet megismerése, s ebben jelentősége volt a népzenével való találkozásomnak is. Mindezek összeadódtak bennem, és fokozatosan alakították, érlelték formavilágomat, a kompozíciós elképzeléseimet, a szerkezeti megvalósításaimat. És mindezekből alakult ki évek hosszú során az én egyéni stílusom." (30. o.)

Ennek az egyéni stílusnak a megvalósításai a későbbi, a mai hatalmas életművet kitevő, a nemzeti sorsot megjelenítő szobrok. Ezek közül való a *Tüzes trónon* című nagy Dózsa-szobor is, amelyet ha „a hátára fordítanánk, kirajzolódik Nagy-Magyarország térképe", állapítja meg Szervátiusz Klára.

„Nem terveztem", vallja a művész, „így alakult. S nem véletlenül alakult így. Hiszen ez a magyar tragédia bennem volt, bennem van, s minden művem ennek az átérzéséből, vállalásából jött létre… Dózsa ismeretes, ismert a tragédiája. Ennél tágabb értelmet akartam adni a műnek, besűríteni a bukásainkat, tragédiáinkat, a későbbi

tüzes trónjainkat. Benne vannak tehát a későbbi forradalmi bukásaink, de benne van Trianon is… benne van az egész huszadik század… az egész emberiség tragédiája benne sűrűsödik." (44–45. o.)

Tudatos és elkötelezett alkotó Szervátiusz Tibor, akinek egyetlen munkája sem öncélú, egyetlen mozdulata sem félrecsúszó. Hittel hiszi, hogy „Magyarország szellemi nagyhatalom. A mi kultúránk Európában, de a világban is egy külön színfolt. Szépen ötvözi keleti örökségünket a nyugati törekvésekkel, hatásokkal. Ezt kell megőriznünk, felmutatnunk. Ez a mi igazi erőnk." (86. o.)

Úgy legyen!

A MEZŐSÉG PACSIRTÁJA

Legelőször csángó műsoráról hallottam.

Azt írtam akkor, hogy irigyeljük vén Európát, mert olyan művésznek tapsolhat, aki felfedezte a magyarság legárvább árváit. Aztán az idő Torontóba is elhozta Kilyén Ilkát.

A marosvásárhelyi színművésznő az egyetemes magyar színháztörténet új fejezetét nyitotta meg. Mint a Mezőség szülöttje, kisebbségiként másoknál korábban ráérzett a még kisebbre zsugorított sorsú moldvai csángók szenvedéseire, és e szenvedések szülte folklórt, imát, jajt Európa fülébe énekelte, zokogta, sikoltotta. Hogy tudja, értse a világ: az anyanyelv még iszapba, sárba taposva is életben marad, ha másként nem, fojtottan, szobák sötétjében elrebegett sóhajtásként.

Nagy színpadi szerepein kívül rendkívül nívós egyéni műsoraival is a legnagyobbak mellé emelkedett. Tehetségének gazdagságát, sokszínűségét sokfajta műfajban kipróbálta.

Kilyén Ilka nem magáért a szereplésért, a csillogásért és a tapsért áll a közönség elé – gyakran nem is a rivaldafény sugarában –, hanem elsősorban szolgálatot teljesít. A sok évtizeden keresztül üldöztetésre ítélt magyar kultúrát, édes anyanyelvünket emeli az őt megillető magasokba, hogy szárnyaljon végre, hirdesse: élünk és igenis élni fogunk.

Rendkívüli gonddal ápolja a szép, artikulált beszédművészetet, és még a legeldugottabb faluban, a legkisebb gyermekek előtt is vigyáz arra, hogy ne vétsen ellene. Ennélfogva nyelvápoló is, ami nem von le semmit művészetének értékéből, sőt nemesíti, fényesíti azt. József Attila szavaival ars poeticaként vallja, hogy „Magyarnak lenni nem jog, nem kötelesség, hanem megmásíthatatlan tény, amin Isten sem segít, ha baj, amit a pokol sem éget föl, ha dicsőség. A nemzetiség nem puszta osztályozás, de örömkeltő és bajhozó valóság – nemcsak nemzetünk magyar, hanem egyenként is magyarok vagyunk… Az emberiségnek éppen magyar mivoltunkkal tartozunk.”

Ezért lobog a lélek tüze Kilyén Ilka minden szavában, ezért tudja elmondani ágról szakadt madárként, hogy magyarnak lenni fájó gyönyörűség. A lélek válogatja össze műsorainak témáját, nem az

ész és a logika, nem a siker vágya. Nem felejti el, mert ünnepelt dívaként sem felejtheti el soha ama fekete márciusnak azt a pillanatát, amikor az eszeveszett, őrjöngő pusztítástól már-már térdre nyomorított Marosvásárhelyre berobbant a kiáltás, hogy „Ne féljetek, magyarok, mert itt vannak a cigányok!" Nem felejti és külön, hálából összeállított, *Virágzik számban az átok* című műsorral vési minden idők emlékezetébe a szolidaritásnak ezt a csodálatos történelmi példáját.

Kisebb pátriája, a Mezőség nagy embereinek gondolataival dobban együtt a szíve, Wass Albertéval és Sütő Andrásével – és ez a közös gyökerekből táplálkozó szívdobbanás mindenkinél hitelesebbé teszi Kilyén Ilka tolmácsolásában az Óriások otthon álmodott és hazaküldött üzeneteit.

Nemcsak Marosvásárhely, hanem az egész Kárpát-medence ismeri Kilyén Ilka közéletben vállalt szerepeit is. A nemzet fáradhatatlan szolgálóleányaként rendez, szervez, előad, értékeket éleszt és terjeszt önzetlenül és szívósan. Szász Pállal vallja, hogy „ki a köznek él, annak élni érdemes".

KOPJAFÁNYI TÖRTÉNELEM

A történelmi Háromszék egyik legkisebb települése az én falum.

A Csere-tető hónaljába fészkelte be magát, és már 1512-ben bejegyeztette nevét az okmányokba. Alig egy sóhajtásnyi idő után Báthory Gábor, majd Bethlen Gábor is gondjaiba fogadta lakóit, az első 1608-ban, a nagyságos Bethlen fejedelem pedig 1629-ben adományozott ármális leveleket a sepsimagyarósiaknak. Nemes emberek imigyen kaptak megbecsülést tisztességes helytállásukért és szorgalmas munkájukért.

Mit ír a mai krónika a faluról? „A csupán 109 lakosú, színtiszta magyar református falu közigazgatásilag Uzonhoz tartozik. Noha a kistelepülés nevét 1512-ben találjuk egy okiratban…, rég lakott volt ez a vidék. A falu fölötti hegyoldalban, több alkalommal kerültek napvilágra égetett agyagból készült, római kori vízvezetékcsövek…”

2004. szeptember 5-én nagy ünnepet ül ez a falu: kopjafát állít minden hősi halottja emlékére, akik akár az 1848–49-es forradalom- és szabadságharcban, akár a két világháborúban életük árán teljesítették, amit megkövetelt tőlük a Haza. Ezen a napon magam is Magyaróson vagyok – lélekben, gondolatban. Ott állok a dombon, amelyen az egyetlen templom emelkedik, amelyikben én az otthon megtanult imádságaimat valamikor elmondhattam hangos szóval, üldöztetés és tiltás nélkül. Mint kisgyerek úgy énekeltem a zsoltárokat, mint a felnőttek, és csak azért háborogtam, hogy nem adott a „pap bácsi” nekem is abból az Úrvacsorából, amit a „nagyok” kaptak.

Ennek az 1752-ben épült református templomnak a tornyát kutatja a hazaigyekvő, s igencsak kell kutakodnia, mert a falut beborító hatalmas lombsátorból az csak sokára villan elő. Közelről viszont megmutatja magát, puritán szépségét: harangtornya a korra jellemző kiképzés hagyományos jegyeit őrzi, csak két portikusának háromszöges oromfala „modernizálódott” idővel, felvéve a korai klasszicista stílus vonásait. A máig fennmaradt hatszögű ólomkeretekbe foglalt, eredeti szép hutaüveges ablakainak mindenikét annak idején más-más tehetős család fizette ki. Karzatmellvédjei virágmintás kazetták voltak, mint a szomszédos Szacsváé, de ezeket idő-

közben valakik oktalanul befestették. Szerencsére nem pusztították el, így egy restaurálás alkalmával újra feltárhatják a szakemberek. Virágkoszorú helyett, amit szívesen helyeznék annak a kopjafának a tövébe, amelyet ma a templom előtt felavatnak a világ minden sarkából haza zarándokolt magyarósiak, ezt az írást küldöm, hogy elmondhassam: nagyon büszke vagyok a falunkra.

Büszke vagyok azért, mert bár otthon és másutt számban már nagyon megfogyatkoztunk, ilyen kevesen is erősek vagyunk – képesek az emlékezésre, a múlt megidézésére.

Ez a kopjafa feleleveníti nemcsak azoknak a szellemét, akiknek már az arcvonásaira sem tud senki emlékezni, mert beleveszett az idők sötétségébe, de emlékezetbe idézi azokét is, akiknek kopott fényképét még esetleg valaki elő tudja kotorni a padlásról, egy régi ládafiók fenekéről vagy éppen egy meséből.

Mert én emlékeimben úgy őrzöm néhai Bartha József alakját, ahogy nekem ugyancsak néhai drága édesapám, Bartha János mesélt róla. Őt a Nagy Háború pusztította el. De a Háromszék szerte híresen szép Dancs Erzsi nagynéném férjét is a mesék éltetik bennem. Ő, a falu szelíd kocsmárosa a második világháború mártírja lett, mert a részeg, asszonyokat hajkurászó oroszok agyonlőtték. Három árvát hagyott maga után, Szabó Bözsit, Icut és Tibit. Van egy otthonról hozott régi fényképem a Levente Kertről, ahol hajdanán, vasárnaponként a fiatalok gyülekeztek. Gondolom, „magyar világ" volt akkor ott. Azon látom ünneplőbe öltözött nagyleány édesanyámat a húgával, Etuskával, és édesapámat az akkori pap fia, Bartha Lajos mellett. „Na, látod, ezt a szegény Lajost is elnyelte a háború. Valahol elpusztult, ki tudja, hol és miért", okított édesapa, ha kérdezősködtem a képen látottakról. És azt sem titkolták, hogy azt a Lajost titokban sokáig visszavárta édesanyám a véresen tátongó hatalmas semmiből.

Magyarok voltak, székelyek voltak, hősök mind, a negyvennyolcas honvédekkel és azokkal együtt, akiknek nem emlékszem a nevére, de voltak! Voltak, harcoltak és meghaltak, meglehet, éppen a sepsimagyarósi kicsi templomban imádkozó édesanyáik vagy kedveseik képével a szívükben.

Ebben a főhajtásos, meghatott pillanatban mind felsorakoznak előttem azok, akik nem a csatatereken véreztek el, hanem

végigküzdötték és küszködik ma is a székely sors keserves mindennapjait!

Amikor Bartis Ferenc Budapestre száműzött erdélyi költő sorait olvasom, Sepsimagyarósra gondolok, Székelyföld talán legeldugottabb, legszerényebben megbúvó falucskájára, amelyet akár a Hegyfarkáról, akár a Hevedertől, akár Réty vagy a Bérc irányából keres a vándor, nehezen talál meg. Csak az, aki becsületesen akar dolgozni és élni ott. Bartis Ferenc költő azt írja: *„Krisztus legújabb Golgotája Erdély, / s a székelység az Ő legújabban kiválasztott népe."*

E kiválasztott nép fiai vagyunk mi, magyarósiak is, csepp az egyetemes magyar nemzet tengerében. Ezért állítottak kopjafát 2004. szeptember 5-én a szent elesettek emlékére, mert harc ma még ez is, harc, hogy – megint a költőt idézem –

„maradjon meg a kő kőnek,
A virág virágnak,
a fenyő fenyőnek,
a burján burjánnak,
a mart martnak,
a vízmosás vízmosásnak,
a kőszálisas kőszálisasnak,
Maradjon meg Erdély Erdélynek,
Maradjon meg az Ember Embernek,
Maradjon meg a Magyar Magyarnak."

ÜDVÖZLET HÓDMEZŐVÁSÁRHELYNEK

Távolságokat, emberi közönyt és rosszindulatot homályosít el a tiszteletbeli polgárság programja, amellyel Hódmezővásárhely vezetősége a magyarság második trianoni érvágására, december 5-re felelt. Családommal Sepsiszentgyörgyről, illetőleg Zomborból vetődtünk Kanadába, de álmainkban gyakran visszalátogatunk az Olt- és Ferenc-csatorna-parti kisvárosokban hagyott egykori hajlékainkba.

A december 5-i tragikus évfordulón viszont egy olyan magyar városra is szeretettel és hálával gondolunk, amelyik tiszteletbeli polgáraivá fogadott, ahová mostantól hazalátogathatunk, és ahol minden bizonnyal barátokat – lelki testvéreket – fogunk találni.

Hódmezővásárhely város vezetői olyan erkölcsi fölénnyel előzték meg az önzésbe, buta gőgbe vagy gazdasági jólétbe belezsibbadt magyar politikai élet elitjét, amelyet a történelem is számon tart majd. Mert ez a mozgalom történelmi súllyal ellensúlyozza azt a szégyent, ami 2004-ben Mikulás-előzetesként a szavazó urnákból kiáradva besározta a magyar nemzet világszerte kivívott tekintélyét. Hódmezővásárhelynek köszönhetjük, hogy pillanatnyi lebénulás után ismét hittel, reménnyel tekinthetünk egy olyan jövő felé, amikor *„A magyar név megint szép lesz, / Méltó régi nagy híréhez.”*

Illúzió számunkra, elcsatolt területekhez kötődő magyaroknak a tényleges magyar állampolgárság. Ennek tudatosításával nem fukarkodott hosszú évtizedeken keresztül sem a mindenkori magyar állam, sem a szülőföldjeinket Trianon óta uraló hatalmi hálózat. De a hivatalos magyar határokon túl, a magyar ajkúak szájából nem tudták száműzni a magyar szót, lelkükben nem tudták kioltani a vágyat, hogy az összmagyarsághoz tartozhassanak, hogy érezhessék a Szent Korona védelmét.

Emlékszem, szép illúziókat dédelgetve vártuk a december 5-i népszavazás eredményét még itt, a tengeren túl is, és döbbenettel, hitetlenkedve vettük tudomásul a csúfos eredményt.

A vereségekhez hozzászokott erdélyi, felvidéki, délvidéki és kárpátaljai magyar ember azonban tudja, hogyan kell elviselnie a pofonokat. Méltósággal, egyenes gerinccel hordozza továbbra is a keresztjét. Csakhogy ennek a súlyát felbecsülhetetlenül megkönnyí-

tette a hódmezővásárhelyiek nemes gesztusa, a Szent István-i parancsra épített – hadd idézzem a polgármester, dr. Lázár János hozzám intézett levelének egy passzusát – „közös, virtuális templom…, hogy benne Isten és a világ előtt az oltárnál, illetve az Úr asztalánál lélekben együtt lehessünk."

A lepergett múlt esztendőben az Úr ismételten próbára tette népét, özönvizet bocsátva sok magyarok lakta romániai területre. Hódmezővásárhely az elsők között jelentkezett a segítséggel, és az ifjúság magyarságtudatának elmélyítésében is példával jár elől. Nemcsak látványos gesztusokban, hanem kézzelfogható, fizikailag és erkölcsileg is értékelhető és mérhető támogatást nyújt azoknak a hivatalos magyar határon kívül rekedt nemzettársaknak, akiknek eddig más alig értette meg a gondját, baját. Mert céljuk nem kevesebb, mint „egybekovácsolni az ezer sebből vérző magyarságot, nem csak a trianoni értelemben, de a Hazához való hűség értelmében is," ahogy a polgármester megfogalmazta. Isten áldása munkájukra!

Ünnepeink…
„Az ünnep az élet rangja, felsőbb értelme.
Készülj föl reá, testben és lélekben…”
(Márai Sándor)

ADVENT ÜZENETE A HARGITÁTÓL A MOUNT ROYAL-IG

Montreal Kanada Európája.

Az idelátogató alig tudja eldönteni, mi ejtette inkább rabul, mi tetszett jobban: a sétálásra csábító utcák tarka forgataga, a szupermodern épületek monumentalitása, a táj pompája, a többnyelvűség, a híres-neves montreáli füstölt marhahús, a „smoked beef" íze vagy a műemléképületek gazdagsága. Noha összességében is lenyűgöző a látvány, amely a városnéző túra különböző pontjain a látogató elé tárul, a magam részéről mindenekelőtt az Oratory of Saint Josephnek nyújtanám a pálmát.

A Mount Royal ékessége az Egyetemes Egyház védőszentjének, Szent Józsefnek a tiszteletére emelt Oratórium. Méreteiben is megbecsülést érdemel ez a 361 láb, azaz 109.89 méter magasságú épület, tehát magasabb, mint a New York-i Saint Patrick's Cathedral vagy a párizsi Notre Dame. A tetején tündöklő hatalmas kereszt messziről mutatja a követendő irányt a világ minden tájáról érkező, szenvedéseikre enyhülést remélő zarándokoknak.

A kegyhely alapítója Brother André volt, a maga korának legismertebb és legmegbecsültebb Quebec-i polgára, helybeli jelző szerint, „Québécois"-ja.

André testvér eredeti neve Alfred Bessette volt. Egy tizenkét gyermekes, szegény család nyolcadik gyermekeként született 1845-ben a Montreáltól 40 kilométerre fekvő, Saint-Grégoire nevű faluban. Életrajzírói szerint annyira gyenge és beteges babaként jött a világra, hogy nem sok remény fűződött az életben maradásához. Hívő katolikus szülei azonnal keresztvíz alá tartották, hogy ne pogányként hunyjon ki a pislákoló élet, amely aztán kilencvenkét éves koráig lobogott benne hol erősebb, hol gyengébb lánggal. De mindig világítón és gyógyító melegséggel. Halála után ezért a lángolásért avatták boldoggá.

Alig kilencesztendős volt, amikor édesapja munkabaleset áldozata lett, és az alig negyvenéves édesanyára nehezedett tíz kisgyermek nevelésének a gondja. Rövid három év múlva azonban ő is meghalt tüdőbajban, így a sok gyermek árván maradt.

Brother André (hadd használjuk a nevétől elválaszthatatlan jelzővel) hosszú élete során gyakran elmondta, hogy „anyámért ritkán imádkoztam, de gyakran imádkoztam hozzá”.

Az árva, támasz nélkül maradt Alfred, fizikai gyengesége ellenére alkalmi munkákat vállalt nemcsak Kanadában, hanem az Egyesült Államokban is, és mindig vigyázott arra, hogy erejét meghazudtolva teljesítse, amit rábíznak.

Visszatérve Kanadába a montreáli Szent Kereszt Egyházközség – Congregation of Holy Cross – noviciátusa lett, ahol felvette a Brother André nevet. A Notre Dame Kollégium portása lett élete végéig. „Amikor beléptem a közösségbe, a feletteseim az ajtót mutatták nekem, és én rendületlenül ott is maradtam negyven évig” – tréfálkozott élete végén a beosztásával kapcsolatban.

Háziszolgai teendői mellett hamarosan felvállalta a bánatos és bajba jutott emberek vigasztalását is. Együtt imádkozott velük Szent Józsefhez kis szolgálati fülkéjében, naponta hat-nyolc órát is. Az orvosok hitetlenkedő tanácstalansággal figyelték az egyre több gyógyíthatatlan kórból felépült ember esetét, miközben Brother André csodatevő hírneve feltartóztathatatlanul terjedt a világban.

A csodatevő jelző ellen maga tiltakozott a legjobban, mondván, hogy ő a Gondviselésnek csak egyszerű eszköze, a Szűzanya férjének alázatos követője. De a szenvedők hittek a csodában, amelynek erejéről a mai hatalmas templom belsejében ezernyi bot, mankó bizonykodik.

Brother André évekig gyűjtögette barátaitól a pénzbeli adományokat és a kollégiumban végzett alkalmi hajvágásokért kapott fizetését, hogy megvalósítsa dédelgetett álmát: egy kis kápolnának a felépítését, ahol meghitt közelségben lehet Szent Józseffel, csendesen imádkozhat hozzá a zarándokokkal. A kápolna 1904-ben épült fel, de rövid idő alatt kicsinek bizonyult, ezért kibővítették 1908-ban, majd 1910-ben, míg végül 1917-ben egy altemplomot építettek hozzá, az úgynevezett kriptát. Később, 1924-ben megkezdődött a bazilika építése, amelynek végleges befejezésére 1967-ben került sor. A hegyre épített Oratórium a hit, a remény és a szeretet szimbólumává vált, amelynek belsejében a világ minden tájáról idesereglett, különböző nyelvű és hitbéli, de jó szándékú ember lelki testvérére talál.

A centenárium előestéjén már ünnepi hangulat lengi be a Szent József Oratórium környékét. 2004. október 17-én lesz századik évfordulója a templom hivatalos felszentelésének, amelyre nagy érdeklődéssel tekint a világ.

A bazilika egyik érdekessége a Múzeum. Így advent táján nagy tömeg látogatja az ott létrehozott, állandó nemzetközi kiállítást is, amelyet a Szent családnak, a Megváltó születésének szentelt az egyházközség. A világ legrangosabb képzőművészei munkáinak társaságában az ösztönös, naiv alkotók százai sorakoztatják fel műveiket, hirdetvén Jézus születésének az örömünnepét. A több teremnyi festmény, szobor, kézimunka, fotó látványa lenyűgözi, karácsonyos hangulatba ringatja a látogatót.

Boldogan fedeztem fel az egyik falon a montreáli fotóművész, Szilasi Gábor nevét, örülve, hogy ennek a gazdag seregszemlének magyar résztvevője is van. Néhány kanyarral odébb azonban hirtelen a hargitai fagörcsökből felfejtett betlehemi jelenet köszöntött rám. Az impozánsan elhelyezett, hatalmas üvegkockában védett szoborcsoport felirata szűkszavúan adta hírül, hogy a mű ismeretlen magyarországi művész alkotása.

A múzeumi személyzet azonnal megértette és köszönettel nyugtázta a felvilágosítást, miszerint a szerző nem ismeretlen: Imets Lászlónak hívják és erdélyi – erről a szobrocskák alján látható, mással össze nem téveszthető monogramja a bizonyosság –, a magyarázat további részét azonban nehezebben, de szerencsére mégis felfogta. Hogy tudniillik valójában tekinthetnők Magyarország részének is Erdélyt a Hargitával, Csíkszeredával, Székelyfölddel, a Kárpátokon innen minden szegletével e földnek, ha a történelem ördögi módon meg nem csúfolta volna Istentől eredő jussunkat. A politikai hitelesség kedvéért viszont az alkotó a Romániához csatolt egykori tündérkert romjairól üzeni a nagyvilágba, hogy *„Nemes Bethlehem kicsiny városába' / Gyermek születék szűztől e világra…"*

AZ ÚR CSODÁSAN MŰKÖDIK

Szelíden lebegett karácsony a levegőben. Szürkületkor már a falu minden kisdede kint bukdácsolt kipirosodott arccal a templom melletti domboldalon. Egyiket-másikát egy-egy nagyapa is elkísérte. A kis vörös orrokon pillanatig megülte magát egy-egy huncut hópehely, majd jóízűen rájuk olvadt. Az otthonokban addigra már kisült a kalács, a töltöttkáposzta puhán rotyogva várta az este nagy pillanatát, a karácsonyfa feldíszítése is nagyjából befejeződött. *„Kis karácsony, nagy karácsony, / Kisült-e már a kalácsom?...”* Az apák szinte lámpalázasan gyakorolták a szerepüket: az angyal érkezését jelző csengővel úgy kellett be- és kiosonniuk a csak erre az alkalomra bemelegített tisztaszobából, hogy a gyerekek lelkéből nehogy elröppenjen a csodavárás mámoros varázslata. Ezt minden szülő végtelenül fontosnak tartotta Székelyföldön — a gyermeknek hinnie kell, hogy az angyalok a karácsonyfával adják hírül, hogy a szentestén megszületik a kis Jézus, az emberek Megváltója útban van. A fényszóró csillogása a lélek ujjongását fejezi ki…

Csak Irénke virrasztott haldokló kislánya fölött a község orvosi rendelőjének lesötétített szobájában. Éjszakánként petróleumlámpát gyújtott, de arra is újságot helyezett, hogy tompább legyen a fénye. Órákon át fülelte az öntudatlan, hörgéssel szaggatott gyerekszuszogást, minden ritmusváltozásra görcsbe rándult a lelke, mert azt hitte, itt a vég; kétségbeesetten vonszolta magát már napok óta egyik saroktól a másikig, majd vissza az ágyig, amelyiknek a fejénél ügyeletet vállalt a halál. Merevgörcsöt kapott egyetlen gyermekét nem tudta megmenteni semmiféle gyógyszer, semmiféle orvosi tudomány. Beletörődéssel, kétségbeesetten kivárni az időt, ugyanakkor viszont a legnagyobb csendben, hogy a haldokló nyugalmát ne verje fel az anyai jajveszékelés. Addig a szívnek sem volt szabad megszakadnia, amíg a gyermeké el nem csendesedik. Irénke tudta, mit kell tennie, nem jajgatott, nem omlott össze, csak virrasztott, mint egy lassan fogyó, gyenge gyertya. Halkan motyogta immár milliomodszor a Miatyánkot, kérte a Fennvalót, hogy tegyen csodát. Negyedik napja, hogy becsukódott a kicsi, nevető macskaszem, és élettelen mozdulatlanságba dermedt az olyan gyakran a nyaka köré fonódó puha, gömbölyű gyerekkar. „Istenem, drága jó Istenem,

tégy csodát!", már csak gondolatban fohászkodott, nem volt ereje suttogni sem. Az orvos még egyszer bepillantott, hogy lássa, nem mondta-e fel a szolgálatot a kicsinyke szervezet, s látván, hogy változatlan a gyerek állapota, az asszonyhoz fordult. „Mondanám, hogy kellemes karácsonyt, Irénke, de tudom, hogy ez a szenteste nem lesz kellemes magának. Természetesen nekünk sem, tudván, hogy nem tudunk segíteni ezen az ártatlan kicsin, de bele kell törődnünk Isten akaratába..." Annyira együgyűnek tűnt most minden szó, hogy elszégyellte magát. „Később még visszajövök", mondta, és sietve kihátrált a kis szobából. Irénke gyöngéden simogatta Rózsika haját, nem figyelt az orvosra. A szó, hogy szenteste, megakadt azonban a fülében, lassan kezdte magában ismételgetni. „Szenteste, szenteste..." A kislánya születése óta ez a harmadik szentestéjük. Eddig mindegyiket magukban töltötték, ám ez az idei nem a békességet ígéri, hanem a halált. „Pedig ma este megszületik a Kisded, aki a világot megváltja, halleluja, s az én kisdedem most fog meghalni... Istenem, miért?" Fojtottan felzokogott, az ágyba kapaszkodott, majd hogy elfojtsa a hangot, az öklét a szájába gyúrta.

Az ablak alatt egyre hangosabbá vált a vidám ricsaj, egy-egy lesikló vagy felboruló szánkót hangos rivalgás kísért, és közben refrénszerűen szállt a dallam: *„Kis karácsony, nagy karácsony, / Kisült-e már...?"*

„Istenem, ezt az enyém is megtanulta már, milyen aranyos volt a múlt karácsonykor. A kicsi Gyárfással egymás kezét fogták a fa alatt és énekelték: *Kis kajácsony, nagy kajácsony*... Soha többé nem fog énekelni a gyermekem!" Nyüszítő hangját szájára szorított tenyerével fojtotta el..., nem szakadhat meg a szíve, mert Rózsikáé még piheg.

Nincsen senkije a kislányán kívül. Tulajdonképpen népes családból röpítette férjhez a dalia, asszonyfaló Sándor, aki gazdatisztként az ország másik részében dolgozott. Ennélfogva gyökereitől szakította el a tapasztalatlan, faluszépe Irénkét, aki azonban nem bánta, mert ábrándosan szerette a vőlegényét, és a világ, ahova vitte, más volt, mint az otthoni. Anyjára sokszor gondolt, jó lett volna tanácsot kérni tőle, de csak a levelezés maradt. A levelet pedig a család minden tagja elolvassa. Azonnal teherbe esett, a mézes hetek alatt már, és ez az új tapasztalat kissé megrémítette. Sándor nem

bánta, hogy gyereket várnak, de nem is túlságosan titkolta alkalmi kalandjait. Irénke titokban sokat sírt, és Sándor, ha észrevette a fájdalmát, könnyedén leintette. „Csak téged szeretlek, Irénkém, senki el nem vehet tőled", mondogatta ilyenkor nevetve. „Nem szabad falusi pletykákkal izgatnod magad. Ne légy csacsi, gondolj a gyerekünkre..." Irénke akkor is a gyerekre gondolt, amikor bekísérte a debreceni kaszárnyába a frontra vonuló emberét. „Amire lehull a hó, visszajövünk!", ígérték a férjek a megriadt asszonyoknak. „Nagyon sajnálom, hogy nem lehetek itt a szüléskor, de vigyázz a gyermekünkre és magadra. Derék asszony vagy, Irénkém, nem lesz semmi baj, visszajövök hamarosan..." Sándor úgy tudta simogatni a tekintetével, hogy minden megaláztatását elfelejtette, és még napokon át, sokáig melegedett a szerelmes férj megidézett pillantásában... Szerette nagyon, alig hét hónapja voltak házasok.

A szülés idejére a háza már a front kellős közepébe került. Az oroszok betörése bármelyik pillanatban várható volt, a bába attól félt, hogy az óvóhelyen fog világra jönni a baba. De megúszták, aránylag csendben sírt fel a kislány. Irénkének nem volt, akivel a boldogságát megosztania, mindenki idegen volt körülötte. Mindjárt az első fürösztés és szoptatás után felbőgtek a szirénák, a bábaszszony segítette le őket az óvóhelyre. Ettől kezdve ez volt a rendes lakhelyük. Rózsika jó baba volt, nem sírt fel, amikor az oroszok lovai a fejük felett tapostak, sem amikor egy-egy bombarobbanástól majdnem megsüketültek. Atombabának nevezték el a szomszédok, mindenki próbálta egy kicsit kényeztetni őket.

Sándor érzelmes levelekben fejezte ki apai örömét. Irénke néha úgy érezte, hogy a levelek túlságosan sok szóvirágot tartalmaznak, kétes érzelmeit azonban azonnal szégyenkezve hessegette el magától – ki tudja, szegény embere mennyit szenved a háborúban, a fogságban.

Irénkének minden öröme a kisbabája volt – ahogy mondani szokás, a szeme fénye.

„Az én drága szemem fénye!" A lassan estébe hajló derengésben Rózsika lélegzése egyenletesnek tűnt, de ez nem jelentett semmit. Mozdulatlan kis arca halvány volt, mint a viasz. *„Kis karácsony, nagy karácsony, / Kisült-e már a kalácsom?"* A gyerekek kint énekeltek, kacagtak, és Irénke halkan a kislánya fülébe dúdolta

a dallamot. Minden kis éneket elismételt már neki többször is, hátha hallja, ha nincs is magánál. A Kis karácsony azonban megbotlott a nyelvén, kajácsony lett belőle, és ettől megint a gyilkos fertőzéstől meggyötört kis testre borult.

Kényszerítette magát, hogy folytassa az emlékezést, mert az már nem fájt. Akkor nagyon bántotta, hogy az oroszok beköltöztek a házába, a drága, diófurníros bútorát eltüzelték, a nagy falióráját pozdorjává lőtték, mert tizenkettőkor huszonnégyet ütött, és rengeteg nőt becstelenítettek meg a padlóra szórt szalmán. Irénke a szomszédék óvóhelyén értesült ezekről a dolgokról, és arról is, hogy a bábasszony leánya a nőket hajkurászó részeg oroszok elől a kútba ugrott, holtan húzta ki onnan öreg, sánta nagyapja. Irénke el sem tudta képzelni, hogy a bába hogy bírja ki fiatal, ártatlan gyermekének az elpusztítását?

Lassan továbbmozdult a front, nyugatabbra, és a férjével is gyakrabban válthatott levelet. „Rózsika totyog, már lépeget, az első szó mellé, hogy »mama« hozzátanulta azt is, hogy »apa«. Mindenki azt mondja, hogy gyönyörű baba", újságolta. Az apa pedig nagyon vágyott utánuk, de azt is közölte, hogy nem fog hazatérni véglegesen. Emigrálni akar, mert gazdasági szakemberként a kolhoz nem vonzza. „Márpedig az oroszok azt hozták ajándékba a nyakunkra."

Irénke Rózsikának a haját babrálja, alig érinti a halottfehér homlokot, és arra gondol, hogy milyen rettenettel szorította magához a picit, amikor először olvasta Sándor elhatározását. Nem tudta, hogy milyen jövőt képzelt el nekik az ember, noha ettől kezdve minden levele arról szólt, hogy mennyire boldogok lesznek majd, milyen szép lesz az életük Ausztráliában egy farmon. Szabadok, gazdagok és együtt lesznek. Irénke csak vigyázzon magára meg a kislányukra, ő majd mindent elintéz.

Rózsika alig egyéves volt, amikor betoppant az apja. Frissen, jókedvűen, mintha kirándulásból érkezett volna haza. Lovagoltatta a térdén a kislányát, gyönyörködött benne, miközben lelkendezve mesélt Irénkének a terveiről. Nem tudott továbbmenni anélkül, hogy el ne búcsúzzék tőlük, no meg az otthoniaktól, özvegy édesanyjától, testvéreitől, ezért másnap utaznak is Székelyföldre. Irénke kérte, hogy ne menjen el, próbálják meg itthon újraépíteni az életüket. Sándor ingerülten felkacagott. „Hogy te milyen buta vagy, asz-

szony", mondta aztán, és tudtára adta, hogy nincs a világon olyan erő, amelyik megakadályozhatná a kivándorlását. Aztán hogy enyhítsen a helyzeten, magához vonta az asszonyát, és cirógatva megkérdezte: „Miért lettél egyszerre ennyire kishitű, Irénkém? Eddig igazán derekasan álltad a sarat."

És utaztak. Otthon a sok könyörgésre mindenkinek megígérte, hogy marad, nem disszidál. És vergődtek vissza, mert szinte egy hétig tartott, amíg a hosszú utat megtették a tetűvel, poloskával teli vonaton. Délben érkeztek meg, este Sándor elbúcsúzott. „Irénkém, arra gondoltam, hogy elviszem magammal Rózsikát, neked majd könnyebb lesz utaznod." Irénkében meghűlt a vér egy pillanatig, majd sebzetten feljajdult: „Nem!" Sándor vállat vont, „majd küldöm a hajójegyet értetek", és felkapta a kofferját. Még csak vissza sem nézett, amikor kilépett a kapun Irénke megtakarított pénzét zsebre vágva. Dehát várta a barátja Ausztriában, együtt fognak majd onnan Ausztráliába menni.

Végül is a hajóút valahol Dél-Amerikában ért véget. Sándor lelkesen vetette meg a lábát az ismeretlen világban, sőt rövid idő alatt a fél hajójegy árát is összegyűjtötte, „csak még egy kis türelem, nemsokára együtt leszünk", biztatta a feleségét. Irénke türelmes volt, az ismerősei tudták azonban, hogy a jegygyűrűjét is eladta már, hogy a kislányának előteremtse a napi élelmet.

„Én karácsonyfát is díszítettem neked, drága gyermekem." Simogatta, simogatta gyöngéden, hogy nehogy fájjon neki. „Kis karácsony, nagy karácsony...", nem úgy, hanem, „Kis kajácsony, nagy kajácsony..." Hogy ne sírjon, gondolatban ismét Szalontára kanyarodott vissza.

Lassan Sándornak minden volt fogolytársa hazakerült. Egyikmásik meg is állította az úton, de aztán furcsa, sajnálkozásszerű kezitcsókolommal elköszöntek. Mindenki tudta, hogy a Székelyföldről idekerült asszony a férje után készül.

Egy vasárnap délelőtt a templomból hamarabb ki kellett mennie, mert Rózsika nyugtalan volt. A templom előtt összefutott Sándor régi barátjával, Gyárfással, aki a háború előtt bejáratos volt hozzájuk. Örömmel kapta ölbe Rózsikát, Irénkét pedig hívta, sétálják körbe a templomkertet. A szilvafák virágban pompáztak, az illatuktól súlyos volt a levegő. Rózsika élvezte a világot a férfi nyaká-

ban, különben is mindenkivel könnyen összebarátkozott. „Akarok mondani valamit, Irénke, azt hiszem, nem hallgathatok tovább", fordult feléje Gyárfás. Irénke a következő öt percben mindent megtudott. Meg is keményedett a szíve annyira, hogy azt gondolta, soha többé nem lesz képes felengedni. Sándor nem a barátjával, hanem a barátnőjével emigrált és közös kislányukkal, aki alig fiatalabb Rózsikánál. Sőt a második gyerek is útban volt a hajóra szállás idején. „Sándorra irigykedtek a foglyok", mondta habozva Gyárfás, „de mi, az ismerősei nagyon haragudtunk rá. Alighogy fogságba estünk, az egészségügyi mindenessel el kezdett kacérkodni. Egy hét múlva a nő kimentette közülünk, s ettől kezdve együtt inspekcióztak a táborban. Nem szégyellte magát, hogy minket ott látott rongyosan, megalázottan, éhesen, tetvesen. Neki volt otthona, fehér pantallóban, kifényesített cipőben, megelégedetten vonult el mellettünk. Hogy mi ismertük? Nem érdekelte. Nem fog az hajójegyet küldeni kegyednek, Irénke, hiszen neki már régóta más családja van."

Irénke nem tudott semmit mondani. Kézen ragadta Rózsikát, és nem vette észre, hogy szinte vonszolta a gyermekét, úgy sietett. A templomból kitóduló tömegen átvágva utolérte a barátnőjét. „Minkám, kérlek, vidd magaddal Rózsikát, azt hiszem, mindjárt hányni fogok." „Jézusom, mi bajod van, Irénkém?" „A nagyságos asszony biztosan megtudta a férjéről az igazságot", szólalt meg mellettük egy nemrég hazakerült fiatalember. „Miféle igazságot?", kérdezte Minka, aki hirtelen arra gondolt, hogy Sándornak a halálhírét hozta valaki. Irénke megragadta a fiatalember karját. „Mondja meg, Ábel, őszintén: igaz, hogy a férjemnek más családja van? Igaz vagy csak ugratni akarnak?"

„Igaz, nagyságos asszony, az Istenemre esküszöm, hogy igaz...." Mondott volna még többet is a legény, de Irénkét már nem érdekelte egyéb. Minka nem sokat értett a helyzetből, de karon fogta a barátnőjét. „Gyertek most hozzám, hadd ebédeljünk együtt." Irénke azonban haza akart menni. Kézen fogta a kislányát, pillanatig szórakozottan matatott Rózsika hajával, amelynek szálain fennakadt néhány virágszirom...

Kint sűrűbben kezdett havazni. Az angyalok dunnája széthasadt a sok ajándéktól, szokta mondani gyermekkorában az anyja. A „Kiskarácsony..." szövegét nem énekelték már, inkább visongták

kint a gyermekek. Irénke az ablakhoz lépett, de fájt a vidám havas kép. Visszaült az ágy peremére. „Istenem, akkor azt hittem, hogy nagyobb csapás nem érhet, mint ott, a templomkertben. Jaj, de tévedtem, Uram, jaj, de nem volt igazam. Ne vedd el a gyermekemet, Uramistenem, tégy csodát, ne haljon meg Rózsika!" Zokogott hangtalanul, nézte a halvány arcocskát, és egyre hajtogatta: „Tégy csodát, Istenem, tégy csodát!"

A rászakadt fájdalommal alig tudott megbirkózni, mert nem sírhatott hangosan. Akkor sem sírt, amikor Gyárfásék felvilágosították, mert a kislányát nem akarta megijeszteni. Sándor aljassága nem érte volna meg, hogy a gyereket felzaklassa. Hiszen aljasság volt a válasza is – amikor tudatta vele, hogy értesült az új családról, ezt írta: „Irénkém, sokkal okosabb asszonynak hittelek annál, hogy ilyen kis falusi pletykákra felülj. Csak egy kis türelem még, hiszen már a jegyed ára majdnem összegyűlt. Meglátod, milyen szépek a dáliák a kiskertben..." Azt a levelet is magával hozta, a többivel együtt. Az apja egy pár ökröt adott el, hogy haza tudjanak utazni Háromszékre.

Az az utazás! Úgy indult, mint egy rémálom. Batyuja mindössze a kislánya volt. A vonat fullasztóan zsúfolt volt, alig kaptak helyet. Sok elmaradt fogoly még akkor szállingózott haza, a menekülésből is sokan akkor tértek vissza. Az állomásokon hosszan álldogált a szerelvény, az emberek leszálltak vizet felvenni. Irénke kibámult az ablakon, míg a kislánya az ölében aludt. Egyszerre ismerős arcot pillantott meg. A Jánosét. Boldogan kiáltott utána:

„János, Bartha János!" A férfi meghallotta, a hang után kutatott, majd integetni kezdett, ahogy felismerte Irénkét. Vidámodva, a tele vizesüveggel az Irénkéék fülkéjébe gyúrta be magát. Hitetlenkedve nézte a sovány, halvány fiatalasszonyt, aki nem mozdult, hogy a kislányát fel ne ébressze, kacagott, és tréfálkozásba próbálta rejteni a zavarát. Hiszen Irénke volt az a leány, aki miatt nem nősült meg eddig. Fiatalemberként kinézte magának a kislányt, de tudta, várnia kell, amíg eladóvá cseperedik. Tíz évvel volt idősebb a leánykánál. De Sándor elvitte előle. Nem csalódott, mert nem udvarolt neki, nem csapták be, csak egy szomorú, kedves emlék maradt utána, amelyik mindig felbukkant, akárhányszor komolyabban kezdett a házasságra gondolni. Örvendeztek egymásnak, sajnálták is egymást

kölcsönösen – és valahogy az egész utazás vidámságba fordult át. János híres mókamester volt, azonkívül nagy nótás is. Viccelődés közben váratlanul azt kérdezte Rózsikától, hogy „tudod-e, mit énekeltem, amikor az édesanyád esküvője volt? Azt, hogy Lakodalom van a mi utcánkban...". El is dúdolta a kislánynak, aki nem értette sem az éneket, sem azt, hogy miért pirult el hirtelen az édesanyja... Miért jutott az eszébe János éppen most, amikor a szíve is alig mer dobogni, nehogy elijessze öntudatlan kislányától az életet? Az igaz, hogy jól esett tapintatos viselkedése – és akárhányszor találkoztak, mindig volt a zsebében valami apróság Rózsika részére.

„Istenem, Istenem, adj erőt elviselnem a gyermekem halálát!", sírta el magát ismét. Belebújt a mozdulatlan gyermeket takaró paplanba, behunyta a szemét... Nem emlékezett, mennyi ideig lehetett így, talán el is szundított, de amikor felnyitotta a szemét, egészen sötét volt. Felemelte a fejét, Rózsika arcát megvilágította a kintről beszűrődő hó fénye. Szabálytalan fekete folt keretezte a kis gyerekfejet. A párnája... Közelebb hajolt. Rózsika magánál volt. A szeme ki-kinyílt, halványan az anyjára mosolygott. Irénke remegve lámpát gyújtott, eltakarta az újsággal, hogy az éles fény ne bántsa az éledező kislány szemét, és gyorsan, és közben állandóan gügyögve, fölé hajolt. Hatalmas, feketére alvadt vértócsába ragadt a gyermek izzadtságtól csapzott haja. Rózsika orrvérzéssel tért magához. „Mama!", sóhajtotta. Irénke megemelte a pici, elgyötört fejet, teát itatott vele. „Istenem, csodát tettél! Istenem, csodát tettél!", suttogta.

Mintha elremegett hálálkodásának visszhangja lett volna, kint, az ablak alatt megszólalt egy ezüst csengő. Rózsika szeme kerekre nyílt, kicsi gyenge kezével az ablakra mutatott. „Hallod, mama? Mi az?" Mielőtt Irénke megszólalhatott volna, kedves hangon valaki énekelni kezdett: „Mennyből az angyal eljött hozzátok, pásztorok..." Irénke paplanostól vette az ölébe Rózsikát, úgy hallgatták a szent éneket. Az ének az ajtónál ért véget. A belépő János olyan volt, mint egy hatalmas, mesebeli hóember, és még egyszer elismételte a Mennyből az angyalt, mert nem jutott hirtelen egyéb az eszébe. Erőltetnie kellett magát, hogy a boldog meglepetését el ne árulja. Még megsértené az édesanyát, akinek Isten visszaadta a gyermekét. A feléledt kislány Irénke ölében halvány mosollyal és csillogó szemmel hallgatta az éneklő, topogó Jánost, akinek a beke-

csén karácsonyi jégcsapokat villantott meg a petróleumlámpa pislogó fénye... A vendég alig bírta visszatartani a könnyeit, de nem akart férfiatlanul elérzékenyedni, és hogy erőt vegyen magán, a sapkájával hadonászva tisztogatta bekecsét a megjegecesedett hótól. Szinte húsz kilométert gyalogolt, hogy meglátogassa a reménytelenségbe rettentett Irénkét. De nem jött üres kézzel. „Szenteste van, és az »Úr csodásan működik«...” okoskodott magában. Félszegen előkotorta a nagy szeretettel készített pici bölcsőt, amelybe egy kis csutkababát is helyezett, mellé apró piros almát, aranydiót, néhány szem mogyorót.

Az ajándékot olyan ámuló örömmel vette kezébe a halálból megmenekült gyermek, mintha azt maga a mennyei angyal nyújtotta volna feléje.

Csoda történt, isteni csoda...

SZENTESTE A BETEGMEGŐRZŐBEN

Az öregasszony hetek óta nem szólalt meg. Az advent úgy köszöntött rá, hogy már a kanalat sem volt képes a szájához emelni. Nem elég, hogy nincs erő a kezében, méltatlankodott a lánya, még a hangját is elveszítette. Sőt napról napra zsugorodott, mumizálódott. Olyan, mint egy pislogó majom, kuncogott a kamaszlány-unoka, a szép Anikó, és többé nem volt hajlandó nagyanyja felé nézni.

A többi unoka sem nyitotta rá az ajtót, amióta leszedték a falról az öregasszony kedvenc képét. Nászajándékba kapta annak idején magától a festőtől, Gyárfás Jenőtől. Az volt a címe, hogy Disznóvágás.

Akkor még az ablak előtt üldögélt, langyos őszutót csivitelt a vörösbegycsapat, miközben a gránátalmafa ágait a szorgoskodó mókusokkal versenyt váltogatta. Szerette ezt az évszakot. Ha behunyt szemmel neszelt ki a kertbe, fiatalnak látta magát, szépnek és kívánatosnak, akit térden állva kért meg egy almát érlelő napon a legdélcegebb fiatalember. Akkor is Brahms-dallamot játszott a gramofon, mint most a rádió. Vele szülte a lányait, Annát és Verát, vele is nevelte őket, de most egyedül van. Kívül maradt minden családi körön. Fiatalok. Más világot élnek, amelybe nem kell az öreg… Hála Istennek, egészséges még, nem szorul egyikre sem.
Egy ilyen gondolatmenet szakadt meg a festmény robajos kisajátításával. Nem kérték, nem magyarázkodott az idősebb lány, Anna sem, csupán felé vetette a szót:

„Anyának minek ez a kép? Ide nem jön be senki, nálam mindenki láthatja.”

És durván becsapta az ajtót maga mögött, mert idegesítette az anyja szemében sikoltozó kétségbeesés. Ekkor némult el végérvényesen az öregasszony.

„Biztosan valami szélüdés érte anyádat”, véleményezte a dolgot Anna férje, „talán orvoshoz kellene vinned”.
„Majd elviszem, csak ne nyaggass, azonnal elviszem, mihelyt egy kis időt tudok szakítani rá, de most más dolgom van…”

Lassan már pelenkázni is kellett az öreget, etetni, mosdatni… egyre nagyobb nyűg lett a két leánya nyakán. És Anna is, Vera is éjszakákon át imádkoztak, hogy karácsonyra szabadítsa meg őket a

Fennvaló az anyjuktól, mert szép családi összejövetelt szeretnének szervezni, sok ajándékkal, vidámsággal.

De Istennek más dolga volt, nem rájuk figyelt. Meglehet, kíváncsi volt, hogy miért is küldi le egyszülött fiát a földre. Az is érdekelhette talán, hogy a csillagszórók fényében meg lehet-e különböztetni a barmot az embertől, a bölcsőt a koporsótól.

Isten tehát másfelé nézett és egymásra hagyta a családot.

A család pedig ideges volt, és beadták az élő múmiát a betegmegőrzőbe. Csak az ünnepekre, magyarázta Anna és Vera a szomszédoknak, akik a mentőautó után bámultak.

„A kis pocegér", sóhajtott fel megkönnyebbülten Anikó, és arra gondolt, hogy az öregasszony szobáját mindjárt kiutaltatja magának, ahol majd összebújhat Öcsivel. De előbb újrafestik, hogy ne emlékeztessen semmi nagyira. És adventi hangulatában az anyjához simult.

A kórház karácsony táján minden épkézláb beteget haza szokott küldeni. Olykor még olyant is, akit az orvos szívesebben tartana bent az ügyeletesek szeme előtt, de a család ragaszkodik az együttléthez. A hároméves Gizellát senki sem akarta hazavinni. Árvaházi kislány volt, születése óta oda tartozott. Az anyja autóbaleset áldozata lett, a kislány is majdnem meghalt. De a kórházban sikerült megmenteni a kis Gizellát, akiről aztán kiderült, hogy gyógyíthatatlan szívzavarai vannak. A balesetért az apa volt a felelős, aki nemcsak ittasan vezetett, hanem kokainfogyasztó is volt. Ez derült ki a rendőrség jelentéséből. A kábítószer közvetlen eredménye ennek a gyönyörű gyermeknek a rosszul működő szíve lett, közvetve pedig árvaságának az okozója. Rövidre szabott életkéjét idegenek között éldegélte, soha nem érezve az édesanyai szó meleg simogatását. Játékot sem kapott senkitől, nem tanították beszélni, énekelni. Árva volt, s még hozzá beteg is. A többi gyermek kezdettől furcsállotta a baba lilás körmöcskéit, az arca sápadtságától feltűnően elütő lila ajkát, és ahogy totyogni kezdett, már bántalmazták is, mert más volt, mint ők. Pedig szeretett közéjük vegyülni. Hancúrozás közben lett rosszul, és a kórházba került. Ettől kezdve a betegmegőrzőben élt. De ott jobban szerette, mint az árvaházban, mert a doktor bácsi minden nap rámosolygott, leült az ágyára, meghallgatta a szívét, és gyakran hozott neki cukorkát, csokoládét, narancsot. Csak neki. Az

orvosságot utálta, de lenyelte mindig, mert a nővérke megdicsérte érte. Még éjfélkor sem sírt, pedig első álmából ébresztették a keserű lével. Jó kislány volt és beteg kicsi szíve tele hálával a kedves mosolyokért.

Nyolc ágy volt a kórteremben, de csak ketten maradtak az ünnepekre: Gizella és az aszott öregasszony.

Gizella már akkor megnézte új szobatársát, amikor behozták, délután is oda-odasandított a másik ágyra, de a becsukott szemek nem nyíltak rá. Élettelennek tűnt egészen, a vacsorát is csak nagy nyűggel tudta belekanalazni az ápolónő. Gizella is ott állt a művelet alatt, csacsogott, örvendezett, mert dús pelyhekben hullott odakint a hó. Ha az ablak előtt álló székre kapaszkodott, látta, hogy egy-egy szomszédos házban már ég a gyertya… Az esti vizitet szokatlanul korán tartották, és a doktor bácsi egy hajas babát hozott neki. A nővérke pedig egy nagy zacskó szaloncukrot és két piros almát.

Szenteste volt. Gizella lázas kék szemében szinte lobogott a boldogság. Az ágyban maga mellé fektette a babát, de így nem látta, ezért felültette az éjjeliszekrényre, és cukorkával körberakta. Világoskék ruha volt a babán, a haja olyan pontosan, mint a Gizelláé. Lenszínű. Aztán, hogy határtalan örömét megossza, az öregasszony ágyához szaladt és megrázta a karját:

„Néni, ne aludj”, mondta, de a néni nem nyitotta ki a szemét. A kislány pár szem szaloncukrot a kezébe tett, s mivel azok kihulltak az erőtlen tenyérből, megpróbálta összecsukni a sovány ujjakat. Nem sikerült, de a cukorkát ott hagyta a takarón. Visszaszaladt a babájához, bámulta, simogatta, és egyre jobban kimerült. Lámpaoltáskor már ragadt le a szeme.

És akkor, ott a hófényű, csendes szobában megmozdult az öreg kéz. Lemotozta a vékony aranyláncot a nyakából, feltartotta, hogy a kinti fény megcsillanjon rajta. Mosolyogva, szinte kamaszos gyorsasággal lelépett az ágyról, és mint egy fürge gyík, a kis Gizellához suhant. A láncot rátette a kislány csuklójára. Háromszor tekerte meg, hogy meg is maradjon a szirom súlyú kicsi kézen, aztán gyorsan bebújt az alvó gyermek mellé. Gizella a hozzásimuló test melegétől felocsúdott. Boldog csodálkozással átölelte az öregasszonyt, és felsóhajtott: Mama…

„KIS KARÁCSONY, NAGY KARÁCSONY…”

Még ma is érzem annak a csillagszórós fenyőfának az illatát, amelyet a kertekre ráhajoló erdőből hozhatott házunkba az angyal. Csingilingi szánon érkezett a faluba, ahol aztán egyik háztól a másikig röpködött, hogy megajándékozzon mindenkit a legnagyobb örömmel: a szent Gyermek születésének hírével.

Két és fél éves voltam. Édesanyám egész délután énekelte a szebbnél szebb karácsonyi énekeket, miközben sürgött-forgott nagymamával a konyhában. Én a kicsi székre álltam, úgy vigyáztam minden mozdulatát. Kissé furcsán kötötték mindketten fejükre a babos kendőt, hátul bogozták meg a „kontyuk alatt”, ahogy nagytata mondta. Édesanya olyan szép volt, mint egy lisztes tündér, még az orra és homloka is fehér foltos lett, miközben a kalácsot bevetették a kemencébe. Emlékszem arra is, hogy a tortamasszából nyalinthattunk, Győző is, én is. Győző csak négy évvel volt idősebb nálam, és élt-halt a diótortáért, annyira, hogy alig engedte megnyalnom a kanalat, amelyikkel kikavarta édesanya a tésztát. Pedig azt nagyon szerettem én is. Hogy a szakadatlan civakodásnak elejét vegye, nagymama megkérte Győzőt, hogy tanítson meg egy karácsonyi énekre engem is. Ha szépen énekeltek, mondta, az angyal legelsőnek hozzánk csenget be. Győző makrancos kicsi kópé volt, a maga akaratos természetével nemigen szokott kéréseknek engedelmeskedni, de most az ajándékokra gondolva csakugyan kezdte énekelni a Mennyből az angyalt. Azonban amikor a friss diós kifli illata megcsiklandozta az orrát, hirtelen abbahagyta a dalolást. Mohón a tepsibe nyúlt, meg is égette az ujját, de a zsákmányolt süteményt nem rakta vissza. Egyik tenyeréből a másikba kapkodta, majd hirtelen a nadrágja zsebébe csúsztatta, hogy kihűljön. Édesanya nem akarta, hogy a forró kifli megülje a gyomromat, ezért igyekezett elterelni a figyelmemet róla. Énekeljünk együtt, mondta, és máris elkezdte: *„Csordapásztorok midőn Betlehemben / csordát őriznek éjjel a mezőben…”* Mindent értettem ebből, mert a csorda a kapunk előtt bandukolt el minden reggel és este. Nem télen, mert a hóban nem termett fű, de havazás előtt naponta hallottam az ostorpattogást és a kürtöt, amit a pásztor az alsó falu végén fújt meg, de olyan hangosan, hogy a felső faluvégen is felébredtek tőle. Miért éjjel

őrzik a csordát a mezőben? – kérdeztem, de édesanyának nem volt ideje válaszolnia, mert nagy dúrral berobogott Jenő, Győző középső bátyja, hogy vigyen bennünket szánkózni. Közben megtömte a száját és a zsebét friss kiflivel, és aztán usgyé!, ki az ajtón. Kint nagy pelyhekben hullt a hó, a jégvirágok is ritkulni kezdtek az ablakokon, hiszen a kemencéből kiáramló meleg leolvasztotta őket. A házak ereszén még délcegen tartották magukat a jégcsapok, de elég enyhe volt az idő ahhoz, hogy havazni kezdjen. Igaz, már előtte való éjjel betakart mindent a hó. Annyira várta mindenki a karácsonyt, hogy a nagy kapkodásban az angyalok is kilyukasztották a dunyhájukat, és most minden tolluk hóvá változva a földre hullt. Juj, még a hangom is elakadt, amikor ezt hallottam. Nem szívesen hagytam ott a finom ételpárában fürdő konyhát, Győző is ellenkezett, de nem volt mese, kellett indulnunk. Jenő vezényelt, és mi követtük nagy, hóba süppedő lépésekkel a Gáng alá. Itt, a falu legmagasabb dombjának az aljában gyülekezett az apránép. Hógolyóztak, szánkóztak, sivalkodtak. Rendszerint nagyobb fiúk vezették a szánkókat, és majdnem mindegyiket felborították, amikor leértek az útra. A puha hóba ömlesztett „utasok" visítozva, prüszkölve, kacagva tápászkodtak fel, kapálózva verték le magukról a havat és pirosak voltak, mint a frissen érő alma. Jenőt is elkapta a játék heve, ő is felborította néhányszor a szánkót, és én megszeppenve terültem el a nagy hóban. Szemem, szájam megtelt a puha fehér, hűvös vattával, ami nem is volt olyan rossz. Sőt az első riadalom után már élveztem is. Amikor elmaradt, kértem, hogy még legyen borulás.

Győzőnek saját szánkója volt, ő egyedül úgy kormányozta az útját, hogy egyszer sem bucskázott fel. Fekete bárányból kucsmája volt neki is, Jenőnek is, olyanok voltak, mint egy-egy hóemberke, akiknek fekete fazekat nyomtak a fejére. Alkonyatig folyt a vidám hancúrozás a tükörsimára vert domboldalon, de mindenki csak egy dologra gondolt: mit hoz az angyal? Jenő is többször megemlítette, hogy ha besötétedik, az angyalok besuhannak a házakba a karácsonyfákkal. Hozzánk is megy egy biztosan. Én titokban többször is felpillantottam az égre, nem látom-e meg valahol repülni őket, legalább egyet. Azt mesélte édesanya, hogy az angyalok fehér hosszú ruhát viselnek télen is, mert nem fáznak. „Miért nem fáznak télen?", csodálkoztam, mert nekem télen fel kellett vennem a meleg

kabátot, kötött sálat tekertek a nyakam köré, kötött kesztyűt és zoknit is adtak rám, hogy meg ne hűljek.

Győző pontosan úgy izgult, mint én. Nagyon várta ő is az estét. Minden percben indulni akart haza, mert attól félt, hogy lekésik valamiről. Sötétedéskor aztán mindenki hazatakarodott. A kutyák is megkezdték az éjszakai zenebonát, vadul csaholtak. Közben felfelbukkant egy-egy kucsmás, zúzmarás bajszú, csizmás ember fenyőfát cipelve a vállán, de én nem mertem megkérdezni Győzőéktől, hogy kik azok a bácsik és miért náluk van a karácsonyfa. Valamit várt mindenki akkor este. Ettől a várakozástól remegett a levegő, ezt simították az arcomba a rám hulló hópelyhek, és ezt hallottam ki a vecsernyére megkondult harangszóból is. Nemcsak a falu, az egész világ a várakozás izgalmas hangulatába burkolózott. Szipogva az orromra tapadt zúzmarától belenéztem a hótakarótól ezüstösen csillogó messzeségbe, és úgy éreztem, még a Rétyi-nyír is égi csomagokat rejteget. Onnan aztán könnyen széthordhatják a fehér selyemruhás angyalok a környező falvakba, ahol ősszel szekéren már végighordoztak nagytatáék. Otthon csupa finomsággal volt tele a ház: töltött káposzta, kolbász, kalács az egész lakásban. Rengeteg piros kalács, diós, mákos és üres, foszlós beigli kandikált felénk a hosszú asztalról. Forró illatukba beleszédültünk, amikor beléptünk a havas udvarról a konyhába. De nem nyúlhattunk hozzájuk, mert csak azelőtt szedték ki őket a kemencéből.

Annak az estének az illata nagyon finom volt!

Édesanyám hajának is kalácsfénye volt akkor...

Majdnem elájultam, amikor meghallottam a csengőszót a belső szobában. Oda sem léptem be a nyár óta, mert hideg volt, nem fűtötték. Az volt a tisztaszoba, ahova csak a vendégeket szokták bevezetni, ha névnapra vagy más ünnepre megérkeztek valahonnét. Értetlenül és reszketve bámultam a becsukott ajtóra, amely mögött az angyalcsengő csilingelt. Édesanya megértette elbizonytalanodott pillantásomat, és azt mondta, hogy az angyal begyújtott a hideg szobába, mert azt akarta, hogy ünnepi este legyen. Győző úgy ugrott fel az asztal mellől, hogy még a hosszú padot is feldöntötte és rohant neki az ajtónak. Én nem mertem utána eredni, annyira megilletődtem a csodálatos hangtól.

És akkor kitárult a csoda! A petróleumlámpát nagytata vitte be a szobába, amelyikben ott pompázott a két karácsonyfa. Egy nagy és egy kicsi. Hiába gyújtották meg rajtuk a gyertyákat és a fényszórókat, hiába volt tele piros almával, dióval és szaloncukorral, én keservesen elsírtam magam. Győzőt jobban szereti, Győzőt jobban szereti – zokogtam, s nem tudtak megnyugtatni. Még a keményhangú nagytata is megdöbbent egy pillanatig. Győző persze nem törődött velem, hanem élvezte a nagyobb karácsonyfa minden pompáját. A legjobban az izgatta, hogy az angyalnak is ugyanolyan jonatán almája van, mint ami a csűr mögötti fánkon terem. Etus, édesanya húga, dohogott, hogy ő megmondta, nem érdemes két fával pepecselni, de senki sem hallgatja meg az embert… Édesanya magához vont, babusgatott, próbált vigasztalni, de alig hallottam a hangját. Biztatott, hogy nézzem meg, mit rejtett a fa alá az angyal, ám én csak a nagy fát és a kicsi fát láttam. Úgy éreztem, hogy menten összedől a világ. Zokogtam, zokogtam, nem tudtak mit kezdeni velem.

Sokáig vagy csak rövid ideig? Azt nem tudom már, de hirtelen fülelni kezdtem, mert kint váratlanul felugatott Bundás, a nagy házőrző kutya. Észre sem vettem talán, hogy a sírásom is alábbhagyott, mert a kutya egyre erősebben fogott. Valaki a havat kopolta le a bakancsáról –, talán az angyal gondolta meg magát…, és szinte vacogtam izgalmamban. Már csak hüppögtem, amikor kinyílt az ajtó és Bartha János lépett be rajta egy nagy zsákkal a vállán. Adjon Istent és kellemes ünnepeket kívánt, és pajzán mosolyával mentegetőzni kezdett. Hogy az angyal hozzá tett le valamit tévedésből, amit viszont egy kicsi leánykának kellett volna vinnie. Gondolta, felgyalogol a falun, hogy megkímélje az angyalt egy úttól, van szegénynek azonkívül is elég dolga. Hogy mi lehet a zsákban? Neki aztán fogalma sincs róla, mondta, bele nem kukkantott volna a világért sem, mert ő csak a postás szerepét vállalta magára. Huncutkodva hümmögött, hol ide, hol oda kacsintgatott, és mélybarna, meleg tekintetében csillagok táncoltak. Azt mondták róla, hogy asztalos, és én szerettem, mert mindig hozott nekem valamit, amikor édesanyámhoz jött. De hogy az angyalt is ismeri! Ettől szinte megrémültem.

A szemem kikerekedett, édesanyához bújtam és remegve vártam, hogy kibukkanjon a zsák tartalma. Győző is segítkezett a kibontásnál, s hát, uramfia! Egy gyönyörű festett bababútor került a kicsi karácsonyfa mellé. Zöld asztalka, piros és fehér rózsákkal díszítve, hozzá két szék, egy támlás és egy hokedli, egy kicsi szekrény. No meg egy ágyacska! A kis ágyba nem fért volna bele élő emberfia, én sem, pedig nem voltam nagy, de az asztal és a székek akkorák voltak, mint én. Azonnal kipróbáltam, és a következő pillanatban már csak ennél az asztalkánál fogadtam el a még langyos, vaníliás kiflit és a tejeskávét. Úgy ültem azon a kis rózsás széken, mint egy királykisasszony. Ezt Győző mondta engesztelőn, mert megsajnált, amikor látta a nagy fa miatti bánatomat. A szekrénykében körte volt, illatos, mosolygó körte. Dió is. Nem is egy.

Édesanya könnybe lábadt szeme ragyogott a boldogságtól. Talán abban a pillanatban döntötte el, hogy igent mond Jánosnak, aki már többször megkérte a kezét, de ő eddig habozott. Akire az angyal egy kislány megvigasztalását bízta, az csak jó ember lehet, gondolta, és akkor este együtt mentek el az éjféli istentiszteletre.

Végtelenül boldog voltam, hogy az angyal engem is pont úgy szeret, mint Győzőt! És mert abban a pillanatban én is nagyon szerettem őt, anélkül, hogy valamit szóltam volna, egy szép sárga körtét a Győző kezébe nyomtam.

MALVINA KARÁCSONYFÁJA ALÁ – MÉGIS SZERETETTEL

Az ember néha nagytakarítást rendez az emlékei között is. Különösen akkor jó egy-egy molyrágta foszlányt megbolygatni, ha már öregotthonban vár valaki az utolsó felvonásra – a mában nem gondolva a jövőre.

„Inkább a múlt?", mondja a 80 éves Malvina...

A torontói augusztust már megcsapta szeptember szele. Mintha a korai ősz az öregek kedvéért telepedett volna be az elegáns Otthont övező gyönyörű parkba. Tegnap délután is, amikor meglátogattam, a nap tisztán ragyogott be az ablakon, amelyre félkörben ráborult egy hatalmas nyárfaág. Két mókus fickándozott rajta, odébb pedig folyt a madarak koncertje. A szobában tévé, telefon, rádió, csinosan megvetett ágy – Malvina néni akkor is mindig letakarja, ha tudja, hogy délután le fog dőlni egy kis ideig. Szereti a rendet maga körül, megszokta régi életében.

„A gyerekeimet is mindig intettem arra, hogy tartsák rendben az életüket, mert rendetlenségben a lélek is elkorcsosul. Hogy jönnek-e? Igen, elég gyakran, de nem mindennap. Elfoglaltak, tudom, de nagyon szeretném, ha többször láthatnám őket."

Elnéz, fátyolos tekintetét a hancurozó mókusokon nyugtatja meg. Még mindig sima az arcbőre, hófehér haja finoman keretezi magas homlokát. Csak a járásával van baj, ezért kellett az öregek otthonába vonulnia. Mert itt gondot viselnek rá. Parányi szobáját családi fényképek díszítik. A legfrissebbek nagyok, színesek a gyerekekről, unokákról. A régi, barnás családi fotót szülei halála után hozta át a tengeren. Látja, hogy rajta felejtem a szemem, s ez jól esik neki.

„A szüleimmel vagyok ott. Hatéves kislány lehettem, amikor a kép készült. Az elkényeztettek közé tartozhattam, mert ha összekaptam a nálam két évvel idősebb bátyámmal, mindig azzal bosszantott, hogy »Igen, te kis taknyos, neked mindent szabad! Meg sem kell mukkannod, csak pityeregve rápislogj valakire, mindjárt nekem támadnak.« Hogy így volt-e, nem tudom, de valóban mindenki dédelgetett."

Mosolyog magának egy kicsit, majd elgondolkozva rám emeli a szemét. Magyarázólag folytatja:

„Nemcsak azért, mert a legfiatalabb voltam, a vakarcs, ahogy nálunkfelé nevezték a legkisebb gyermeket, hanem inkább, mert elég gyakran voltam beteg, és – ahogy mondani szokták – a széltől is óvott a családom. Amelyik jó nagy volt, nagyobb, mint másoké. De nem untatlak, kedves? Nem? Neked van családod?"

Bólintok, de mielőtt mondhatnék valamit, ismét a saját emlékeibe merül.

„Na, ezt hallgasd meg! Megírod? Elmondok neked egy epizódot a családomról. Írd meg, mert okulhat belőle akárki. Én nem tanultam belőle semmit, mindig jóhiszemű voltam."

Ismét hallgat egy sort, szinte közömbösen tekint el mellőlem, mire biztatni kezdem, hogy mondja nyugodtan, s meg is írom, ha úgy adódik. Amint ismét ránéz a barna fényképre, elmosolyodik. Szinte olyan naivvá lényegül az arca, mint amilyen kislány korában lehetett.

„Négy gyerek, a szüleim és egy nagybátyám, édesapám testvéröccse. Az a magas, fess fiú apám mögött. Ő azért lakott nálunk, mert akaratos volt, az édesapja pedig, tehát az én nagypapám, zsarnokoskodó, állandóan cirkusz volt közöttük. Amíg aztán Jóska meg nem kérte édesapámat, hogy fogadná be magához. Ők mindig megértették egymást. A szüleim előttünk beszélték meg a dolgot, majd édesapa elment nagytatáékkal is tanácskozni. Végül mindenki egyetértett abban, hogy Jóska hozzánk költözhet, s végzi a munkáját, amit azelőtt is. Hogy ne veszekedjék nagytatával."

Közben teát szürcsölgetünk, Malvina néni linzert eszik hozzá, amit én hoztam neki. Jó nézni, hogy örül a régi „otthoni" íznek.

„Anyám sütötte ezt gyakran. Finom. Tudod, édesanyám sokat dolgozott, de a jó szívét nem zavarta, hogy egy felnőtt személlyel bővül a család és szaporodik a dolga. Mosott, főzött eddig is hat személyre, eggyel több vagy kevesebb már nem számít, mondta.

Mi lassan megszoktuk, hogy Jóska családtag. Csendes fiú volt, jópofa, mondtuk róla, mert gyakran viccelődött velünk. Néha láttuk egy-egy leánnyal sétálni, de komolyan nem udvarolt senkinek – ahogy édesapám mondta egyszer nagymamának. Szegény nagy-

anya, mégiscsak az anyja volt a kemény, szép szál fiatalembernek, aki elköltözött otthonról, mert az apjával nem jött ki.

Velünk kijött, minden ünnepen kapott ő is ajándékot, s mindenhová velünk jött. Néha a szüleink megkérdezték heccelődve, hogy miért nem megy a lányok közé, de csak mosolygott és valamilyen sületlenséggel elütötte a dolgot.

Karácsony közeledett. Nagy izgalom előzte meg az angyaljárást, különösen a karácsonyfát vártuk nagyon. Azt hiszem, akkor még hittünk az angyal létezésében. Nem Santa volt, hanem a jóságos, repülő, tündérszép angyal, aki ajándékokkal lepte meg a gyerekhadat. Egész délután kint szánkóztunk a domboldalon, s közben egyre az eget kémleltük, hátha valami hiba csúsznék be az angyali számításba, s mi megpillanthatnók. De erre soha nem került sor. Volt aztán csodálkozás, hogy mégis lepottyantotta a csillogó, gyönyörűre díszített fát és a meglepetésekkel teli csomagokat. Annyira boldogok voltunk, mi gyerekek, hogy alig rendültünk meg édesapánk balesetétől, aki elcsúszott templomba menet a friss hó borította úttesten, a fejét beleverte valami éles kőbe, és a kórházba került eszméletlenül. Anyánk vele volt késő éjszakáig, és fáradtan, de megnyugodva tért haza, hogy nincsen életveszély, majd másnap megoperálják apánkat. Minket aludni küldött, tett-vett kis ideig még a konyhában s közben Jóskának részletesen elmondta azokat a dolgokat, amiket mi gyerekek nem értettünk volna. Bár nagyon üres lett a ház apánk nélkül, ott volt a sok kedves ajándék, a csillagszórós fenyőfa, és édesanya ott nyüzsgött megint körülöttünk. Azt hiszem, gyerektől, főleg ha annyira fiatal, mint mi voltunk akkor, senki sem várhatja el, hogy komolyabban vegye az életet. Hallottuk azt is, amikor édesanyánk lefeküdt. Hamar elaludtunk, mert az izgalom mindnyájunkat kimerített.

Arra riadtam fel, hogy veszekedés van kint. Legalábbis édesanya szidott valakit. A két egymásba nyíló szobában mind a négy ágy tele volt velünk, tehát valaki mással volt baj. Kileskelődtem, s a konyhában Jóskát láttam vigyorogni, míg édesanyám magán szorosra fogva a pongyolát egyre csak azt hajtogatta, hogy „azonnal eltakarodj a házunkból, többé meg ne lássalak, mert a bátyáddal szétveretem a pofádat”.

Jóska hangjából csak annyit hallottam, hogy »Hiszen ő már öreg, túl van a harmincötön...« Édesanyám a seprűt megragadta, hogy hozzávágja és magából kikelve sziszegte: »Adok én neked, te...« Hirtelen észrevett, leengedte a karját, nem ütötte meg Jóskát, csak odaszólt még: »Eltűnj a szemem elől!«

Aztán hozzám lépett, betuszkolt a szobába, és hiába kérdeztem, hogy mi történt, nem mondott egyebet, mint hogy Jóska felbosszantotta. Hogy mivel, nem mondta, de nem ment vissza a szobájába, hanem mellémbújt s az ölében aludtam el. Tudod, mikor mondta meg nekem, hogy mi történt akkor éjjel? Nagylánykoromban, amikor már magamtól is kitalálhattam volna. De akkor még nem is sejtettem a valóságot.

Másnap Jóska visszaköltözött nagymamáékhoz. Aztán rendszeresen kezdett járni egy leánnyal, aki ragaszkodott hozzá, ahogy nagymama mondta. Hozzánk egy ideig nem jött. Édesapa is meggyógyult, és megkérdezte egyszer, hogy miért ment el a testvére, de édesanyám azt mondta, hogy neki már elege volt a téblábolásából. Nem mentem én két férfihoz, csak egyhez – simogatta meg lábadozó apám arcát, s ezzel be is fejeződött a dolog. Jóska továbbra is a kedves nagybácsi volt, ha találkoztunk az utcán vele, de édesanyám mintha mindig feldühödött volna, ha emlegettük. Ezért mi gyerekek egy kicsit nehezteltünk is anyánkra. Hiányzott nekünk a kedves fiú.
Egyszer bekopogott hozzánk. Az ajtót Peti nyitotta ki, mögötte állt édesanyám. Jóska derűsen köszönt be a szobába, majd megkérdezte: »Bejöhetek?« Édesanya láthatólag nem volt boldog, hogy ismét megjelent a sógora, de azt mondta, hogy »Gyere, ha be akarsz«. Ettől kezdve Jóska szinte naponta kopogott az ajtón, s mindig azt kérdezte, hogy bejöhet-e. Édesanyám egyszer bosszúsan rászólt: »Ezentúl mindig ezt kérdezed? Ha akarsz, bejössz, ha nem, kint maradsz.« »Ejnye, de anyósosan viselkedsz", próbált tréfálkozni a legény, de édesanya továbblépett, nem foglalkozott vele. Mi éppen ebédelni akartunk. Gulyáslevest. Jóskát is megkínáltuk, oda is ült az asztalhoz. Néha sunyin pislogott hol az egyikre, hol a másikra. Édesapának nem tetszett valami, és megkérdezte az öccsét, hogy miben jár az esze. Jóska hirtelen dühösen rátámadt a szüleimre és kezdett vádaskodni. Hogy őt hazugnak nevezték valamikor, hogy becsapták és kihasználták, amikor nálunk lakott. Az egész család

meghökkenve meredt rá, majd apám csillapítani próbálta. »Ittál valamit, fiam?« De az csak kiabált, vádolt – s bár még nagyon fiatal voltam, megértettem, hogy itt valami aljasságról van szó. Jóska kihasználja édesanya jóságát, aki nem akarja a testvéreket összeveszejteni, inkább nyeli a mérgét, s engedi, hogy durváskodjék velünk. Aztán édesanya kezdett el kiabálni, és kikergette a sógorát.

Mindenki szenvedett az incidens miatt. Édesapa nagyon szégyellte magát, hogy ilyen pimaszul visszaélt a nagy család emberségével az apjukkal összeférhetetlen viszonyba került Jóska, édesanya pedig csak maga tudta, mi viselte meg jobban: az-e, hogy a legnagyobb szeretettel befogadta gyerekei mellé a sógorát, hogy a család egysége megmaradjon, s az álnokul kakukkfióka akart lenni, vagy az, hogy nem mondhatta el senkinek igazi felháborodásának az okát."

A család érdekében – vetném közbe, de Malvina már régóta hallótávolságon kívül van. Látszik rajta, hogy valóban haragszik és vitatkozik – nem magával, hanem halott szellemeivel, akik szegényebbé tették az életét. Kis szünet után végképp kitárja a lelkét, pedig érzem, hogy nehezére esik kimondania:

„Halottat temetsz, ha valakit azért gyűlölsz meg, mert a szeretetedből űzött gúnyt. Erre még most is sokszor gondolok, amikor álmatlan éjszakáimon vergődöm itt, ebben a kényelmes siralomházban. Egész életemben hiányzott a csillogó karácsonyfák alatt kacagó, a Megváltó születésének örömhírében sütkérező népes rokonság. Az ajtónyitás áldott gesztusa, amely illatos kaláccsal kínálja a magára maradott árvákat."

Malvina néni még sok történetet szeretne elmondani, de vacsorára csengetnek. S mert rend a lelke mindennek, megy, illetőleg sántikál ő is az ebédlő felé a többiekkel, de előbb meg kell ígérnem, hogy majd karácsonykor elhozom hozzá a családomat is. Biztatásul, hogy még mindig érdemes a jóság és a szeretet oltárán meggyújtani az emberi kapcsolatokat beragyogó gyertyát.

MENNYBŐL AZ ANGYAL

A menekülttáborhoz tartozva, a Kisdedvárás mámoros boldogságában úszó Ausztria közepében kifosztottabbnak éreztem magam minden édesanyánál. Pedig „Lázáros kincseimből" már juttattam minden képzeletbeli karácsonyfa alá valamit: nemcsak a gyermekeim kívánságlajstromát teljesítettem, hanem az otthoniaknak is küldtem nagy csomagot. Névre szólóan. „Az adhatás gyönyörűségét" élvezhettem a szó igazi értelmében, mert a gesztus fordított irányban nem ismételte meg magát... Ezúttal tehát boldog is lehettem volna, de mégsem... Kifosztott voltam. És nemcsak földönfutóként szegény.

Hiányzott a valóságos fenyőfa és az a hangulat, amely így karácsony táján minden esztendőben be szokta tölteni az életemet. A Hangulat, amelyet kis pátosszal a csodavárás hangulatának nevezhetnék. És amelyik olyan apró dolgokban konkretizálódott, mint édes jó anyám frissen sült kalácsának illata, amely minden szenteste meleg simogatással lengte be a népes kis lakást. –Anyánk úgy tudott ünnepet varázsolni körénk, ahogy csak nagyon kevesek tudnak: nesztelen mozgása nyomán egyszerre csak kinyílt az ünnepi pillanat kápolnásvirága – és csak ragyogott, ragyogott, míg be nem telt a lelkünk mámorító illatával. – Karácsonyhoz tartozott a pirosan kacagó, ropogós héjú, foszlós bélű beigli, amelyet mi, gyermekek, gyönyörködve és türelmetlenül sokszor körbejártunk, lesve, hogy vajon nem hűlt-e ki már a fehér asztalkendő alatt. Ó, megszeltük volna mi azonnal, mit bántuk, hogy forrón „megüli a gyomrunkat", vagy „megszallonásodik" a túl hamar megvágott „tészta"! Kicsi testvéreim, Zsuzsika és Ferkó soha ki nem hagyott, csibészes próbálkozásai is a megtartó emlékek tárába vonultak: megcsípkedett kalácsvégekkel, a titkos kóstolókkal, a megszeppenésekkel, hogy jaj, most-derül-ki! és csilingelő nagy-nagy kacagásokkal, hogy kiderült, de anyánk belement a játékba: mindig az éppen átrepülő, éhes angyalkára fogta a dézsmálást...

A jégvirágos, játékosan incselkedő ablakok keretezik ezt a Hangulatot, amelyekhez hozzáragadt a pici gyermekorr – büntetésből, mert meg akarta lesni az éppen szolgálatát teljesítő angyalt...

Benne siklanak a szikrázó havat szelő lovas szánok, amelyeken pokrócba bugyolált, boldogan visongó csöpségek tapsikáltak a szánccsengő ritmusára, mert szép, ó, nagyon szép volt az élet...

Hangos, zsivajgó alkonyatok játéka emelte a zsenge, könnyen alakítható képzeletben még magasabbra a falu dombját, ahol mindenkinek kötelező volt szánkóznia azon a délután, hogy az édesanyák nyugodtan feldíszíthessék a karácsonyfákat...

Megalapozó zenéje volt ennek az érzésnek a pontosan este 7-kor felcsendülő ezüstszínű csengőszó, mindig azután, miután az istállóban jóízű kérődzéssel ledőlt már a friss szalmára a jószág, hogy meleget leheljen a jászolba: hátha éppen oda születik meg a kis Jézus!...

Aranyló fényszórók egymás szavába simuló sercegésének meg nem hosszabbítható egyszerisége kis izzadságcseppeken csillant meg, amelyek boldogságosan felhevült gyermekarcokon ültek ki a nagy megzavarodásban, hogy „Mennyből az angyal eljött..."

A minden évben, csak a Szentestét követő reggelen az ágyban felszolgált édesanya tejeskávéjának párája is messzire maradt már, amelybe pedig madárlátta kenyérdarabkákat aprítottunk boldogan.

Apánk bekecsének a zsebében kutatnék, amely piros almát melengetett, és az addig az odorban megbúvó, decemberre megpuhuló körtét, amelybe ezen a napon szinte meghatottan haraptak bele mohó kis tejfogak...

Rémlik, hogy varázskastélyt égtek a kis pléh gyertyatartóban a szegényes fénnyel pislákoló gyertyaszálak, és amelyet imádságos gyertyaszag lengett körül a Születést adva hírül és nem a halált...
Éjféli templomba vonulás hosszabbította meg a szent napot, hogy imával hálájuk meg a Megváltó eljövetelét, és a hitet, hogy éppen miértünk érkezett, jelentve a történelem mély völgyeiben rekedt nép lelki meggazdagodását. A hiedelmet, hogy szülénk szeretete öltözött angyalmezbe, és ez a szeretet bűvölte csodálatosra a Piliske sziklatövéből becipelt fenyőfát...

A tréfás-komoly mondókákkal érkező bethlehemesek fogadására a tepsiben sistergő, karácsonyosra pirult kolbász pompás látványát sem könnyű kitörülni ebből a képből..., sem a nagy disznóvágásokat, a zsírolvasztás gőzét és hurka-kolbászos, atyafiságos vacsorákat az Istenéltessékkel és az Adjonistenekkel, az ünnepi inget

öltött rokonság János napi köszöntőjével és a gyönyörű Csendes éj dallamával...

Akkor, azokban az egykori hangulatokban minden és mindenki az Urat dicsérte kacagó szívvel és zsoltáros énekszóval, aki angyalt is küldött nekünk, gyermekeknek, hogy örvendezzünk, míg a felnőttek komolyra vált tekintettel gondoltak a közelgő új esztendőre, találgatván, hogy milyen formában mutatkozik meg majd a Teremtő ereje előttünk...

MÁRCIUS IDUSÁN

„Március 15-én reggel fél 9 tájban egy csoport fiatalember lépett ki a Pilvax Kávéházból és esőt vert a szél. Hányan voltak? Negyvenen? Nyolcvanan? Nem tudjuk pontosan. Annyi biztos, hogy nem kevesen. Elenyésző szám a százezres városban.

Maroknyi fegyvertelen csapat a Pesten állomásozó kétezer császári katonával, a budai vár ágyúival szemben. Lucskos utcán gyalogolt a kis csoport; kitért útjukból targonca, lovas szekér. Nem kiabáltak, nem énekeltek, még ütemre sem léptek. Mégis amerre elhaladtak, kinyílt az ablak. A boltosok az üzletajtóból mutogattak rájuk, a járókelők ámulva álltak meg. Itt is, ott is belépett valaki a járdáról, és csatlakozott a menethez. Elől nyurga, barnaarcú fiatalember haladt, szigorú, elszánt tekintettel. Petőfi. Mentek, hogy maguk mellé vegyék az egyetemistákat – talpra állítsák a pesti nép ezreit – kiverekedjék a magyar szabadságot, vagy meghaljanak érte."[8] Körülbelül ezekkel a szavakkal indította március 15-én Botka László, a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház színművésze az ünnepi műsort Sepsimagyaróson. Hasonló szövegek elhangzottak ezen a napon mindenütt a világon, ahol magyarok laknak, Sepsimagyarós történetében azonban ilyen ünnepségre a legeslegelső alkalommal került sor.

Március 15-ének történelmi szimbóluma másfél évszázada immár az emberek tudatában és szívében a haza- és szabadságszeretet fogalmával azonosul olyannyira, hogy az utókor csak lírai hevülettel tud szólani róla, miként például az egykori Emke t. alelnök-főtitkár, Sándor József tette: *„Nem is tudok prózában beszélni, / Mikor a hősök ünnepnapja van, / Kik nem tanultak senkitől se félni / S haltak, ha kellett, némán, szótalan; / kiknek ajkáról csak egy ige hangzott, / Egy volt szívöknek utolsó szava, / Míg vérök hullva, folyamként patakzott, / Végső imájuk: 'Éljen a haza!' / A Kárpátoktól le az Al-Dunáig, / A Székelyföldtől el az Alpokig, / Szállott a honvéd, küzdve száz halálig / És meg nem állva a diadalig."*[9]

---

[8] Csernátoni Füzetek, 1993. március 6.

[9] Csernátoni Füzetek, 1994. március

Azóta volt 1956-unk és volt 1989-ünk – az eredmény pedig? Szerény gazdasági előremozdulás talán, ám sok-sok vér, börtön, csalódás, majd keserű újrakezdés.

'48 előtt?

Ha belegondolunk, hogy a Szabadság mióta incselkedik jóhiszemű nemzetükkel, messzire kell visszaszállanunk képzeletben. Hiszen valahol a távoli keleten, a hatalmas folyók barázdálta füves pusztán szökkent fel mesebeli csodaszarvas képében Hunor és Magor előtt, hogy a dús legelőjű Pannóniában megpihenjen; aztán megjelent Nándorfehérvárnál, majd elvérzett Szigetvárában és Mohácsnál; közben hajszolta Mátyás király, vérét ontotta érte és dalolt hozzá Balassi Bálint; érte bújdosott el II. Rákóczi Ferenc, és állt a muszka ágyúk kereszttüzébe Petőfi Sándor. 1956-ban, s méginkább 1989-ben már az a gyanúnk is felébredt, hogy nem is csodaszarvasban öltött testet, hanem inkább Főnix madárban: vérből, fojtott hamuból újraéledő mítosz tulajdonképpen, amelyhez gyújtószikrának óriások nőnek fel időről időre.

A százötven évvel ezelőtt kigyúlt forradalmi láng Pestről átcsapott Agyagfalvára, ahonnan a hívó szó Erdély legapróbb településeibe is eljutott. Így történhetett meg, hogy Székelyföldről mintegy 12 000 ember állt fegyverbe aztán. A szülőfalumnak tekintett Sepsimagyarós akkor alig 200 főnyi lakossága hét hősi halottjának nevét írhatta be a krónikába 1849 után: Bordás Miklós, Dancs Pál, Farkas Miklós, Fodor Lajos, Kovács Ferenc, Magyarósi Elek és Máté István honvédekét.

Könnyes szemű, maggyötört, elnyűtt fizikumú falusiak – mintha a múlt századi állapotok állandósultak volna itt! – hallgatták a színész ajkán megelevendett Talpra, magyar!-t az évszázados rejtegetésből előkerült hatalmas piros-fehér-zöld zászló alatt. Ragyogó szemű gyermekek várták kíváncsian, hogy mit is üzent Kossuth Lajos, és észrevettem, hogy némelyik reszkető kezű nagyapja mellén megsimogatta a háromszínű kokárdát. Miután felzokogott a Székely és a Magyar Himnusz, ünnepélyes meghatottsággal állt a zászló alá a koros Bordás Imre, hogy elmondhassa végre gyermekkora óta szívében dédelgetett kedvenc versét, a Honvéd sírja-t. Egy életen át gyakorolta a szavalást, hogy ne felejtse el a névtelen költő sorait – legfeljebb ekéje nyomán morfondírozhatta el magában ed-

dig azt, amit most egyszerű pátosszal, tisztán, székely méltósággal előadott.

Hogy személyesen megélhettem Magyarósnak ezt az ünnepét, véletlennek is tekinthetném, de álmaimat nyugtalanító honvágyam enyhítésének is. A hivatalos ünnepségek áradatában a bölcsőhely meghittsége biztató útravaló.

És imádság foszlányai jutottak eszembe, amelyet Kusztos Tibor mondott el egykoron:

„Áldd meg, Atyánk, e népet, melyet Jézus vérével mostál tisztára tévelygő voltában, hogy megtalálja az életnek útját. Tedd erőssé hitében, hogy be ne csaphassák az álszenteskedő, hitetlen próféták. Hogy erős legyen ragaszkodásában a szülőföld iránt, melynek hűsége bányák mélyében leng, források vizével fakad, s gyökerek szívósságával tapad."[10]

[10] Az Ige, 1991. II. évfolyam 9. szám.

HÚSVÉT ATEISTÁÉKNÁL

Eszmélésemtől egészen első munkás esztendőmig Krisztus értem is feltámadott minden húsvétkor. Fatornyos kicsi falum igazi létalapja a vallás, a hit volt, amely az anyatejjel oltódott belénk. Még nem tudtuk az értelmét a Nagypéntek bőjtjének, nem értettük Pilátus szerepét, a Golgotára is csak azért mentünk el képzeletünkben, mert Virágvasárnap is ott voltunk az olajfák hegyén, amikor Jézus szamárháton bevonult Jeruzsálembe, és örvendeztünk, amikor megtudtuk a Feltámadást.

Gyermekileg, emberileg fogadtuk magunkénak a nagy szenzációt, a megváltás ígéretét – ahogy azt mifelénk tették az emberek: tojást festettünk, locsolókat vártunk Húsvét hétfőjén, boldogan, mert nem volt okunk a bánatra. Krisztus, a Megváltó feltámadott. Ahogy tanítani kezdtem azonban hirtelen megszűnt számomra ez a csoda, mert tilalom alá esett. Olyan tiltás lett, amelynek megszegése az állásomba került volna. Márpedig én a tanárkodásra őszinte hivatást éreztem magamban, máskülönben sem voltam képes nyílt támadások kereszttüzébe kerülni.

Egyik háromszéki falu iskolaigazgatója azzal az istenhozottal hűtötte le bemutatkozó lelkesedésemet, hogy ő kántortanító volt, és mint ilyen kétkedésekkel fogadja a fiatalok frissen szerzett szakmai tudását, de majd elválik...

Hogy igazoljam rátermettségemet, azonnal rám osztotta az ateista nevelés felelősségét. Ezt először tréfának tekintettem, mert képeztek a főiskolán minket erre külön kurzuson ugyan mint az ifjúság nevelésének egyik legfontosabb formájára, de nem voltam meggyőződve arról, hogy ez valóban olyan fontos lett volna.

A gyermekekkel nem volt baj, mert magyar nyelvtant, János vitézt, Toldit tanítottam, nem kellett Isten ellen szólnom, legfeljebb valamit pedzenem az evilági boldogság fontosságáról olyankor, amikor félelmetes igazgatóm inspektált az órámon. Ő is észrevette, hogy nem végzek „hathatós" munkát ezen a területen, sőt nem fogadkozom a munkaüléseken sem, hogy jobban iparkodom majd, amikor bírálatát a fejemre olvassa. Újabb feladatot kaptam hát: havonta egyszer előadást kellett tartanom vallásellenes témáról a szülőknek. Egy mélyen vallásos, katolikus hitű falu lakosságának. Iro-

dalmi alkotások szimbolikus mondanivalójával akartam kijátszani a dolgot, de így is sokan vetették a keresztet a teremben, amíg Ady Istenes verseiről beszéltem.

Húsvét vasárnapját az iskolában kellett töltenem, akárcsak Karácsonyt több fiatal kollégával együtt, hogy a klerikális reakciót ellensúlyozzuk érdekes akciók szervezésével. Természetesen a templomnak nagyobb volt a vonzása, a körmenet, a hangulat minden gyereket odahívott. Mentünk volna mi is...

Húsvét hétfőjén – Vízbevető hétfőn – elegánsabban jelentünk meg az iskolában, mint máskor, hiszen ünnep volt. A tanulók piros tojást hoztak a tanároknak, egy-egy kisfiú meglocsolta a nőket, de az igazgatónk nem örült a dolognak. Minden óra után húzta a rovátkákat a nevünk után: ettől az osztálytól is elfogadtuk a festett tojást, attól is... Nem mindenki. Voltak „öntudatos, minta" tanerők is. Egyik szünetben belépett a tanáriba a falu egészségügyi mindenese, egyik kolleganőnk férje, aki ismert volt ferde hajlamairól. A férfiak gyakran elagyabugyálták fajtalan próbálkozásaiért, de családjára való tekintettel nem beszélt senki róla. Heccelődni viszont lehetett vele, mert sem a rámenősségétől, sem az asszony féltékenykedésétől nem kellett tartanunk. Ekkor is kapóra jött. „Már attól féltem, hogy elhervadunk, de íme, a Gavallér! Ugy-e locsolni jött, Pál úr?", élcelődtem vele.

„Mi egyébért, kezit csókolom?", és máris mondta a versikéjét. A feszültség hirtelen feloldódott, minden kolléga előkapta rejtegetett kölnivizes üvegecskéjét, vicceltünk, kacagtunk, tojást és süteményt kínáltunk körbe. A helyzet groteszk voltát illusztrálta az akkor elhangzott újkori locsolóvers is, amelyet szintén Pál vitéz mondott el: *„Zúg a traktor, szánt az eke. / Elvtársnő, megöntözhetlek-e? / Mert a kölnivíz senkinek sem árt, / Éljen a Román Kommunista Párt."*

Nos, ezért a mondókáért kaptam szankciót két hét múlva. Kántortanítóból felemelkedett igazgatóm ugyanis mint rendszerellenes elemet feljelentett a megyei szerveknél, mert provokáltam – úgymond – a vendégként betoppant Pált, hogy locsoljon és pártot gyalázó verset mondjon.

De lelkemben Krisztus azért minden évben értem is keresztre feszül és feltámad halottaiból. Emlékezésemet szelíd mosollyal simítja megbocsájtássá.

ŐSSZEL

Kertem iskolára nyílik – hallom naponta, amikor be- vagy kicsengetnek.

Ismét szeptember van – a munkára hívó csengőszóval azonos hónap. Új tízhónapot vezet be, amely egy esztendőt jelent diáknak, tanítónak – kudarcokkal, bizonyításokkal, sikerekkel teli évet, az emberré válás összes lehetséges stációjával. Mint egykori diákocska minden szeptember elején izgalommal indultam el otthonról a lekváros vagy zsíros kenyérrel és egy cigányalmával feltarisznyálva, hogy legyőzzem az előttem tornyosuló tudatlanságot. Hogy az éppenséggel lehetetlen, akkor még nem hittem el. De jó is volt a hatalmas diófák alatt beletúrni a lehullott vastag lombtakaróba, keresgélve a burkában megbúvó zöld diót!

Később mint tanár indultam el a magas gesztenyefák szegélyezte sétányon, hogy szárnyaim alá fogadjam az új emberpalántákat, remélve nagyon, hogy fognak szeretni és el tudom látni őket életre szóló jó tanácsokkal.

Ennélfogva szeptembernek mindig különleges hangulata volt számomra és az van idén is. Olyan hangulata, amely most is megremegtet, ha beleszagolok a reggeli friss levegőbe és egy-egy gyerekcsoport után bámulok. Ilyenkor szeretném megkérni őket, hogy ne engedjenek maguk közé gonoszkodó kis fenevadakat, akik gyengéket és tanítókat bántanak, mert mindenkinek joga van a jó közérzethez és a jól végzett munka nyújtotta örömhöz.

„Nézzétek, itt e kéz, mely a kimondhatatlan ködbe vész…”
(Kosztolányi Dezső)

„EGYSZERŰEN KERESZTÉNYNEK LENNI”
REQUIEM A SISTERÉRT

„Wenisch Gabriella testvér a Jézus Szíve Népleányainak volt torontói előljárója, a Nők Mária Kongregációjának promótora és támogatója, a Karitász Bizottság első vezetője. A kanadai multikulturális miniszter „Achievement Award”-dal (Canada's Birthday Achievement Award) tüntette ki 1986. június 26-án a Canada Day alkalmából. 125 magyar bevándorlását tette lehetővé a Karitász munkatársainak segítségével. Hálás szívvel emlékezünk rá, nyugodjék békében!” *(Hírnök, 1996. április 7–14.)*

Soha nem voltam annyira kikapcsolódva a reális életből, mint ama repülőgen, amely Ausztriából Kanadába röpített bennünket 1988. május 26-án. Ahogy most visszagondolok akkori állapotomra, úgy tűnik, hogy csak egyetlen élethez kapcsoló ösztön munkált bennem: a gyermekeim óvása. A csecsemő érezheti így magát abban a pillanatban, amikor a bába elvágja a köldökzsinórt, amelyet nekünk akkor a Schwechat jelentett.

Európa vajudott ki magából, és nem tudtuk, hová vettetünk még azon a napon.

Hivatalos papírjaimon Brampton szerepelt mint utunk végcélja. Az ausztriai Edlitz-ben gyorsan beleolvastunk az agyonforgatott kanadai útikönyvbe, amelyből megtudtuk, hogy Brampton Ontario virágos kertje. „Jaj, de jó! Legalább édesanyámnak is lesz megint veteményes kertje”, lelkendezett a család gondját vállán viselő harmadik elemista kisfiam. Végül mégis Willowdale-be futottunk be. Ezt a nevet is ismertük a gyönyörű új templomot bemutató képeslapról, amelyet Jaschkó atya küldött el nekem, amikor szponzorálásért könyörgő levelemre válaszolt. Két megriadt kisgyerekkel és három alig mozdítható bőrönddel (ezekben mindhármunk könyveit cipeltük) léptük át, illetőleg repültük át új életünk küszöbét.
Ekkor ismertem meg Gabriella Testvért, a „Sistert”.

A Szent Erzsébet Római Katolikus Egyházközség keretében működő Karitász főnökeként ő irányította a fogadtatásunkat.
Mert nem befogadás, nem is csupán fogadás volt az, amiben akkor részesültünk, hanem igazi fogadtatás. A Karitász minden kitántorgó magyar elképzelését felülmúlóan tett ki magáért: szépen berende-

zett, kitakarított lakással, az elinduláshoz legszükségesebb tárgyakat biztosítva vállalta az egyévi garanciát a családokért. Ezt tetézte az a segítség, amelyet mindenki számára megszervezett a társaság: hivatalos ügyek rendezése, tolmácskodás, telefonbérlés, munkába helyezés, pénzbeli segítség.

Amit ezen felül kaptunk, az a Sister karizmatikus egyéniségéből fakadt. Ő személyivé tett minden *Isten hozott!*-pillanatot. A senki földjéről hazaérkező lelkiség szenzációjával ajándékozott meg bennünket, amelyet nem is tudtunk felfogni az első pillanatokban. Nem egyedül, hanem vidám, kedves társaságot összeverbuválva várakozott ránk órákig a frissen meszelt, ragyogóra sikált lakásban. Gondja volt arra mindig, hogy saját maga is vendégvárónak lássék: az érkezés napján a fodrászhoz is „beugrott" tengernyi elintéznivalója között. A bura alatt írta meg a kis „memoit" telefonszámokkal, nevekkel, címekkel, hogy mindjárt tudjunk nemcsak segítséget kérni szükség esetén, hanem barátkozni is. Mintha a sepsimagyarósi virágoskert ért volna utól édesanyám félénk üzenetével, hogy Isten nem hagy el, az asztalon friss vágott virág illatozott, együtt Benyő Nusika elmaradhatatlan kuglófjával meg a még meleg, Mézes Mackóbeli töpörtyűs pogácsával.

Kávé, tea, kekszek és gyümölcsöstál – mind az első benyomás kellékei voltak, és a Sister mindent személyesen ellenőrzött a berendezkedés első pillanatától az utolsóig. Soha nem engedte, hogy két hétnél tovább várakozzék új gazdájára a konyhaberendezés: újra meg újra mosatta az edényeket, ablakokat, ismételten leporoltuk a bútorokat, s közben találgattuk, hogy kik is érkeznek. A Sister büszkén olvastatta el Judit, Eszter, Gyuszi, Edit, Feri levelét velem is, hogy tudjam: az egyik lakás olyan családot vár, ahol az apa szeret fényképezni, a kislány 4, a kisfiú pedig 6 éves. A függöny színét, a játékokat, az apró csecsebecséket ezek szerint válogattuk összse a Karitász raktárában. Judit kézírása olyan egyéniséget sejtetett, aki praktikus, okos, szeret olvasni, Eszter zárkózottabbnak ígérkezett, tehát figyeltünk arra, hogy egyensúlyba hozzunk két belső világot... Körülbelül 10 család bevándorlása előtt segítettem rendbe hozni lakást – és a Sister minden alkalommal úgy viselkedett, mintha legkedvesebb hozzátartozójára várna. Lámpaláza volt minden egyes repülőgép érkezése előtt. Ilyenkor szép arcán kigyúltak a

nyugtalanság rózsái: attól tartott, hogy az új testvérek nem találják megfelelőnek az új körülményeket. Ilyenkor szokta mondani: „Rózsikám, mozdítsunk egyet azon a fotelon", és boldogan felkacagott látván, hogy szinte „belakottá", otthonosabbá vált az egyébként hibátlanul berendezett szoba képe. Ilyenkor nemcsak a missziót teljesítő Sister volt ő, hanem a minden idők asszonya, akiben a szeretet munkált, hogy szebbé és jobbá varázsolja maga körül a világot. És amikor ez megtörtént, akkor parányi „csínnel" tetőzte be a dolgot. Mint ahogy egy picit mindig félrebillentette a kockás sapkáját is.

Sokat tapasztalt és szenvedett, páratlan érzékenységű személyiség volt Gabriella testvér, akinek a közelében teljesebbé vált az ember.

Nemcsak anyagi és morális támogatást kaptam, hanem szellemiekben is sokat tanultam tőle. Műveltsége hatalmas skálán mozgott, amely vele született, majd hitben edzett intelligenciával párosult, és amely képessé tette földi küldetése teljesítésére. Hitbéli meggyőződését úgy adta át nekünk, az ateizmus eszméitől hitetlenné vagy legalábbis rész-hivővé nyomorított embereknek, hogy soha nem éreztük egyéni szégyennek az űrt, annál inkább a vágyat, hogy minél közelebb kerüljünk a kereszténvi, szeretetre és jóságra építkező embereszményhez. Nem volt erőszakos, de igényes, nem volt elfogult, de megértő és igazságos. Büszke volt „gyermekeire", a befogadottak minden sikerét lelkében megünnepelte, kudarcaikban bátorított.

Gabriella testvér számomra élő jelkép marad: a minőségi ember, a minőségi magyar szimbóluma, aki hitte, hogy *„A remény nem álmodozás. Ellenkezőleg: eszköz, hogy álmunkat valóra váltsuk."*

ISTEN VELED, DR. FARAGÓ GYÖRGY!

Ételt adott az éhezőnek, szállást nyújtott a hontalannak és orvosságot, vigaszt a testi-lelki szenvedőnek. Barátként a legjobb volt, emberként nagy és bonyolult, szenvedő és örömeinkben osztozó. És mindig büszke arra, hogy sárospataki diák volt. Sőt hőse is a drága alma maternak, hiszen 1951-ben ő nyitotta ki a fellázadt pataki teológus hallgatóknak a kaput, akik éjnek évadján érkeztek vissza Debrecenből tiltakozván a Teológia felszámolása ellen.

Dr. Faragó György távozásával emigrációs életünk jobbik fele csorbult meg végérvényesen és pótolhatatlanul.

A szó legnemesebb értelmében volt ő magyarok között MAGYAR, nemzetében lélegző, érte síró és áldozó. Kezet fogott mindenkivel, akiben testvérét sejtette. Márpedig ő minden érkezőben a magyar testvért látta, dacára minden csalódásnak. S ha volt olyan, akiben bizalma nem rendült, az nem találhatott nálánál ragaszkodóbb lelki kenyerespajtásra sem magyarságban, sem nemzettudatban, emberségben mindent megosztó igaz cimborára.

Úgy volt hűséges népéhez és nemzetéhez, hogy alázattal meghajolt előtte. Személyesen magam is ezt kaptam tőle. Amikor a félszemére megvakított erdélyi író-óriás, Sütő András Torontóba érkezett, a róla írott esszémet sokszorosította, és maga osztogatta szét az érkezőknek a Magyar Ház ajtajában órákon át álldogálva. Gesztusa a legnagyobb dicséretet jelentette számomra, és része volt annak a jelképes rózsának, amelyet aztán maga Sütő András rajzolt hevenyében köszönetképpen a könyvembe.

Dr. Faragó pedig nem mert a csodált író közelébe menni kézszorításra, mert restellte volna a könnyeit a szemét vesztett legnagyobb látó előtt!

Portréja sokszínű volt és egyedi. Azt mondhatnók, hogy a nemzeti romantikában ragyogott leginkább.

Az emigráció utolsó dzsentrijét búcsúztatjuk ma Faragó doktor koporsójánál, aki azonban nem csupán koronát, zászlót és ősöket siratott, hanem egész életével a jelennek mutatta az egyetlen lehetséges irányt, amelyben érdemes haladnunk. A tartalmas, aktív, becsületes emberség útján.

MARADT A MŰ P. S.[11] UTÁN

... időben véglegesen messzire vettetve kapkod a lélek.

Konkrét képet keres, egy kapaszkodót – talán sikerül megérezni legalább a hang színét, melegét, amely elújságolta a legnagyobb, legújabb örömet, a leköszönés előttit, hogy íme a Mű, a gyermekkel, a fiúval együtt alkotott...

Igen, ha „csak ezért az egy könyvért kerültem ebbe a világba, közétek, akkor sem éltem hiába", mondta nem is egy éve beszaladva a Bălcescu utca 14. szám alá, hogy édesanyámmal együtt örvendezzék rövid látogatásomnak.

„Hiszen mi barátok voltunk", mondta még..., s csak rajzaiban sejthettük a tragédiát, amely életére hosszú ideje orvul leselkedett...

A testvérmúzsák szolgája volt. Nemcsak nagyképeibe álmodta bele a világ teljességvágyát, hanem miniatűrjeibe is. Az ex libris mindig kézenfekvő műfajként simult a vésője alá, és említette egyszer, hogy egyetlen lapocska sem hagyta el műhelyét öncélúan vagy magára hagyottan: mindnek kötődése volt. Irodalomhoz, zenéhez, népköltészethez, szerelemhez.

A tudatnál mélyebb rétegekből fakadó érzelmi reakciókat idéznek a tárgyi összefüggésekből kiemelt vonalak a *Lófürösztés* című Tompa László-vers illusztrációján, hogy csak ezt az egyetlen, sajátságosan erdélyi témájú könyvjegyet említsük.

Rövidre szabott életében P. S. soha nem szakadt el attól a világtól, a székelyek földjétől, amelybe született, s noha művészete csúcsokat érint, ihletőforrásért mindig azokhoz hajolt le, akik közül kiválasztatott. A kemény élettől meggyötört népét olyan érzelmi azonosulással tudta megrajzolni, hogy líra sarjadt vonalaiból.

Sajátságosan erdélyi, illetőleg székely művész volt a kökösi Plugor Sándor, de sohasem góbésan vidéki. Az össznemzeti aggodalmak éppolyan fájdalommal akadtak fel gondjai finom pókhálófonalain, mint a nagyvilágé. Budapesten éppúgy megihlette fajtájának a szenvedése, mint a Fekete-ügy partján – a küzdelem, a szenvedés, amelynek szemtanúja volt szinte születése pillanatától, majd testi-lelki hordozója és megélője. Ezért nem csupán Sepsiszent-

[11] Plugor Sándor erdélyi képzőművész halálára

györgy halottja Plugor Sándor grafikus- és festőművész, nemcsak a családjáé, hanem mindannyiunké.

VIRÁG HELYETT ILLYÉS KINGA SÍRJÁRA

Ötszázmillió csengettyűnek kell sírva fakadnia, mert nesztelenül, „csendesen eldőlt, ahogyan egy fa dől el", Erdély kishercege. Illyés Kingáért nézzünk most az égre, a kishercegért, aki ott, Erdélyben jelent meg a Földön, és ott is tűnik el. Erdélyben, amelyik nem csak számomra, de milliók számára is a legszebb és legszomorúbb táj a világon. Ilyennek érezhette ő is, ezért borította be a költészet üvegburájával a „virágot," ezt ezen az együgyű világon görcsösen megkapaszkodó magyar anyanyelvet… Nem politikumból, nem hatalmi becsvágyból, hanem a természet diktálta megmaradás törvényének parancsa szerint.

Nehezen tud elszakadni az emlékezés Saint-Exupery halhatatlan alakjától, akit Kinga akkor keltett életre, amikor talán még nem is volt olyan nehéz, nem volt annyira elviselhetetlen a „majomkenyérfák" terjeszkedése kicsiny szülőföldünkön. Amikor még kimondhatta, hogy felelősek vagyunk a virágunkért, az egyetlen kincsért, amit az évezredek reánk testáltak: anyanyelvünkért.

Annak idején a könyv értői nyilvánvaló izgalommal néztek *A kisherceg* premierje elé – a prózai mű bűbájos egyszerűségbe burkolt gondolatisága, egyetemessége volt a tét. És Illyés Kinga egyszemélyes művészi produkciója kiállt minden próbát! Olyannyira, hogy azóta is és mindig felvillan előttem a művésznő arca, visszahallom a hangját, ha a kezembe veszem a könyvet.

Ha valaki egyszer is hallotta Illyés Kingát szavalni, soha sem tudja elfelejteni hangjának búgását.

Már indulásakor valami olyan belső erő izzása sugárzott belőle, amely megkülönböztette művésztársaitól. Úgy is mondhatnók, hogy első emlékezetes szereplésének sikoltását, ama megalázott kisgyerek fájdalmát, a mai napig visszhangozzák a világot jelentő deszkák, álljanak azok Marosvásárhelyen, New York-ban vagy a Mezőségen. Sikoltással indított a pályán, hogy eljusson a csúcsokig, hogy ott, a szükségállapotban, magára vegye az „égre kiáltó, bátor viharmadár" szerepét. Hogy Marosvásárhely ama rettenetes fekete márciusán, amikor „élet-halál harc folyt a végeken", „férfiasan" a tömeg fölé emelkedve hirdesse: „Költők szavát hoztam el, kedves barátaim, hozzátok. Költők szavát, akik soha erőszakhoz nem fo-

lyamodtak. Csak a tiszta humánum, a lélek, az igazság nevében írtak és beszéltek…" És hirdette az igét, mert felismerte, hogy „ez az a pillanat, amikor az ige fegyverré válik" és „anyanyelvéhez, szülőföldjéhez mindenkinek joga van". Azon a „barbár középkori márciusi napon" – noha a költővel vallotta, hogy „minden csupa zűrzavar", tehát „borzadok és reszketek" – hangosan világgá kiáltotta, hogy „szabad csak az, akit szó nem butít" és aki „mindig szembenéz a nappal", mert „az sose rab, ki lélekben szabad". Vigasztalt, reményt hintett a reménytelenség óráiba, zokogva suttogta a süket világba, hogy csak azért is, „lassan megnövünk", mert nem szolgáljuk Pilátust, aki „újra és újra mossa kezét".

Kinga már indulásakor ráeszmélt, hogy a színészi munka nemcsak isteni tehetséget villogtató művészi tevékenység, nemcsak bravúr, hanem küldetés, hitvállalás és -teljesítés. Az otthoni színjátszás különösképpen azért sem zárkózhatott be soha l'art pour l'art elefántcsonttornyába, mert a tiszta források és búvó hegyi patakok szakadatlan csobogása már régóta nem hűsített, már nem ringatott tétlen álmodozásba sem vándort, sem vártán várót. Erdélyben, amely „a menekülés földje" lett a reményvesztettek futása nyomán, csak „a biblia parancsai szerint" lehet „elviselni a létet."

Illyés Kinga a biblia parancsainak engedelmeskedve vállalta a helyben maradók bátorítását. Intellektuális színész volt, korszerű színész, a legnagyobbak közül való, hatalmas mesterségbeli tudással. Beszédtechnikáját gazdag moduláció jellemezte, amely a klaszszikus és kortárs költészet tolmácsolásában utolérhetetlen magasokba ért el. Azt vállalta magára és emelte Erdélyben a legmagasabb szintre, ami talán a legnehezebb a színészi munkában: a szavalást. Illyés Gyula szerint a versmondás a költő szerepének eljátszása, a színésznek ugyanis az alkotás hosszú folyamatát kell összesűrítenie egy vers előadói idejére. A szavalónak a versmondással az alkotás kínjait is érzékeltetnie kell, nemcsak a végeredményt. Mert „A csecsemő is szenvedi, ha szül a nő" – idézhetnők akár József Attilát, akár Csoóri Sándor gondolatait, aki szerint a versmondás jellem és magatartás kérdése. Nos, Illyés Kinga történelmi, nemzeti hivatássá tágította ezt a kérdést. Éppen Csoóri Sándor nevezte őt messiás madárnak *Fagyöngy* című műsora kapcsán, amelyet ide, az Óperenciás-tengeren túlra is magammal hoztam. 1992-ben hozta ki

Észak-Amerikába Hencz Józseffel a *Szabadnak lenni mit jelent?* című műsorát, amely nemcsak az „üresen maradt fészek a fán" árvaságát jajongta el, hanem hirdette azt is, hogy „Erős várunk nékünk az Isten". Mert Illyés Kinga végletekig felfokozott művészi érzékenysége egyetlen hangszerén, saját csodálatos hangján mindig rátalált a versnek arra a kulcsszavára, amellyel hallgatóságának reményt tudott adni. Reményt, hogy lesz egyszer öröm és ünnep és feltámadás, ahol – Illyés Gyula szavaival – „A legnagyobb bátorság a remény". Reményt, amelyet – bár „tornyán a jajnak" – hirdetett Szilágyi Domokossal, hogy „A jövő nem hal meg soha!".

Ha Árpádházi Szent Erzsébet IX. Gergely pápa szerint a „szegények táplálásáért az angyalok kenyerét érdemelte ki", Te, Széchenyi- és Emke-díjas Illyés Kinga, Árpádházi Szent Erzsébet felejthetetlen megidézője, ezért a Reményért érdemelted ki az angyalok kenyerét!

Emléked él majd fű alatt, ég alatt, a szóért, a vigaszért, a reményért szomjazók szívében és fülében – Makfalvától Sepsimagyarósig, Marosvásárhelytől Torontóig.

IN MEMORIAM BARTIS FERENC

Szűk hónappal 70. születésnapja előtt Budapesten meghalt Bartis Ferenc író, költő, lapszerkesztő, az Összmagyar Társaság alapító elnöke. Alig pár nappal előtte még belepanaszolta a telefonba, hogy a verőlegények annak idején jó munkát végeztek a szamosújvári, jilavai börtönökben, és szétvert belső szervei nagyon fájnak. „Vagy az orvosok betegek, vagy én" – írta keserű bartisi humorral a „helyzetjelentést" a *Céh* című lap januári számának borítójára, de hozzátette, hogy még nem teszi le a lantot. Mert szükség van az ő gyergyói-csíki kemény szeleken edződött nyakasságára, hogy a világ lelkiismeretét felrázza, a világ szemét rányissa a magyarság sorsára. Mert csakis az összmagyarság változtathatja bölcsőkké a koporsókat, csakis az összmagyar összefogás képes asztal alá kergetni a világ értékeivel galádul sáfárkodó lucifereket.

Alig pár nappal előtte, pontosan hétfőn még találkát beszéltünk meg Bartis Ferkóval. Mert bár nyögve és a fájdalomtól elgyötörten, de hittel hitte, hogy együtt, a jobbra felesküdött magyarokkal karöltve még rendbe tehetjük ezt a cudar világot, „hogy legyen emberibb a magyar holnap". Pénteken azonban feladta a betegségekkel vívott keserves harcot. Nem azért, mert gyenge volt, nem azért, mert legyőzetett. Gyergyószárhegyi székely Bartis Ferencet nem győzte le a halál, mint ahogyan nem tudták legyőzni a bikacsököt kéjelegve forgató, a nyelvét kitépni igyekvő gyilkos pribékek sem. Nem legyőzetett a Vas utca elnémíthatatlan harcos költője, csak Isten vette tenyerébe, mert úgy vélte, hogy elég szenvedés méretett reá. Elcsendesedett, megpihent, „előre ment", hogy eloltsa a pokol lángjait az utána érkezőknek.

Bartis Ferenc történelmet teremtett munkásságával. Sápadt, törékeny egyetemistaként ama Halottak Napján, amikor a pesti utcák kövei zokogtak az orosz tankok talpai alatt, a Házsongárdi temetőben a széttépett és összetört nemzet nevében harsogta bele a fagyos szélbe: „És mégis élünk!" Ezzel a versével akkor és ott, a didergő Kolozsvárott megpecsételte az életét. Egész nemzedéke életét. Ettől a perctől kezdődött meg számára a pokoljárás. Ám a román börtönök bugyraiban elszenvedett kínok kínjai ellenében is talált egy „verssornyi időt", hogy hirdesse, „minden nyelven csattog az ostor,

de magyarul fájóbban csattog". Az összmagyarság nevében mondta ki, hogy „új eszme kell, láttassék jövője tisztán, emberül s szóljon halkan".

Fejet hajtva, halkan búcsúzunk tőle *Végrendeleti végzés* című versének töredékével:

„S ha a búcsúszavak elkonganak…
Jaj, ne. Ne zárjátok le a koporsómat!
Hajdani cellámra emlékeztet még a mélyben is engem.
Ne eresszétek bele a föld sebébe!
Még nem gyógyultam ki halálos rabságomból ma se.
Legalább holtomban lehessek szabad!
Ne, azt se! Égessetek el!
S egy fenyőfa dobozban vigyetek haza, SZÁRHEGYRE,
s a Nagyhegy tetején a Nagytemplom előtt
a két öreg fenyőóriás közé úgy ékeljétek urnámat szülőföldembe,
hogy ne fájjon neki, s mindig keze ügyében lehessek,
ha újra kell értelmezni a világot gyermekei tekintetében."

MOST TÉL VAN ÉS CSEND ÉS – MAJD ZENG AZ INDULÓ

Uraim, le a kalapokkal! – idézhetjük a jó öreg Szontagh Gusztáv lelkes szavait, amelyeket akkor hallatott, amikor Jósika Miklós *Abafi* című regényét ajánlotta a nagyérdemű hallgatóságnak.

Nos, Uraim, nem tudunk mi sem ennél lelkesebben felkiáltani abbéli elragadtatásunkban, ahogy a Harmadik Magyar Köztársaság megrendezte az 1956-os forradalom és szabadságharc ötvenedik évfordulójának ünnepségsorozatát. Mert ilyen még nem volt! Hogy lesz-e még e hazában és a nagyvilágon e kívül hasonló, ki mondhatná azt meg, ám hogy most van és éppen ott, Budapesten, az biztos.

Az ünnepség oly tökéletes forgatókönyv alapján zajlott le 2006. október 23-án, hogy mindenki bevette a kefét – elhitte, hogy visszapörgött az idő, hogy minden úgy zajlik, ahogy azt hőseink el sem hinnék. A még élők nem is hitték el, az szent. Ezért olyan remek.

Kezdjük mindjárt a szereposztással.

Közel félszáz külföldi állami méltóság – királyok, hercegek, válogatott cigánylegények, ahogy az a jól bevált magyar népmesékben lenni szokott. Ők a krimitörténetek elmaradhatatlan Statisztái.

Magyar állami méltóságok, élen a Délceg Vezérrel, akit ezután helyszűke okán csak D. V.-ként említünk. Dobosok, Zászlóvivők és Zászlóhozók – nagyszámban, pompás paripákon, gyalogosan és díszmagyarban, kócsagtollal és sarkantyúval, sőt! Mi az, hogy! Nagyon is cicomásan.

Udvari Bohócok, az ilyenkor elmaradhatatlan: szavalók és szavaltatók, helyes dikcióval, remegő orrcimpákkal, énekesek, zenekarok és dalárdák és Mennyből-az-Angyal a forradalom lángjával. Juj, erről még Cs. tévés is mondta, hogy „gyönyörű szép látvány!" Karhatalom, számosan, csodaszép egyenruhában, autón, buszon, lóháton, lépkedve és helikopteren.

Tömeg, az áhítatos és naiv, a szépszemű Lányok és serkenő bajszú Legények többségletével. Tankjogosítvánnyal és akkumulátorral felszerelt ügyesek, valamint az öngyilkosjelöltek (no, ezt azért nem kell komolyan venni, bocsánat!) jól kiképzett sejtjei. – Mint utólag ráeszmél a kedves néző, ők az Ötmillió-és-egy-

Pirosinges választópolgár önkéntesei, akiket mindközönségesen Provokátoroknak neveznek.

Divina Machina: Fidesz-emlékgyűlés. Itt vannak az Idegenek úgy 700 000-en, tatárok-törökök-hitványgyaurok-vagy-mi. Szotyori székelyek is.

Ötmillió-és-Egy Pirosinges Néző, tévék előtt, ablakokból élvezője a remek parádénak.

BRFK-árnyszócsövek, újságírók, riporterek, szájtátók, éttermek alkalmazottai vendégekkel stb.

Tartalom:

Előjáték: mármint Lélektani előkészítés az a csinos kis összeütközés a Kossuth téren a hónapja már ott tüntetők és a rendőrség között.

Pénteken, a forradalom évfordulójának előestéjén vagyunk. Tudjuk, mit akar a nép képviselete, a Kossuthtéri: a legvakmerőbbet, a legfelháborítóbbat, azaz a Délceg Vezér lemondását. Igen ám, de D. V. magával ránthatná a Sleppjét is, az pedig könyörög: Ne mondj le, jó elvtársunk, puszipajtásunk, ivócimboránk, hazug a hazugságainkban, tolvaj a tolvajkodásainkban, ne mondj le, drága böszme! Mert mi megvédünk, vörös zászlónk, sarlónk és kalapácsunk, akár százkulacsos kulcsárunk árán is, akár egy fiatalabb feleségecske felállításával, illetve lefektetésével is megvédünk. D. V. pezsgőt iszik, Kossuthtéri lapotyát falatozik – Karhatalom óv. Karhatalom ígér. Karhatalom kivizsgál. Kés és nádihegedű találtatik. Puskapor is. Zokniban, faszénnek álcázva. Karhatalom terrort szimatol. Izgalmas pillanat, mert Kossuthtéri addig csak törte a lapotyát, nem vágta, pezsgőt sem szürcsölgetett, csak szipákolt. Büdös dohányt. És nem sejtette, hogy ennyire divatossá vált közben, ugyanis szocializmusban ritka madár a terrorista. Mármint aki csak főnökcserére tette fel a garast. Tagadja a kést, a puskaport, mint aki soha nem látta. (Nem is látta, mert Karhatalom szemhunyásával csempészte oda a derék Önkéntes, Pirosinges). Karhatalom vigyorog, mert D. V. kitüntetést ígér, ha… Karhatalom vádolja Kossuthtérit, és mars ki! Üres a tér, szép kordonos, egészen ünnepi műveleti terület.

Első felvonás: Változik a szín. Sötétből reggelbe vált a világ. Kitüntetések. Hárman adják, köztük D. V., akivel nem akar kezet

fogni néhány rebellis. Szép pillanat ez, mert meglátni D. V. sima arcélének finom rángását, fejének kecses billenését, arcának szép elhalványulását. Szerintem itt még fokozhatta volna a hatást a segédrendező egy mozzanattal – persze, hogy Ő-Főrendezője érzékenységét meg ne sértse –, például azzal, hogy senki nem fog kezet D. V-vel, vagy – hogy egy erdélyi példával éljünk – Jóérzésű visszautasítja a kitüntetést. De az erdélyi példa végül is nem irányadó, hiszen az odaátiak csak románok, szépszerével cigányok vagy ilyesmi. Gondoljon az olvasó akár Mikulásra, mert mindjárt itt van a napja annak is. Ez a jelenet is mint előkészítő szerepel. Azaz a vészterhességet vetítgeti előre az el nem fogadott hosszú ujjú, remegő mancs jelképével. Erőteljes metafora.

Ünnepi napra virrad a főváros. Egymást váltó drámai jelenetek vezetnek lassan előre. Egyrészt az elegáns, kordonon belüli Megrendültek, másrészt a kordonon kívüli Megsértettek. Közéjük és beléjük simulva az Önkéntes janicsárok. Hű, a mindenit! De jól megjátsszák, már most!

Nos, az utca és a föld fiai, a Pesti Nép, kordonon kívül, akinek semmi nem elég, még az sem, hogy egy hónapig birtokolhatta a Kossuth teret, vele szemben az onnan kiszorított – egy teljes hónapig kiszorult! Uram, bocsá, elgondolni is borzalom ez! – D. V. és elegáns kommunista uszálya. A pirospozsgás és -inges Ötmillió-és-Egy nem megy se ide, se oda, így szól a megállapodás, ingyen sör és majális majd érte, elvtársak… Csak az megy ide vagy oda, akinek feladata van. Ki énekel, ki tankot lop.

Második felvonás: fényes nappal. Mozog a Tömeg hol erre, hol arra, hogy Karhatalom ne bosszankodjék. S jönnek álcázott Pirosingesék. Tömegben. Ez jó, Karhatalom is aktivál. Hol erre, hol arra tereli Tömeget. Gumilövedékkel, viperával, csak úgy próbaképpen még. Szisszen a néző, a tévés, a külföldi, a naiv. Szent István körút, Oktogon, Nyugati pályaudvar, Corvin-köz – mindegy, hol, egész Budapest műveleti terület. Dübörög a föld és a gazdaság, berregnek fenn a helikopterek, holló, galamb elröppen, és kis csónak sem rengedez a Dunán. Ijedez. Jön a Tömeg, a Tömeg, én Istenem, mit tegyek, riadozik a Kommandós, és keze lendül, esze villan, vipera csattan, és vízágyú, sirató bomba kipróbáltatik. Sírhat az az édesanya, kinek ily szép gúnyában a fia, a deli Kommandós.

Örömében, mert Kommandós mint tüzes sárkány vizet fúj és füstöt okád, csápjaival csapkod közben, csontokat és fejeket tör. És még rúg is.

Úgy ám, a rendezői zsenialitás itt már felsejlik. Mert soha ilyen finom felszereléssel nem indult hazát és D. V-t védeni magyar hazafi, a rend felesküdött őre, mint e nagyszerű produkcióban. Nem ám úgy, mint 1990 márciusában ama hodákiak egy kicsit keletebbre, akiket – minő primitívség! – fahusángokkal, baltákkal feltarisznyázva dobott be a karhatalom, hogy legalább egy vakot hagyjanak a színen. Hagytak is, most halt meg…

Fenséges jelenet: térdepel a vezér a kegyelet fehér rózsájával, hull a könnye, mert kislánya a tévét választja séta helyett, hiszen történelmi lecke megy fiúknak, D. V. kapirgál is széttöredezett szép álma szilánkjait keresve, és mormolja az örök imát, mit mormolni szokott reggel, délben és este, hogy „Pistike vissza fog ütni, add, Uramisten, hogy úgy legyen, Pistike üssön vissza…" A kerítésen kívüliek nem bírják elviselni a pillanatnak ezt az észbontó esztétikáját, füttyögnek gyönyörükben, és rimánkodnak skandálva: D. V., takarodj, D. V., takarodj! És D. V., a meghatott, most már tudja, hogy imája meghallgatásra talál, de biztos, ami biztos, mobiljához kap, hogy intézkedjék… Hosszú, manikűrözött ujjait megropogtatja azonban, mert a rivaldák fénye még rajta és valahányadik, elég fiatalocskának látszó feleségén, de mi tudjuk, hogy kit akar hívni. Kommandóst. Hogy „Csináljátok úgy, hogy Pistike visszaüssön, az áldóját, mert ha nem, fröccs nem lesz a végén, de még monyéta sem, az áldóját! Zsebre vágom a megígért két-és-valamennyi milliót és kész. Csak ne üssön vissza, azt az elkúrt nemjóját!". És halvány szép mosollyal kamerákba fújja, hogy Hej, valamikor fehérrózsa…

Az igazi kulminációhoz utcai jelenetek villódzása vezet. Támad a Tömeg, az asztóriai Idegenek, a betolakodók, babakocsikkal, mankókra támaszkodó aggastyán banditákkal elegyedve, s itt már nem teketóriázhat a szegény Kommandós. Elő, amit lehet, pattan paripára a hős és villogtatva kardját, viperáját, üsd-vágd nem apád, csapja, szabdalja a javát, okádja a levet, a vöröset és huppikéket, hogy színesedjék is a büdös édesanyját a bitangjának. Lövi is a kukacát, a fejét főként, hogy ne sántuljon, sántul sok azonban, de inkább vakul meg könnyezik a Deák téren és a Blaha Lujza téren és

mindenütt, ahol Pistike visszaüt. Ha meg nem akar ütni, akkor úgy kiverik a szemét, hogy mindjárt fejéhez kapja a kezét. S a mozdulat már jelkép. A leplezett szándéké. Nagyszerű tömegjelenetek ezek. Kő kövön nem marad, de már megvan a két-és-valahány millió a foltozgatásra. És különben is, mi ez neki, mármint Budapestnek, hol dübörög a gazdaság és zubog a trágyalé. Golyózápor, lovasroham sem sok ilyenkor, hiszen „az életünkre törtek", hogy megugorva magunkat, idézzük a végszót a szellemszerepben kimagaslót alakító Vasökör szájából. Utcai jelenetekre utaltunk az imént, és így igaz, mert közben csodálhatjuk széles mellkasát a jelmezt váltó Kommandósnak, táthatjuk a szánkat az éppen akkumulátort szállító öreg tankharcos attrakciójának, „fényes nappal azért az nem kicsi ám", régi dicsőségünk, hol késel az éji homályban vagy égi gomolyban, fohászkodunk, mert izgulunk ám nagyon. A tetőpont avagy pontok már nem késnek soká.

Szubjektíve, azok a legfelejthetetlenebb pillanatok számomra, amikor a védők, a veszélyeztetett kékzubbonyos védők papot vernek, vérző fejű, fájdalomban földön fetrengőket jól megrugdosnak, anyanyelvünk legszebb stílusfordulatait üvöltve a kiszakadt dobhártyákba, s hát még a vendéglőkben! Az volt ám a lárma! A bábeli, a kárpátiás. És a sarokba szorított, bekerített Tömeg! Se ki, se be, se ide, se haza, hogy az édes k. anyád meg ne szült volna, mert miattad nem látják hetek óta kedveseiket a megtámadott védők, de most aztán igazán el is sirülhetnek a Statiszták, mert láttak mindent. A Ferihegyen boldog jóllakottsággal rá is gyújtanak a búcsúáriára, hogy, aszondja, Gyere, Bodri kutyám, szedd a sátorfádat...

Na, és a finálé? Piros rózsák beszélgetnek, zeng az induló és Vasökör ünnepel, Vasökör nevet, Vasökör koccint D. V-vel a dicsőséges forradalom győzelmére.

„VAGYIS DRAKULA”

Röviddel Kanadába érkezésem után egyik új ismerősöm bizalmasan rám kacsintva megkérdezte: „Nos, mi nem tetszik itt?”

Még frissen sajgott bennem a mély seb, amely kivándorlásra késztetett, még jóformán ki sem aludtam magam az időátállás után. Még éreztem a koválygást, amit ama griffmadár ezüstösbe játszó szárnyán való lebegés okozott – az volt életem első tengerentúli repülése! Akkor épkézláb válasz tehát nem jutott az eszembe. Emlékszem, kissé bugyután pislogtam a kérdezőre, mert akkor még nem tudtam, hogy sértésnek is vehetném az Óperenciás tenger innenső partján ezt a furcsán értelmezett, híres magyar „Isten hozott”-at.

Nem sok időbe tellett rájönnöm azonban, hogy mit is felelhetnék neki. Az kínozott a legjobban, hogy a szabadságért, amit az új haza nyújtott, le kellett mondanom azokról az értékekről – és velük együtt énemnek arról a feléről –, amelyek addig a legfontosabbak voltak az életemben. Meg kellett tagadnom azt, aki vagy ami addig voltam, elsősorban szakmai téren.

Azóta eltelt jó néhány esztendő. Az egzisztenciális bukdácsolások után viszonylagosan lecsendesedve immár nyitottabb szemmel bírok széttekinteni az emigrációs világban, és fel tudom mérni azt a hatalmas szellemi vagyont, amelyet a magyarok szinte véka alá rejtve halmoznak fel – más nemzetek árnyékában. Ma már tudom azt is, hogy a szétszórtságban a magyarságnak csak akkor van ereje túllépni a trianoni és a december ötödiki megrázkódtatásokon, ha közösen lép fel a szellemi elit színpadán. Ehhez pedig építenünk kell – elsősorban hidakat. Az otthonnal összekapcsoló lelki ösvényeket.

Ehhez viszont ismernünk kell egymást. És a gyökereinket.

Bevallom, pár évvel ezelőtt az aranyásók izgalmával ültünk repülőgépre, hogy végre a férjem is meglátogathassa Magyarországot. Életében addig még soha nem járt az anyaországban. A gyerekkorában hátrahagyott jugoszláviai Zomborban, egykori szülőföldjén, a háború után elég ritkán hallotta anyanyelvünk gyönyörű muzsikáját, ezért Budapestre érkezvén érthető csodálkozással és megilletődéssel

szívta magába az őszi pompába öltözött magyar környezet minden ajándékát.

Nekem mint székelyföldinek is csak felnőttként sikerült megismernem a gyerek- és ifjúkorunk álmaiban eldorádóként megbúvó csonkaországot. Emlékszem, a hetvenes évek elején egy badacsonyi borpincének hirdetését fontolgatva a barátainkkal elhatároztuk, hogy megkóstoljuk a híres Kéknyelűt. Az udvaron egy csinos, tizenhat év körüli süldőlányt szólítottunk meg, aki néma döbbenettel nézett ránk, majd kiáltozva elrohant: „Anya, gyere gyorsan, mert valami románok jöttek, de pont úgy beszélnek, mint mi!" Az anyuka – miután sebtiben vasárnapi ruhát öltött magára – kedvesen közeledett felénk, és sehogysem tudta felfogni, hogy miként lehetséges olyan jól beszélni a magyart, amikor az tudvalevőleg nagyon bonyolult nyelv. Az ad hoc történelmi leckének nem volt foganatja, de a drága nedű is valahogy savanyú utóízt hagyott a szánkban.

Hazaindultunk otthonról – de idegenekként fogadtak nemzettestvéreink.

Aztán eltelt néhány esztendő. A nyolcvanas évek végén a hírhedt diktátor Romániájában nem tudtam más túlélési lehetőséget elképzelni gyermekeim számára, mint a kimenekítést. Magyarországon tartózkodva kétségbeesetten keresgéltem a vasfüggönyön azt a rést, amelyiken Nyugatra surranhatunk, ám egyre fogyatkozó reménnyel. A vergődés aztán egy napon egy országos tisztséget viselő kedves férfi elé sodort, akinek megindíthatta szívét két kisgyermekem riadt tekintete, és barátságosan faggatni kezdett. Miután megértette, hogy törvénytelen határátkelésen töröm a fejem, megkérdezte, hogy Erdélynek melyik részéből vagyok. Mondtam, hogy Sepsiszentgyörgyről. Mi annak a magyar neve?, érdeklődött. Sepsiszentgyörgy, ismételtem. Akkor komolyabban szemügyre véve, kissé szigorúbb hangon szólt rám: „Nem figyelt rám, asszonyom. Azt kérdeztem, hogy mi a magyar neve a helységnek, ahonnan jöttek?" Tehetetlenül néztem rá, és szinte együgyűen motyogtam, hogy másképpen nem tudom a nevét, csak úgy, hogy Sepsiszentgyörgy. A kartárs nem volt már tovább kíváncsi semmire, legyintve elbocsátott.

Nem neki, hanem csak az Istennek köszönhetem, hogy végül gyermekestől mégis kijutottam Ausztriába. A kötelező menekülttábori esztendő után pedig Kanadába.

Fogadott hazámban másfajta elbírálással találkozik az ember, főként akkor, ha a nemzetiségére kíváncsi valaki. Mert ha anyanyelvem iránt érdeklődnek, akkor azt mondom, hogy magyar. „Ah, Budapest!", ragyog fel a földrajzi dolgokban jártasabb új honfitárs. De én nem szeretek idegen tollakkal ékeskedni, ezért javítok: „Nem, nem Budapest, hanem Erdély, Transylvania", s ezzel elindítom az ingyen cirkusz egy változatát. „Ohó, szóval Dracula!" Se szeri, se száma ezután a heccelődésnek, az ízléstelen megjegyzéseknek. Sőt amikor a torontói egyetem könyvtárszakán egy szakmai kurzust látogattam, az egyik kolléganőm megkért, engedném, hogy megnézze a nyakamat, amelyet föltétlenül fokhagyma kell hogy díszítsen.

Van a kanadai Ontarióban egy zarándokhely, a Georgian öbölben (Georgian Bay) fekvő Midland-ben a Mártírok Szentélye – Martyr's Shrine – nevű római katolikus templom. Ezt annak idején annak az öt misszionáriusnak az emlékére építették, akik a huronirokéz háború idején szenvedtek mártíromságot. Mellette a tűzvész áldozatává vált indián falu újjáépítése is lassan befejeződik, amely fellendíti majd a környék turistaforgalmát, mondják a helyiek. De van, aki az átmeneti időszakot nem szemléli tétlenül, hanem egy Dracula kastélyba terelgeti az arrajárókat. Furcsa hangok és szagok csalogatják a kukucskálóhoz a kíváncsiakat – természetesen pénzért –, hogy meglessék a félelmetes kastély titkát. Hirtelen felfortyanva a sorban tolongókat megkerültem, a tulajdonoshoz furakodtam, és kértem: pénz nélkül, egy pillantást engedélyezzen nekem, mert Erdélyben nem találkoztam – azóta már ott is van! – hasonló „nevezetességgel". Transylvániából vagyok, magyaráztam neki, majd a férjem az enyémnél sokkal jobb angolsággal megismételte a bemutatkozásomat. Mire hazug csalóknak kijáró megvetéssel rám mordult a jóember: Transylvania nincs, olyan a valóságban nem létezik. Ha szórakozni akarok, fizessek, de ne bolondítsak senkit!

Ha nem tudnók, hogy szervezett, valahonnan folyó, kemény pénzekkel megalapozott butító propagandáról van szó, akkor még humorosnak is tekinthetnők az effajta tájékozatlanságot, de így in-

kább fáj. Fájt akkor is, amikor munka közben a Scarborough-i Cedarbrae közkönyvtárban kezembe került valamelyik amerikai egyetem, ha jól emlékszem, a Boston-ban működő drakulológia fakultás vaskos előadásgyűjteménye.

Hogy szűkebb pátriám, Erdély miért nem tölthette be a megtartó szülőföld szerepét, arról a különböző lapokban vagy e kötetben megjelent írásaim „beszélnek", így csak annyit mondhatok, hogy minden sötét tapasztalatom ellenére, mindenütt megmaradtam magyarnak.

Maradok továbbra is.

TŰZVIGYÁZÓKÉNT A VÉGTELEN PARTJÁN

Dancs Rózsa Szervátiusz Jenő-díjjal való kitüntetése elé

„Magyarnak lenni, tudod, mit jelent?
Küzdelmet, fájót, véges-végtelent.”
(Sajó Sándor)

Balogh Zoltán református lelkész, a második Orbán-kormány társadalmi felzárkózásért felelős államtitkára alig néhány héttel ezelőtt többek között ezeket írta Dancs Rózsához és elkötelezett munka- és sorstársaihoz intézett levelében: „Önök áldozatos munkájukkal egy szilárd szellemi, kulturális hidat építenek ki az anyaországi és a külföldre szakadt nemzettársaink között, és ez köldökzsinórként folyamatosan frissíti a kapcsolatot. (…) Köszönjük, hogy sikerrel hívják fel a figyelmet az egyetemes magyar kultúrára az idegen ajkú világban is, tekintélyt, megbecsülést szerezve a magyar névnek és barátokat Magyarországnak. Az Önök tevékenysége méltó példája annak, hogy a hazát szolgálni mindig van mód, még akkor is, ha valakit óriási távolság választ el fizikailag az anyaországtól. Köszönet és megbecsülés illeti Önöket, mert nem szűntek meg magyarnak lenni, mert »tűzvigyázókként« őrzik a hazaszeretet lángját és új tüzeket szítanak áldozatos munkájukkal.”

Amikor azt kérdeztem Dancs Rózsától, hogy a *Vaddisznók törték a törökbúzát* című régi-új könyvét és mintegy évtizede kiadott-szerkesztett *Kalejdoszkóp* című kulturális folyóiratát bemutatandó, régóta, tulajdonképpen az új hazájában a magyar ügyért végzett munkája ideje óta esedékes magyarországi programsorozatának milyen átfogó címet adjunk, ezt válaszolta: „Van egy-két kedvenc versem, amelyek – bár nagyon szeretem általában a költészetet – kísérnek, életemben újra és újra felbukkannak. Ilyen Szilágyi Domokos *Bartók Amerikában* című költeménye is, benne ezekkel a sorokkal: »Aki alkot, visszafelé nem tud lépni – / s ha már kinőtt minden ruhát, / meztelenül borzong a végtelen partján / míg fölzárkózik mögé a világ.« Nos, én a »végtelen partján« vagyok, amióta eljöttem otthonról, de nem nyugodtam bele a borzongásba, s ha ezért Balog Zoltántól ilyen csodálatos, Adyt parafrazáló

jelzőt kaptam/kaptunk, hogy »tűzvigyázók«, akkor legyen *Tűzvigyázóként a végtelen partján.* Ez fejez ki engem legtalálóbban. Mert nyelvvigyázó vagyok, nemcsak székelyként, háromszékiként, hanem általában magyarként. És nem csupán Torontóban, hanem tengertől tengerig, vagyis Kanada legkeletibb partjaitól a legnyugatabbig, sőt keresztül-kasul Észak-Amerikában mindenütt, ahol magyarok élnek."

Van azonban egy másik szempont is, amely szerint ugyancsak nem állhatna találóbb főcím és mottó Dancs Rózsa novemberre tervezett magyarországi és ausztriai könyv- és lapbemutató sorozatának mintegy tizenöt meghívóján: Balog Zoltán szavai és Szilágyi Domokos sorai tudniillik nemcsak a kortárs emigráns magyar irodalom kiemelkedő alakját, nemcsak a Kanadai Magyar Kultúrközpont fáradhatatlan sajtóigazgatóját, nemcsak a lapkiadó-főszerkesztőként és könyvkiadó-szerkesztőként is minden áldozatvállalásra kész alkotót hozzák közelebb hozzánk, hanem visszalépve az időben megidézik számunkra a valahai háromszéki mindenre nyitott és érdeklődő gyermeket, tudásszomjas fiatalt, küzdelmeiben lehetetlent nem ismerő édesanyát és elveitől eltántoríthatatlan magyartanárt. Ez mind ő, egy személyben. A nyelvvigyázó. A tűzvigyázó.

Mert Dancs Rózsa nyelvvigyázó volt már a Nemere-fújta háromszéki havasok lábánál cseperedő gyermekként is, amikor hosszú betegség-időszakai idején (s nemcsak akkor) édesanyja Petőfi-kötetének verseit újra és újra „olvasta, magolta és ábrándozott".

Nyelvvigyázó volt a legnagyobb erdélyi egyetemek hasznos útravalóinak összegyűjtőjeként is, amikor a gyanútlanul bizalmába fogadott, de valójában legádázabb ellenség hallgatótárs előtt is féltve óvta nemzeti imáinkat és nemzeti imánk őrzőit.

Nyelvvigyázó volt az elnyomás piros–sárga–kék színekbe burkolt lépten-nyomon-szorításában is, amikor évtizeden át háromszéki diákok száz és százainak adta át anyanyelvünk titkait és irodalmunk gyöngyszemeit, s írt mindebből a fokozati versenyvizsgák országos színvonalát messze meghaladó eredményű, de eredményt nem hozó – maximális vagy közel maximális pontszámú – dolgozatokat.

És igen: nyelvvigyázó volt a gyergyószentmiklósi kórház ágyához hosszú hónapokra bilincselten is, mert újszülött csecsemője elvesz-

tése és az utódszülés megannyi korábbi kudarca után sem adta fel a reményt, hogy édesanya legyen, s ezzel nemzetének is fiakat adjon. És annyi hányattatás, megpróbáltatás és viszontagságos kóborlás után nyelvvigyázó maradt sorsa adta új hazájában is. Sietett elfogadtatni diplomáját mesteri fokon és kibővíteni tanulmányai sorát még könyvtárszakkal és számítógép-ismeretekkel a Torontói Egyetemen, majd állást vállalni köz- és iskolai könyvtárakban, de még inkább sietett a torontói Szent Erzsébet-egyházközség által fenntartott hétvégi magyar iskolába, a Magyar Házban működő Arany János Iskolába, valamint a Helikon Középiskolába, hogy szülőföldjüktől elszakadt kiskorú honfitársainak a magyar nyelv és irodalom minden szépségét felmutassa. És sietett „nyelvklubnak" becézett magániskolát alapítani, hogy angol, skót, spanyol, olasz, német anyanyelvű felnőtteket is eljuttasson legalább az alapfokú magyar nyelvvizsgáig. És mindeközben boldog volt, mert a magyar nyelvet ott, az idegenben újra „szabadon használhatta, megélhette, gazdagságával dicsekedhetett".

Hányszor idézte mestere és példaképe, Sütő András nagy igazságát, hogy tudniillik „a félkarú, féllábú, félszemű nem csonkább a nyelvecsonkítottnál", s hányszor írta le saját meggyőződését is, hogy „mostanában már csak egyetlen erős várunk van: a nyelv", s hogy „az édes anyanyelv tisztességet és tiszteletet parancsoló megtartó erő". Mert – bár az anyahazában egyesek vitatni kezdték – mélyen hiszi s élete vezérelvének tartja Széchenyi István szavait, miszerint „Nyelvében él a nemzet!". Dancs Rózsa pontosan tudja, hogy a nyelv a nemzeti megmaradás alapvető feltétele, különösen kisebbségi sorsban és az asszimiláció veszélyének fokozottabban kitett szórványban, diaszpórában, így az emigrációban is; tudja, hogy ameddig „az anyanyelv még iszapba, sárba taposva is életben marad, ha másként nem, fojtottan, szobák sötétjében elrebegett sóhajtásként", addig a nemzet sem vész el.

Ezért igyekezett nyelvvigyázó lenni akkor is, amikor második férjével, a délvidéki születésű Telch György professzorral együtt megalapították könyv- és lapkiadói vállalkozásukat, s egyúttal elindították a Pallas Nagy Lexikon régies helyesírása szerinti *Kalejdoszkóp* nevű, kétnyelvű, magyar-angol kulturális folyóiratot, amely – egy rövid megszakítástól eltekintve – azóta is minden második hónap-

ban megjelenik, s amelynek mi más célja is lehetne, mint „az anyanyelv ápolása, az anyanyelvű kultúra megőrzése és terjesztése az emigrációban, nemzeti értékeink megismertetése a már magyarul nem beszélő második, harmadik nemzedék tagjaival és az angol nyelvű társadalommal".

Dancs Rózsa nyelvvigyázó volt akkor is, amikor szerzőtársai húsznál is több könyvét szerkesztette, de legfőképpen akkor, amikor gondolatait különböző antológiák lapjain saját írásain keresztül juttatta el a világnak. *Vaddisznók törték a törökbúzát* című elbeszélését az 1956-os forradalom és szabadságharc 40. évfordulójára kiírt novellapályázaton a Szabad Magyar Újságírók Szövetsége I. díjra érdemesítette, a négy évvel később, 2000-ben hasonló címmel megjelent gyűjteményes kötetének pedig teljes egészét jutalmazta I. díjjal a clevelandi Árpád Akadémia.

Írói, kiadói és szerkesztői munkássága mellett a Kanadai Magyar Kultúrközpont éleslátású sajtóigazgatójaként és a Kalejdoszkóp Irodalmi Kávézó sokoldalú háziasszonyaként tette egyre több anyaországi honfitársa előtt is nyilvánvalóvá, hogy bár több mint húsz éve szinte elérhetetlen messzeségben él hazájától, minden erejével és eszközével a nemzeti megmaradás ügyét szolgálja; hogy mint korábban szűkebb pátriájában, Erdélyben tette, úgy a kanadai diaszpórában is a magyar nemzet egységéért, összetartozásáért, a magyar nyelv ápolásáért munkálkodik. Hogy Sütő András krédóját – „Úgy cselekedjünk, hogy megmaradjunk" – nemcsak hirdeti, hanem teljes életével és tevékenységével megtölti valóságtartalommal.

Így vált nyelvvigyázó Dancs Rózsa tűzvigyázóvá, aki a világ talán legnagyobb multikulturalitásában is féltve őrzi „a hazaszeretet lángját és új tüzeket szít áldozatos munkájával". Aki milliókkal együtt sírt szomorúságában, amikor az anyahaza 2004 vacogtató telén eltaszította őt magától, s ismét milliókkal együtt sírt, de most már örömében, amikor az anyahaza 2010 napsütéses tavaszán magához ölelte őt.

Mert Háromszéken és Torontóban élő erdélyi székelyként is magyar szív dobogott és dobog a keblében.

Tűzvigyázó Dancs Rózsa annyi görönggyel nehezített életútján mégis először kopogott magyar könyvkiadó ajtaján.

Tűzvigyázó Dancs Rózsa a legvadabb és legsötétebb kommunista rémálom, de nem rémálom, hanem a mindennapi élet valóságára nehezedett pokol maga mögött hagyása óta – s ennek immár ide s tova negyed évszázada – először érkezik hivatalos útra az anyahazába.

Tűzvigyázó Dancs Rózsának az anyahaza először mondja ki a köszönet szavát, ami őt – bár ő soha nem ezért tette, amit tett! – annyira megilleti: a Szervátiusz Alapítvány november 23-án Szervátiusz Jenő-díjjal ismeri el a nemzeti ügyeink szolgálatában felmutatott, csorbíthatatlan elkötelezettsége mellett mélyen érző szívéből-lelkéből és végtelen szorgalmából eredő fáradozásait.

Olyan pillanat lesz az, amikor tűzvigyázó Dancs Rózsa számára a „magyarnak lenni" végre nem „küzdelmet, fájót, véges-végtelent" jelent majd, hanem öröm- és meghatottságteli büszkeséget. S amikor majd Szervátiusz Tibor elismerést jelentő alkotásával, e régóta álmodott régi-új könyvével és novemberi programsorozata most még ismeretlen élményeivel visszatér majd tengerentúli otthonába, immár vele megy és vele marad az anyahaza ölelése is.

Gondoskodjunk róla, hogy így legyen.

Varga Gabriella
Budapest, 2010. október 13.

SZÓMAGYARÁZAT

ahajt = ott, amott, azonnal
aszongya = azt mondja
bá' = bácsi
bamba = ügyefogyott, szájtáti, ostoba
bémegy = bemegy
bugyolál = takargat, pólyál, göngyöl
caplat = gyalogol, sárban gázolva nehézkesen lépked
cserepes = cserépkészítő
csimpaszkodik = görcsösen rákapaszkodik
csorba esik rajta = becsületében megsérül, kárt szenved
csóré = meztelen
csutak = fatönk, amin fát hasogatnak, kukoricacsutka
disznópajta = disznóól, sertésól
es = is
fuszulyka = bab, paszuly
gépfia = varrógép fiókja
hál = alszik, éjszakára valahol megszáll
heherészve = kacarászva, nevetgélve
hiétszer = hétszer
internátus = bentlakás
iziben = azonnal, egyszeriben
katrinca = kötény, csángóknál két részből álló kötényszerű, szoknyaként viselt ruhadarab
kerge = megkergült, megzavarodott, hebehurgya
kisüsti = házilag főzött szilvapálinka
kizsuppol = kilakoltat, kirak, kitoloncol
kultúrban = kultúrotthonban
kunyerál = könyörög, megalázkodva kér valamit
lagcsizma = lakkcsizma
lajtorja = létra
lapi = falevél
leányka = kislány
leskelődik = leselkedik
meggémberedett = megdermedt

meghala = meghalt (fél-múlt igeidő, Háromszéken még ma is használatos)
megjövétek = megjöttetek (régies, fél-múlt igeidő)
milicista = rendőr
mük = mi
muszka = orosz
nyamvadt = gyámoltalan, ügyefogyott, fejletlen testalkatú
odor = szénapadlás
őkelme = ő
okvetetlenkedik = akadékoskodik, lábatlankodik
pánkó = fánk
pionír = úttörő
pityóka = krumpli, burgonya
porció = (fej)adag
randevú = találka, légyott
replika = válasz
ruha = fejkendő
sef-de-semmiség = öncsinálta főnök, semmirekellő
sopánkodik = jajgat, panaszkodik
szekus = állambiztonsági alkalmazott, Magyarországon ávós
szupujka = aszott. töpörödött
szürkület = alkony
takaróruha = asztalkendő
tiszta új = vadonatúj
törökbúza, töröbúza = kukorica, tengeri
ugyebár? = ugye?
ura = férje
ülü = héja
ütéstopló = taplógomba
vicinális = személyvonat
"Bolyog az idő" = változékony az időjárás

Mire felnőttünk, a szabadság illúziója is elszivárgott. Vele zsugorodott össze a reménykedésünk, a szeretetünk megbocsájtássá szelídült, majd szánakozássá, keserű tehetetlen dühvé, mert nem segíthetünk rajta és magunkon. Váratlanul akadt fel könnyeink szűrőjén a csodaszarvas csalogató képe. Könnyeinkkel sósítottuk az agyagot, hogy kenyér íze legyen, miközben vágtattunk a csodaszarvas nyomában, belekiabálva a szélbe, hogy magunkkal visszük őt is, visszajövünk érte. Csak érjük utol azt a csodaszarvast...
Lassan hó lepi be a nyomunkat is, alatta pedig elpusztul az orgonabokor hajszálgyökere...

Ára: 2 900 Ft

KAIROSZ

9 789636 624101

DANCS RÓZSA

Vaddisznók törték a törökbúzát